

NEMZETERŐSÍTÉS

KULTÚRÁVAL NEVELÉSSSEL

ELŐKELŐSÉGGEL

ÍRTA ÉS ÖSSZEÁLLÍTOTTA

SÍPOS KÁROLY

Á. I. NY. VEZÉRKARI EZREDES

BUDAPEST

KIADJA A STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
1924.

*Valamely nemzetnek a maga védelmében
nagygyá és halhatatlanná tételére a legnagyobb
rész nevelése a feltétele. Aki a haza megmaradá-
sát és szabadságát óhajtja, annak arra kell
törekednie, hogy az ifjúság nevelése tökéletes
legyen.*

Széchenyi naplójából.

ELŐSZÓ.

Ment-e

A ,könyvek által a világ elébb?

Ment...

Vörösmarty *Mihály*

Gondolatok a könyvtárban.

Az 1915-ik év júniusának egyik verőfényes késő délutánján, vacsora közben és után, amikor a német első gárdahadosztálynak parancsnoka vezérkari tisztjével, a hadosztályparancsnokunk látogatását adta vissza, egy szép orosz-lengyel kastélynak parkos udvarán, az Augusztá gárdaezred zenekarát élveztük és én a karmesterben és különösen a zenekarban gyönyörködtem. Mekkora külső kultúra egy ilyen gárda altiszti karban!

Miután a gárdahadosztályparancsnok vezérkari tisztjével a kastély ebédlőjében együtt volt törzsünk részétől elbúcsúzott, a zenekart a kastély mögött felállított lombsátorban vendégeltük meg. A vacsorát messziről néztem és láttam, hogy az öltözködést, modort és az evés technikáját tekintve, micsoda a különbség egy gárdaezred zenelegénységi kara és a mi heterogén középosztályunk között;. Hogy mit tesz a nevelés és mit tesz a kultúra.

A háborúban, a tábori szürkeségben, a ruhát illetőleg mi mindannyian egyformák voltunk. A nagy egyformaságban, a külsőségek után, nehezen mégis két nagy csoportot lehetett megkülönböztetni és pedig a hatalmasan heterogén tisztikart és a külső kultúra hiánya következtében a homogén legénységet. Az első csoport általában kevés külső kultúrával rendelkezett, a másik óriási csoport pedig, majdnem teljesen kultúrátlan volt. Nagyon meglátszott ez a háborúban, ahol minden polgári rangú, minden sorsú, minden műveltségű és műveletlen ember került szorosan egymás mellé.

A német példa és a nálunk mutatkozott nagy össze-visszaság és a sok külső laposság gondolkodóba ejtett és már a háború vége felé elkezdtem a jóval a háború előtt és a háború alatt gyűjtött adataimat és megfigyeléseimet előszedni és rendszerbe foglalni, hogy már egyszer lássuk, mi is az a kultúra és hogy legyen egy olyan összefoglalásunk,

illetve segédletünk, amely a külső kultúra örvényesnek és göröngyösnek gondolt útjain átsegítsen, vagy a már tudott és az itt-ott sokszor rosszul tudott külső kultúránkon javítson. Annál is inkább, mert - ifj. Gonda Béla írja a Jó modor és társaság című könyvében, hogy - «Ritka eset, hogy egy korlátolt ember magát lángésznek tartsa, de viszont számtalan közismerten rossz modorú ember meg van győződve arról, hogy önála előzékenyebb és kellemesebb úr nincs a világon. E tekintetben sokaknál szinte valami hihetetlen vakság uralkodik. Ezért van annyi lehetetlen modorú ember, még az egyébként képzett és okos emberek közt is».

Hogy tehát egy ilyen könyvre nekünk szükségünk van és hogy ez nálunk hézagot pótol, az még a mi sajtóságos kultúrhelyzetünkől is függ, amint majd később kiviláglik.

Ahhoz pedig, hogy egy ilyen könyvnek az összeállításához épen én vállalkoztam, egy rövid visszapillantás mellett, azt gondolom, hogy megvan hozzá a jogom. És pedig azon a címen, hogy való életet éltem, nyitott szemmel sokat láttam és gondolkodva sokat olvastam. Hogy ezek beigazolását előlről kezdjem, úgy leírom, hogy Magyarországnak egyik legkisebb legszebb és egmagyarabb falujában, mint ősi magyar leszármazott születtem. Falun éltem tíz évig és ott kezdett bennem érlelődni a magyar nép és a magyar falu iránti szeretet, vonzalom és ragaszkodás. A középiskola négy alsó osztályát egy dunamenti nagyforgalmú, egészen kevert nemzetiségű nagyközségben,, úgynevezett mezővárosban, a hadapródiskolát pedig az ország gyöngyéhek, a Dunántúlnak legszebb városában, Pécsen végeztem. Az első és végleges csapatállomásom a szép, előkelő kultúr Pozsony város volt, ahol századomnál a kiképzés, a tanítás és a népnevelés volt a feladatomban.¹ Ezen foglalkozási ághoz fűződik a szolgálatom legszebb része, Pozsonyban tanultam megismerni újból a művelődésre hajlamos magyar fajomat és a belső kultúrájukról híres, derék, becsületes, tótokat. A boldogult volt ezredparancsnokom egy harmonikus kultúrájú dzsentlmen volt. Tehát messziről sem volt olyan «törtető és hiú üresfejű» előljáró, mint amilyenek Lehotzky Henriknek «Az emberiség jövője» című könyvében előfordulnak és nem volt olyan, mint «aki valami tekintetben fölébe van helyezve másoknak, aggódva törekszik arra, hogy alattvalóitól a szabadságot, amennyire lehet, elvonja, vagy legalább is teljes erővel korlátozza. Károsnak tartja és azt hiszi, hogy teljes korlátlan szabadságban tönkre megy az ember.» Hanem volt ezredparancsnokom épen olyan volt, aki szabadságot adott a tanulásra, a német nyelv teljes elsajátítására és tanfolyamot állított fel az ezreden belül, mint előkészítőt a hadiiskolára. Az élet- és a katonai

¹ Mint családapa a neveléssel és oktatással, ma is szeretettel foglalkozom.

hadiiskolára. Egy ilyen tanfolyamnak elvégzése és egy vizsga letétele után kerültem egy évre én is Budapestre a felsőbbtisztai tanfolyamba és azután három évre Bécsbe a hadiiskolába. Azután még néhány tájékoztató tanfolyamot, köztük repülőt és egy német (nagnémet) tanfolyamot és végül most egy éve, az egy évig tartó táviró- és rádió-tanfolyamot végeztem.

Ezekon kívül tanulmányutazásaim és a manőverek alkalmából, a volt Monarchiát mondhatnám tövéről-hegyére bejártam. A nép között és minden rendű és rangú osztályban éltem. Be voltam szállásolva az egyszerű kunyhótól kezdve, földművesházban, munkás-házban, iparos-, úri- és főúriházban, iskolákban, plébánián és teológián, kiskorcsmában, nagyvendéglőben és előkelőnek nevezett szállókban és végül, mint vezérkari százados, az egész háborút kint a különböző frontokon és főleg a németek között végigszolgáltam és a külföldön is sokat láttam.

Végigszenvedtem a forradalmat, láttam a bolsevizmust és azon időben egy évre nyugdíjaztattam magam. Ezen idő alatt megszállt területen és azután itt Budapesten csak olvastam és csak tanultam, de már főleg egy irányban és előző élettapasztalataim és utóbbi sok tanuláshoz mellett látni véltem, hogy mi a civilizáció, mi a kultúra és különösen a harmonikus kultúra: mi a belső és külső egyén; a társadalom lelke és külseje; és az anyag részben, külön és együtt.

Ezek után azt is láttam, hogy nem a turáni átok és nem a balkáni fertőzés, hanem a sötétség és a sötétségből való derengés, a sok tudatlanságból és féltudásból származó beképzeltség, a százféle tagoltság, a különféle felekezet és születés, a sok és sokszor egyféle célt szolgáló egyesület és az átfogó tudatos kultúra nélküli haladás okozza nálunk már régóta a széjjelhúzást. És mint ahogyan Giesswein Sándor mondja: «Az ember t. i. természeténél fogva veszekedő állat és csak a műveltség fokától függ, minő formában és minő eszközök alkalmazása mellett nyilvánul meg ez a természeti ösztön, amely, ha nemes versengés alakját ölti magára, a haladás úttörője lehet, ha aljas szenvedélyek szolgálatába áll és durvaságokra vetemedik, nemzetek vesztét készítheti elő».¹

Azért írtam és állítottam tehát össze ezen könyvet, hogy az új nemzedék, a fiatalság, még az iskolában és fiatalkorában tanulja meg belőle, hogy mi az élet célja, hol van az ember helye a világegyetemben, hogy mi az a kultúra és mi belőle a külső kultúra és hogy majd az ő gyermekét már csecsemő korától aszerint nevelhesse, taníthassa, hogy az már annak a keresésére ne fordítsa, ne vesztesse az időt, ne éljen bizonytalanságban, hanem egész erejét belső

¹ Nyugat, 1922. IX. sz. 1041 l.

kultúrájának fejlesztésére és anyagi kultúrájának gyarapítására és az összefogásra fordíthassa.

Mi felnőttek pedig, ha már tudjuk, hogy mi az a külső kultúra, igyekezzünk belőle kihámozni az összkultúra irányát, ha tudjuk, hogy mi az a kultúra, akkor szívleljük meg belőle a külső kultúrát és végül azok pedig, akik egyiket sem tudják, fordítsák a javukra mind a kettőt, mert csak a harmonikus kultúra nevelhet minket nagyra és csak azzal áll Buda és él magyar még.

Végül, hogy annyit idézünk, azt főleg azért tesszük, mert mi a külső kultúrával eddig nem igen foglalkoztunk, másrészt pedig, hogy lássuk, hogy a külföldön, különösen legújabban Németországban, ha nem is ilyen együttes formában, de a dologgal mégis mennyit törődtek. A kereszténység is sokat tanult a pogányoktól és a görögök is sok kultúrát tanultak a barbároktól. Bangha Béla S. J. pedig azt mondja, hogy «számos téren tanulnunk kell a bolsevizmustól» is.

Nem mulaszthatom el, hogy a könyvnek kéziratban való olvasásáért és a néhány kedves apró tanácsért, péterfalvi Molnár Dezső ny. altábornagy úr Őnagyméltóságának, Lyka Károly író úr Őméltóságának, Tomcsányi János tanfelügyelő, Berezei Antal dr. ügyvéd, Bengyel Sándor vezérkari testületi alezredes úrnak és Sipos István dr. teológiai tanár testvérbátyámnak,

valamint a készséges, pontos, kultúr Szent-István-Társulat minden tagjának, tiszteletteljes és őszinte mély hálámat ez úton. is ki ne fejezzem.

A szerző.

A KULTÚRÁRÓL.

Mint ahogy a XIX. század a természettudományok évszázada volt, úgy a kultúrtudomány kiépítése a XX. század nagy eseménye lesz.

Épen most, amikor ebben a nagy világmozgalomban az egyes ember, a nemzetek és népek új elhelyezkedéséről van szó, nagy szerepet játszik a kultúra. Az utóbbi években és különösen az utóbbi napokban mindenütt és mindenkitől csak kultúráról lehetett hallani. Minden vallás, minden kormány és minden párt, állandóan kultúrát ígér a népnek. Mindenki a kultúrfölény jelentőségét hangoztatja és azt monlja, hogy a régi Magyarország dicsőségét és tekintélyét csakis a kultúra fejlesztése révén szerezhethjük vissza.

Ez a bombasztikus és lobogós jelszó: kultúra, már közönsége-sebb szó, mint akármely más fogalom, anélkül azonban, hogy a legtöbb ember értene hozzá.

Nietzsche mondja a *Schlusskapiteljében*, hogy «most talán száz emberrel több van, mint száz évvel ezelőtt, aki tudja, hogy mi az a poézis; és talán száz év múlva ismét száz emberrel lesz több, aki közben megtanulta, hogy mi az a kultúra».¹

Nem is csoda, mert mint ahogy Chatterton-Hill is írja, az emberek legnagyobb része felületesen olvas, nem szeret a dolgok mélyére nézni, nincs ideje a kutatásra és az okok és hatások összehasonlítására. A legtöbb ember az újságokból meríti tudományát, amely újságok manapság már nemcsak a napi híreket hozzák, hanem a kultúrát népszerűsíteni akarván, sokat írnak a lelki, testi, gazdasági, vallási, esztétikai, tudományos, jogi és politikai kérdésekről.

Különösen manapság, amikor a nehézségek annyira lefoglalják az embert és a társadalmat, nem igen lehet rá gondolni is, hogy az emberek a napi foglalkozási körükön kívül problémákkal törődjenek, pedig sohasem volt nálunk erre nagyobb szükség, mint épen most. Azért, amikor a kultúráról írunk, az elgondolható legegyszerűbb

¹ Id. Wilhelm Ostwald, *Forderung des Tages*. 376. l.

formában és a legkönnyebben érthető módon akarjuk olvasóinkkal ezen nehéz kérdést ismertetni.

«E szót: kultúra, amely könnyű kiejteni, époly nehéz meghatározni. Százszor is alkalmazzuk napjában a legkülönbözőbb dolgok jelzésére, de ha szigorúan elemeire akarjuk bontani a benne rejlő fogalom konglomerátumot, talán azt kell felelnünk, amit szent Ágoston az idő fogalmáról mondott: «Ha nem kérdezed, tudom; ha kérdezed, nem tudom mi az.» Nem csoda, ha a «kultúra» fogalmáról egész könyveket írtak már a bölcselek és a nyelvtudósok».¹

Kultúra alatt a legtöbb ember a szép és sok iskolát, a múzeumokat, színházat, szobrokat és a festményeket érti; mások a jó utakat, vasutakat, hidakat, a villamosokat, gyárakat, laboratóriumokat és a hadsereget értik alatta. Némelyek meg csak a belső tulajdonságokat veszik kultúra számba. «A kultúra magasságát egyszer az élelemterelés, máskor pedig a technikai fejlődés mértékarányával mértük».² Mindenesetre mindegyikben van valami, mert például a sok jó iskoláról, a jól felszerelt és jól kiképzett hadseregről sok és nagy fejlődésre vagy értékre lehet következtetni, ám de ezek nem mutatják a harmonikus kultúrát, hanem ezek a kultúrának csak jelenségei.

Ahány tudós, ahány író a kultúra szó fogalmával foglalkozott, az többé-kevésbé mind más eredményre jutott. A megállapításokon a foglalkozás, illetve a tudomány szakának a bélyegét látjuk. Meglátjuk rajtuk, hogy a szerzőjük filozófus, szociológus, pedagógus, materialista vagy túlsóparti, egyházi férfiú vagy polgári, történelem-tudós vagy földrajztudós-e.

Hogy lássuk a különböző meghatározásokat, egynéhányat egymás mögé fogunk sorakoztatni.

Így, a mindenki által könnyen hozzáférhető Pallas Lexikonja szerint: «A művelődés (kultúra) általában mindazon tevékenység mely bármely tárgyat megneemesít vagy valamely célra alkalmassá tesz; szorosabb értelemben a művelés (kultúra) ezen tevékenységnek az eredménye. Tehát époly joggal beszélhetünk egy szántóföldnek a műveléséről (kultúrájáról), mint a tudományok és művészetek vagy az embernek mint egyénnek és a nemzeteknek művelődési menetéről (civilizáció)».³

Prohászka Ottokár mondja, hogy «a kultúra végcélja nem a társulás, nem a társadalmi formák tökéletesítése, hanem a társadalom kiválóságát azon mérjük, mennyivel alkalmas a kiváló egyedi, szellemi élet kiváltására, mint ad módot arra, hogy az egyedek

¹ Martiuovich Sándor S. J., Egyház és Kultúra. 7., 8. 1.

² Dr. F. Müller-Lyer, Phasen der Kultur und Richtungslinien des Fortschrittes. München 1908. 3. 1.

³ 12. kötet. 890. 1.

élete, az öntudat előkelősége, tisztasága, lelkisége által magasabb szintjára jusson».¹

Prohászka O. mondja tovább, hogy «a kultúra a természetnek emberi világgá való átalakítása».²

Ugyancsak Prohászka írja, hogy «a kultúra sem egyéb, mint az Istenadta erők s tehetségek kifejlesztése és hasznosítása».³

Egy más helyütt úgy tünteti fel Prohászka a kultúrát – «mely nem egyéb, mint nagyvárosi élet».⁴

Dr. Erdélyi László írja, hogy «a kultúra egészen röviden meghatározva nem egyéb, mint a társadalom lelki természetének egyre nagyobb érvényesülése a nyers anyagi természet fölött. Ma általában Csak az eredményeket látjuk s a közeli események okait, de a kultúra igazi útjait a fejlődések kezdetéig kell, hogy visszanyomozzuk, hogy ezeket egész valójukban megismerjük. A kultúra hordozója, alanya és legbecesebb tárgya az emberi társadalom».⁵

Martinovich Sándor S. J. mondja, hogy valami kultúrmunka legyen, annak az észet és a szabadakaratot úgy kell foglalkoztatni;) hogy a végeredmény az emberi élet fejlesztése, testi vagy lelki, anyagi és szellemi tökéletesítése legyen.⁶

Dr. Molnár József írja, hogy a kultúra «azt hiszem az élethelehetőségnek anyagi, szellemi és erkölcsi tekintetben való megjavítása. Belsőleg az egyén szempontjából: az ellentétes érdekeknek az igazság és morál elvi alapján való kiegyenlítése, magasabb harmóniába foglalása».⁷

Most pedig lássuk a kémiából Nobel-díjat nyert és filozófussá lett materialista és monista Ostwaldot. A Die Forderung des Tages című könyvében írja:

«A kultúra annyi, mint «az energetikai jószágárány megjavítása.»⁸

«A kultúra az energiapocsékolás elkerülését jelenti.»⁹

«A kultúra az, ami az embert az állattól megkülönbözteti.»¹⁰

«A kultúrának mértékaránya azon haszonérték, amelyet az emberi célokra szolgáló nyers energiák átalakításánál nyerünk.»¹¹

«Az elavultnak az eltávolítása és az új jobbnak a fejlesztése, minden kultúrának az életeleme».¹²

«Kultúrailag minden használható tapasztalat, mely azt tanítja, hogy hogyan lehet a kárt elkerülni és a kívánatosat könnyebben

¹ Id. Stuhlmann Patrik dr., Etikai Problémák. 1916. 52. 1.

² Prohászka Ottokár, Kultúra és Terror. 74. 1.

³ U. o. 74. 1. * ü. o. 122. 1.

⁵ Magyar Kultúra. IV. évf., 15., 16. sz. 97. 1.

⁶ Egyház és Kultúra. 8. 1.

⁷ Magyar Helikon II. évf. 6. sz. 332. 1.

⁸ 8. 1. ⁹ 394. 1. ¹⁰ 44. 1. ¹¹ 54. 1. ¹² 429. 1.

elérni, megint és mindenütt a jóságárány megjavítására vonatkozik».¹

Chatterton-Hill a szociológus írja, hogy «a kultúra az emberi tevékenységnek a különböző területeken való mindenféle teljesítményeiből áll».²

Mondja tovább, hogy «a kultúra az egyesek és a társadalom közötti viszony kiépítését tételezi föl».³

«A kultúra útjain igazi haladás csak akkor képzelhető el, hogy ha egy népnek benne rejlő erői, az emberi tevékenység minden terén párhuzamosan fejlődnek és párhuzamosan bontakoznak ki».⁴ (Párhuzamos alatt az egyén és a társadalom párhuzamos vonalát érti).

Dr. Fausto Squillace szociológus szerint «a kultúra vagy szociális haladás, a közösségnek a környezethez való egész sorozatos alkalmazkodásából áll».⁵

Dr. Rudolf Eisler írja, hogy «a kultúra fogalma a «természettel» szemben egy bizonyos ellentétet, képez».⁶

«A kultúra fogalma alatt minden, az embert jellemző teljesítményeket értjük».⁷

«A kultúra a generációk munkájának az eredménye».⁸

Wundt szerint «a kultúra a természetnek szorgalmas befolyásolása az emberi életcélok érdekében».⁹

L. Stein szerint a kultúra «az emberiség által célszerűen és tervszerűen megmunkált összessége».¹⁰

«Mint természeti lények kötöttek, – mint kultúrlények szabadok vagyunk».¹¹

R. Goldschied mondja, hogy a kultúra «azon formája a történeteknek, amely szerint a külső munka a leghelyesebben és a legökonomikusabban alakul át belső munkává».¹²

Müller-Lyer szerint «kultúra alatt tudvalevőleg mindazon haladás és vívmány összegét értjük, amit az emberi társadalom anyagi és szellemi dolgokban, tudásban és képességben, erkölcsökben és szokásokban, az összes teljesítményeiben és életmegnyilvánulásaiiban, az első kezdettől fogva elsajátított».¹³

«A kultúra az erő és minden új kultúrvívmány, egy újabb hatalmi növekedés».¹⁴

¹ Wilhelm Ostwald, *Energetische Grundlagen der Kulturwissenschaft*. Leipzig 1909. 122. 1.

² Georg Chatterton-Hill, *Individuum und Staat-Untersuchungen über die Grundlage der Kultur*. Tübingen. 1913. 14. 1.

³ U. o. 6. 1. ⁴ U. o. 19. 1.

⁵ *Die soziologischen Theorien*, deutsch von Rudolf Eisler. Leipzig 1911. 48. 1.

⁶ *Grundlagen der Philosophie des Geisteslebens*. Leipzig 1908. 163. 1.

⁷ U. o. 166. 1. ⁸ U. o. 168. 1.

⁹ Id. Kud. Eisler, i. m. 301. 1.

¹⁰ U. o. 301. 1. ¹¹ U. o. 301. 1. ¹² U. o. 301. 1. ¹³ I. m. 3. 1. ¹⁴ U. o. 315. 1.

Leopold Ziegler, *Das Wesen der Kultur* című könyvében pedig írja, hogy «anélkül, hogy meghatározásokat akarnék keresni, Nietzsche olvasása közben, ezen fogalomnak egy nemes és mélygondolkodású jelentőségét találtam. Ő a kultúra alatt «az ember azon vágyát érti, hogy az ember mint szent és őrangyal újra születhessek». («Die Geburt der Tragödie. Unzeitgemässe Betrachtungen». Drittes Stück, S. 411).³

*

A sok meghatározásból láttuk, hogy bizony majdnem lehetetlen ezeket egy közös nevezőre hozni. Ha azonban mégis keressük azt a legkisebb számot vagy egységet, amelyik mindegyikben maradék nélkül megvan, úgy rájövünk, hogy az csak az ember lehet. Martinovich Sándor S. J. is mondja, hogy «mindenekelőtt e szót: kultúra, csak emberről használhatjuk . . .»² Prohászka Ottokár szerint pedig «hát nem az ember, hanem a géphálózat, a világműködés, a berregő repkedés, a puffogó iramodás az élet és a lét célja?»³ És mondja tovább Prohászka, hogy szem előtt kell tartanunk, hogy a lélek s annak belső világa nem lóg a levegőben, hanem hogy a testtől s a környezettől függ».⁴

A kultúra-fogalom felbontásánál tehát mindenféleképpen az ember, és pediglen elsősorban a belső ember, azután a külső ember és végül a környezet, a természeti- és kultúrkörnyezet, vagyis az embert körülvevő anyag jön tekintetbe.

A könnyebb megérthetés céljából a genetikus módszert fogjuk röviden követni és visszamegyünk a legősibb, a legelső időig, addig, amikor az ember még a legprimitívebb viszonyok között – és csak gyümölcsből élt. Ebben az időben az embernek még csak a lelke és a teste volt meg. A kultúrát tekintve, a távolabbi anyag órá nézve még nem volt fontos. Neki még csak lelki és testi, azaz belső és külső szükségletei voltak. Azért ezen kétféle szükségletet primer vagy elsődleges szükségletnek nevezhetjük.

Amikor az ember mindig jobban szaporodott és társult, amikor vadásszá és harcoszá lett, akkor kezdte az idegen anyagot is igénybe venni, hogy elsősorban a szerszámok szerszámát, a kezét megerősítse, illetve meghosszabbítsa.

Az embernek az elsődleges belső szükségletei mindenesetre csak annyiból állhattak, hogy gyermekeit jószággal, szeretettel ápolja, felnevelje, hogy valami ismeretlen erőt, akár félelemből is tiszteljen, hogy családtagjai elől az élelmet el ne vegye stb., míg a külső primer, testi vagy mondjuk egyszerűen külső szükségletei csak a mászás-futás ügyességbeli fokozásból, testének a hideg és szél elől való megvédésé-

¹ 37. 1. ² i. m. 8. 1. ³ i. m. 110. 1. ⁴ i. m. 34. 1.

ből, a tisztálkodási ösztönből és az evés-ivásból állott. Ezen élet-szükségletek a kezdet elejétől fogva az ember természetében voltak.

Az embernek a másodlagos szükségletei vagy mondjuk az anyagi szükségletei pedig, ahogy már említettük, akkor keletkeztek, amikor az ember a kezét egy bottal hosszabbította meg, hogy a fán a gyümölcsöt elérje, hogy az állatokkal szemben jobban védekezzék, amikor kezdett élelmet keresni, vadászni, élelmet elraktározni és amikor az asszonynak fel kellett találni a földművelést.

Ezen három főcsoportba tartozó szükségletek azután kölcsönösen hatnak egymásra, kölcsönösen fejlesztik egymást és már a csecsemőre vonatkozólag írja Gockler Lajos tanár, a párisi egyetem nevelés-tudományi doktora, A jellemnevelés módja és eszközei című szép könyvében, hogy: «Főösleges dolog hangsúlyozni, hogy a lelki élet kialakulása szempontjából nem közömbös, milyen szokásokat sajátít el a csecsemő. Könnyű belátni, hogy a testi életszükségletek kielégítési módja hatással van a lelki fejlődésre is».¹

Hogy a filozófusok, szociológusok és mindazok, kik a kultúra fejlődésével, a kultúrával és a kultúra végcéljával foglalkoztak, nem az ember szükségleteiből indultak ki, annak főleg az lehet az oka, hogy azok a tudósok nem kint az életben éltek, hanem csak az íróasztalaik mellett töltötték az időt. Amint Hilty írja: «A mai időszakban szinte egy praktikus jele az értelemnek, hogy most a világ a szobatudósokat, akik még azt a világot sem ismerik alaposan, amelyben élnek, sőt még az azzal való érintkezéstől is szorgosan elzárkóznak, nem taksálja nagyra, a munkáikat, csak gondolat - gyakorlatnak tartja, amelyek a nagy tömeg életviszonyaira semmi fontos befolyással nincsenek, hanem csak, ha az elvont fogalmakhoz szükséges értelem erősítésére alkalmasak, iskola célokra valók.»²

A kultúra fogalmát az azzal foglalkozók és már szelvében az emberek is két részre, és pedig egy belső és egy külső kultúrára osztják.

A belső kultúrához tartozik az ember lelke, a vallás, az erkölcsösség, becsületesség, erényesség, a jellem, az igazságosság, valódiság, a tiszteletadás, a bátorság, engedelmesség, önzetlenség, az önfeláldozás, az alárendeltség, az önuralom, a jó, az igaz és a szép fogalma stb.

Míg a külső kultúra alatt rendszeren a gyárat, laboratóriumokat, az utat, vasutat, a színházat, az iskolát s még mindazt értjük, ami a nyersanyag sorába tartozik. Ha már tovább és tudatosan foglalkozunk a megkülönböztetésekkel és beosztásokkal, akkor már

¹ 48. I. ² Glück. I. 223. I

minden tudást és minden ismeretmegnyilatkozást is a javak, a vagyon, vagyis az anyag csoportjába soroljuk,

Ámde hol marad az ember, vagy hogy szabatosabban fejezzük ki magunkat, hol marad a külső ember az ő közvetlen külső szükségleteivel, sajátságaival, illetve kultúrájával? Ezt a külső embert mi a legtöbbször elsikkasztjuk, vagy néha a puszta anyag sorába osztjuk. Pedig, mint főleg a divatos francia filozófus és világhírű tudós, Henry Bergson mondja, «az anyagi tárgyokban való hitünk azon a gondolaton nyugszik, hogy az idő nem emészti meg okét. Akár nem változik, akár megváltozik valamely külső erőre egy tárgy, ezt a változást részei helycseréjének tartjuk, de magukat a részeket változatlanoknak. Az az elemcsoport, mely valamely állapoton átesett, mindig vissza tud jutni ugyanabba, azaz nem öregszik meg. Egyszóval az anyagnak nincsen története.»¹

Az anyaggal szemben a testre vonatkozólag pedig írja tovább Bergson, hogy «bármely élénk tévedt élő testre elég egy elfogulatlan pillantást vetni, mert már ennyinek is elárulja, hogy a lelki élethez sokkal mélyebbről fakadó hasonlóságot mutat, mint egy anyagi tárgyhöz. Elsősorban is története van, öregszik: tartama van. Egységes kényszer, meg nem szakított folytonosság hajtja az embriót a megszületésre, a megélésre, a halálra. Az élet nem egyéb, mint a megszületés előtt lefolyt fejlődés folytatása»²

Bergson az életet állítja mindennek fölébe, mert az élet a minden megismerésnek, a minden szép, jó és igaznak az ősforrása. Amíg Descartes azt mondta, hogy: cogito ergo sum, gondolkodom, tehát vagyok, addig Bergson azt tanítja, hogy: vivo ergo sum, élek, tehát vagyok.

És amint Hajós József katolikus pap is írja «Az élet titkaiból» című könyvében: «A legegyszerűbb élő sejt is titokzatosabb, mint az egész csillagos égbolt; a hylozoismus tétele, hogy minden anyag eo ipso élő, tarthatatlan; a kristályosodás nem életjelenség; az életelv fölfogása, melyet valami formában sok szaktudós is vall, az életnek legelfogadhatóbb magyarázata; az életelv azonban nem szellemi való, mint az ember lelke . . .»³

Tehát okvetlenül meg kell különböztetnünk a belső embert, a külső embert és az anyagot.

Természetesen az állatok és növények is az élővilágba tartoznak, de a kultúrát illetőleg őket az anyag közé számítjuk s mint Martinovich is mondja, «az állat a kultúrának csak tárgya lehet».⁴

¹ Bergson filozófiája, írta René Gilluin, fordította Farkas Zoltán. Budapest, 1914. 62. 1. Az aláhúzás tőlünk van.

² U. o. 62., 63. 1. Az aláhúzás tőlünk van.

³ Új Nemzedék, 1921. okt. 23.

⁴ I. m. 8. I.

Az élővilágnak a lebecsülésből való felemelését és az életnek a pusztá anyagtól való megkülönböztetését, az európai filozófusok közül megközelítőleg először Schopenhauer ismerte fel.

A mi filozófusaink és íróink között is többen megteszik véletlenül ezen megkülönböztetést, anélkül azonban, hogy a lényegüket, a határaikat megszabnák és anélkül, hogy arra külön felhívják a figyelmünket. Így, mint ahogy már idéztük, írja Prohászka O. a «Kultúra és Terror» című könyvében, hogy «szem előtt kell tartanunk, hogy a lélek s annak belső világa nem lóg a levegőben, hanem hogy a testtől s a környezettől függ».¹ Gockler Lajos írja az idézett művében az önfenntartási ösztönrel kapcsolatban, hogy «a bennünket környező külvilágot megismerjük, javunkra fordítuk, a külvilági jelenségeket a mi testi és lelki életünkkel kapcsolatba hozzuk».² Brunovszky Rezső A nevelésről szóló cikkében írja, hogy «az egyént elsősorban arra kell ránevelnünk, hogy célszerűen szolgálja a maga testét, a maga lelkét. Akit erre ráneveltünk, az meg fogja becsülni embertársainak a testi és lelki értékeit is, sőt az úgynevezett életlen értékeket is, pl. embertársainak ingó és ingatlan vagyonát».³ Azután Stuhlmann Patrik dr. írja «A népek önrendelkezési joga s a demokrácia» című könyvében, hogy miután az emberek a háború alatt «gazdaságilag, testileg és erkölcsileg a züllés szélére jutottak . . .»⁴ A Közgazdasági és társadalomtani alapismeretek című könyvben olvashatjuk, hogy «kutatja a társadalomban azokat a testi, lelki és értelmi erőket . . .»⁵ Bodó János «A testnevelési törvényjavaslat bírálata fajvédelmi szempontból» című cikkében többször említi «az ifjúság intenzív testi, szellemi és erkölcsi» nevelését.⁶ Endrődi Sándornak A magyar költészet kincsesházában, Petőfi egyéniségéről olvashatjuk, hogy: «nem csekélyebb hivatást végzett Petőfi, midőn bevitte a költészetbe egyéniségét, a maga külső és belső tulajdonságait . . .»⁷ És végül még a Mária Terézia idejéből való és a mai napig is érvényben levő katonai Szolgálati Szabályzat I. része is «az ember és az anyag kíméléséről» külön emlékezik meg.

*

«Az Isten beállította az embert a világba s az ahhoz való viszonyát röviden így fogalmazta meg: Uralkodjál a földön.»⁸

Miután az ember azonban egyedül nem uralkodhat és nem élhet meg, már a kezdet elején elkezdett társulni, hogy az élelmét

¹ I. m. 34. 1. ² 23. 1.

³ Levente I. évf. 1. sz.

⁴ 98. 1. ⁵ 93. 1.

⁶ Levente I. évf. 1. sz.

⁷ LIX. 1.

⁸ Közgazdasági és társadalomtani alapismeretek. 5. 1.

és a többi szükségletét könnyebben szerezhesse be, hogy magát jobban védelmezhesse, hogy a magzatját jobban nevelhesse és mindezt kevesebb energiafogyasztással eszközölhesse. Eleinte a család, a hordák és csoportok képeztek egységet, később pedig a nemzetségek, törzsek és a társadalmak alakultak ki.

Amint azonban az embernek megvan a maga lelke, úgy csoportokba alakulva (nem az adhoc összeverődött tömeget értjük alatta) szintén megvan a csoportnak a szerves lelke. A csoportnak is megvan *a* külön primer belső szükséglete. Csoportokba alakulva már a csoport lelke hat az egyes emberére és megfordítva, az ember lelke hat a csoportéra. A sok kölcsönhatásból kifolyólag a szükségletek fölfelé himbálódznak. Megkezdődik a belső fejlődés. Az ember sok mindenben korlátozva van. Tekintettel kell lenni társaira, jónak, önzetlennek kell lennie, megtanulja az öregebbek tiszteletét, engedelmeskedik s mindezekkel önmaga és a csoport is nemesedik. Az egyén életének a társadalom a szabályozója. Mint az egyén, úgy a csoport is önállóan élő szervezet, élő organizmus. Azt lehetne mondani, hogy ami az élő szervezetben a sejt, az a csoportban, a társadalomban az egyén. Amint az élő test, úgy a csoport is növekszik. Növekszik önmagából, új egységek létrehozása, vagy különböző csoportoknak egy egységbe való összeállása által. Ezek szerint úgy az egyén, mint a csoport élete is szigorú törvények alá van vetve.

Aminthogy a hordának, a csoportnak van belső szükséglete, úgy, mint az egyes embernek, megvan neki a primer külső (testi) szükséglete is. «A szükségletek úgy tárgyak, mint jelentkezésük sürgőssége szerint különbözők. A szükségletek oszthatók és kielégítésük fokozatosan, lehetőleg azonos telítésű fokig történik (Gossen-féle törvény). A szükségletek sorrendje: élelmezés, ruházat, lakás, bútorzat. . .»¹ Ehhez még hozzávesszük a test ápolását, a testgyakorlatokat, illetve még csak a futás, mászás, ugrás és úszás gyakorlatait s azután még biztosra vesszük, hogy a társulás az embernek már a legelső pillanattól fogva a modorára is hatott. Amint ezek voltak az egyén külső tulajdonságai, úgy ezek képezik a csoportnak külső tulajdonságait is.

Ilyenformán, amint az embernek megvan a távolabbi anyagi, gazdasági szükséglete, úgy a csoportnak is hasonló szükségletei vannak.

Az összeállt csoportokat társadalomnak szoktuk nevezni. És a végeredményben most már legtöbbször az egyént és a társadalmat fogjuk megkülönböztetni. A társadalom és az állam fogalmát, hogy ne kelljen mindig megkülönböztetést tenni, egynek vesszük. Továbbá együtt fogjuk említeni az embert és társadalmat, az egyént és álla-

¹ Közgazdasági es társadalomtant alapismeretek. 5. 1.

mot, az egyént és csoportot és így tovább. Tárgyalásainknál főleg az játszik fontosságot, hogy lássuk, hogy véges-végig, két ellentétes, két heterogén érdekszférajú tábor, az egyén és az összesség küzd egymás ellen.

A családot is épen úgy állítjuk az összességgel szembe, mint az egyént és amint Müller-Lyer is mondja, a családi kötelék és a társadalmi kötelék ellentétes viszonyban van egymással, vagyis ellenségek.

Végeredményben, amint az egyes embernek megvan a belső, külső és anyagi szükséglete, úgy (mint a csoportnál írtuk), a társadalomra is mondhatjuk, hogy megvan neki a belső, külső és az anyagi szükséglete. Röviden kifejezve, beszélhetünk belső ember, külső ember és az ember anyagáról, vagy az ember lelkéről, az ember testéről és az ember anyagáról; valamint belső társadalom, külső társadalom és a társadalom anyagáról, vagy a társadalom lelkéről, társadalom külsejéről és a társadalom anyagáról (javáról) is.

A társadalmat a közös, vagy hasonló vallás, az erkölcs, a közös lelki céloké vagyis a belső kultúra – továbbá a közös külső szokások, mint a higiénia, testgyakorlatok, öltözködés, lakás, modor, a beszédmodor és az evés technikája, szóval a külső kultúra – és az érdekazonosság, a művészet, tudomány, jogrend, politika, gazdaság és természeti és kultúrkörnyezet, vagyis az anyagi kultúrával együtt, a hármas kultúra tartja össze.

*

A fejlődés, civilizálódás és kulturálódás akkor kezdődött, amikor az ember társulni kezdett, amikor az ember és a társadalom az ő egymásra való kölcsönhatásával kezdte fölfelé hajszolni a szükségleteket. A szükségletek finomodásai és megváltozásai tulajdonképpen a fejlődés rugói.

Az emberiség történetéből «a primitív törzsektől a kultúrcsoportokig egy állandó viszálykodás állapítható meg, az egyén és az összesség között. A fejlődéstörténelemben tehát két nagy áramlatot, két főirányt lehet megkülönböztetni, amelyben, hogy a társadalmi konszolidáltság céljaihoz érjen, az egyik irány az egyeseket, az egyént teszi kiinduló pontjává, a másik pedig a közösség javán, az együtteség érdekén alapul».¹

A kultúra előtti időkben a közösség uralta az egyént és az egyén pedig, hogy a szabadságát mindig jobban fejlesztesse, sohasem szűnt meg a kollektívizmus ellen küzdeni.

A közösségben az emberek eleinte mindent együtt végeztek.

¹ Chatterton-Hill, i. m. 48. l.

Együtt küzdöttek a természeti erők ellen, együtt iparkodtak megszerezni az élelmiszereiket, együtt mentek vadászni, közösen végezték házi teendőiket s így könnyebben szerezhették meg szükségleteiket. A hordák, a csoportok eleinte nagy területeken, messze egymástól szétszóródottan éltek. Később azonban lassan-lassan, több család, vagy több horda egy-egy közös helyen telepedett meg. Még azonban mindent közösen végeztek el és mindenhez mindannyioknak egyformán kellett értenie. Mindenkinek a csoportban egyformán kellett elkészíteni a lábbelijét, a szükséges ruházatát, együtt építették lombsátraikat és ezen együttes munkával és az emberben rejlő lomhasági törvény következtében a fejlődés nagyon lassú volt. Ezer, meg ezer esztendő kellett ahhoz, hogy a legősibb korszakból egy fejlettebb korszak felé menjen az emberiség előre.

Amint az ember a csoporttal szemben a szabadságát mindig jobban fejlesztette, mindig nagyobb önállóságra igyekezett szert tenni, mindig jobban és szebben akart élni, rájött arra, hogy a munka megosztás, illetve valamivel később az osztályképződés és ennek folyamánaképpen a foglalkozás elosztás (differenciáció) az a mód, amellyel célja felé jobban közeledik. Az előttünk ismeretes legalsóbbfokú vadásznépeknél eleinte a munkamegosztásnak kétféle módját ismertük és pedig a nem szerinti megosztást, vagyis a férfi és az asszony munkájának a megosztását. A férfi mint harcos és vadász az ő szükséges fegyverzetét és szerszámaikat állítja elő, megszerzi az állati élelmet és egy bizonyos életéven túl ő neveli a gyermekeit. A többi foglalkozási ág mind az asszony munkakörébe tartozik. Amíg a férfi az állati élelmet szerzi meg, addig az asszonynak a növényi eledelket kell előteremteni. Az asszony gyűjti az erdőben a földi epret, a szamócát és a különféle gyökereket. Ő keríti elő a tűzifát, hordja a vizet, ő építi a kunyhót és készíti a ruhát. A férfi foglalkozási körétől az asszony távol tartja magát, mert azt követeli a szokás, meg a babona. A férfi foglalkozási ágából, a vadászatból fejlődött lassan az állattenyésztés és az asszonynak a növénygyűjtéséből keletkezett a földművelés és azért joggal lehet mondani: «A férfi az állattenyésztést, az asszony pedig a földművelést fedezte föl».¹

Az asszony és a férfi közötti kezdetleges munkamegosztást hamarosan követte a szociális differenciáció) vagyis az osztályképződés. Eleinte ugyanis azok voltak fölül, akik erősebbek, ügyesebbek voltak, akik magukat a harcokban kitüntették. Ebből folyólag hamar kialakult az urak és a szolgák osztálya. Később már az osztályokba bele is lehetett születni.

A szociális differenciációnak az azonnali következménye a

¹ Müller-Lyer, L. ni. 201. 1.

gazdasági differenciáció vagyis a hivatásokra való tagolás, a foglalkozás-elosztás volt. Ez már annyit jelentett, hogy a férfiak között is megkezdődött a differenciáció. Ezen foglalkozási ág megoszlás kezdete, körülbelül az ércorszak elejével esik egybe. Eleinte igen kezdetleges volt, azonban már látható a kisipar alakja. A differenciáció következtében már kezdett kialakulni a falu. Az emberiség már gyorsabban és jobban haladt előre. Amíg azelőtt mindenkinek magának kellett elkészíteni a lábbelijét, a ruháját, lakását, addig a foglalkozási ágak megoszlása mellett már egy faluban csak egy cipész és talán egy szabó volt és ezek az iparosok az ő egyféle foglalkozásukat jobban fejleszthették, jobban tökéletesíthették és az embereknek több idejük maradt arra, hogy a lelkükkel és a külsejükkel is jobban foglalkozzanak.

A munkaelosztás, a férfi foglalkozási ág megosztás és a szociális differenciáció következménye lett a város kialakulása. A városok lettek a differenciált emberek gyülekező helyei. Itt már az összes specializált munkaerők, a legkisebb iparostól kezdve a szobrász-, orvos-, költő- és filozófusig együtt voltak találhatóak. Itt már jobban kifejlődik a javak kicserélése, az integráció.

Amint röviden írtunk a differenciációról (a foglalkozási ág és a munkamegosztásról), úgy most röviden meg kell mondanunk, hogy mi az az integráció. Természetesen nem matematikai vagy biológiai értelemben, hanem olyan jelentőséggel fogjuk megjelölni, hogy az integráció a differenciációnak egy szükséges ellentéte.

Már láttuk, a differenciáció a munka társadalmosításán alapszik. Minden specializált ember a többi ember közreműködésére van utalva, a többi embertől van függővé téve. A cipész, a szabó, az orvos csak akkor existálhat, ha az ő munkájáért cserébe, a saját szükségleteit tudja megkapni. Csak akkor tudnak létezni, ha egymással összeköttetésbe lépnek, ha integrálódnak. Röviden a differenciációt és az integrációt tehát úgy fejezhetnők ki, hogy munkaelosztás és a javak elosztása.

A legalsóbbfokú hordáknál még nem volt közlekedés, nem volt ismeretes a csereberélés. A javak kicserélése csak akkor veszi kezdetét, amikor két vagy több horda, vagy törzs, már egymással kezd érintkezni. A kereskedés csak a férfi munkaelosztásával kezd jobban fejlődni. Akkor már a jószágnak a kicserélése egy másik jószággal, kissé nehezebb, mert a portéka fajtája sokasodik és így egy közvetítő értékmérőre van szükség. Ilyen értékmérők a huzamosabb időre eltehető élelmicikkek, datolyák, sógyökerek, aztán a ruhadarabok, dísz tárgyak, takarók, puskák stb.

Ezen tárgyak után következett a marha-pénz. Az állat a későbbi pásztornépnek is a mindene volt. Nagy becsben is tartották. Az embe-

rek vehettek vele feleséget, az Isteneiket az áldozásokkal jobban a maguk részére hangolhatták és akinek sok marhája volt, az már fölötte állt a többinek, különösen a szolgálknak.

Később azután az emberek az ércpénzt kezdték használatba venni, amellyel a fokozódó kereskedelmet már könnyebben bonyolították le.

A kereskedelem és az avval járó érintkezés következtében hamar rájöttek az emberek az írásra is és utána már hamar kezdtek államot alakítani. Az állam alakításával pedig, kezdetét vette a tulajdonképeni civilizáció.

A kultúra meghatározásához az előbbi genetikus leírásunkra és az ezután következő rövid összefoglalásra okvetlen szükségünk van, mert e két szót *civilizáció* és *kultúra* folyton összetévesztjük és alig találunk rájuk külön meghatározást. A legtöbb író is a civilizáció és kultúra fogalmát egészen önkényesen, sokszor csak ötletszerűen és minden indokolás nélkül alkalmazza. Sokan azt tartják, hogy a civilizáció a külsőre, a kultúra meg a belsőre, a lélekre vonatkozik. A civilizáció szabályozná a népnek más néppel s a közösség tagjainak egymással szemben való viselkedését. Tehát a civilizáció a külső kultúrát szolgálná. Tovább a civilizáció (polgárosultság), mint bizonyos társadalmi törvények külső uralmát, a jogrendet is jelentené. Így már a civilizáció a külső kultúra mellett az anyagi (jogrend) kultúrának egy részét is magába ölelné. Vannak olyanok, akik a civilizáció alatt az anyagi kultúrát értik. Az angolból németté vedlett Chamberlain a *Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts* című művében azt mondja, hogy «manapság minden etnográfus és antropológus éles különbséget tesz az erkölcs és a vallás között és elismerik, hogy mind a kettő egy bizonyos értelemben egymástól független; azonban épen olyan hasznos lenne, ha megtanulnók a kultúra és a civilizáció közti éles elválasztást is.»¹

Chamberlain mindjárt meg is próbálkozik az elválasztással és önkényesen és minden megokolás nélkül mondja, hogy «az életünknek a különböző jelenségei, azt gondolom három nagy rubrikába foglalhatók össze: *tudomány, civilizáció, kultúra*», a) A tudomány csoportjába a felfedezést és a tudományt sorolja, b) A civilizáció fogalmkörébe az ipar, gazdálkodás, politika és az egyház tartozik. c) Kultúra alatt pedig a világnézetet (bezárólag vallás- és erkölccstan) és a művészetet érti.²

A németeken kívül a nyugati államok írói a külön meghatáro-

¹ 63 l.

² I. m. 731. l. Az aláhúzás tőlünk van.

zással nem igen foglalkoznak. Az ő kultúrájuk már olyan magas fokon van, hogy az ilyen megállapításokra nincsen szükségük. A bő német irodalomban, az alapos németek között is csak néhány írórt találunk, aki ezen tárggyal foglalkozik. Az egyik, az ezen a téren legjelentékenyebb írójuk a már többször idézett Müller-Lyer, a másik írójuk Leopold Ziegler.

Müller-Lyer szerint, a civilizáció tulajdonképpen az államból (civitas: állam, cívus: állampolgár) vette nevét.

A civilizáció fogalmát, röviden a munkaelosztás is jelenti. Amint láttuk, ez a munkaelosztás akkor kezdődik, amikor az élelem-termelés már olyan magas fokot ért el hogy a férfiak más foglalkozási ágakra is fölöslegesen maradtak. A férfi foglalkozáselosztás a homéri görögöknél, rómaiaknál a királyok- és a germánoknál pedig Tacitus idejében kezdődött.

«Ha a civilizált népeket a nomád népekkel összehasonlítjuk, úgy a civilizáció lényegének megfelelőleg, a következő legfontosabb ismertetőjeleket fogjuk találni:

¹ Minden civilizált nép földművelő. Sokan a földműveléssel az állattenyésztést is egyesítik, azonban vannak olyan civilizációk is, amelyekben az állattenyésztés egészen hiányzik, vagy egészen alárendelt szerepet játszik.

² Mind letelepedtek és

³ lakosságsűrűség és lélekszám tekintetében a nomád népeket messze fölmúlják.

⁴ Mindannyi «osztályokba» van beosztva.

⁵ Minden civilizált népnél a munkaelosztás a nemeken túl megy: a férfiak differenciálva vannak, és pedig földművesekre, kézművesekre, kereskedőkre, harcosokra, papokra, uralkodókra stb.

⁶ Mindenütt vannak a falvak mellett városok és ebből kifolyólag megvan a vidék és a városi lakosság közötti ellentét.

⁷ A javak kicserélése már nem közvetlen, hanem azt egy általános értékmérő, a pénz közvetíti.

⁸ Egy igen jellegzetes ismertetőjel az írás, mert minden civilizált népnek van egy szótagos vagy betűs írása, amíg az, a későbbi átültetéseket természetesen nem számítva, egyetlen egy nomád népnél sem fordul elő.

⁹ Amíg a nomád népek társaságokban élnek, addig a civilizáltak államokba sorakoztak. Az állam a civilizációnak karakterisztikus ismertető jele.»¹

Amennyiben az ilyen, a civilizációt elért államban vagy népnél a primer belső és külső szükségletek az itt leírt 9 pontba foglalt anyagi

¹ Müller-Lyer, 2ül.), 210. 1.

követelményekkel együtt fejlődtek, ezen Müller-Lyer-féle meghatározás jellemzi a legjobban a civilizáció fogalmát.

Müller-Lyer az idézett könyvében még a ruházatról is megállapítja a civilizációt és azt mondja, hogy a ruházat univerzálissága már a XII. és XIII. században a kereszténységnek majdnem az összes népeit magába foglalta és ma a japánokra és angolokra, a norvégekre és olaszokra ugyanazt az uniformist 'kényszerítene.

Leopold Ziegler azt mondja, hogy «a civilizáció a szükség műve».¹

Hogy a kultúra fejlődését és magát a kultúrát megérthessük, a fent említett civilizáció jelenségeit ismernünk kell, mert amint Ziegler is mondja «az egy elvitathatatlan tény, hogy a kultúra mindig ott kezdődik, ahol az ember a természettel vívandó közvetlen harctól már eltávolodott. Ezen alapszik az a régi titok is, hogy minden kultúra a város képződéséhez van kötve, mert az ember a közvetlen természeti környezettől és az azzal való harctól csak ottan távolodott el. Minden emberi munkaerőnek egy részét a természettől való felszabadításra kell szentelnünk, hogy a többi a kultúra részére fölszabaduljon».^{2*}

Ha az eddigi tárgyalásaink eredményeképpen láttuk is, hogy civilizáció a kultúra alapja és hogy a civilizáció fogalmát a kultúra fogalmától félreérthetetlenül is elválasztottuk, azért nehogy azt gondoljuk, hogy a történelmi valóságban is léteznek ilyen teljesen elválasztó különbségek, mert kizárólagosan civilizált népek és kizárólagosan kultúrnépek nincsenek, mert a civilizáció és kultúra egymásba kölcsönösen, itt-ott nagyon mélyen bekapcsolódik. Mindenesetre azonban akár az ember, akár a társadalom, akár a belső, külső vagy anyagi szükségleteinek együttes telítettségével vagy azok egy részének telítettségével a civilizáció mértékét megüti és azon túlhalad; az az egyén, az a társadalom vagy azoknak egyes részei, már a kultúra fogalmába tartoznak.

Miután a civilizációnál láttuk, hogy az az egyén és állam, illetve az ember és társadalom szükségletének kielégítettségi fokától függ, úgy röviden azt mondhatjuk immár, hogy a kultúra az, amidőn az egyén és a társadalom a civilizáció fokát elérte és azon túl, külön-külön harmonikusan, együtt pedig párhuzamosan halad a kiegyenlítődség felé.

Másképen a kultúra az, amikor a civilizáción túl, az egyén az ő belső, külső és anyagi tulajdonságainak a *harmóniájában, párhuzamosan* halad a társadalom belső, külső és anyagi *harmonikusságával* a *kiegyenlítődség* felé.

Még érthetőbben talán úgy lehetne kifejezni, hogy a kultúra az, amikor a civilizáción túl, az egyén az ő morális lelkének, a közvetlenül

¹ Das Wesen der Kultur, 182. I.

² U. o. 174. I.

a külsejéhez tartozó szép tulajdonságainak és a tudásnak meg a többi anyagi javának a harmóniájában párhuzamosan, illetve egy magasságban halad a társadalom morális lelkének, a külső tulajdonságainak és javának, anyagának a harmonikusságával, a kiegyenlítődés, illetve a kiegyenlyező elás felé.

Rudolf Eisler idézett művében olvashatjuk, hogy «a kultúra mint az értékek objektív birodalma az ember kedvéért – az ember pedig a kultúra kedvéért van e földön; az ember rendeltetésének az a valódi mivolta, hogy kultúrát alkosson». És mint Foerster is írja az Iskola és jellem című könyvében, végeredményben a vallás is azt tanítja, hogy nem azért vagyunk a földön, hogy szerencsések és boldogok legyünk, hanem avégre, hogy tökéletesedjünk.¹

Ezek után most már pontosabban azt mondhatnók, hogy az emberiség célja a földön az, hogy az egyén és társadalom belső, külső és anyagi kultúrája párhuzamosan, a lehető legmagasabbra fokoztassék.

Miután meghatározásunkat fejtegetéseink közepére tettük, az egésznek az ismertetése céljából és még az érthetőség kedvéért szükségünk lesz majd a *harmónia*, a *párhuzamos* és a *kiegyenlítődés* kitételének közelebbi megjelölésére. Hogy ezek jól láthatók legyenek, megint csak a genetikus leíráshoz, de már a kultúra fejlődésének és irányainak leírásához fogunk.

Ha a civilizáció első feltételeképen a földművelést említettük, mert a földművelés készítette az embert, a csoportokat a letelepülésre, úgy a kultúra feltételeképen is a földművelést említjük első helyen, mert a letelepedés adhatta meg az első lökemet a kultúra fejlesztésére. Már magában véve a földművelés lehetővé tette a népesedés szaporodását, a földnek az intenzívebb megmunkálása pedig lehetővé tette, hogy a népek egy részének kellett csak földműveléssel foglalkozni, a lakosság többi részének pedig módjában állt más, magasabb foglalkozást űzni. Miután az ember az ő lustasági hajlamánál fogva az intenzívebb munkára sohasem volt igen kapható, eleinte igen kifejlett volt a rabszolgaság és az azzal alakult osztályszisztéma. Leopold Ziegler nem követendő példaképen, de a tanulság kedvéért felemlíti, hogy a brámai áriáknál külön kasztok voltak, amelyek csak civilizációs munkát végeztek és külön olyanok, amelyeknek feladata pusztán kultúrai volt.²

Természetesen a civilizáció és a kultúra között jobb vagy rosszabb lehet az arány. Az volna az ideális, ha a kultúra maximuma

¹ uo. 1.

² 1. m. 177. 1.

a civilizáció minimumával volna együtt. Ezen minimum alatt a civilizációs munkának ama legkisebb összegét értenők, mely a kultúrerőknek és energiáknak lehetőleg nagy számát tenné szabaddá.¹

A földművelésnek és rabszolgaságnak egymásra való hatásából kifolyólag, mindig nagyobb mérveket ölt a férfiak differenciálódása (foglalkozási ág elosztása) és így annál nagyobb mérveket kezd öltetni a javak előállítására, kicserélésre, megszerzésére és gyűjtésére is. Mindig nagyobb összpontosító ereje kezd lenni a városnak. Most már nemcsak a differenciált emberek kezdenek itt összejönni, hanem itt létesülnek először az iskolák, kezd kialakulni a tudomány, kereskedelem, az osztályoknak erkölcei, szokásai és az egyének a vállalkozási kedve. A pusztán ércpénzről már kezdenek az emberek átmenni a papírpénzre és ez csak még jobban fokozza a kereskedelmet. A városban haladást mutat a jogrend is, amely a lakosok sokfelé szétágazó viszonyait törvényekkel szabályozza. A városból indul ki a kultúrának minden mozgalma, érintsék azok akár a vallást vagy a külső kultúrát vagy a tudományt, a technikát vagy akár a mezőgazdaságot magát.¹

Ha Magyarországnak és például Angolországnak a városi és falusi lakossága közötti arányt nézzük, úgy hamar szembe fog tűnni még az egészen laikus előtt is, hogy mi lehet a két állam között a kulturabeli különbség. Amíg Magyarország lakosságának közel 70%-a, vagyis majdnem $\frac{3}{4}$ része lakik kisebb-nagyobb falvakban, addig Angolországban 45,221.613 lakosból a városokra 33,139.141 fő, (73.2%), tehát falura a lakosságnak 26.8%-a jut.

«A város gyorsult fejlődésével szemben, a falu mindig konzervatív és visszamaradt lesz és még a modern nyugati államokban még a mai nap is, csak alig jött ki valamivel abból a civilizációból, mely a földművelő népeknek karakterisztikuma. A másik oldalon azonban a vidék az ő nehézségével éppen arról gondoskodik, hogy a fejlődés ne nagyon gyorsan és rohamosan történjék, hanem amint az az igazi haladáshoz kedvező és szükséges, tempót tartson. Mert a (kulturális) egy nagyon gyengéd képződmény: amint az ő hathatós útjáról a magasságba, sietségbe hajszoljuk, úgy összetörik vagy visszaesik.»²

Eleinte egyik vagy másik törzsnek vagy csoportnak az összeállása vagy legyőzése útján keletkeztek a kis államok, később pedig szintén békés megegyezés alapján vagy háború útján, létrejönnek egységes vezetés mellett a nagyobb államok, melyek két vagy több osztályra oszlanak. Az ellentétek megfélemezése céljából kialakult az államhatalom. Ezt a hatalmat rendszeresen az uralkodó osztály tartja kezében.

¹ Leopold Ziegler, i. m. 176. I.

² Müller-Lyer, 144, 1.

A civilizációból legelőször a görögök emelkedtek ki, azonban, amint, a történelemből tudjuk, nem fejlődtek helyes irányban, nem fejlődtek harmonikusan, mert úgy az egyén, mint a társadalom főleg csak testiségekkel vagyis a külső kultúrával és a művészettel törődött. A testgyakorlatok, a fürdés, öltözködés és a jó modor elsajátítása volt főképen az eszményük. Azt tartották ugyan, hogy egészséges lélek egészséges testben, ámde ők a lelküket elhanyagolták. A szellemi és művészi fejlettségük is csak a legközelebbi külső testi szükségleteiket szolgálta. Amint Rudolf Eisler mondja, hogy *«az egyoldalú kultúra bizonyos mértékben mindig megbőszülj a magát»*¹ úgy az a görögöknél elsősül bizonyosodott be, mert mikor az ő tornajátékaikba, gimnasztikájukba a meztelen nőt is bevonták, akkor már az erkölcsök teljes leromlása és a birodalom szemmel látható bukása kezdődött.

*

Az antikvilág (a görögök és rómaiak) bukása után a kultúra északfelé vándorolt és mindjobban kezdett a mérsékelt égöv alatt, a román és a germán népek közöli terjeszkedni. Ezen természeti környezet (milió) eltolódás, különösen a munkaorganizálódásra volt nagy befolyással. Az északabbi klíma más követelményeket állított, az élelem, az öltözködés, a lakás, erkölcs és az anyagiak tekintetében az ember és a társadalom elé, mint a napos délvidék. Az északi lakóknak több a szükségletük, mint a délieknek és ezért többet is kell dolgozniuk. A több dologból, a jobb munkaalkalmakból és a több szükségletből kifolyólag, mindig jobban kezd kifejlődni az ipar és a kereskedelem. A kereskedelem utazásokkal van egybekötve s a kereskedők, az egyes csoportok mindig több vidéket járnak be s viszik-hozzák a kultúrát. Herodotus² görög történetíró írja, hogy az ókorban már igen élénk kereskedelmet folytattak a feníciaiak, a görögök és rómaiak, kik úgy laktak köröskörül a Földközi és az Égei-tenger körül, mint ahogy a békák ülnek egy tó körül. Már a keresztes háborúk előtt is összeköttetésben voltak egymással mohamedánok és keresztények és különösen az olaszok és délfranciák fejtettek ki nagy kereskedelmet. A keresztes háborúk következtében pedig a nyugat és a kelet még szorosabb és még többoldalú érintkezésbe jutott egymással. A kelet, nyugat és észak közötti élénk kereskedelem a gazdagsághoz vezetett, elvezette a pénzt az egyesek zsebébe és a pénzt kapitállá változtatta.

A kapital, a nagy vagyon, még kapzsibbá, önzőbbé tette az embereket. Az erkölcsi züllés még tovább tartott, sőt a vagyon és

¹ I. m. 166. h Az aláhúzás tőlünk van.

² Szül. Kr. c. kb. 500 körül.

az élvezetek utáni zabolátlan hajsza következtében, már-már a nyugati államokban is, majdnem minden összetartó erő széjjelbomlott.

«Az európai kultúrtörténet első tizenhárom évszázadában, a vallás képezte azt a nagy szociális erőt, mely a nyugatot a teljes felbomlástól megmentette, mely a római birodalom bukása után a kultúra eltűnését megakadályozta, mely az öreg kultúra helyén újat épített, mely ezt az új kultúrát naggyá és tartóssá formálta, mely az új Európában az egymást legyőzni akaró heterogén elemeket egy kultúrailag homogén egésszé egyesítette. Hogy milyen kolosszálisnak kellett ennek a munkának lennie és milyen hatalmas lehetett az az erő, amit kifejtett és amely a végérvényes eredményhez vezetett, azt az európai állapotoknak abból a szemléletéből is megállapíthatjuk, amit akkor látunk, amidőn Odoaker a 476. évben az utolsó római császárt¹ trónjától megfosztotta. Ha arra az anarchiára gondolunk, mely azon időben a szociális kötelékek szétszakadása következtében, a szociális fegyelem eltűnése folytán, az addig működött szociális erők megtagadása, valamint a zabolátlan egyének vágyódásai és szenvedélyei által előálltak; ha az ember azoknak a mindenféle szenvedélyeknek és sóvárgásoknak félelmetes hatalmára, ha az emberi állat brutális természetére és az erkölcsöknek hihetetlen elnyersesedésére gondol, melyek a nyugat-római birodalom bukásának sötét idejében uralkodtak: akkor az ember elképzelheti, hogy micsoda szörnyű erőfeszítés kellett ahhoz, hogy a határnélküli anarchián úrrá legyen és hogy a fegyelmet újra bevezesse és helyreállítsa. Ez volt az a hatalmas munka, mely a keresztény vallásra várt és amely mellett néhány kevés évszázadon belül virágzó kultúrát látunk, látjuk Európa népeit, amint szellemi és kulturái egységet képeznek, látunk a pápai szék fennhatósága alatt egy internacionális szolidaritást kialakulni és látjuk végre a szociális és az egyéni érdekek kiegyenlítését. Mindezt a katolikus egyház közvetlen befolyása és szakadatlan munkája hozta létre, mely azért a nyugateurópai kultúrvilág örökös hálájára tarthat igényt, amit igen helyesen August Comte is megállapított. A nyugateurópai erkölcsnek és a nyugateurópai kultúrának az alapját egyszersminden korra a katolikus egyház fektette le.»²

És amint Chatterton Hill mondja tovább, «egy szimmetrikus kiegyenlítődség megvalósíthatóságának előfeltétele, hogy az egyéni szabadság és az összesség fegyelme között egy határozott erős viszonyt tartsunk fenn, hogy a szabadság és a fegyelem ugyanazon mértékben fejlődjék. Angolország, amelyben az egyéni szabadság a legjobban

¹ Romulus Augustulust. *Szerző.*

² Chatterton Hill, i. m. 145. 1. Az aláhúzás tőlünk van.

van kifejlődve, az az ország, amelyben a társadalom fegyelmező ereje a legnagyobb.»¹

Amint az előbbi időkben Görögországban és Rómában, valamint később Olasz- és Németországban városi társadalmak alakultak ki, úgy a IX. századtól a XVI. századig Európában egyházi társadalmak voltak.

A XIII. században az emberek mindjobban a kereskedelem felé hajlottak és ebből kifolyólag a következő évszázadokban mindig jobban terjedt az internacionális érintkezés. Mindig és tovább, újabb országok és világrészek nyíltak meg a pénz, az anyagiasság számára. Miután a kereskedők és már a kutatók is bejárták Mongóliát, Kínát, Indiát és Szumatrát, következett 1492-ben Amerika felfedezése. 1498-ban Vasco de Gama körülhajózta Afrikát és megtalálta az Indiába vezető utat. 1513-ban először látta meg Balboa Csendes-óceánt. 1522-ben befejezte Magelhaes a világmegkerülést. 1601-ben felfedezték Ausztráliát és 1768-ban megkezdte Cook az ő híres utazásait a déli tengerekre. Ezen felfedezések után már az összes világrészek különböző civilizációs és kultúrfokú emberei és fajai léptek egymással érintkezésbe és ezzel az internacionális kereskedelem már kezd világkereskedelemmé változni és a sok különböző érintkezés folytán kezdi a kultúrát, főleg azonban annak az anyagi részét előbbre vinni.

Az élénk iparral és kereskedelemmel szorosan kapcsolatban, megindul a tudományok művelése és fejlesztése is. Különösen az ipar céljait szolgáló tudományok kezdenek nagy lendületet venni. Amikor a XVIII. század végé felé feltalálják a nagy gépeket, akkor különösen halad az egyén a kapitalizmus felé. A gépek feltalálásával mindenesetre sok kézi munkaerő szabadult fel, amit az anyagi kultúra fejlesztésében más munkára lehetett alkalmazni, azonban mégis sok ember vált munkanélkülivé és később szegényé. Emellett az emberek mindjobban differenciálódtak. Például Németországban már 1882-ben 6179 és 1895-ben pedig 10.397 foglalkozási ág volt. «Adam Smith idejében, tíz ember, munkaelosztással kb. 48.000 varrótűt készített naponta. Marx szerint (Das Kapital I. 425) a gép tizenegy óra alatt 145.000 varrótűt készít és négy gépet egy asszony tud felügyelni, ami napi 600.000 darab tűt jelent. Egy egyedüli asszony tehát 130 férfit tett kenyérműködővé családotól együtt».² Ezen időben a saját készítmény végleg átváltozik társadalmi készítménnyé. Mialatt a sajátkészítések idejében mindenki önmagának készítette el fáradtságosan azt, amire szüksége volt, addig, amint Bastiat mondja,

¹ U o. 176. 1. Az aláhúzás tőlünk van.

² Müllé-Lyer, i. m. 278. 1.

a kultúremlernek száz évig kellene dolgoznia, ha mindazt maga akarná elkészíteni, amit egy egyedüli nap alatt élvez.¹

«A XVI. századtól kezdve Európában a nemzeti társadalmak fejlődnek ki. Ez egy nyelvet beszélő, egy területen lakó, közös múlt emlékeivel s a közös jövő reményeivel bíró nép társadalma az, amely főleg akkor alakul ki, mikor a közösségben az alsóbb osztályok jogai is elismerésre találnak. Nemzeti állammá fejlődött például ebben az időben Németország és Olaszország is.»²

Tekintet nélkül azonban a társadalmak formájára, a kapitalizmus mindig jobban fejlődik, a kizsákmányolás mindig nagyobb mérvet ölt s az egyesek mindig jobban gazdagodnak. A kizsákmányolásból eredő vagyon, már majd mint tőke vesz részt a termelésben. A hűbéres és a rabszolga helyébe már a bérmunkás lép, aki a falujából legtöbbször régen elszakadván, semmi földdel és semmiféle más vagyonnal nem rendelkezik. Két keze munkájával keresi kenyerét s Henry George szerint rosszabb dolga van, mint a rabszolgának, vagy jobbálynak, akiről az öregsége idején is gondoskodott az ura. A mai munkás, a proletár meg már azt sem tudja sokszor, hogy ki az ura. A tőke folyton nagyobbodik és mindig kevesebb kézben halmozódik össze. Az emberben nagyon kezd kialakulni az anyagiasság és az ember a társadalom fegyelmező, összetartó és nevelő hatalma alól mindig jobban kivonja magát. Az embert mindig jobban elfogja a rideg önzés és a holt anyag imádata.

Már a reformáció idejében (a XVI. század közepén), amikor Kálvin vallása «a tiszta ént tette a hitbeli megismerés kritériumává»³ és különösen, amikor Rousseau tana (a XVIII. század közepén) és a történelmi materializmus mélyebben kezd a társadalomtudományra hatni, kezd erősen kifejlődni az individualizmus.

Az individualizmus tulajdonképpen, mint az abban az időben uralkodó abszolutizmusnak az ellenzéke jelentkezett s így kultúráilag érthető és jogosult volt, azonban az individualizmus (demokratizmus és liberalizmus) mindjobban téves irányba lép, célt téveszt s ahelyett, hogy a társadalom nyúge alól felszabaduló egyént a társadalommal csak párhuzamba, vagy még jobban kifejezve a fejlődésben egymagasságra hozná, nagyon előre tör. Az előretörés azonban még csak harmonikus se volt. A hármas főkultúra mint a belső, külső és anyagi közül, különösen az anyagi, a gazdasági liberalizmus törtétt előre. A tudományokban szintén.

A gazdasági liberalizmus «a szabadság nevében nem türte, hogy az állam alattvalói vagyonszerzésébe beleszóljon s a társadalom

¹ u. o. 282. l.

² Közgazdasági és társadalomtani alapismeretek. 171. l.

³ Szabó Dezső, Tanulmányok és jegyzetek. 86. l.

nagy összetartó kapcsát az egyéni önérdekben látta. Ha ugyanis - amint Smith Ádám fejtegette - mindenki az önérdekét tartja szem előtt, akkor ezt csak úgy elégítheti ki, hogy kifürkészi mások kívánságait. Egyéni boldogulását ugyanis csak azáltal érheti el, mert csak így tudja keresztül vinni, hogy munkájával oly terméket alkosszon, amely a társadalom igényeinek és ízlésének megfelel s ennek következtében kelendő, előállítója tehát megvagyonosodik. Az ő vagyonosodása azonban arra fog serkenteni másokat is, hogy hasonlóképp cselekedjenek. Erre megindul a verseny, aminek eredménye a termékek minőségének javulása s az árak csökkenése. Az önérdek korlátlan keresése tehát összeegyezteti a termelő és fogyasztó érdekeit, ezért az állam teljes szabadságot adjon a gazdasági életnek.

Csakhamar kitűnt azonban, hogy az erkölcsi korlátok nélkül dolgozó termelő érdeke nem ugyanaz, mint a fogyasztóé, amint ezt az új hamisítási törvények kényszerű behozatala nyilvánosságra hozta ... A korlátlan szabadság más elfajulása a monopóliumok létrejötte egyesek kezében. Bizonyos iparágak ugyanis néhány nagytőkés kezében összpontosulnak, akik egymással szövetségre lépve az árakat kizárólag egyéni hasznuk szerint alakítják. Ezáltal azonban a vagyoni téren kevés egyesek és a nagy tömegek közt óriási ellentétek származnak, melyek elégedetlenséget, féltékenységet keltenek, egyeseket mérhetetlen hatalomhoz juttatnak, egész osztályokat pedig lealacsonyítanak».¹

Az individualizmussal szemben a kollektívizmus már a legrégebb idők óta az egyént az *összesség* alá akarja rendelni és minden fejlődést úgy óhajt irányítani, hogy minden a közösség javát mozdítsa elő. A kollektívizmus az egyén akaratát, szabadságát, erkölcsét és külső kultúrájának fejlődését elnyomja, lerongyolja, alászűszti és eltörli a magánvagyonát. A hibás társadalmi rend kiinduló pontjául a magánvagyonat tekinti, mert a magántulajdon teszi az embert tulajdonképpen önzővé, individualistává. A kollektívizmus elvének megvalósításában a szociáldemokratizmus és a kommunizmus halad egymás mellett, aszerint, amint az előbbi egy kicsit türelmesebb vagy a másik radikálisabb, azonban egy célt szolgál mind a kettő.

Már a helléni görögök idejében is akad egy Platon, aki ideális életet tervez, amelyben az egyén nem számít, neki csak az összesség érdekében kell élnie és fejlődnie. A XVI. században Monis Tamás angol államférfiú az Utópia-szigetén címmel regényt írt és abban egy ideális államéletet festvén le, mindent az államnak vindikált. A későbbi időben és különösen a kapitalista irány kifejlődésekor és az individualizmus nekilendülésekor a németországi Lassale lép a síkra

¹ Közgazdasági és társadalomtani alapismeretek. 180, 181. 1.

és azt mondja, hogy minden bajnak az az oka, hogy a munkás csak annyi bért kap, amennyiből épen csak, hogy meg tud élni. «A bajnak orvoslása szerinte a termelőszövetkezetek létesítése lenne, amelyet a munkások szabadon egyesülve szerveznének s csak támogatná ebben őket az állam, amelyben természetesen a munkásosztály lenne az uralkodó.

Tovább fejlesztette ezeket az eszméket a modern szocializmus megalapítója Marx, aki szerint a társadalmi bajok főoka abban rejlik, hogy a munkás nagyobb értéket állít elő, mint amennyi értékű munkabért kap s munkája értékének ez a többlete¹ a tőke növelésére fordítatik. Azt akarja ebből az elméletből kiindulva bebizonyítani, hogy az így keletkezett s ma is fennálló kapitalisztikus gazdasági rendből szükségképen ki kell fejlődnie a szociális együttműködés jobb, boldogságot hozó rendjének.

A szocialista agitátorok, hogy a munkásságot eszméiknek minél nagyobb mértékben megnyerhessék, a tömeg alacsony érzelmeire igyekeznek hatni; felébresztik benne a gyűlöletet nemcsak a fennálló rend ellen, hanem a mostani rend uralkodó osztályai, az államhatalom birtokosai s általában mindenki ellen, aki valami vagyonnal, tulajdonnal rendelkezik».²

Amint Chatterton Hill mondja, hogy «a liberalizmusnál az ellentétes érdeksorozatok harmóniáját (társadalom-egyén) az egyéni érdekek kielégítésével érhetjük el, ezzel ellentétben a szocializmus az összesség céljainak teljesítésében realizálódik. Adam Smith és követőinél az egyéni cél az összesség céljait magába foglalja, úgy hogy az egyéni célok teljesevése okvetlenül az összesség céljainak teljesevést vonja maga után. Marx az ellentétes álláspontra helyezkedett, amely szerint a szociális cél az egyéni célt foglalja magába. *A liberális iskola elveinek alkalmazása a társadalom teljes szétforgácsolódásához, az anarchiához vezet. A szocializmus az ellentétes érdeksorozatoknak ugyanazon önkényes törvényét követvén, a kultúraelőtti időbe, a kollektívizmus korlátlan uralmába vezet vissza*».³ Szépen láttuk épen a példákat.

Ha végig nézünk a történelmen, amint már említettük is, látni fogjuk, hogy az egész történelmen az egyén és a társadalom közötti viszály húzódik végig. Mihelyt a viszályban az egyik fölülkerekedik, az vezeti az irányt, a kultúra a párhuzamos fejlődéstől eltér, rossz irányba fejlődik, az eltérés félkultúrát vagy hamis kultúrát eredményez és az ellentét már rendszeren egy vagy több forradalomban csapolódik le.

Ha tehát sem az individualizmus, sem a kollektívizmus nem felel meg a fejlődés alapjának, kell hogy jöjjön a középút: «a szolidariz-

¹ Mehrwert.

² Közgazdasági és társadalomtani alapismeretek. 159. 1.

³ I. m. 138. 1. Az aláhúzás tőlünk van.

mus jelszava, mely egyfelől a liberalizmus, másfelől a szociáldemokrácia helyébe kíván lépni. Ez a szolidarizmus, ahogy azt Le Play, Périn, Rosier, Wagner Adolf, Schaff le, Ke ti elér, Vogelsang, Hitze, Hertling, Pesch, Antoine, de Mun, de la Tour-du-Pin, Doutreloux, Carlyle, Ruskin stb. kifejtik, nem akarja a merev kollektivistá államgépezet kerekéibe törni az egyéni szabadságot, a kezdeményező kedvet s a magántevékenységet, de azt sem engedi meg viszont, hogy az egyes ember a közjó figyelembevétel nélkül s az össz társadalom kárával gyakorolhassa szabadságát. A szolidarizmus a társadalmat önálló élő szervezetnek tekintti, amelynek részei: az egyén, a család stb., szintén önálló életet élnek ugyan, de kötelesek az ország egészséges fejlődését is szemelött tartani, még pedig nemcsak mint saját egyéni boldogulásuk egyik feltételét, hanem mint olyan testvérrészeket, amelyekkel azonosoknak, rokonnak, szolidarisnak kell magukat érezniök. A szabadság és az önzés két hajtóerejét csak a társadalmi szolidaritásérzet, a testvériség fogalma kötheti össze úgy, hogy az egyén se szűnjön meg teljes erejéből küzdeni az érvényesülésért s a társadalom se váljék az erősebbek és lelkiismeretlenebbek szabad prédájává.»¹

Mint hogy a kultúra a kollektívizmus, illetve a kommunista (szociáldemokrata) államszervezetben, vagyis az egymáselleniségben és épen úgy a liberalizmus szülte demokratikus államformában, vagyis az egymásmellettségben nem fejlődhet; lássuk a legfontosabb államformát, az arisztokratikusát, az egymásfölöttiség államformáját, amely már «az ősi társadalmak szervezetének alapja és részben lényege, hogy az egyének származásuk szerint foglalnak helyet egyik vagy másik segmentumában és egyik vagy másik rétegében a társadalomnak. Mert a beosztás a társadalmaknak legalább egy részében kétféle: egyik mely függőlegesen osztja a társadalom anyagát az egyének tömegét homogén részekre és a másik, mely vízirányosan osztja azt egymás fölé emelkedő rétegekre. E különböztetést hasonló alakban már Dionysios megtette (Arch. rom. II., 7. é. 8.) a rómaiakról szólva és a római mondák nyomán Romulus törvényhozói tényének tulajdonítva azon kettős beosztást».²

Hogy ez az egymásfölöttiség évszázadokon át megmaradt, az bizonyítja épen a célszerűséget. A szociális életben csak törvényszerűségek és nem véletlenek játsszák a főszerepet és így nem lehet azt épen véletlennek mondani, hogy a fejlődés és a kultúra egyedül az arisztokratikus szervezetben lehetséges, mert egyedül csak az bizLosítja a fejlődést, a növést és a társadalomba való beleilleszkedést.

Az arisztokratizmus vagyis az egymásfölöttiség szisztémája a szociális fundamentális szükségszerűségeknek épen megfelel. Egyrészt

¹ Bangha Béla S. I., i. m. 131., 132. 1.

² Beöthy Leó, A társadalmi fejlődés kezdetei. Budapest 1882. 181., 182. 1.

az értékek uralmának elvén épül fel, ami a természetes egyenlőtlenségnek alapja. Azután nagyon megfelel az erős tradíciók képződésének, amik tulajdonképpen a szociális testület összetartói. Az arisztokratizmus vagy az egymásfőlöttiség további alapszükséglete pedig, mint a szociális egység és a szociális tekintély, szintén ebben az államformában alakul ki legjobban.

Az arisztokratizmus rendszerében minden egyes egyén, minden osztály a saját szociális értékének megfelelőleg megtalálja helyét és ez a beleilleszkedés biztosítja a társadalom megszilárdulását. Az egyes osztályok tevékenységei és kiterjedési terei erős határok között vannak. Minden egyes embernek a munkája az összesség javát is szolgálja és miután mindenki megtalálja helyét az osztályban, az osztály pedig az összességben, nagyobb a nyugalom és a munkának beosztása sokkal módszeresebb lehet. Az összességnek és az egyénnek szükségletei már a saját osztályának tradíciói által rendeződnek, illetve a szükséges határok között tartatnak.

A társadalom összetartására és az egyén megfékezésére vonatkozólag nagy szerepet játszanak továbbá a tradíciók. Minden osztálynak megvan a maga külön átöröklött tradíciója, amely tradíciók a fejlődés folyama alatt gyűjtött tapasztalatok összességét jelentik és az osztály állandóságát és tevékenységét mutatják. Ahol van tradíció, ott minden egyes ember és minden osztály a tradíció útján fegyelmezve van és ebből kifolyólag van tekintély, ami azt célozza, hogy az egész rendszert, a kultúra fejlődésének területét fenntartsa.

*

A görögöknél rámutattunk arra, hogy miután náluk az individualizmus, illetve a mértéktelen önzés és az abból keletkezett élvhaj hárszat és gög szinte tobzódott, nem fejlődtek harmonikusan s egyszerűen tönkrementek, illetve megszűnt a nemzeti életük. A harmonikusság alatt azt értjük, hogy a lélek, a test és az anyag, vagyis a belső, külső és anyagi kultúra mind az egyénnél, mind a társadalomnál harmonikus legyen. Egyik se fejlődjék a másik vagy a két másik kárára és megfordítva. Ezenkívül a két heterogén érdeksorozatból álló egyén és a társadalom haladjon párhuzamosan, vagyis egyforma magasságban, mert mihelyt az egyik a másik rovására előre tör, az egyén és társadalom között oly nagy lesz az ellentét és annyi a súrlódás, hogy az föltétlenül a szociális szervezet felbomlásához vezet és a kiegyenlítődést még messzebbre tolja ki.

Azon tételből kiindulva, hogy a jelent rendszeren a múltnak megvilágításában lehet megmagyarázni, ezen rövid összefoglalásunkra okvetlenül szükségünk volt, hogy saját kultúrhelyzetünket megértjük és a megértésből tanuljunk.

A MI KULTÚRÁNKRÓL.

Magyar eleink, amikor már annyira elszaporodtak, hogy régi földjük nem volt képes őket eltartani, elindultak nyugat felé, dúsabban termő földet keresni és hosszú vándorlás után Kr. sz. u. 896-ban jöttek be Magyarországra. A magyarok hét törzsből álltak s a törzsek birtokai közös tulajdon voltak. Mint pogány nép, nomád életet éltek. Evvel szemben, amint már írtuk, a rómaiak a királyok és a germánok már Tacitus¹ idejében, tehát Krisztus születése után kb. 100 körül civilizált népek voltak és haladtak a kultúra felé.

A magyarok a honfoglalás után nem -tudván olyan hamar megtelepedni s rekvirálás céljából is elkalandoztak előbb nyugat felé és háborúba keveredtek a germánokkal. Miután a civilizációnak és kultúrának legjobb terjesztője az érintkezés, ezen kalandozó háborúknak is az lett az első nagyobb következménye, hogy a magyarok is befogadták a kereszténységet és evvel hamarosan megvetették a közeli civilizációnak és a kultúra felé való haladásnak alapját. Miután már néhány évszámot is említettünk, hamar szembetűnik, hogy a nyugati civilizáció, vagy még inkább a nyugati kultúra mintegy 1000 évvel előzte meg a mi kultúránkat. Hosszú és küzdelmes utat kellett bizony befutnunk, hogy ezt az óriási különbséget, a mai fokig behozzuk.

A kereszténység alapját nálunk Géza és szent István, a térítő papok közül pedig szent Gellért vetették meg. Szent István adta az első törvényeket és ő valósította meg a magántulajdon gondolatát.

Ebben az időben az országban már három osztályt lehetett megkülönböztetni. És pedigrén a vezéreket és azok közvetlen leszármazottjait, a nemeseket és szolgákat. A honfoglaló nemzetség minden tagja nemesi jogokat élvezett és földet kapott. Szolgákká a rab-szolgák váltak, akiket a magyarok részben már magukkal hoztak, részben pedig a honfoglalás alatt és után tettek azzá. Az itt talált népek és a germán nemzetségek közül azok, kik velünk egy időben

¹ Tacitus a római kor történetírója, szül. 54 és 56 között és meghalt 117 körül.

jöttek, nem voltak nemesek, csak legfeljebb a későbbi idők folyamán nemesítették. Eleinte a nemesítés birtokadományozással is járt és később, a vegeyházi királyok idejétől kezdve, a nemességet már birtok nélkül is adományozták. A birtok nélkül nemesítettek voltak az armalis nemesek, akik jobbágytelken gazdálkodtak és jobbágytelken éltek. Ha a birtokos nemesnek sok gyermeke volt, akkor birtokát eleinte felosztotta gyermekei között, később meg már a gyermekek saját gyermekeik között, úgy, hogy a végén már sok birtokos nemes is megfeledkezett, hogy nemes és jobbágy lett belőle.¹

A városi polgár azonban, ha nem is volt nemes, kiváltságai révén nemesi jogokat gyakorolt. A városba hovatovább csak elszegényedett ember ment. Vagy elment a jobbágy iparosnak, vagy a szegény nemes közhivatalnoknak. A városokba későbbben a Habsburgok szlávokat és germánokat telepítettek le. Lassacskán azután az ottlevő magyarokból és az ezen betelepített vegyes és rendszeren szegény eleméből alakult ki a középosztályunk. *A tulajdonképeni kultúra hordozója.* A középosztályunk ezen kevertsége és a földrajzi helyzet folytán, bizony vajmi kevés régi hagyománnyal, szokással, tradícióval rendelkezett. Azonkívül műveletlensége folytán, lépten-nyomon össze-vissza házasodott. Nem fejlődhetett jó, erős, kitartó, – hanem csak szép rassa és mindig jobban kezdett bástárdá (korcsfajjá) lenni.

Még kb. száz évvel ezelőtt (első vasút Wien és Pozsony között 1831.) majdnem teljesen el voltunk vágva a világtól s csak nagyon lassan fejlődhattünk. A vasúti forgalmak megnyílása után azonban, már egy kicsit megváltozott a kép. Arisztokratáink és kereskedőink már könnyebben utazhattak Németországba, Olasz-, Francia- és Angolországba és könnyebben hozhatták a kultúrárt. Most már, mint ahogyan azt Dr. Rudolf Eisler írja, a nyugateurópai kultúrához önkéntelenül is alkalmazkodunk «mert az internacionális kultúra az ő általános érvényű szabályaival és képzeteivel, a benne résztvevő csoportokon belül egy bizonyos fokú egyformásítást hoz létre».² Magyar szokásaink elütöttek a nyugati szokásaitól, de miután már a nyugati kultúrába alaposabban belekóstoltunk, most már arról az útról le nem térhetünk. Már a szatmári béke (1711) után, főuraink közül nagyon sokan éltek Wienben és ott tanulták a külső kultúrárt. Abban az

¹ Nagyon sok régi nemesi család él még ma is, akiknek fogalmuk sincs arról, hogy eleik nemesek voltak. A genealógiával keveset törődünk. Mindenkinnek magának kellene utána járni, hogy családja történelmét kikutassa és ezzel a közönségnek s az általános történelemnek is hasznára legyen.

Ölyvedi Vad Imre írja az 1907-ben Szegeden megjelent Nemességi könyvében, hogy hazafiság és közművelődés előmozdítása iránti kötelességet mulasztanak el azok, akik hivatásuknál fogva is intézkedhetnek és nem intézkednek, hogy a nemesi dolgoknak legalább az elemi részei már a legalsóbb fokú iskolákban is taníttassék.

² I. m. 173. I.

időben «még Pálffy János is jónak látta azt üzeni Károlyi Sándornak, hogy házasodni vágyó fia Ferenc, hagyná el a magyar szokást, mert így bármely osztrák főúr, vagy miniszter odaadja neki leányát». «A magyar köntös és szokás elijeszti az anyákat, hogy leányukat magyar úrhoz adják.»¹

«Ami az illemtudást illeti, arról John Paget 1835-ből azt írja (I. 19.), hogy a főúri házak egynémelyikében teljesen európai szokások uralkodnak, ellenben a jómódú köznemességnél és polgárságnál is helyel-közzel még igen hiányos az illemtudás. Pozsonyban pl. társaságban megtörtént, hogy egy fiatalember jókora hajkefét vett elő a zsebéből és a hölgyek jelenlétében a szalonban fésülködött meg. Ebéd közben valaki a körmét vágta késsel, amíg vizavíja zavartalanul piszkálta a fogát az ezüst villával.»²

Amint «az alsóbb néposztályokban rendesen nem teljesen új szükséglet keletkezik, hanem ezek a felsőbb osztályok életének, szükségleteinek megismeréséből fakadnak»,³ úgy a mi magyar nemzetünk szükséglete is, a nyugati kultúrnépek életének és szükségleteinek megismeréséből ered. Nekünk még nem lehet sok mindenben a saját szokásaink, saját tradícióink után menni, hanem nekünk a kultúra legtöbb részét, -"a nyugati népektől kell átvennünk.

Mi azután, hol bevallottan, hol titokban át is vettük a szokásokat, azonban rendesen a lánckereskedelem útján. Mi elsősorban a sófli formákért, árúkért, rendesen Ausztriába mentünk, vagy a még egészen ki nem fejlett németektől vettük, láncoltuk át a kultúrát, ahelyett, hogy egyenesen Angolországba, Amerikába vagy Franciaországba mentünk volna értük. Mennyire egészen másképen csinálták azt az utolsó három-négy évtizedben a már magas, harmonikus kultúrfokon álló japánok, akik «a nagy nemzeti átalakulás korában és azóta is hangyamódra lepték el a nyugati országokat, szorgalmasan eltanulták a fehér ember minden fortélyát s vitték haza a szigetekre, hogy az országukat boldogítsák vele».⁴ Most pedig a kedvező valutájuk folytán Németországot és különösen a Berlin-i főiskolákat árasztották el. Ügylátszik azonban, már mi is kezdünk az egyenes útra térni, amennyiben az 1921-22. tanévre, több egyetemi hallgatót küldtünk ki külföldre. A francia kormány (ha jól emlékszünk) nyolc 8000 frankos ösztöndíjat alapított magyar egyetemi hallgatók részére s abból kettő a kir. József műegyetemre jutott. A műegyetem mindkét hallgatója kiválóan végezte az első évet. Az egyik, negyedéves vegyész-mérnök-hallgató, a kb. 250 hallgató közül harmadik lett.

¹ Magyar Helikon II. évf. 10. sz.

² Id. Siklóssy László, A magyar középosztály 1800 körül. (A régi Budapest erkölcs-történetéből). Társadalomtudomány II. évf. 1., 2. sz. 82. 1.

³ Közgazdasági és társadalomtani alapismeretek. 167. 1.

⁴ Honvédelem 1922. április 30.

Dobay István dr.-nak, a Társaság című szépirodalmi és társadalmi képes hetilap megalapítójának kezdeményezésére, az Országos Kaszinón belül Széchenyi-társaság alakult, azon célzattal, hogy gróf Széchenyi István-féle ösztöndíjakat létesítsenek, az Oxford-Cambridge-i tanulmányalap céljaira. Dobay az utolsó angliai időzése alatt több, az Oxford-Cambridge-i nevelés iránt érdeklődéssel viseltető angol államférfiúval, tanárral s társadalmi tényezővel tárgyalt, akik minden erkölcsi s majdan anyagi támogatást is kilátásba helyeztek. Az Oxford-i és Cambridge-i egyetemre eleinte egyet, kettőt, tízet; majd később többet szándékoznak kiküldeni. Rákosi Jenő ezen Széchenyi társaság egyik vacsoráján tartott beszédében hangoztatta, hogy azonban csak igen intelligens ifjakat küldjünk ki. Mi is ehhez a véleményhez csatlakozunk és úgy véljük, célt csak akkor érünk el, ha nagyon sok intelligens ifjút küldünk ki. Már a középiskolának megfelelő Eton- és Harro w-i collegekbe is. Azonkívül hívjuk föl a magyar társadalom módosabb családait, hogy jó tanuló fiaikat, mihelyt a valutáris viszonyok megengedik, a saját költségükön is, minél nagyobb számban küldjék ki. Tanuljanak harmonikus kultúrát és terjesszék azt nálunk hathatósan. A Magyar Nemzeti Szövetség elnöksége (IV., Gerlóczy-utca 11. II. emelet) szívesen szolgál felvilágosítással.

*

A belső kultúránkat már a kereszténység felvétele óta a vallás tanította, fejlesztette. Mindig ez a kultúránk állt aránylag a legmagasabb fokon. Amikor a vasutak kiépültek és a forgalom nyugat felé élnkülni kezdett, akkor már benne éltünk a szabadversenydemokráciában és akkor már nyugaton is csak az anyagiasságot, a gépeket, az ezek előállításához szükséges természettudományokat és némely intézményeket láttunk meg.

A külső kultúrával mi még akkor, a liberális (demokrata) jel-szavak világában, dacára, hogy az egyén állott az előtérben, nem sokat törődünk. Vagy jobban mondva: nem igen tudtunk törődni, mert az egész külső kultúra tulajdonképpen ma már a hagyományok, szokások, tradíciók műve. A tradíció olyan szimbolikusan jelenti az egységet az osztályban, mint a vallás az összességben. A tradíciókat, a formát; modort és még ideszámítjuk a higiéniaát, a testgyakorlatokat, a lakást s az öltözködést, nehezen lehet már felnőtt korban eltanulni. Ezekre már jóformán a bölcsőnél kell kezdeni nevelni az embert. A nyugati államokban a külső kultúra állandóan a többi kultúrával fejlődött, és pediglen hol harmonikusan, hol előregurva, de legtöbbször a külső kultúra szükségletei irányították az anyagi kultúrát.

A külső kultúra nyugaton a generációk hagyománya lévén, mindig átöröklődött a fiatalabb nemzedékre, anélkül, hogy azok

szabályokba lettek volna foglalva, vagy, hogy az iskolában külön tantárgyként előadták volna. Tudjuk, hogy a meg nem írt törvények sokszor szigorúbbak és hathatósabbak, mint az írottak. Így aztán szabályok, valamint puffogó és harsogó reklámok nélkül nem látták meg az embereink, hogy mire is való az a külső kultúra és miért nem felszínes az egész.

Az arisztokratáink a sok és hosszabb ideig tartó külföldi tartózkodásaik alatt felismerték a külső kultúra jelentőségét és miután volt alkalmuk is rá, el is sajátították azokat.

A középosztályunknak vagyonosabb eleme, talán az egésznek tíz percentje, aki már mégis utazott és arisztokratáinkkal érintkezett, már többé-kevésbé tudja, mi a külső kultúra, de még nála tradícióvá alig ülepedett.

Középosztályunk következő 20 percentje, hivatalnoki osztálynak a leszármazottja, már érti némileg a külső kultúrát, büszke is rá és úrnak tartja magát.

Azonban mégis az egész «középosztály 70 percentje származás, 90 percentje nyomorúságával, bajaival, a nép és a munkásosztály fátum-rokona».¹ Ezen csoportnak magasabb hivatalnokai, már a sok érintkezés következtében, elsajátított egy külszínes külső kultúrát, ámde még nagyon bizonytalan benne, míg

a középosztálynak zöme, a külső kultúrát illetően, sajnos, nagyon alacsony fokon áll.

Majdnem ugyanazt lehet megállapítani még a német középosztályon is. A német A. H. Hollmann *Die Volksschule und die geistigen Grundlagen der Demokratie* című művének a Fekete József írta ismertetésében olvassuk, hogy a németeknél is «a felsőbbrendű művelődési törekvések főcélja: a tudós- és tisztviselőképzés volt. Nem «általános műveltség» ez, hanem szűkkörű tudományos műveltség s később már nem maga a műveltségszerzés volt az igazi cél, hanem a hivatalraképesítés s hivatalhoz való jutás». írja tovább: «Nekünk nincs nemzeti műveltségünk; a mi ú. n. «általános műveltségünk» nem kultúra, legfeljebb csak elmélete a kultúrának; hiányzik belőle az élettől való eleven kapcsolat, nem járja át termékenyítően az élet, amely a kultúrának igazi mivoltát és tartalmát adja».²

És amint Chamberlain írja, «azt gondolni (mint manapság sokhelyt tanítják), hogy a tudás kultúrát teremt, értelmetlen és ellenkezik a tapasztalattal; élő tudás csak egy kultúrtehetséggel megáldott szellemben talál felvételt; különben a tudás, mint a trágya, a köves föld felületén fekvve marad – pestisessé teszi a levegőt és semmit sem használ».³

¹ Szabó Dezső, Egyenes úton. 104. 1.

² Társadalomtudomány I. évf. 2. sz. 308. 1.

³ I. m. 758. 1.

Zelovich Kornél meg írja, hogy «ma már rájöttek arra, hogy a karakterképzés, az emberekkel való bánnitadás, legalább is olyan fontos, mint a szaktudás».¹

Amint az eddigiekből láttuk és tudjuk, hogy a hasonlóság szociális erőt jelent, hogy az egyforma tradíciók, egyforma szokások hatalmas átfogó erőt eredményeznek; úgy a középosztályunk széttagoltságából látjuk, hogy azoknak különböző szükségleteik, különböző szokásaik, különböző érdekeik és ennél fogva sokféle tagoltságuk is van. Tehát nem a turáni átok és nem a balkáni fertőzés, hanem a nagy széttagoltság, a sötétségből való derengés képezi itt nálunk már régebb idő óta a széthúzást.

Kornis Gyulának a C. H. Becker: Kulturpolitische Aufgaben des Reiches-ről írt ismertetésében olvashatjuk, hogy «azok a népek bizonyultak a legerősebbnek, melyeket legjobban jellemzett a szellem és fizikai tulajdonságok egyformasága (mint pl. az angolt vagy az amerikaiat; az utóbbi a legkülönbözőbb fajú népelemeket kulturális eszközökkel csodálatos módon tudja egy nemzedék alatt a nemzeti egységbe olvasztani)».²

*

«A nemzetet nem a beszédek harsogó Niagarája és a törvények papírhegye fogja erőssé tenni, hanem egyedül csak fejlett kultúrája.»³

Seipel wieni egyetemi tanár (jelenleg osztrák kancellár) pedig a Nation und Staat című könyvében «óva int a háború utáni kulturális elzárkózástól. Ellenkezőleg, akik ma ellenségek, a békekötés után igyekezzenek egymástól minden jót eltanulni, hogy minél hamarabb helyreálljon a nemzetek nemes versenye a jóban és együttműködése Isten országa felépítésében».⁴

Ezek után most már jogosan kérdezhetjük, mint Foerster írja az Iskola és jellem című könyvében, hogy tulajdonképen «mit tanult népünk egyéb népektől és mit tanultak egyéb népek a miénktől? Mi a hivatásunk és mi egyéb népek hivatása a történelemben? Melyek népünknek a jó tulajdonságai és melyek hibái? Ha ilyen szempontból tekintjük a nemzeteket, akkor sem az oktan nemzeti büszkeség, sem a nemzetietlenség és a nemzetköziség hibájába nem esünk. Mutassuk ki, hogy a román népek formaérzéke s a germán népek individualizmusa arra hivatvák, hogy velők azok a népek egymást

¹ Magyar mérnök és építészegylet közlönye, 1921. okt. 30. 323. 1.

² Társadalomtudomány I. évf. 4. sz. 612. 1.

³ Herceg Ferenc, Az író, nő és politika. Új idők 1909. II. 434. 1.

⁴ Id. báró Vécsey Aurél, Állam és nemzetiség. Magyar Kultúra 1918. 1. sz. 12. 1.

kölcsönösen neveljék. Nem rejlik-e például az angol nép ereje, talán a forma és önállóság elvének egymással való szerencsés megegyeztetésében?».¹

A forma sokszor egy egész nemzetnek kultúrfoka, magába öleli az egész külső kultúrát és azzal az egész kultúrát harmonikussá teszi. A sorok között és rejtve nálunk is fordulnak elő utalások és felhívások a külső kultúrára. így például Herczeg Ferenc is írja, hogy «minden túlzás nélkül mondom: én egy szép női gesztusra, egy-egy igazán asszonyos szóra, egy mosolyra vagy könnyre, sőt egy jószabású női ruhára ugyanolyan hálával tudok visszagondolni, mint önök Petőfi, vagy Heine egy versére, Boticelli egy képére vagy talán Bach fugáira. Mert ilyen belső élmények megerősítenek hitemben, hogy az ember nem csupán két lábon járó gyomorzsák».²

Ifj. Gonda Béla pedig írja, hogy «Napoleon a hadvezéreinek és a hadseregszállítóinak nagy vagyont, «módot» juttat s fényes címeiket, «rangot» adományoz s hogy mindezt finomabb életművészet keretében élvezhessék, a forradalom alatt elüldözött régi főnemeseiket csalogatja udvarába, hogy az «új» főurak tőlük ízlést, választékos modort, kultúrát tanuljanak. Ő maga régi francia márkiktól vesz leckéket, hogyan kell egy vérbeli főhercegnőnek (Mária Lujzának) levelet írni, hogyan illik őt fogadni, termeibe bevezetni, hogyan kell őt szólítani, vele bánni, sőt, hogyan kell vele étkezni».³

Írja tovább ifj. Gonda Béla, hogy «minden régi feudális rang «móddal» járt együtt, vagy azzal kezdődött s minden «mód» rangban szeret végzódni. A régi rang pedig behódol az új mód előtt, mihelyt kultúrát vesz észre benne. A gazdag hadimilliomos előbb-utóbb befogadott vendég lesz a régi előkelőségeknél, mihelyt jó modort és kultúrát árul el. A rang és mód örök harcában tehát a kultúra nivelláló szerepet tölt be».⁴

Honoré de Balzac pedig a francia forradalom után írja, hogy a «társadalmunkban a goromba osztálykülönbségeknek el kell tűnniök és most már csak árnyalatok, nüanszok vannak; és az élet művésze, a modor, előkelősége, az a bizonyos je ne sais quoi! ami a tökéletes nevelés gyümölcse, az az egyetlen gát, az egyetlen báriier, ami a semmittevőt⁵ a munkásembertől elválasztja .., . Ez az oka azután, hogy most már a legtöbb ember olyan kiváló fontosságot tulajdonít a nevelésnek, a művelődésnek, a nyelv tisztaságának, a testtartás gráciájának, a ruhaviselés többé vagy kevésbé biztos formáinak,

¹ Fordította Bellaagh Aladár. 208 l. Az aláhúzás tőlünk van.

² Herczeg Ferenc, Új Idők 1909. II. 473 l.

³ Jó modor és társaság. 183., 184. l.

⁴ U. o. 181. l.

⁵ Semmittevő alatt előkelő ember értendő.

a lakás finom berendezésének, szóval az egyéni élet egész tökéletesedésének».¹

Írja tovább Balzac, hogy «a szó, a járás, a modor, mind olyan aktus, amelyek közvetlenül az embertől származnak és amelyek ilyenformán állandóan alá vannak rendelve az előkelőség törvényeinek».² Mi hozzávesszük még a higiéné, a testgyakorlatok, az öltözködés, a lakást, a modort és az evés technikáját és ezeket a közvetlenül az embertől származó dolgokat – mint azt a primer szükségletek leírásánál tettük – a külső kultúrához soroljuk; míg a többi, eddig külsőnek mondott kultúra, mint «a terített asztal, a szolgazemélyzet, a lovak, a kocsik, a bútorok, az, ahogyan a házukat vezetjük: mindez, hogy úgy mondjam, csak közvetve függ az egyéntől»³ és inkább idegen anyagot érint, amiért is a sok, többi másodlagos szükségletekkel, az anyagi kultúrához számítjuk.

*

Egész munkánk folyamán a kultúrának és mondhatjuk, a szociológiának rövid ismertetése mellett, a külső kultúra fogalmának megismertetését tűztük ki célul, mert nélküle nem lehet harmonikus kultúránk, hanem egyoldalú marad az és bizonyos módon mindig megbosszulja magát. *Ha egy nyelvben egy bizonyos fogalomra nincsen kifejezés, úgy az biztosan annak a jele, hogy a fogalom magának a nemzeti életnek sem erős alkotó része.* Mi a külső kultúrát csak felszíniességnek, külszíniességnek tartottuk, pedig például már csak «azon körülmény – amint Müller-Lyer mondja – hogy a viselet a belső emberről egy szembeszökő kifejezést nyújt, a ruházattudomány a kultúrtudománynak fontosabb ágát képezi, mint amelyet ezen mélyebb jelentősége nélkül igényelhetne».⁴

És amint Prohászka Ottokár is írja, valóban, sok igazság is van benne, mert «az emberhez méltó millió szükséges a belső lelki világ eredményes kialakulásához» és az ember a külső kultúrát is «buzgósággal és szeretettel karolja fel, mert ez is az Isten gondolata s mert ez megint sokféleképpen fejlesztheti és segítheti a lelki kultúra igényeit».⁵ «Pythagoras is a matematikus, filozófus, vallástudós és sportszmen, tipikus mintája a tartalom és formában harmonikus görögségnek; a test tisztaságáról a lélek és a szellem tisztaságára is következtetett.» Sokan pedig, miután az evés technikáját az évek hosszú során való nevelés eredményének tartjuk, az ember evés technikájáról, a belső kultúr értékére vonatkozólag még akkor is biztosan következtethetünk, ha más jelek kápráztatnának is.⁶ Az

¹ Új Idők 1912. I. 564. 1.

² U. o. 663. 1. ³ U. o. 663. 1. ⁴ I. m. 127. 1. ⁵ I. ni. 103. 1.

⁶ Georg Auffährth, Inhalt und Form, das Buch vom Offizier. 58-76. 1.

olyan kifejezetten lelki emberek is, mint Pascal és Szalézi szent Ferenc, nagyon nagyra tartották a külső formák és szokások belső értékét.¹

Prohászka Ottokár mondja, hogy *«mi kombinálni szeretnők a külső kultúra követelményeit a belső kultúra igényeivel s azt hirdetjük, hogy a kettő együtt alkotja meg a kultúra programját.»*²

Amennyiben mi még a belső és külső kultúra mellett az anyagi kultúrát külön vettük, azt mondhatjuk, hogy az igazi kultúrprogram csak a hármass kultúra harmonikusságából fejlődhet ki. Mert egy ügyes, anyagi kultúrával megáldott ember, egy technikai feltaláló, akiben nincsen külső kultúra, aki nem tud helyesen enni, az nem tudna egy világerő sem, a gyermekek részére egy helyesen szabályozható széklet feltalálni. Vagy egy tehetséges elsőrangú építő, aki a higiéniaival hadilábon áll, nem fog soha igazi kultúrházat építeni. Vagy egy sport-antitalentum, nem fog soha egy sportpályát olyan helyre telepíteni, ahol azt mindenki könnyen és szeretettel eléri és ahol az emberek egészségben fejlődhetnek.

Millió meg millió példát lehetne még felhozni és példákkal bizonyítani, hogy majdnem minden anyagi kultúra helyes fejlődése a külső kultúra fejlődésétől, illetve fejlettségétől függ. Nálunk pedig ez a legtöbbször fordítva történik, mi ugyanis előbb az anyagi kultúrát vesszük át és fejlesztjük, mielőtt még arra megértünk volna és épen azért «hány olyan intézetünk van, amelyet nagy nemzetekhez illő pazarsággal létesítettek, de amellyel a megnyitó ünnepség végakkordjainak elhangzása után nem törődött többé sem az állam, sem a társadalom».³ És mint ahogy Geöcze Sarolta is mondja: «Nálunk a sorrend sokszor fordított: előbb van telefon, mozi, vigadó, színház, mint tanyai iskola, kisvasút, vízvezeték, csatornázás. Eredmény: a tifusz s egyéb ragadós bajok pusztítása s a tanyai nép elmaradottsága».⁴

Amint az összművelődés szempontjából a hármass kultúra harmonikusságára, – úgy az egyes kultúrán belül is harmóniára van szükségünk. Nálunk azonban mindegyik kultúra, de különösen az alacsony fokon álló külső kultúra, még lépten-nyomon harmóniatlan is. Mert ha valaki higiénikus, jól tud öltözködni és jó a modora is, akkor nem üz testgyakorlatokat; vagy jól öltözködik, jól társalog, testgyakorlatokat is üz, de nem higiénikus; vagy valaki higiénikus is, jól is öltözködik, jó a modora és sportszmen is, azonban nem tud helyesen enni,

¹ F. W. Foerster, Élet és jellem, fordította Schütz Antal. 66. l.

² I. m. 13. l.

³ Radisich Elemér, Reflexiók a keresztény kurzushoz, lehet-e ma megoldani a zsidókérdést. 31. l.

⁴ Szociológia etnikai alapon. 118. l.

Azt mondhatnók tehát, hogy amint az embernek a belső kultúrája legyen jó, szép és igaz, úgy a külső és az anyagi kultúráját is a jó, a szép és az igaz egyensúlyozza ki. Így a 3-as kultúra az ő 3-as beosztásával csak akkor harmonikus, ha (mint 3×3) kilencet tesz ki, vagyis a könnyen megjegyezhetés céljából, ha az egyén és a társadalom párhuzamossága következtében $9=9$ számot eredményez. Mihelyt az egyik egész kultúrág vagy az egyik vagy másik ágon belül valamely tulajdonság hiányzik, már nincs összhangban a kultúra.

Hogy most még a könnyű megjegyezhetőség kedvéért a már szétszórta említett egyes főkulturáknak tárgyát is összefoglaljuk, a következő tabellát állítottuk össze:

belső	{	egyéni	}	lélek
		és		vallás
	{	társadalmi	}	erkölcs
				önfegyelem
				engedelmesség
				tekintélytisztelet
külső	{	egyéni	}	higiénia
		és		testgyakorlat
	{	társadalmi	}	öltözködés
				lakás
				modor
				evés technikája
anyag	{	egyéni	}	tudomány
		és		művészet
	{	társadalmi	}	jogrend
				politika
				gazdaság
				természeti és kultúrkörnyezet.

Ezek után már tisztán látjuk, hogy az a fogalom, amit mi kultúra alatt értünk, az egész életet, az egész világot, az egész mindenséget magába foglalja és magyarázza a világ kezdetétől a világ végéig, az ő összes jelenségeivel és tünetnyeivel együtt. Most már ha ránézünk egy emberre vagy egy nemzetre, a fenti tabella alapján már könnyen ki fogjuk találni, hogy kultúrember-e, hogy harmonikus kultúrember vagy nemzet-e az illető, vagy hogy melyik főkultúra vagy melyik főkulturának melyik ága maradt vissza nála.

Ezek után szinte azt is látjuk, hogy talán a zsidó faj, az ő ki-

¹ L. 12-13. lapot. A tudomány és művészet se nem erkölcs, se nem közvetlen testi szükséglet, tehát okvetlenül a javak, – az anyagi kultúra közé sorolandó.

egyensúlyozott hármaskultúrájával tűnik ki és talán azáltal lett az elszórtan élő zsidó nép naggyá, mert a zsidó vallás az ő külön 1. erkölcsén kívül magába foglalja, 2. a higiénit (és egyáltalában a testi primer szükségletek fejlesztését) és 3. a gazdaságot vagyis az anyagi kultúra (szekunder szükségletek) tökéletesítését is.

A *Revue des deux Mondes* 1920. november 1. számában írja Maurice Pernot, hogy «a zsidónevelés elsősorban vallásos, de ebben a vallásban minden benne van: erkölcs, politika, életmód».¹ Vagyis megint a harmonikus hármaskultúra.

Hogy a zsidók kezdettől fogva mennyire törekedtek a harmonikus hármaskultúra után, mennyire sokat adtak rá és mennyire nagyon előtérbe tolták a nagyon nehezen betartható külső kultúrát, azt Chamberlainnek már idézett könyvében is láthatjuk, amikor a zsidóságról, a prófétákról írván azt mondja, hogy ez a szó «Szentség», amely oly sokszor előfordul, nem jelent mást, mint a rendeleteknek pontos betartását, amelynél a szív tisztaságára alig gondolnak «a test bőrénél és az edénynek a tisztasága fontosabb».²

A tízparancsolatot magát, Mózes igen mélyrehatóan nemcsak higiénikusj de társadalmi törvényekkel is kiegészítette. Például minden ötvenedik évben megfűjték a kürtöket, annak jeléül, hogy minden pénzbeli tartozás megszűnik; ezzel az adókat az uzsorától szabadították meg. Továbbá az a rendelet, hogy a szántóföld szélét a gazda ne arattassa le, hanem hagyja a szegényeknek, s i. t.»³

Igaz, hogy a kereszténység sem a törtető munka vallása «abban az értelemben, hogy neki is az ember mindig több-jobb, mint az egész világ és nem akar olyan munkaprogramot, mely az embert 'a munkának s mondjuk a kultúrának rabszolgájává teszi s a lelki életét elsilányítja s elfojtja. így kell érteni az Evangéliumnak azt a szavát: «Ne gyűjtsetek magatoknak kincseket a földön, hol a rozsda meg a moly megemészti» (Mát. 6., 9.) és «a ruházatról miért aggódtok? Nézzétek a mezey liliomokat, mint növekednek, nem munkálkodnak és nem fonnak» (Mát. 6., 28.) Ez nem annyit jelent, hogy ne dolgozzunk és ne fonnunk, hiszen Krisztusnak köntöse is «varratlan volt fölülről egészen szöve» (Ján. 19., 23.); hanem annyit, hogy a munkában a lélekről meg ne feledkezzünk. Végeredményben a kereszténység is azt hirdeti, «hogy ne zsarolja le magát az ember egy folyton lihegő iparkodásban, hanem legyen neki ideje és gondja másra is; legyen ideje s kedve a szép és nemes életre».⁴

A kereszténység főleg a belső kultúrára törekszik, a külső és az

¹ Társadalomtudomány, 1921. 2. sz. 329. 1.

² 437. 1.

³ Geőcze Sarolta, i. m. 11. 1.

⁴ Prohászka O., i. m. 47. 1.

anyagi kultúrát dogmatikusan nem vette fel a vallásba és miután ezen utóbbi két fő – különösen a külső kultúra úgy a vallás, mint nálunk az állam részéről is a nemtörődomség homályában tespedett, a nyugati kultúrát pedig nem jól láttuk meg; nem lehetett harmonikus a hármaskultúránk.

Vagy azért nem haladtunk jobban, mert csak arisztokraták vezették a nemzetet és mert a születésben arisztokratáknak a fő hatalmuk a külső kultúrabeli tudásuk volt? Mert főképen arról az egy jó tulajdonságukról – mint a pávát a tolláról – lehetett őket megismerni és mert arról az egy kultúrájukról lehetett a belső tulajdonságaikra következtetni? Ez a külső kultúra olyan hatalom és olyan fontos volt a volt Monarchiában, hogy szinte megfigyelhettük, hogy külügyi és vezető embereinket legtöbbször a külső kultúra után választották, hogy azok minket reprezentálván, a külföldön és itthon jó színben tüntessenek fel.

Mennyi erő, tudás és művészet hevert itt parlagon vagy részben és egészben elsüppedt a kultúröntudatlanságban, a külső kultúra tudatlanságában.

Azért, amint kb. 150 esztendővel ezelőtt a jó öreg Knigge mester mondta «igazságtalanul cselekednénk, ha azt állítanók, hogy minden fejedelem, minden igen előkelő és minden nagyon gazdag ember ugyanazon közös hibával rendelkezik, amely által közülük sok a társaságot nem szereti, hideg, képtelen az igazi barátságra és az érintkezésnél nehezen kezelhető. Azonban tényleg nem vétkezünk, ha azt mondjuk, hogy ez az eset a legtöbbjüknél fönnáll. Őket már gyermekkoruktól a hízelkedések elrontják, mások és maguktól elkényeztetődnek.

Miután helyzetük némely hiányon és szükségleten átsegíti őket, miután ők ritkán jutnak zavarba és szorultságba, úgy ők nem tanulják meg, hogy milyen szüksége van egyik embernek a másokra, milyen nehéz egyik-másik bajt egyedül viselni, milyen édes az együttérző lelket találni és milyen fontos az másokat kímélni, hogy majdan egyszer, hozzájuk menekülhessünk.

Ők nem tanulják meg magukat ismerni, mert félelemből és előny vágyból a visszatetsző benyomásokat, amelyeket az ő hibájukkal és fogyatkozásukkal ránk tesznek, nem mondjuk meg nekik.

Ők magukat magasabb lénynek, uralkodásra és kormányzásra hivatottaknak tartják, az alsóbb osztályok pedig arra valók, hogy az ő önzéseiknek és hiúságuknak hódoljanak, a hangulatukat tűrjék és fantáziájuknak hízelegjenek.»¹

Honoré de Balzac szerint: «A könyörület ezernyolcszáznegyedik

¹ Adolf Freiherr von Knigge, Über den Umgang mit Menschen. 263. 1.

esztendejében épen úgy, mint az MCXX. esztendőben, egyformán fölismerték, hogy végtelenül kellemes egy férfinak és nőnek, ember-társaira pillantva így szólhatni:

- Én fölöttetek állok, én elnyomlak titeket, én leigázlak benneteket, én uralkodom fölöttetek és kormányozlak titeket és - egyébként is mindenki látja, hogy fölöttetek állok, elnyomlak, leigázlak benneteket. Mert az a férfi, aki leigáz, aki uralkodik és kormányoz, másként beszél, iszik, eszik, jár, alszik, köhög, öltözködik és szórakozik, mint azok az emberek, akiket elnyomnak, leigáznak, protegálnak és akik fölött uralkodnak».¹

Amint Bangha Béla S. J. írja «a másik oldalon azonban rá kell mutatnunk arra, hogy a születési különbségeknek, előjogoknak s általában az arisztokráciának, bármennyi hibája van is, még mindig van akkora értéke s értelme, hogy azokat eltörölni még a hibák miatt sem szabad, melyek hiszen minden emberi intézménnyel egybe vannak kötve. Rá kell mutatnunk arra, hogy a történelmi múltú nevek fényének fenntartása, a nemzeti hagyományok folytonosságának és tiszteletének egyik értékes biztosítéka; hogy bizonyos, a nemzet és a kultúra körül különösebb érdemeket szerzett családok előjogi helyzete ama családok legtöbb tagjában mégis elevenebben tartja fenn a nemzet és a kultúra iránti gondviselés fokozottabb kötelességének érzetét; hogy a haza érdekeit saját érdeküknek érző autochton előkelőségek a legerősebb természetes ellensúlyozói a pusztá vagyoni súlyukkal érvényesülő pénzmágnásoknak, a hazafiúi eszmekörtől távoleső plutokrata parvenűknek s a nemzetközi tőke hatalmának, valamint a változó politikai áramlatok hátán felülkerekedő pártnagyaságoknak is; hogy főleg monarchikus államokban a születési előjogokkal körülbástyázott s nagyobb vagyonnal, társadalmi nimbuszal körített főnemesség kívánatos és természetes közvetítőreteg az uralkodóház és a nép között. Az arisztokrácia hibái elvégre bajosan többek és súlyosabbak a többi osztályok hibáinál s maga az arisztokrácia vigyáz arra, hogy ezek a hibák lehetőség szerint csökkentessenek».²

Leopold Ziegler szerint pedig «minden kultúrának kell, hogy szabad rendjei legyenek, mert a történelem folyamán csak az ilyenek tudtak kultúrai értelemben alkotólag működni».³

Amint írtuk, hogy egy egészséges fejlődés, harmonikus kultúra csak az arisztokratikus államformában lehetséges, úgy megemlítjük még azt is, hogy például «Franciaország a *centralizált abszolútizmus országa* ma is, csak épen hogy nem királyok, hanem bankemberek s rutinos demagógok abszolútizmusáé; az Egyesült Államok demokra-

¹ Új Idők 1912. I. 538. 1.

² I. in. 190., 191. 1.

³ I. m. 179. 1.

tizmusa pedig csodálatosképpen szintén mindig a trösztök és milliárdosok akarata szerint juttatja érvényre a «népuralmat». ¹ És Amerikában «a milliomosok arisztokráciája époly exclusiv életet él, akár ideát a legkékebbvérű». ² A német Margarethe von Suttner a *Darf ich* című könyvében pedig azt mondja, hogy Franciaországban a felső tízezer és a középosztály között a hasadék óriásilag nagyobb, mint nálunk. ³

Leopold Ziegler mondja különben tovább, hogy «egy kultúr-állam életében, az egyenlőségnek és a demokráciának semmiféle faja sem engedhető meg. A kultúra azt akarja, hogy egynéhány rend (azoknak nem kell épen kasztoknak lenniök), a kultúrától magától és annak előidézésétől örökre ki legyen zárva.» ⁴

És Marxról, a híres kommunista atyamesterről többek között így számol be a demokrata Techow a vele való találkozásról, hogy: «Kíneveti a bolondokat, akik az ő proletárkatekizmusát utánaszajkózzák, épúgy, mint ahogy neveti a Willisch-félc kommunistákat, vagy a burzsoákat. Egyedül az *arisztokraták imponálnak neki*, a tiszták és öntudatosak. Hogy ezek uralmát megtörje, erre azok az erők kellene neki, melyeket a proletárokból talál; ezért szabta a rendszerét ezekre. Bármennyire állítja az ellenkezőt, sőt tán épen ezért, azt a benyomást szereztem, hogy a *személyes hatalomra] utas minden működésének végső célja.*» ⁵

Dr. Ernst Niessner: *Sozialismus in der Praxis* könyvének ismeretében olvasható, hogy Wienben «sok millióra rúg az az összeg, melyet Seitz, Glöckel, Deutsch, Winter és mások az állampénztár terhére autótúrákra költöttek. Előfordult, hogy dühös munkások megállították a luxusautókat s akkor derült ki, hogy az utasok szocialista vezérek. Jellemző adat, hogy Kun Bélának és kíséretének vendégüllátása napi 35.000 K-ba került – többbe, mint azelőtt a császári udvartartás. Scheidemann 60.000 márkáért fogatot vett, Noske családjával együtt a legdrágább fürdőhelyen, Baden-Badenben nyaralt.» ⁶

Ezek után ifj. Gonda Béla írja nagyon szépen, hogy: «*Mi általában a demokratizmus? Általános törekvés az arisztokratizmus felé, mind tőfőben és többen szeretnének jobban, szebben, nemesebben és hatalomban élni.*» ⁷ És tovább írja Gonda, hogy «minden értelmes művelt ember alapjában véve az – arisztokratizmus felé hajlik – értve pedig az arisztokratizmus alatt, a *szellemi, vagyoni, hatalmi sikerekre és az életművészetre* való tudatos törekvést». ⁸

¹ Bangha Béla S. I. i. m. 181., 182. l.

² Geőcze Sarolta i. m. 53. l.

³ 115., 116. l. ⁴ I. m. 178. l.

⁴ Id. Bangha Béla S. I. i. m. 73. l.

⁶ Társadalomtudomány I. évf. 2. sz. 318. l.

⁷ I. m. 202. l. ⁸ I. m. 185. l.

Foguet Emil, a híres francia állambölcs pedig azt mondta, hogy «ott egészséges a nép, ahol az arisztokrata népbarát s a nép - arisztokrata».

*

Hogy mi még mennyire nem értjük azt, hogy mi az az arisztokratizmus és hogy mennyire nem tudjuk azt, hogy mi az a harmonikus kultúra és külön a kiegyensúlyozott külső kultúra, az a nálunk nagy számban jelentkező szélhámósok kultuszából is kiviláglik, mert ahogyan Raies ezredes is mondja, azelőtt «ki mert volna kételkedni a választékosan öltözött, elegáns megjelenésű «gentleman» lebilincselő, sima modorának őszinteségében? A szélhámosságnak éppen a *külsőség a megtévesztő fegyvere*, mellyel szemkápráztató módon bűvészkedik. A naiv lelkek hiszékenységének saját céljaira való mesteri kihasználása volt a szélhámósok mindenkorai életcélja, életfeladata, melyet életművészetébe belekapcsolni mindig nagyszerűen értett. *E légkör volt az ő életeleme*».¹

Nos, éppen ez a légkör adja meg a szélhámosság magyarázatát, amelyben éppen élünk. Az idővel és a térrel való számítás mutatja meg, hogy mi még az időben, mennyire lemaradtunk a nyugati kultúrától, viszont azonban mennyire előbbre vagyunk a keleti népek előtt; földrajzi helyzetünkél fogva pedig mennyire keletre fekszünk a művelt nyugattól, de viszont mennyire nyugatra a keleti népektől. Még nem tudjuk, mi az az igazi kultúra, de már a kultúrában élünk, még nem tudjuk megítélni, hogy mi az a tiszta, összhangban levő kultúra, azért már a felszínes is imponál-nekünk. Amint a boszorkányhitet is tulajdonképpen a felvilágosultság szüntette meg, úgy a szélhámosságot is a harmonikus kultúráltság fogja keletre szorítani.

Le Bon mondja, hogy az európaiak, kultúrájuk minden előnyével is csak igen jelentéktelen befolyással vannak a keleti népekre, mert igen nagy a különbség köztük.²

Carlyle szerint pedig «az embernek nem szabad éppen a külvilágra és a korszakára panaszkodni, mert az céltalan. Rossz a korszaka? Jó, ellenben ő azért van itt, hogy azt megjavítsa».³ *Azért van az állam, hogy a kultúrfejlődésünket irányítsa, a kultúra alapfogalmainra rávegyen és a harmonikus kultúrának tanítását belevigye az iskolába.* A kultúra helyes fejlődésének az egyedüli alapja az iskola. Azért bele kell tehát vinni az iskolába a külső kultúra tanítását is. Mert, mint ahogy Eisler mondja «az emberi energiák korlátozottsága folytán szinte nem lehetséges, hogy egyidőben mindent teljes mértékben kultiváljunk, azért mégis minden kultúrhaladásnál az legyen

¹ Igazságok és tanulságok a nagy háborúból. 39. I.

² A tömegek lélektana. Fordította dr. Ballá Antal. Budapest 1913. 116. 1.

³ Id. dr. Fausto Squillace i. m. 274. 1.

az ideálunk, hogy végeredményben semmit se hanyagoljunk el teljesen, hanem sorjában, a legnagyobb erőfeszítés mellett ápoljunk mindent és hogy a külső körülmények – és az egyoldalú kultúra következtében előidézett károkat új kultúrmunkával egyenlítsük ki».¹ *Ne tanítsa az iskola csak egyoldalúlag a belső és az anyagi kultúrát, hanem legyen kiegyensúlyozott maga az iskola is és nevelje összhangra az ifjúságot.*

Jóllehet sokan azt fogják mondani, hogy az iskola úgy is túl van terhelve, olyan nagy a tanítani való anyag, hogy azt is nehéz elvégezni és a külső kultúrát otthon a családban kell megtanulni. Ezt mi jól tudjuk és épen azért világítottunk rá kultúra 'Hanságunkra, hogy lássuk, hogy a mi családaink még öntudatlanok, még nagyon heterogének s ők még kultúrára és különösen egységesen nem nevelhetnek. *Le kell szorítani az iskolában a fölöslegeset és csak azt kell tanítani, ami az életre okvetlenül szükséges.*

Foerster írja, hogy «meg kell szabadítani az iskolát az ismeretek fölösleges részleteinek terhéől; az ismeretek aprólékos részleteivel való foglalkozásnak a szakiskolákban van helye. A tanításnak és a nevelésnek tekintettel kell lennie a gyakorlati élet követelményeire s szükségleteire is, nagy gondot kell fordítani a jellem fejlesztésére s erősítésére s a munkára való szoktatásra. Mindennek nagy akadálya a mai iskolában a tanítástervek követele ismeretek nagy száma s sokfélesége. Ez az oka, hogy a« mai iskola nem annyira a műveltség terjesztésének helye, mint inkább az a hely, ahol a tanítók és tanítványok azon dolgoznak, hogy a tanítás anyagát «elvégezzék»; ahol ennél fogva az ifjúság nem *alapos*, hanem csak felületes ismeretekre tesz szert; és ahol az igazi műveltségre való vágyakozás az ifjúság lelkén nem vesz erőt».²

Az iskolába kell a külső kultúra tanítását belevinni, annál is inkább, mert mint ahogyan Prohászka Ottokár a Kultúra és terror című könyvében írja, «a magasfokú kulturális életet nem akarjuk kisajátítani csak bizonyos foglalkozások számára».³

De a művelt nyugaton is, írja Foerster a már idézett művében, hogyha az ifjúsággal a szeretetről tárgyalunk, úgy helyesen csak akkor cselekszünk, ha a szeretetnek azokon a nyilvánulásain kezdjük, amelyek látszólag külsőségek és csekélységek, de amelyek mintegy magvai az igazi szeretetnek. Először is szólnunk kell a szeretetnek az iskolai életben gyakorolható cselekedeteiről, például: az egymást kölcsönösen való segítsérről, az egymás iránt való kiméletelességről és előzékenységről. Azután a társaságban való viselkedésben nyilvánuló szeretetről, például: hogy a vendéglőkben a mellettünk ülők iránt

¹ I. m. 166., 167. 1.

² I. m. 212. 1.

³ I. m. 116. 1.

kíméletesek legyünk; hogy halkan társalkodjunk és mérsékeltén vígadjunk oly helyeken, ahol olyanok is vannak, akik nem tartoznak társaságunkhoz; hogy illedelmesen együnk, nehogy kellemetlen érzéseket keltsünk másokban; hogy tréfálkozásaink és másokon való élcelődéseink sértők ne legyenek stb.»¹

A Honvédelem című 1921 okt. 16-án kelt újságunkban is olvassuk, hogy «a középiskolák elhanyagolt Földrajz, Egészségtan és Szépirodalomtól egészen a nem tanított, de kétségtelen fontosságú Illemtan (rendszerint szabályok) és Cserkész ismeretekig tárgyalni fogjuk a kérdést és meg fogjuk győzni a kételkedőket, hogy ezek az ifjúságnak nemcsak az általános műveltséghez szükségesek, hanem nemzetnevelési szempontból is elvitatathatlan fontosságúak».²

Lord Haldane mondta közvetlenül a háború előtt a németekről, hogy a Napoleon-i hadjáratok után Németországban egy új korszak keletkezett, amely korszakban a németek a tudományokat nagyon mélyen művelték. «A nevelés terén Eton és Harrow lett a németek mintaképe».

Tudvalevőleg pedig a Londontól nem messzire nyugatra levő Eton-i és Harrow-i angol tradícióiskolában, a gazdag szülők gyermekei, egyenesen dzsentimenekké neveltetnek.

«Az angol férfiakat szabadságukra büszke szülők is oly nevelőintézetekben nevelik, ahol egy igazgató már béke idején 100-120.000 korona készpénzfizetést és egy házat kapott. Sok tanár már 15-20 évvel ezelőtt 50-60.000 korona fizetést és lakóházat élvezett.»³

A Társaság című irodalmi és társadalmi képes hetilap 1921 április hó 10-én kelt számában olvashatjuk, hogy «az *Elon College*⁴ Anglia legelőkelőbb nevelőintézete 1930-ig «full up».⁵ Tíz évre elő van jegyezve. Az előkelő angol családok a fiúgyermek születését táviratilag jelentik a College headmasterének s évekkel előre biztosítanak helyet».

Ezen történelmi iskolákban a külső kultúra nagyon fontos nevelési ág, mert ez a fogalom dzsentimen, amely Smyth Palmer «The ideal of a gentleman» című könyvében van helyesen fejtegetve, annyit jelent, mint: életmód, képzettség és becsületérzés.⁵ Tehát a *külső*, az *anyagi* és a *belső* kultúra összhangját is jelenti.

Pékár Gyula, a Petőfi társaság elnöke, a Petőfi centennáriummal kapcsolatban, a társaság 1922 február havában tartott ülésén bejelentette, hogy az «államnak az a terve, hogy az aszódi gimnázium-

¹ I. m. 201. 1. Az aláhúzások tőlünk vannak.

² Az aláhúzás tőlünk van.

³ Gockler Lajos i. m. 10. 1.

⁴ Helyesen írva »full up». *Szerző*.

⁵ Georg Auffahrth i. m. 41. 1.

mot, ahol Petőfi is tanult, Petőfi-gimnázium címmel tünteti ki s az ország nevelőintézetévé fejleszti a következőképen. A földbirtokrendező tanácstól *húsz hold földet kér s ezen a területen az angol s főleg az etoni kollégiumrendszer mintájára nevelőintézetet létesít.*

Ez lesz az ország ajándéka a Petőfi centennárium alkalmából.

Raffay Sándor püspök, akitől a gondolat származott, már járt is Tóth Jánosnál, a földbirtokrendező tanács elnökénél s az aszódi uradalom tulajdonosa is a legnagyobb készséggel hajlandó teljesíteni az állam kérését. A húsz holdból tíz holdon villatípusú házakat építenek s ezekben a házakban egy-egy tanár családjá köré helyezkednek el a tanulók, ahol a tanár vezetésével elsőrendű szellemi és testi nevelést kapnak. A másik tíz holdon mintagazdaságot létesítenek, ahol a fiúk gyakorlati gazdasági oktatásban is részesülnek s az intézet részére szükséges élelmiszereket is ezen a területen termelik». ¹

Emellett még, miután a kalsburgi híres osztrák nevelőintézettől tulajdonképen elvágattunk, szintén az Eton- és Harrow collegek mintájára, jobban ki kellene építeni Kalocsát és az oxford-cambridgei egyetemek mintájára, talán Vácon a tanítóképzői tanárképző főiskolát. Különösen a tanítóképzői tanárképző kiépítését tartjuk fontosnak, mert azt tartjuk, hogy csak gentleman tanárok, illetve tanítók tudnak csak gentleman-eket nevelni.

Az angol «gentleman-nek viselkedésében és ruházkodásában való némely szokásról is helyesebben vélekednénk, ha nem csupán külsőségnek néznők, hanem nevelő hatásukra is gondolnánk. Keresztény gondolat, hogy a testet nem kell megvetnünk: erre való egyebek közt, a test kellő tartásának is és mozdulatainak, a hallgatásnak, a komolyságnak, a mások iránt való tisztelet nyilvánulásának, a pontosságnak, a rendnek, az engedelmességnek megszokása». ²

Foerster mondja tovább, hogy «neveléstanilag helyes lenne a növendékeket egynemely kötelességük teljesítésére nem az iskola «fegyelmi szabályainak» segítségével nevelni, hanem a «gentleman» szép viselkedésére való szoktatással. Mondja tovább, hogy nagy művelő hatása van annak, ha a tanító például az *iskolai utazások* és kirándulások alkalmával törődik azzal, hogy a növendékek a maguk készítette étkeket tisztán és ízlésesen tálalják és hordják fel. Mindez azért fontos, mert önlegyőzéssel, önmérsékléssel és a természetes nyersség fékezésével jár és az ízlést is fejleszti. A tisztán és rendesen terített asztalra helyezett ízlésesen tálalt ételek élvezete közben a társalkodás is mindig tisztább, rendesebb és ízlésesebb, mint az enni-velőknak formátlan elfogyasztása közben. Az afféle szép szokásokat

¹ Budapesti Hírlap 1922. II. 14.

² F. W. Foerster (Bellaagh) i. m. 142. 1.

kétségkívül a «művészeti nevelés» lépcsőfokának kell tartanunk. Csodálatos, hogy még az oly tanítók is, akik a gyermeknek *már zsenge korában* akarnak művészeti nevelést adni, ezekre a látszólag csekély dolgokra oly kevés gondot fordítanak és sem művészeti, sem erkölcsi nevelő hatásukat nem becsülik eléggé».¹

Az *Élet és jellem* című könyvében pedig azt mondja Foerster, hogy: «aki tudja, hogy a külsőnk elhanyagolása mennyire átharapódzik a belső életre is és mily jótékonyan hat a külső fegyelem rendetlen hajlamainkra, az el fogja ismerni az ilyen szokások mélységes jogosultságát».²

«Mert igenis, mélységes kultúra lehet abban is, hogyan fogunk kezdet, hogyan viszonzunk egy köszönést, hogyan hajlunk meg egy kedves elismerés hallatára, vagy – hogyan tolmácsoljuk a magunk elismerését, hódolatát.»³

*

Ha eddigi dolgozatunk folyamán rámutattunk arra, hogy miért, ha rájöttünk arra, hogy ezek a csekélységek, ezek a külsőségek a való életben milyen nagy szerepet játszanak és ezeknek milyen mély értelmük van, ha megértjük azt, hogy ezek az összkultúrának egyharmadát egyengetik; úgy most nagyjában egymásmellé és sorba fogjuk állítani, hogy mit és mindjárt meg is tanuljuk a legszükségesebbeket.

Az egyes fejezetekben nem fogunk teljesen kerek egészet adni, hanem a rövideg kedvéért is, főleg azt emeljük ki, amit nem igen tudunk és amire a legjobban szükségünk van.

¹ I. m. 25. 1.

² I. ni. 67. 1.

³ Ifj. Gonda Béla i. m. 7., 8. 1.

A HIGIÉNIÁRÓL.

«Az emberiség legideálisabb java: az egészség. Nem kapjuk ajándékba – csak az életet ajándékozták nekünk. Ezt kaptuk ingyen.

De mi értéke van az életnek, ha nincs meg az azzal járó egészségünk? Az élet igaz élvezete a tartós egészség élvezetében rejlik. És mikor élvezzük az egészséget? Ha az egészségért sokat, igen sokat teszünk. És itt a bökkenő. Az emberek javarésze azt tartja, hogy akkor élvezzi az egészséget, ha az életet élvezzi – és ezt az életet rövid idő alatt csakugyan végigélvezi, kelyhe tartalmát utolsó cseppig kiüríti - és ezzel egészségét teszi tönkre, más szóval egzisztenciális tőkét felemészti.

Az egészségnek ilyenén szándékos tönkretétele megbosszulja magát. Hiszen az életet magát csak az egészséges élvezheti végig. Mily gyönyörrel, kimondhatatlan élvezettel tölti az egészséges ember keblét a nagy természet, a maga változatosan káprázatos szépségében, ha egészséges szervekkel mozoghatunk benne, energiáját tanulmányozhatjuk, bájait kutathatjuk. És ettől az élvezettől fosztják meg magukat azok, kik az életet egyszerre, egészségük rovására akarják végigélni és akik irtóznak még annak gondolatától is, hogy az egészségért is valamit tenniök kellene. Pedig mindent az egészségért kell tennünk, ha az egészséget és azzal az életet élvezni akarjuk.

Mit tegyünk tehát, hogy egészségünket fenntarthassuk? Erre a kérdésre csakis határozott feleletet adhatunk, mely abban kulminál, hogy minden embert nevelés által a gondolkodásnak arra a magaslatára kell emelnünk, amelyen egészsége felől elmélkedni is tud. Csakis a gondolkodás magaslatáról nyílik meg előttünk a tiszta kilátás, mely igaz élvezetet nyújt, az egészségnek pénzzel meg nem szereshető élvezetét szerzi meg számunkra. Az egészséget élveznünk kell. Csak a felfogott egészség élteti magát az életet.»¹

¹ Dr. Zelenyák J., Az egészség aranykönyve. 15., 16., 17. l.

Mi tehát nem a beteg gyógyítását, hanem az egészség ápolásával, a test erősítésével és edzésével, a betegség elkerülését tűztük ki célunkul.

Az egészség ápolásához «négy isteni adomány van, amelyet joggal nevezhetünk minden élet védszellemének, ezek: A fény, a meleg, a levegő és a víz. írja a német Hufeland, az örökéletű Marobiotikában.»¹

A gyakorlati orvostudományból a víz, a levegő, a nap, az ásvány és növény bent van a zsidók vallásában s ezekkel szinte kényszerítik a népet az egészségük ápolására.

Dr. Zelenyák János lekéri plébános, volt országgyűlési képviselő írja.² «Mózesben nemcsak a bölcs törvényhozót, a hatalmas népvézért, hanem a tudós terapeutát is csodálom. Az egyiptusi papok threapeutikus tudományának ő a personificatiója, a nagy természet erőinek ő a legtudósabb ismerője s legspeciálisabb alkalmazója. A vizet, levegőt, napot, ásványt, növényt a zsidó nép vallásos rítusába vonja be, hogy magasztosabb indokokból a népet egészsége fenntartását előmozdító természetes eszközök felhasználására necsak ösztökélje, hanem kényszerítse is. A nyakas lázongó népet szereti hibái dacára is, szereti annyira, hogy nemcsak lelkét, hanem testét is gondolja, hol fenyítéssel, hol szeretetteljes eszközökkel. Mindenben ő az élő példa. A terapeutikus szabályokat nemcsak előírja, hanem célszerűségüket alkalmazásukkal be is igazolja, hogy üdvös hatásukat az ő személyében lássa a kételkedő és a jármot nehezen tűrő zsidó nép.

A terapeutát, a nép testét, egészségét gondozó Mózes a nép becsüli, tiszteli és néha lázong, háborog; háborgásának javarészben testi nyomor vagy testi élvezet utáni vágy az oka. «Követeli Mózes, a terapeutát.»

*

Mi Hufeland négy védszellemét vesszük sorra és azon kezdjük, hogy a fény és a nap szeretete és a napfürdő olyan régi lehet, mint maga az ember. «Őseink is napimádók voltak és népünkben a nap iránti tisztelet még most is meg van.

És hogy a kultúra haladt, kiölte belőlünk az egészséges ösztönöket. A mesterséges fények óriási fokozódása, testünk és idegeink elfajulása úgyszólván fénykerülővé tette a satnya, rövidéletű, végtelen ideges nemzedéket. – Csak egymás mellé kell állítani a falusi piros, pozsgás, mosolygó parasztleányt, a fonnyadt, fakószínű, korán

¹ Dr. Bucsányi, A napfény gyógyhatása és a napfürdő. 50. 1. Értékes könyv, melegen ajánlható.

² Az egészség aranykönyve. Budapest 1911. 5., 6. 1.

vénülő, blazírt és perverz nagyvárosi leány mellé és látni fogjuk rögtön, hogy a mi kultúránk keveset ért a higiéniahoz.»¹

A napfürdő, amely már ott kezdődik, amikor meztelen testünket a szobában is a nappali világosságnak tesszük ki, az egészséges testet állandóan edzi, erősíti, a beteget pedig gyógyítja. Fürdőzés közben az egész testünk lélegzik. Testünknek a friss levegőre és a napfényre szüksége is van.

«Az antik görögök lapos házaik tetejét használták fel a napfürdőzésre. Innen nyerte ezt a nevét is, solarion. Később e célra külön helyiségeket építettek és a nép szelvényében használta a napfürdőket, melyeknek népszerű nevük volt a «Heliosis».

A középkorban úgyszólván teljesen kiveszett a gyógyászat ezen fontos ága. Az alchymisták tudálékossága nem fogadott el olyasvalamit tudománynak, ami mindenki által megérthető volt. A higiénia elaludt egynéhány száz esztendőre. És az egész világot végigpusztították a különböző rettenetes dögvészek.»²

A fényt megint csak a múlt század elején kezdik ismét alkalmazni és manapság már szelvényében gyógyítanak a fényvel és a napfürdőzést (még télen is) kezdik mindenütt bevezetni.

«Németországban számtalan város és község államköltségen segélyezett napfény és légfürdőket tart fel. Hogy egynéhányat említsek: Biedefeld, Drezda melletti Weisser-Hirsch (város tartja fenn), Duisburg (1000 márkával segélyezve), Freudenstadt (községi napfényfürdő), Metz (évi 4800 márkával segélyezve), müncheni nagy nap- és légfürdő, ahol 10 pfennig belépőjegy mellett az átlagos forgalom 500-600 ember, vasárnaponként 900 (évi 60.000 márkával segélyezik).

A praktikus németek már felismerték a légfürdőnek nagy horderejét és ki tudták számítani, hogy kórházi költségek megtakarításában és elveszett munkaerők visszaszerzésében ezerszeresen térül meg ez a kicsi befektetett tőke.

Meddig tart el az még minálunk, amíg ezt az egyszeregyet az illetékes körök megtanulják... Egyelőre a kórházak szaporításánál tartunk.»³

Az úgynevezett német «Nackt-kur» Amerikában is igen terjed.

New-Yorkban van egy hely, ahol egy csapat férfi majdnem féléven át szabadlevegős életmódot folytat a szó legmerészebb értelmében. Olyan öltözékben jár itt ez a többnyire körülbelül félszáz, de nem ritkán hetvenöt tagú férfihad, aminőt Ádám ősapánk viselt. Ez a hely: Rockaway Point. Meglehetősen távol van a hudsonparti körengeteg főrésztől, a földalatti vasút bejáratától keletre. Ennek

¹ Dr. Bucsányi, A napfény gyógyhatása és a napfürdő. 47. l.

² U. o. 48., 49. l.

³ U. o. 74. l.

a mezítelenségi kolóniának a feje Vachet tanár, aki már 14 esztendő óta minden évben itt tölti idejét májustól-októberig. Valamikor orvos volt, szolgált a francia hadseregben, végigküzdötte Chinában a hadjáratot a lázongó boxerek ellen és most nyelvtanítással keresi kenyerét az északamerikai fővárosban. Sokat utazott, látott, tapasztalt és felcsapott a szabadlevegős életmód apostolának. Híveinek csapatában akadnak ügyvédek, művészek, kereskedők, akik, ha kiköltöznek a telepre, csupán kalapot hordanak, hogy megvédjék a szemüket, no meg aztán a szájukból sohasem hiányzik a pipa. Deszkaszálakból összetakolt viskókban tanyáznak, kivéve Vachet professzort, aki már csinos kis házat építtetett, de hát neki, mint atyamesternek, dukál is. Hacsak lehetséges, künn hálnak a szabad ég alatt. Főfoglalatosságuk a szorgalmas fürdés, a beleheveredés a forró homokba és a test dörzsölése homokkal. Mindnyájan szentül hisznek életmódjuk rendkívül jótékony hatásában. (Pesti Hírlap.)¹ Miklóssy István a «tanuló táborokat» a következőképpen jellemzi: «Az Unióban ugyanis meghosszabbították – fokozottabb mértékben, mint bárhol másutt – a «nyári táborozás» rendszerét. Jól és nagyon körültekintően megválasztott helyeken összegyűjtik az ifjúságot, ahol 1-2 hónapot tetet-lelket nemesítő munkában töltenek el. A nyári táborozás módját a New-York államban szervezett Adiroudack Comp, nevű társaság programja szerint ismeretjük meg. Ez a társaság júliustól szeptemberig tartja táborozását. Csak a 16. évet betöltött ifjakat fogadják be, akiket a táborozás folyamán a sport és játékok egész sorozatával ismertetnek meg. A tapasztalt vezető tanárok főtörekvése az, hogy a tanulók egészségét előmozdítsák és jellemüket férfiasá tegyék. Lássuk, hogyan töltik el az ifjak a táborozás egy napját, felkeléstől (½ 8^h) lefekvésig (¾ 9)?

Amint az ifjak felkelnek, magukat hideg vízzel lezuhanyozzák, agyukat a levegőre teszik ki és azonnal testgyakorlatokat végeznek. A 8 órakor elköltött reggeli után minden tanuló valamilyen sportot űz (labdázás, csónakázás, halászás stb.). Az ebéd 1 órakor van, ezt félháromig pihenés követi. Délután sorra jön a karabéllyal való lövészet, majd a sportolás folytatása. Félöt órakor a fürdés következik és 6-kor a vacsora. Esti fél 9 órára valamennyi ifjú összejön és negyed-órával rá aludni mennek.

Az ifjúság a táborozás egész ideje alatt sátrakban él. Hogy pedig ez a nagyon is szabályozott életmód egyhangú ne legyen, bőven gondoskodnak róla, hogy azt kisebb-nagyobb kirándulások tarkítsák. Az Egyesült Államok igen sok államban meghonosították ezt a rend-

¹ Dr. Bucsányi i. m. 73., 74. 1.

szert. Nyilvánvaló, hogy ennél célszerűbbet az ifjúság testi és lelki javára üdvösebbet elgondolni is alig lehetne.»¹

Miklóssy István i. m.-ét ahányszor végiglapozzuk és benne a húszon felül leírt állam gyermekeinek katonás nevelését (mi az egészséges nevelést értjük alatta) áttanulmányozzuk, mindig és megint eszünkbe jut, hogy amit gyermekkorunkban elmulasztottunk, nem lehet azt már később a legodaadóbb tanítással, fegyelmezőssel és még a drillel sem egészen pótolni.

Az amerikai nyári táborozási helyhez majdnem hasonló, illetve sokkal szebb Rikli Arnoldnak Veldes-i szanatóriuma. Ez a nap- és léghőmérséklet hely a Veldes-i tó partján, fenyvesek között, szép napos helyen fekszik; gyönyörű kilátással a Juli-alpok Triglaw csúcsára. A sorok írója egy tanulmányutazás és egy rövid szabadság alkalmából volt ott és életében még kevés olyan szép földrészt látott és kevés olyan szép hely van is. A kúrát használók és a betegek egész napon át csak egy kicsiny úszónadrágban járnak és éjjel a tó partján épült, a tó felé nyitott sátrakban alszanak. A svájci származású «laikus» Rikli-intézete máris világhírű. Mindenféle nemzetiségű embert lehel ott látni. A szanatórium már valóságos kis város. Ezrivel járnak az emberek oda.

Dr. Bucsányi, Rikliről a többek között a következőket írja:² «Egy arcképet láttam. Szikár, délceg, öreg ember. Félig meztelen, a naptól megbarnult teste egyenes mint a tölgy. Jobb kezével a nap felé mutat, szemében valami fanatikus tűz lobog, mintha mondaná: Ott az élet, az egészség, az erő».

És nézzük meg a szép kultúr Olaszországot, mindenütt villa, illetve szép ház és minden házon balkon, vagy a háztetején napfürdő. Milyen messze vagyunk mi még ettől. Ugyanis nálunk csak itt-ott van villa, illetve szép ház és sehol napfürdő.

Pedig a napfürdőt nagyon egyszerűen, rögtönözni is lehet. Az udvaron, a kertben, a mezőn vagy a szőlőben leverünk négy karót és köré húzunk egy nagy ponyvát, esetleg inkább sötét pokrócokat, deszkákat vagy sövényt, belé állítunk egy priccset, lavór vizet és kész a napfürdő. A test hossza arccal a nap felé nézzen. Minden oldalunkat süttessük. Fokozatosan kezdjük és az időtartamot később 1-2 órára kiterjeszhetjük. Amíg gyakorlatlanok vagyunk, szemünket takarjuk be zöld levéllel. A napfürdő előtt és után mossuk le testünket. Tele gyomorral ne napfürdőzzünk.

¹ Miklóssy István, Az ifjúság előkészítése a katonai szolgálatra külföldön. 119., 120. 1.

Hála Istennek, az idén már meglehetősen nagy arányt öltött nálunk is a cserkész-táborozás.

² I. m. 51. 1.

Ezen a téren is sokat, nagyon sokat reménylünk a jövőtől.

Schuschny Henrik dr. a tanulók nyaralása, a napközi otthon, a tengeri hoszpiszek, a hajószanatóriumok, az erdei és a kerti iskoláról a következőképen ír:

«A nagy szünidő vei kapcsolatos a nyaralás kérdése. A tanítót illetőleg ez ne okozzon gondot. Legtöbbször elég az egyszerű levegő-változás, csak bőven legyen része a napfényben és jó táplálkozásról gondoskodjunk. A nedves, hűvös lakás, amelybe kevés napfény jut, senkinek sem jó, de fejlődő gyermeknek legkevésbé. A gyöngébb szervezet nagyon érzékeny, többnyire nehezen tűri a hideget; azért jobb, ha a gyermeket nem visszük magas hegyvidékre s inkább szubalpin (a tenger színe fölött 300-1000 méter) hegyen nyaraltatjuk. Alpesi (1000 méternél magasabb) helyre csak orvosi tanácsra menjünk. Nálunk a gyermekek nyaralására pompásan be szokott válni a Balaton melléke¹ és sokszor jó hatásúnak mutatkozik az adriai és a keleti tengerpart.

Gyöngébb sportolás jót tesz, a túlzás árt. Igen egészséges nyári sport az úszás, melynél a víz és napfény együttesen fejtik ki jó hatásukat. A sovány vézna gyermek, kinek híznia kellene, ne csak az orvos által rendelt diétát tartsa be, hanem étkezés előtt fekdjék $\frac{1}{2}$ -1 óráig és pihenten üljön asztalhoz, hogy jobb legyen az étvágya. Mert igaza van ugyan a köztudatnak is, hogy a mozgás étvágyat csinál; ámde az is igaz, hogy a fáradt ember nem igen tud enni; az étvágyra és emésztésre jobb, ha előbb keveset pihentünk.»

«A szünidei telepek szociál-higiénikus hasznáról, jelentőségéről fölösleges szólni. Bion svájci lelkész 1876-ban történt kezdeményezése óta ez a nagyszerű intézmény az egész művelt világon el van terjedve. De miután ennek az intézménynek a működése pénzkérdés, érthető, hogy gazdagabb országokban nagyobb áldással jár a működése, amennyiben ott sokkal több gyermek részesülhet ezen a testetlelket üdítő intézmény jótéteményében.

Németországnak alig van nagyobb városa, ahol a szegény gyermekek nyaralásáról nem gondoskodnának. Egynéhány adat mutatja, mennyit tesznek e téren. 1908-ban Charlottenburg (240.000 lakos) 2042 gyermeket telepített, Lipcse (500.000 lakos) 5589 gyermeket telepített, Hamburg (800.000 lakos) 7786 gyermeket telepített.

Ausztria is sokat tesz e téren. Sok városának van szünidei telepe. Különösen ki kell emelnünk a St. Wolfgang (Aber-tó) partján levő szünidei telepet középiskolai tanulók részére. Az 1912. év nyári szünidőben 152 tanulót láttak el 52 napig. A tanulók átlagos test-súly-gyarapodása 2.14 kg.

¹ 1922-ben a Balatonalmádi-i szanatóriumban a gyermekek 6 hét alatt 5-7 kilóval gyarapodtak. Bp. H. 1922. VIII. 1.

Dániában régóta ismerik a szünidei telep intézményét, de itt úgy is oldják meg a kérdést, hogy 2-3 tanulót helyeznek el egy-egy falusi gazdánál, aki kis pénzért, sőt néha ingyen vállalkozik a gyermek gondozására. Előbb azonban érdeklődnek papnál és tanítónál, nem részeges-e és nem garázda természet-e az illető gazda. Van azonkívül akárhány jobbmodú földbirtokos, aki 5-6 gyermeket ingyen is elvállal.

Azt vethetné ezen rendszer ellen valaki, hogy ilyenformán a tanuló pedagógiai felügyelet nélkül marad. De ugyan hány tanuló nem nélkülözi ezt a felügyeletet másutt is. Egyik előnye a telepítésnek, hogy a tanuló megismeri a falusi életet és látja, hogy egyszerűbb viszonyok között is meg lehet találni a boldogságot és életei betöltő hivatást.

Azt is tekintetbe kell venni, hogy a tanuló a maga tudásával hatással lehet a népműveltség fejlesztésére.¹ Érdemes volna nálunk a szünidei telepítés ezen módjával kísérletet tenni.²

Hazánkban csak egynéhány városban gondoskodnak vérszegény és üdülésre szoruló (6-12 éves) gyermekek szünidei ellátásáról. Legintenzívebb működést fejt ki a budapesti Szünidei Gyermektelep-Egyesület, amely a nyári szünidőben közel 900 szegény gyermekről gondoskodik. Csakhogy nálunk csupán négyheti üdülést nyújtanak a gyermekeknek. Ez az egyesület négy telepet tart fenn, így pld. Balaton mellett Lellén, Selmecbánya mellett Hegybányán, Szob mellett Zebegényen és Trencsénben.³

Ezen intézmény tárgyalásánál rá kell mutatnunk ama szociális szempontból lényeges hiányra, mely régóta szorul orvoslásra, hogy t. i. a szerényebb jövedelmű középosztály gyermekei nyári üdüléséről alig gondoskodnak. A kérdés megoldása nem ütközik nagyobb nehézségbe. Egészséges vidéken levő iskola tantermeit könnyen át lehetne alakítani hálótermékké, a tanulók ételmezése és felügyelete sem járna nehézséggel.

A szünidei telepek dolgainak vezetésében szükség van az orvosra is. Az ő szaktudása nélkül nem volna jó határozni sem a tanulók, sem a nyaralóhelyek kiválasztásában; de meg a telepen lévők orvosi felülvizsgálata sem nélkülözhető. Szükség van ott elkülönítő helyiségre, ahol fertőző betegségben szenvedő gyermeket a kórházba való szállításig elhelyezhetnek. Szülők, rokonok, látogatása, ruhanemű, ennivaló küldése az esetleges fertőzés veszélye miatt eltiltandó. Arról is jó volna meggyőződni, nem szenvedett-e a gyermek néhány héttel

¹ Ezt a mondatot alá kellene húzni.

² Az 1918-ban nálunk is megkezdett gyermeknyaraltatás és a «Hollandische Hilfskomitee» működése stb. már igen szép eredményeket mutat.

³ Sajnos, egyenlőre ezeknek a nagyobb részét is elvesztettük. *Szerző.*

a fölvtétel előtt vörhenyben, s nem szenved-e valaki a kitelepítendő tanuló lakásán fertőző betegségben. Megtörtént, hogy egy gyermek, aki három hét előtt vörhenyben szenvedett, a telepen kis vörhenyjárványt idézett elő, ami miatt a telepet be kellett szüntetni. Ha a telep olyan helyiséget készül elfoglalni, amelyet másként is használnak (lakás, iskola) akkor azt előbb alaposan fertőtleníteni kell.

Kemény Ferenc igazgató, az iskolaegészségügy tevékeny harcosa buzgalmából létesült nálunk a középiskolai tanulók fürdőkonviktusa, melyet a középiskolai tanáregyesület gondoz. A nyári vakációban 4-4 hétre küldenek középiskolai tanulókat, középiskolai tanár vezetése alatt falura, fürdőre. Az ellátási díj igen csekély; több szegény tanulót ingyen szoktak elvinni, amit bizonyára nagyobb arányokban tehetnek majd, ha a megvásárolt fonyódi telken építeni is tudnak.

Fontos missziója van a napközi otthon¹ intézményének. Emberbaráti intézménynek tervezték, de végeredményben pedagógiai és közegészségügyi is. Arra szolgálja, hogy pedagógiai és egészségügyi védelemben részesítse azokat a népiskolai tanulókat, kiknek szüleik nem vigyázhatnak rájuk, mert napestig gyárban, vagy egyebütt dolgoznak. Ha a gyermek nincs felügyelet alatt, bajt okozhat, vagy az utcán csatangol, ahol testi és erkölcsi egészsége veszedelemben forog. Az utóbbi nem frázis, minden külvárosi néptanító ismeri az utca nevelésének romboló hatását.

A gyermek a napközi otthonban tanul, megcsinálja feladatait, kézi ügyességgel foglalkozhatnak, tornáznak, játszik, sokhelyt ebédet és uzsonnát is kap.

Kár, hogy ezek a napközi otthonok többnyire csak a téli hónapokban vannak nyitva, pedig nyáron, az utca veszedelme nem kisebb, mint a tavaszi, őszi vagy téli hónapokban. Kívánatos, hogy a napközi otthonok a nyári időben is működjenek, midőn a tanító vezetésével kisebb-nagyobb kirándulásokat tehetnének. Ahol mód van arra, mehetnének uszodába is. A budapesti községi népiskolákban az 1912-13. tanév folyamán 12 helyen volt napközi otthon szervezve, egy-egy csoportban átlag 25-35 gyermekkel. Összesen 7995 gyermek (az összes tanulók 13.9 %-a) állott a napközi otthon felügyelete alatt.

Habár a szünidei gyermektelep eredménye sok tekintetben kiváló, mégsem elégtének ki bennünket azokban az esetekben, midőn ú. n. gyógyfürdőre van szükség. Németországban ezért a szünidei telepeket egyes gyógyfürdőkkel kombinálják, különösen pedig sós fürdőkkel. Sok esetben tengerparton rendeznek be szünidei telepeket és így a tenger gyógyító erejét állítják a gyermekegészségügy szol-

¹ Az aláhúzás tőlünk van.

gálatába. Ámbár az ily gyermektelepnek eredményével nagyon megvannak elégedve, mégis van akárhány eset, ahol 4-8 heti tengerparti üdülés korántsem volna elég. Ily esetben nagy föladat vár az ú. n. tengeri hoszpiszra,¹ amely rendesen szanatóriumjellegű és különösen izületi és csonttuberkulózisban szenvedő gyermekek gyógyítására való. Sok gyermek, aki a városban biztosan elpusztul, a tengeri hoszpiszban meggyógyul. Jelentősebb eredmény átlag 6-8 hónapig tartó kúra után érhető el, habár van eset, melynek gyógyulása csak 1-2 évi otttartózkodás után áll be.

Franciaországban 1906-ban 24 hoszpisz működött. Ezekben 3883 gyermek volt elhelyezve. Érdekes, hogy Paris városának is van ily intézete: Berck-sur-Mer-ben. Ebben 700 oly gyermeket ápolnak, akik ú. n. zárt tuberkulózisban szenvednek. Ezek közül gyógyul átlag 80%, míg 15%-ánál javulást érnek el. A fényes eredmény onnan magyarázható, hogy egy-egy gyermek átlag 313 napig áll kezelés alatt.

Számos ily intézet van még Angliában, ahonnan ez az intézmény kiindult, azonkívül Olaszországban, Belgiumban, Svédországban és Németországban.

Németországban van jelenleg négy ily intézet, melynek évi kiadása kb. 450.000 márka.² 1906-ban volt még Németországban 22 tengeri gyógyítóintézet 2164 ágygal. Egy esztendőben összesen 6171 gyermeket ápoltak.

Ausztriának is van egy hatalmas hoszpisze San-Pelagióban (Rovigno közelében). Szép ily intézet van Lussin-szigeten, Gradoban és Triest mellett.³

Idestova már 15 esztendeje, hogy Bókay János, a nagytudású és melegérszű gyermekorvos, a magyar társadalom figyelmét egy magyar tengeri hoszpisz alapítására fordította. (A cirkevnicai kis intézet nem sokat számít, a remek balatonalmádi gyermekszanatórium, mely a magyar szív egyik alkotása, nem mondható tengeri hoszpisznak.) Dacára annak, hogy az ügy érdekében Glück Frigyes, a nagy emberbarát buzgólkodott, nem tudott az ige tetet öltetni.

Az Egyesült Államokban hajó-szanatóriumokban is helyezik el az üdülésre szoruló gyermekeket. A hajókon, melyek a viharra való tekintettel, csak néhány kilométernyire távoznak a tengerparttól, nagy kedvvel tornáznak és játszanak a gyermekek. Nem csoda, hogy a tengeri levegő hatása alatt sokat esznek és erősödnek.

Az iskolai higiéné szolgálatában újabb intézmény az úgynevezett erdei iskola,⁴ mely az eddigi kísérletek szerint áldásosnak ígérkezik.

¹ Az aláhúzás tőlünk van.

² volt békében.

³ Ezeket már Ausztria elvesztette.

⁴ Az aláhúzás tőlünk van.

A kezdeményezés érdeme Clarlottenburg városáé. Ott szerveztek 1904-ben az első erdei iskolát, hogy gyöngé testalkatú, vérszegény ideges, skrofulás, gyöngé tüdejű vagy szívbeteg gyermekek tiszta jó levegőben folytathassák tanulmányaikat. Amint kítavasodik, az iskola kivonul a ligeti épületbe s csak a téli idő beálltával költözik vissza a városba. A beteges, gyöngé tanulók a nap legnagyobb részét szabadban töltik; ha csak az időjárás engedi, ott folyik a tanítás. Az egyes osztályokban egy-egy tanítási óra nem tart tovább egy félóránál, utána 5-10 perces pihenő következik. Az alsó osztályokban nincs több mint heti 24-28, a felsőbbekben heti 33 ilyen félórás tanítás. A tanítók azt mondják, hogy ez a beosztás teljesen bevált, a tanulók szellemi haladásával nagyon meg vannak elégedve, a tanítási anyagot elvégzik, elfáradást a tanulókon nem vettek észre, sőt figyelőképességük s ezzel munkabírásuk határozottan javult.

A kis diákok fejlődése pedig öröndetes arányokat mutat. Átlag félév alatt két centimétert nőttek, testük másfél kg.-nál többet gyarapodott, mellkasuk kerülete másfél cm.-nél többet bővült.

A kedvező eredmény arra bírta a várost, hogy az intézményt fejlessze s 1910-ben már középiskolai tanulóknak is megvolt az erdei iskolájuk.

1911-ben tizenkét osztályban 20-20, összesen 240 beteges tanulója volt az erdei iskolának.

A jó példa követésében előljárt az elzászi Mülhausen, továbbá München-Gladbach, Dortmund, Elberfeld s utánuk még több német város. Mülhausen és Elberfeld erdei iskoláiban a növendékek az éjszakát is künn tölthetik. Svájc több városában (Lausanne, Genf, Neufchatel) szintén szerveztek erdei iskolát. Nálunk is megindult az agitáció az intézmény meghonosítása érdekében; Budapest tanító-sága köréből is többen buzgólkodtak érdekében, de tudtommal eddig csak Szombathelyen sikerült az erdei iskolát meg is valósítani.

De azért létesítettek nálunk egy rokonintézményt, a kerti iskolát. Egyelőre csak egy ily iskolánk van (VII., Aréna-út 25.) polgári középiskolai tanulók számára, amely lelkes pedagógusunk Sziklás Adolf igazgató vezetése alatt áll. A tanulók, amennyire csak lehet, a szabadban vannak, ott folyik a tanítás, ott játszanak. A múlt tanévben¹ 88 növendéke volt a kerti iskolának. A kert és játszótér 4195 m², ebből esik a tornázó-térre 310 m², a társasjátékoknak való helyre több mint 1000 m²; a tanulók gondozására és megmunkálására bízott virágágyak és veteményes táblák területe 310 m², stb. Télen van korcsolyapálya is. A tanulók testi fejlődése igen szépen haladt.»²

*

¹ Talán 1913-ban.

² Schusehny Henrik dr., Iskola és egészség. Budapest 1914. 113-124. 1.

A meleg, illetve a hő, a naptól származik. «A hőség, amely a nap felületén uralkodik, szinte elképzelhetetlen. Mi a hőnek csak egy igen csekély, alig számba vehető részecskéjét nyerjük. A többi a mindenség minden tája felé egyformán szóratik széjjel. Pontos számítások szerint a nap egy négyzetcentiméter területre egy perc alatt 1% kalória meleget szállít, (egy kalória meleg az a hőmennyiség, mely egy kilogramm vizet 0°-ról 1°-ra melegít).

Ebből a melegeből igen sokat nyel el a légkör. Millochan igen pontos vizsgálatai szerint az összelegnek 45%-át.

A nap teljes hősugára percenként 9300 quadrillió kis kalória.

Ezt a mérhetetlen nagyságot körülbelül úgy érthetjük meg, hogy a nap egy óra alatt olyan jégdarabot, mint a föld, teljesen megolvasztana.

1906-ban Millochan és más francia fizikusok elektromossággal végzett pontos méréseik szerint a nap felszínének a hőmérséke 5390 C°.

Ha már most tudjuk, hogy eddig a Moissan által előállított lehető legmagasabb hőmérsék, amelynél a folyékony vas forrott «csak» 3000 C° körüli volt, elképzelhetjük a nap hőmérsékletét.

Vájjon hová lesz ez az óriási energia? . . . Egy része fölemésztődik az örökös halál elleni folytonos küzdelemben, a másik részéből élet lesz és energia.

Minden évben körülbelül 100 olyan nagyságú széndarabocskát kellene elégetnünk, mint amilyen az egész föld, ha akkora meleget akarnánk kifejteni, amilyent a nap fejleszt.

Szédületes az elképzelése is! . . . Honnan ez az óriási energia?

Bizonyos, hogy a nap energiája nem elégségből, nem is ráhullott hullócsillagok hővé alakult munkájából való, hanem azon óriási munkából, ami a nap hűlése folytani összehúzódásból ered; amit tehát a tömegvonzódás állít elő.

Akárhogy áll a dolog, annyi bizonyos, hogy a napnak az energiája nem örökös.

És el fog következni az az idő – Flammarion szerint – amikor az utolsó emberpár üvegtető alatt fog melegedni a kihülőfélben levő napnak mesterségesen összegyűjtött sugaraiban.¹

Földünkön levő összes meleg és fény, legyen az a tyúk állati melege, amellyel életet ad a kikelendő tojásokba, vagy egy széndarab, mely meleget és világosságot fejleszt mind . . . mind a napnak a leraktározott fénye és melege.

A nap az az éltető erő, az az ős orvosság, amely mindenek felett

¹ Azonban ne ijedjünk meg, mert Helmholtz egyik számítása szerint, a nap melege, csak 20 millió év múlva fog egy fok celsiussal gyengébb lenni. *Szerző.*

való, amely mindenki által hozzáférhető és melyet recept nélkül bárki megkaphat a Mindenható végtelenül tökéletes gyógyszer-tárából.¹

A levegőről még az 1801-ben írt magyar orvosi könyvben: «a pestistől való őrizkedése» fejezetében a következőket olvassuk: Minden Élő állatoknak legszükségesebb Elementoma a Levegő. Ez ha tiszta, az élet és egészséget fentartja; ha tisztátalan, ha ártalmas gőzökkel terheltetett, a vért megvesztegeti, a testet rontsollya. Mi a következés? hogy a beszívandó levegő tiszta legyen és a megvesztegődött megjobbítsassék. Legyenek ennekokáért a hajlékok téresek és tágasak; az ablakok napkeletre szolgáljanak, a szobák a pók-hálóktól s egyéb otsmányoktól tisztítassanak...

Bizonyára kevés ember van – véli Lombroso egyik művében – aki nem ismeri be, hogy ihletei nem függetlenek a levegő befolyásától. Montaigne így ír egy helyütt: «Ha egészségem jó és az idő szép, akkor tisztességes ember vagyok». Diderot szavajárása volt: «Erős szélviharban úgy érzem, mintha örült lennék». Alfien írja: «Egy barométernek képzelem magamat és a légkör súlyához képest kisebb vagy nagyobb hajlandóságot érzek magamban a munkámhoz. Különösen a hőség van nagy befolyással reám». Napoleon, aki szerint az ember az anyagiasság és a megszokottság légkörének terméke, a legendyebb szellőtől is félt és annyira szerette a meleget, hogy még júliusban is a befűtött kályha mellett ült. Spallanzani, a nagy olasz fizikus, az ozolai szigeteken háromszor annyit volt képes elmélkedni, mint Pávia ködében. Giordani csak napfényben és melegben tudott alkotni. Milton is elismerte, hogy múzsája télen gyümölcstelen és csak tavasszal és ősszel tudott teljes erővel dolgozni. Ha összehasonlítjuk Darwin, Petrarca, Milton, Giordani, Voltaire, Byron, Goethe és Schiller nagy alkotásainak keltét, azt tapasztalhatjuk, hogy azok kelte nagyjából késő tavaszra és nyárra esik, őszre csak kevés jut belőlük, míg a téli dátumok legkritikábban fordulnak elő.

Egy amerikai gyáros, aki állandóan 3000 munkással dolgozik, az «American Journal of Psychologie»-ben azt írja, hogy csúnya, esős, borús napon a munkások 10%-al kevesebbet dolgoznak.»²

*

A vízről, «már egy ókori görög költő s utána a nagyhírű görög orvos, Hypokrates, ezelőtt 2000 évvel azt mondta: a víz mindenek

¹ Dr. Bucsányi i. m. 13., 15 – 17. és 50. 1.

² Dr. Bucsányi i. m. 25., 26. 1.

között a legbecesebb; s igaza volt, mert a víz legnagyobb jótétemény az emberiségre nézve».¹

A víz, amely egyedül oltja a szomjat, nemcsak az ivásra és főzésre szolgál, hanem mint a részeges és vicces emberek mondani szokták: A víz a tisztálkodásra való. Mi tehát, amikor a vízről a higiéniaiával kapcsolatban írunk, akkor a legtöbbször tényleg a fürdésre és a mosakodásra gondolunk.

«A legbölcsebb törvényhozók, kik a tisztaságot és vízzel való mosakodást a legjobb eszköznek tartották, hogy a vad, bárdolatlan, tudatlanságban és piszokban sínylődő s ugyanazért különféle undok és veszélyes betegségektől, például bélpoklosságtól látogatott embereket rendhez szoktassák s az oktan állatok fölé emelhessék, a mosakodást s fürdők használatát szigorú büntetések alatt parancsolták. Történt ez kiváltképen a keleti népeknél; így parancsolták meg a tisztaságot a zsidóknak Mózes, az egyptomiaknak királyaik, a hinduknak papjaik stb.

Ennek tulajdonítandó, hogy miután keleten az erősebb izzadság, por, melegség stb. a bőr épségére igen káros befolyással van, e népeknél a fürdő és mosakodás nagy becsben áll, mint még máig is a mohammedánoknál tapasztaljuk. Különös, hogy az oroszok, habár az egészségi rendszabályokra legkevesebb gondot fordítanak, az izzadásnak és fürdésnek mégis nagy fontosságot tulajdonítanak.

A föld legtisztátalanabb népe a chinaiak s épen ez az oka, hogy ezeknél a golyva, rüh, bélpoklosság, nyomorult fakó kinézés stb. otthonos és általán el van terjedve. Az 1848-49-ben dühöngött cholera sehohsem tón iszonyúbb pusztításokat, mint a szegénység- és szennyben tengődő lengyelzsidók és parasztok között.»²

Amint a sport, épen úgy a fürdés is frissítőleg hat a testre és lélekre. A test tisztasága a kedély tisztaságára is befolyással van. A legrégebb kultúrnépek a vendégeiknek fürdőt készítettek és az emberek még azután is sokat fürödtek, csak mi, kultúráltalan emberek, épen mi hanyagoljuk azt el.

Látjuk, hogy a csecsemőt az egészségre és tisztaságra nevelvén, mindennap megfürösztik. Némely válogatottak a csecsemőségüket pedig az egész életükön végig hordják, később is minden nap fürödnek. És tényleg egy kultúrembernek szüksége is van rá.

«A bölcs Isten az ótestamentomban a hideg vízben való fürdést igen sok esetben, a nemre való tekintet nélkül, még a gyermekágyasoknak és a havi tisztulóknak is, megparancsolta, sőt az újszövegetseben a keresztségnél ezt a gyenge gyermekekre is kiterjesztette.

¹ Dr. Piszling Vilmos Ferenc után magyarra fordította Navratil Imre. Budapest 1858. 105. 1.

² Dr. Piszling i. m.

Ezt a szertartást hosszú évszázadokon keresztül a háromszori teljes vízbemártással végezték.

A tapasztalt kitűnő orvos: dr. Hufeland azt ajánlja: minden nap friss vízzel mossuk le az egész testet, flannellel dörzsöljük a bőrt. Az alkalmazás legyen gyors, azaz rövid ideig tartó és minden túlzástól ment.

Ezeket előrebecsátva tudjuk, hogy az orosz, a sziléziai és az angol gyermekek mért oly erősek és mért szeretik annyira a hideg fürdőket, mért tartózkodnak oly kedvteléssel a hideg vízben, akár a Minerva által bikákká változtatott nép, anélkül, hogy kedvezőtlen időjárás mellett a katarrhusnak legcsekélyebb nyomát észlelnők náluk, míg ellenben az elkényeztetett urak tüdeje vagy légcsöve még az enyhe reggel kora óráiban is vagy hörögni, hátuk borzongani és fájni kezd.

Nyáron át a hideg fürdők a folyókban és egyéb vizekben vehetők, de ilyenkor szemelött kell tartanunk a szükséges elővigyázati rendszabályokat: Sohse fürödjünk telt gyomorral, hanem vagy üres gyomorral, vagy 4 óra múlva étkezés után; sohse menjünk vízbe felhevült testtel.¹ Sohse tartózkodjunk egy negyed óránál tovább a vízben és a vízből való ki jövetelnél őrizkedjünk a meghűléstől. Fürdő után, száraz, meleg időjárás mellett kis sétát végezzünk.

Herodot beszéli a régi germánokról, hogy azok jó úszók voltak és hideg folyókban fürödtek, miáltal annyira megedződtek, hogy a legszigorúbb télben is alig volt több takaróra szükségük, mint egy állati bőrre.

Minden fürdő felett előnnyel bírnak a tengeri fürdők.

A hideg lábfürdőt külön kell megemlítenünk. Már az ó-testamentum szerint a legszükségesebb udvariasságok közé tartozott, hogy a megérkezett utazó vendégeknek vizet hoztak, hogy azzal lábaikat megmossák. Ha már most ezen barátsági szertartásnak fizikai oka után kutatunk az ó-szövegségben, akkor ezt csakis a friss víznek azon természetes képességében találjuk meg, hogy a fáradságot kihúzza, mert a vízben eredetileg bennlakozó hidegnek azon ereje van, hogy összehúzó hatású és ezáltal a kitágult izmokat erősíti.»²

Strindberg írja: hogy «csak annak lehet szép lába, aki a divattal dacolni mer és este sohasem fekszik le anélkül, hogy a lábáról a port hideg vízben le ne mosná».

A langyos, meleg vizet különösen azon sajátjánál fogva, hogy a hideg vízben csak nehezen feloldható anyagokat könnyebben feloldja, s a tisztaságot és egészséget elősegíti, az orvosok és írók, főleg a kézműveseknek és munkásoknak mindenkor ajánlották és

¹ Orvosi rendelés nélkül. Szerző.

² Dr. Zelenyák I. i. m. 81-86. 1.

előírták; e célból igen olcsó nyilvános fürdők felállítását sürgetvén, Angolországban, Belgiumban, Franciaországban stb. e célra számos részvénytársulatok alakultak; igen kívánatos, hogy ez nálunk is így legyen s e jótékonyabbak a szegényebbek is részesülhessenek.¹

Az orosz, vagyis gőz- és izzasztófürdők egészséges embernek nem sokat használnak. Azáltal mégis, hogy az izzadságra hideg zuhanyozás következik, nem ernyesztik el a testet úgy, mint a csupán meleg kádfürdők.

Leghasznosabb, sőt az egészség föntartására elkerülhetetlenül szükséges gondoskodni a tisztaságról, s pontosan megtartani az elősorolt szabályokat. A mosakodás! és fürdést sohase mulasszák el a kézművesek, iparosok és mindenrendű munkások.²

Ha még egy kicsit kultúrátlanok a házaink és nincsen fürdőszobánk, úgy a legegyszerűbben és a legpraktikusabban segítsünk a bajon. A legegyszerűbb eszköz is elég ahhoz, hogy egy nagy szivacs-csal egészen le tudjunk mosakodni. A legjobb dolog az úgynevezett tub (olv. tjub) vagy ben angléz (sokan szivacsfürdőnek is nevezik), amely kb. egy egyméter átmérőjű és tizenöt-húsz centiméter magas kerek pléhtál. Az ugyanilyen méretű gummikád is nagyon megfelel. Ez utóbbi igen kellemes volt a háborúban. Olyan kicsire össze lehet hajlítani, mint akár egy puha kalapot. Vadászemberek és a vidéken nyaralók, könnyen vihetik magukkal. Ugyanilyen szolgálatot tehet az általánosan ismert ülőkád, vagy a végszükség esetén egy nagy mosdótál is. Némely helyen, de különösen Angliában olyan gummikádakat is gyártanak, amelyek egyúttal útitáskául is használhatók.³

Ezen eszközök nagyon kellemesek, mert közel az ágyhoz lehet őket állítani és ha még egy pokrócra tesszük, nem is vizesítjük be vele a padlót. Kevés vízzel lehet megtölteni és üresen akárhol igen könnyen lehet elhelyezni.

A tubban, a gummikádban lehet ülni vagy állni, az ülőkádban és a lavórban pedig állva mosakodhatunk le. Az egész mosakodásnál a szív felé mosakodjunk. Vagyis a nyaktól lefelé, a lábaktól pedig fölfelé.

A fürdést, vagy az egész lemosakodást a mindennapi reggeli testgyakorlatok után végezzük. Egészségi és tisztasági szempontból. A víz kb. 15-20 R°. vagy 19-25 C. legyen. Ha reggel nem futná az időből, úgy este is fürödhetünk. A hideg víz nagyon jó edzőszer is. Aki a hideg vizet nem bírja el, az langyosban fürödjék.

A fürdés, vagy az egész lemosakodás után, a testünket jó szárazra kell törölni. Hetenként egyszer azonban okvetlenül langyos

¹ Dr. Pisziing egészségtana 1858-ból való.

² Dr. Pizling V. F. i. m. 109-110. 1.

³ Az Egészségápolás könyvtára. XVII. könyv. 81. 1.

vízben fürdünk, mert abban jobban oldódik a szappan és így alaposabb a tisztálkodás.

A mindennapi fürdést, vagy az egész lemosakodást, olyan széles rétegre kell kiterjesztenünk, amennyire csak lehetséges. Be kell vinni a fürdést minden családba. Természetesen megint az iskola útján, de addig is mi történjék? Erre is megadjuk a választ: csináljunk propagandát. Ugyanis tubot a kirakatainkban csak alig lehet látni. Nincs kelendősége ennek a cikknek nálunk. Ha azonban a népjóléti minisztérium felszólítaná a bádgosokat, a pléhgyárosokat, hogy készítsenek tubot és tegyék a kirakatokba, a háborúban hadigyárrá átalakult gyárak közül pedig egyet vagy kettőt átalakítana tubgyárrá és a készítést és gyártást támogatná, a népet pedig az ügy felől felvilágosíthatná: úgy biztosra vesszük, hogy az akció nem maradna eredménytelen.

Manapság – amikor az erkölcsök főképen a háború, a forradalom és a kommunizmus után mélyre süllyedtek – sok röpcédula hirdeti, hogy az emberek gyakran, de legalább hetenként egyszer fürödjenek, mert az nemcsak épen a tisztálkodást jelenti, hanem az ember a fürdés közben látja a testét, észreveszi rajta az elváltozást, a kiütést, hamarabb mehet orvoshoz és a kezdetén gyógyíthatja a bajt.

Falvainkban azonkívül okvetlenül építsünk gőzfürdőt. Láttuk a háborúban, hogy milyen hamar elkészültek a tetvetlenítők. Organizálni kell az egész országra.

Dr. Ferdinandy Gyula, A falu szociális szervezeti kérdései című tanulmányában a községi közületek szociális kötelezettségei fejezetben a fürdőt első helyen említi és írja: «A falusi község köteles két év leforgása alatt a következő intézményeket létesíteni: 1. fürdőt, 2. napközi otthont, 3. járvány kórházat stb. (Mindenekelőtt a fürdőt azért, mert a nép körében a higiénikus érzék felkeltésére ez lenne a legalkalmasabb eszköz.)»¹

«A japánoknál nincsen olyan nyomorult kis falu, amelyben fürdőház ne volna. Es nincsen az a nyomorult koldus, aki hetenként legalább kétszer meg ne fürödne.»²

Nálunk még majdnem ismeretlen fogalom a bidé. Még úriházaikból és sokszor a legszebb házfürdő berendezésekből is hiányzik. A nemi szervek higiénikus tisztántartására, illetve mosására szolgáló kagyló. Dr. Frau Emanuele L. M. Meyer szerint az asszonyoknak naponta legalább 1-2-szer kellene bennük mosakodni.³ Mennyi portól, piszoktól és betegségtől menekülénk meg.

*

¹ Ferdinandy, i. m. 78., 79. 1.

² Dr. Bucsányi, Természetes élet és gyógy mód.

³ Frau Dr. Emanuele L. M. Meyer, Vom Mädchen zur Frau. 63. 1.

A kultúrembernek naponta legalább egyszer nagy toalettet kell csinálnia. Hogy mikor, az épen a foglalkozástól, illetve az életbeosztástól függ. A legcélszerűbb a napi foglalkozás befejezése után.

Testileg, lelkileg megtisztultan az ember sokszor a nehezen eltöltött munkaidő után, hamarabb jön öntudathoz és a saját jobbik énjéhez. Kellemesebben érzi magát a társaság, vagy a sport örömeinek szentelt időben és jobban gyűjti az erőt a másnapi munkához.

A kultúreembereknél alapszabály, hogy naponta többször, de mindenesetre az alvás előtt és után, az étkezések előtt és után, a testgyakorlatok után és minden toálettváltoztatás alkalmával megmosakodjanak. Legalább a kezeinket és a szánkat mossuk meg. Amikor csak az időnk engedi, mosakodás előtt vessük le az inget, mert *letett ing melleit* alaposabban mosakodhatunk és azonközben légfürdőzünk is.

Mi különösképen a legfontosabbat, a lefekvés előtti mosakodást és a lefekvés előtti szájmosást hagyjuk el.

Walter Thielemann így ír a Mährisch-Ostrau-i Arbeiterschutzban: A tisztaság fogalma az embereknél igen különböző és azért mégis csak az az egyedüli fogalom a helyes, amely szerint az ember necsak tisztának lássék, de tiszta is legyen.

A kezeken a piszok sok súlyos betegségnek lehet az okozója. A bacillusok a szerszámok használatánál, a pénzolvasásnál, a kilincsek megfogása és a kézfogások útján könnyen terjednek és betegségeket idéznek elő, amelyek talán csak évek múlva jelentkeznek. Épen ezen okból kifolyólag a tisztaság egy igen komoly követelmény.

Az egyesek és a közösség egészségének a veszélyeztetését, hatóságos módon elkerülhetnénk, ha a gyárakban, az iskolákban, a nagyforgalmú kereskedésekben és ha minden olyan helyen, ahol sok ember jön össze; kiadós mennyiségben mosdókat alkalmaznánk. Ezen követelmény annál inkább is indokolt, mert az olyan helyen, ahol már szappan és törülköző is van, sajnos látjuk, hogy azokat nem használjuk olyan mértékben, amennyire azt az emberi egészség megköveteli.

A kezek gyakori mosását nemcsak esztétikai szempontból, hanem főleg egészségi tekintetből javasoljuk, mert a ragályos betegségeknek a kéz a főterjesztője. Kézmosó alkalmatlanságoknak a terjedése folytán a nagy publikum higiéniaileg nevelődik és ennek az általános fürdészükséglet lesz a legközelebbi következménye. Minden nagyobb árnyékszéknek is be kell rendezni kézmosásra. A hatóságoknak kellene arra nézni, hogy a toalettokban, a vendégek részére Megint legyen törülköző és szappan.

Miután a higiénia szempontjából a közös törülközőnek hasz-

nálata nem kifogástalan, mindinkább a papírtörülközőkre kellene áttérni. A gyárakban, különösen olyan üzemekben, ahol piszkos munkát kell végezni, továbbá iskolákban, vendéglőkben, szállókban és más ilyen helyeken, a kezek tisztogatására meg legyen a megfelelő alkalmatosság. A gyárakban hiányzik sokszor a megfelelő mennyiségű mosdóasztal, sok esetben csak egy egyedüli vízvezeték van, amelynél az üzemzáraskor a munkások összejönnek. Várni azonban nem minden ember tud és így sokan a munkahelyeikről kézmosás nélkül mennek el. Az iskolában éppen így, a legtöbb helyen hiányoznak a mosdók. És éppen elsősorban a gyermekeknek van erre az alapos kézmosásra szükségük, a tízórai előtt.

Nagyon kívánatos, hogy az iskolában a tanítók, az iskolaorvosok, a gyermekgondozónők, a gyárakban a művezetők és az újságok, a fürdés és a kézmosás fontosságára gyakran és szisztematikusan rámutassanak.

A fogak ápolása minden kultúremlernek – a higiénia és az esztétika szempontjából – nagyon fontos feladata. A fogak tudvalevőleg az ételek felaprózására valók és egyszersmind a helyesen hangzó beszédhez szükségesek. Az elhanyagolásuk sok káros fog- és gyomorbetegségnek lehet az okozója. Forró ételek és italok után a hideg ételek és italok ártalmasak a fogaknak.

A fogak ápolása esztétikai szempontból is nagyon fontos, mert semmi sem tudja a legnemesebb testrésznek, az arcnak, a kifejezését úgy elősegíteni és hátrányosan befolyásolni, mint a fogak. Sokszor meg igen kellemetlen, hogy a rossz fogak következtében elrontott gyomor- és a tisztátalan szájából olyan émelyítő szagok áradnak, amely a személyes érintkezést sokszor majdnem egészen lehetetlenné teszik, de legalább is mindig nagyon kedvezőtlen benyomást tesznek az össeyéniségre.

Azért ápoljuk a fogainkat, mossuk meg minden étkezés után, különösen lefekvés előtt éspediglen felülről lefelé, alulról fölfelé, kívül-belül és legalább évente egyszer nézessük meg a fogorvossal, hogy már a legcsekélyebb hibát is azonnal javíttassuk, mert a fogak betegsége nagyon gyorsan halad előre.

Nagyon jót tesz a foghúsnak egy jó erős fogkefével való dörzsölése is, mert ezáltal a foghús fesesebb, keményebb lesz, jobban körülzárja a fogat és a jó fognak az életidejét határtalanul meghosszabbítja.

A kezek ápolása a külső kultúra szempontjából nagyon fontos szerepet játszik. Ugyanis a kezünk a legtöbbet használt szerszámunk és azon része az emberi testnek, amely az idegen tárgyakkal való

érintkezésnek és így a sérülésnek, bepiszkolásnak a legjobban ki van léve. Mert ugyanezzel a kezünkkel eszünk, mert másokkal ugyanezzel a kézzel szorítunk kezet és mert a kéz kezet mos, már az infekció elkerülése céljából is a legtisztábban tartjuk a kezünket.

A kéznek a legnehezebben tisztán tartható része a köröm, illetve a köröm alatti rész. Az bizony mindig ki van téve a nedvességnek, pornak, piszoknak és mihelyt nem vágjuk le kellő időben és nem mossuk, nem tisztogatjuk meg őket, azonnal elkezdik gyászolni az elhanyagolásukat és a körmök végén fekete gyászszalagot öltenek.

*

A hajunk tisztántartására és ápolására se fordítunk elég gondot. A fejdísz megőrzésére pedig a haj és a fejbőrnek a tisztántartása és szellőztetése elsőrangú kellék.

Mindenki tudja, hogy a fej a legjobban izzad (és van egy közmondás, amely azt mondja, hogy az embernek a leggyengébb része izzad a legjobban), azért a haj rendszeren egy kissé zsíros és innen van a haj fényessége. Eszerint ha tekintetbe vesszük, hogy a por, szenny, fémrészecskék stb. legkivált ide tapadnak és itt rakódnak le: be fogjuk látni, hogy innen – a bőrnek különféle anyagokat beszívó sajátságánál fogva – fej betegség, kiütések, szem- és mirigygyulladások stb. származhatnak.¹ Azért kell a fejet (haját) többször mosni és főleg gyakran szellőztetni. A lefekvés előtt ritka fésűvel okvetlenül meg kell fésülnünk és az éjjeli levegőzést előmozdítanunk. A nyírott hajnál az időközönkénti rövidítést tartjuk be pontosan és ne hagyjuk különösen a nyakon a lökni képződést, mert az még egy mesterlegénynek sem áll jól.

A borotválkozásra is fordítsunk kellő gondot.

«Sterne, ez a bámulatraméltóan finom megfigyelő, nagyon szellemesen jelentette ki azt, hogy egy jól borotvált férfinak más gondolatai vannak, mint egy borotvátlanoknak.»²

K

«Az alvás oly értelemben, hogy az ételhasználás állandóan sebes folyamát bizonyos időben feltartja és mérsékli, a természet legbölcsebb berendezései közé tartozik. Egyidejűleg a fizikai és erkölcsi létünknek az állomásait adja, ami által mi egy mindennapi újbóli születésnek a boldogságát nyerjük és minden reggel egy nem létező állapotból egy új, felfrissített életbe megyünk át. Ezen állandó változás és állandó visszaemlékezés nélkül milyen undok és ízléstelen

¹ Dr. Piszling i. m. 112. 1.

² Balzac, Új Idők 1912. I. 664. 1.

lenne mihamarabb az életünk és milyen elhasznált lenne a mi szellemi és fizikai érzékünk! Joggal mondja tehát korunk legnagyobb filozófusa: Vegyétek el az embertől a reményt és az alvást és úgy ő a legboldogtalanabb teremtmény a földön.

Milyen kevésbé bölesen cselekszik tehát az, aki azáltal, hogy az alvását mértéken felül megrövidíti, azt hiszi, hogy a létfenntartását hosszabbítja meg vele! Ő a célját sem a belső erő, sem a terjedelemben nem éri el. Igaz, hogy több órát tölt el nyitott szemmel, azonban sohasem fogja a szó szoros értelmében az élet, az energia és a szellem frissességét élvezni, amely minden egészséges és elegendő alvásnak az elmaradhatatlan következménye és amely minden cselekvésünkre és tevékenységünkre rányomja bélyegét.

Azonban nemcsak a hathatós élethez, hanem annak a terjedelmességéhez, a hosszantartás és annak fenntartásához is megfelelő alvás a legfontosabb eszköz. Semmimem sietteti úgy az élet elhasználásunkat, semmimem morzsol fel annyira és semmimem tesz bennünket olyan öreggő, mint az alvás hiánya. Az alvásnak a következők a fizikai hatásai: az életmozgásoknak a késleltetése, az erő gyűjtése és a napközben elvesztetteknek a pótlása (itt történik a megújítás és táplálkozás) és a haszontalannak és károsnak a kiválasztása. Ez úgyszólván a napi krízis, ahol a váladékok a legnyugodtabban és a legtökéletesebben választatnak ki.

Az állandó ébrenlét Össze van kötve minden életromboló tulajdonsággal, az életerő állandó pazarlásával, a szerveknek az elkopásával, a fogyasztás gyorsításával és a megújulás megakadályozásával.

De azért ne higyjük, hogy emiatt egy hosszú, folytatólagos alvás az életnek a legjobb fenntartó eszköze, mert túlhosszú alvás nagyon sok fölösleges és ártalmas nedvet halmoz föl, a szervezetet petyhüdtté és használhatatlanná, az egész testet kövérré és nehézkessé teszi és ezen módon az életét is megrövidítheti.

Senki ne aludjék hat óránál kevesebbet és senki nyolc óránál többet. Ez általános szabályul szolgálhatna.

És továbbá, hogy egészségesen és nyugodtan aludhassunk és hogy az alvás egész célját elérhessük, a következő pontokat ajánlom:

1. Az alvás helye csendes és sötét legyen. Ha minél kevesebb külső érzéki inger hat ránk, annál tökéletesebben nyugszik a lélek. Ebből látható, hogy milyen céltévesztő szokás az éjjeli lámpának használata.

2. Mindig meg kell gondolni, hogy a hálószoba az a hely, ahol az életünknek egy nagy részét töltjük; legalább is egyhelyzetben semmilyen helyiségben nem maradunk olyan sokáig. Rendkívül fontos tehát, hogy ezen helyiségben egészséges és tiszta levegő legyen. A hálószoba tehát nagy és magas legyen; nappal ne legyen lakott,

éjjel se legyen fűtött, ne legyenek benne párolgó anyagok, sem virágok és az éjszaka kivételével, az ablakok mindig legyenek nyitva.¹

3. Este keveset és csak hideg ételt együnk és mindig néhány órával a lefekvés előtt. Ez egy főszköz, hogy nyugodtan aludjunk és vidáman ébredjünk.

4. Minden kényszer és nyomás nélkül majdnem teljesen vízszintesen fekdjünk az ágyban, kivéve a fejet, amely egy kicsit magasabban legyen. Semmisem ártalmasabb, mint félig ülve aludni az ágyban, amely módnál a test egy szöget képezvén, a hasban a cirkuláció megnehezül, a hátgerincet állandó nyomás éri, ezáltal a szabad és zavartalan vérkeringés, mint az alvás főcélja, elhibázott, sőt a gyermek- és ifjúkorban ez a szokás ferdülésekhez és púpképződéshez is vezet.

5. Minden gondot, a napiterhet a ruhával együtt, le kell tennünk; egyiket sem szabad az ágyba vinni. Ezen a téren, szokás által, csodálatos sokat lehet elérni. Én nem ismerek utálatosabb szokást, mint az ágyban való tanulást és a könyvvel való elalvást. Ezáltal az ember épen abban az időpontban helyezi a lelkét tevékenységbe, amikor mindent arra kell feltenni, hogy a lélek épen nyugodjék, mert az természetes, hogy a felkeltett ideák az egész éjjen át az ágyban röpdösnék, hogy újból és újból feldolgoztassanak. Nem elég az, ha fizikailag alszunk, a szellemi embernek is kell aludnia. Egy olyan alvás épen úgy nem elégséges, mint annak az ellenkező esete, amikor csak a szellemünk és nem a testünk alszik; pl. az utazás alkalmával egy rázós szekéren való alvás.

6. Emellett még egy különös körülményt kell felemlítenem. Ugyanis némelyek azt gondolják, hogy az teljesen mindegy, hogy az ő hét órájukat nappal vagy éjjel alusszák-e át. Az ember este hosszantartóan engedi magát át a tanulásnak vagy a szórakozásnak és azt hiszi, hogy azáltal, hogy még délelőtt is alszik, behozza azt, amit éjfél előtt elmulasztott. Azonban nekem mindenkit kérem kell, aki szereti az egészségét, hogy tartózkodjék ezen tévedéstől. Egészen megbízhatóan nem mindegy hét órát nappal, vagy éjjel aludni, mert két órai éjfélelőtti alvás a testnek többet használ, mint négy óra nappal. Az okaim a következők: a huszonnégy órás periódus, amely a földnek a szabályszerű forgása következtében, a föld minden lakójának tudtul adatik, az embernek különösen a fizikai takarékoságában mutatkozik. Minden betegségben megnyilvánul ez

¹ Legújában már sok barátja van az ablak éjjeli nyitvatartásának is. Hogy télen a hideg ágyba való lefekvés után meg ne hűljünk, melegítsük előbb íel az ágyat az erre célra készült villanyos melegítővel, vagy egy meleg vízzel telt frotórral áthúzott gumitömlővel, az angol neve (hot water bottle,) amely tömlő aztán reggelig melegíti a lábat. ² Legyen hálókabátunk és pyjamas-ban aludjunk. Lásd tovább a ruházatról. *Szerző.*

a szabályszerű periódus és mindazon többi, ami fizikai történetünknek oly csodálatosan pontos terminusa, alapjában véve a huszonegyórás időszak által van meghatározva. Szinte ez a természeti időszámítás egysége. Észlelhetjük, hogy amikor ez a periódus a nap végével a végefélé közeledik, annál inkább gyorsul a pulzusunk és egy tényleges lázas állapot, a mindenkinél jelentkező esteli láz keletkezik. A legnagyobb valószínűség szerint, a tápláló nedvnek a vérbe való belépése is hozzájárul. Azonban nem ez az egyedüli ok, mert ezt a jelenséget azon betegeknél is megfigyelhetjük, akik nem esznek semmit. Több rész jut ki ebből a nap eltűnésének és az avval összekötött légkörbeni forradalomnak. Épen ez a kis láz az oka annak, hogy ideggyenge embereknek este jobban a kezükügyére áll a munka, mint nappal. Nekik előbb egy műizgalomra van szükségük, hogy tevékenyek legyenek, az esti láz a bornak a helyét tölti itt be. Az ember azonban mindjárt látja, hogy ez már nem természetes állapot. Mint minden egyszerű láznak a következménye a fáradtság, az álomság és a kipárolgás általi krízis, mint »amilyen az álomban történik. Azért joggal mondható: Minden embernek meg van minden éjjel a kritikus kipárolgása, némelyiknél jobban, másoknál kevésbé észrevehetően, ami által az, – amit a nap folyamán mint haszontalant, vagy ártalmosat lenyelünk, vagy ami ilyesmi bennünk keletkezett, - kiválasztódik és eltávolíttatik. Ezen napi krízisre minden embernek szüksége van és ez a fenntartásához okvetlenül nélkülözhetetlen. Ehhez a legjobb időpont az, amikor a láz a legmagasabb fokát elérte, az az időpont, amikor a nap a zenitben épen alattunk áll, vagyis az éjféli. Mit tesz az, aki a természet ezen hívószavának, amely minket ezen időpontban pihenésre int, nem engedelmeskedik, hanem ezen lázt, amely a nedveink kiválasztódásának és tisztulásának az eszköze, inkább tevékenységének fokozására és megerőltetésre használja? Az zavarja az egész krízist, elmulasztja a kritikus időpontot és feltevé, hogy reggel felé le is fekszik, ez alvás jótékony hatását nem élvezheti, mert a kritikus időpont már elmúlt. Neki sohasem lesz teljes, hanem mindig csak tökéletlen krízise és az orvosok tudják, hogy az mit jelent. Annak a teste tehát sohasem tisztul meg teljesen. Milyen pontosan mutatják ezt a betegségek közül a reumatikus panaszok és a dagadt lábak.

Továbbá ezen szokás mellett igen erősen megtámadtatnak a szemek, mert az ember nyáron is világitás mellett dolgozik, míg az, aki a reggelt használja ki, az lámpára nem szorul.

És végül azok, akik az éjjelt a munkára, a reggelt meg az alváásra használják, épen a legszebb és a legalkalmasabb munkaidőt veszti el. Minden alvás után a szó valódi értelmében megfiatalodunk, reggel mindenkor nagyobbak vagyunk, mint este, reggel sokkal több ben-

nünk a szelídség, a hajlékonyság, a természetes gyönyörézet, az erő és nedv, egyszóval inkább az ifjúság karaktere van bennünk, amíg ellentétben ezekkel este több szárazság, merevség, kimerültség; tehát az öregség karakterisztikumai az uralkodó. Az ember tehát minden napot, mint az emberi élet kis vázlatát szemlélheti, amelyben a reggel az ifjúság, a dél a férfikor, az est pedig az öregség. Ki ne szeretné jobban a nap ifjúságát, mint az estét, az öregedés és a kimerültség időpontját a munkájának megkezdésére felhasználni. Reggel, mintha ahogy a természet is a leggyönyörűbb és legfrissebb, úgy az emberi szellemnek is reggel van a legnagyobb tisztasága, energiája és frissége; még nem zavarja meg, mint az estét, némely napi benyomás, amelyet néha az üzletek és bosszúságok megzavarnak és egyenlőtlenekké tesznek, inkább önmagáért van, eredeti a saját erejében. Ez a szellemi alkotásnak, a tiszta fogalmaknak, nézeteknek és nagy gondolatoknak az időpontja. Sohasem élvezi az ember a saját létének az érzetét olyan tisztán és olyan tökéletesen, mint egy szép reggelen; aki ezen időpontot elmulasztja, az az életének ifjúságát mulasztja el!

Mindenki, aki magas kort ért el, szerette a korai felkelést és I. Wesley, egy metodista szektának alapítója, egy eredeti és érdekes ember, úgy átvette ezen szokás szükségességétől, hogy a korai felkelést vallási ponttá tette és emellett 88 éves lett. Az ő mottója, amelyet itt mint valódi életszabályt akarok ajánlani, a következő volt: *Early to bed, and early arise, Makes the man healthy, wealthy and wise.* (Korán az ágyba és korán ismét fel, az embert egészségessé, gazdaggá és bölccsé teszi.)

Azonban ezen tanács adásánál már sokszor hallottam azon ellenvetést, hogy ha az ember jókor fekszik is az ágyba, nem tud elaludni és akkor csak mégis jobb ágyon kívül lenni, mint az ágyban bosszúsággal unatkozni. Ezen embereket biztosítom, hogy ez csupán egy elkényeztetés és a következőket ajánlom ellene: Minden reggel egy és ugyanazon órában, de korán keltessük fel magunkat, még akkor is, ha az erőlködésünkbe kerül is; ezt csak 6-8 napon át kell pontosan betartanunk és azután este megbízhatóan hamar és édesdeden fogunk elaludni. Nem a korai lefekvésben, hanem a korai felkelésben rejlik az igazi eszköz, az éjjeli sokáig tartó fennmaradás ellen. Azonban a felkelésnek attól a bizonyos órájától nem szabad egy nap sem eltérni, még ha akármilyen későn fekdünk is le.»¹

A gyermekeknek természetesen sokkal többet kell aludni ok. «Ismeretes tény, hogy az angol gyermek rendkívül sokat alszik. 4-5 éves koráig már 6 órákor lefektetik, mikor aztán iskolába kezd

¹ Dr. Chr. W. Hufeland, Makrobiotik (1905) 285-291. 1.

járni, akkor mint nagy előléptetést nyeri azt, hogy hétig, utóbb nyolcig szabad fennmaradni.»¹ Milyen messze vagyunk' mi még ezen okos és jó szokástól. Nálunk még este 9 óraker is sok kisedet lehet villanyoson, gyalog vagy karon, az utcán látni.

Goekler Lajos tanárnak, a párisi egyetem neveléstudományi doktorának «A jellemnevelés módja és eszközei» című könyvéből a következőket írtuk ki: Kezdetben a csecsemő 23 órát alszik, a csecsemőkor végén pedig, vagyis a második év kezdetén még mindig 18 órát kellene naponta aludnia. Gondoskodjunk róla – írja tovább Goekler – hogy a kised korban a kétéves gyermek napi 16 órát, a hatéves napi 12 órát aludjék. A kised testi, lelki frissesége és egészsége lesz érte jutalmunk. A tanköteles korban még a tizenkétéves gyermeknek is 10 órát kell aludnia. A gyermek fekvőhelye legyen kemény, nem meleg, szellős és szoktassuk a gyermeket hozzá, hogy alvás közben karja a takaró fölött maradjon. A 12-15. éven túl a serdülő korban legyen a táplálék egyszerű, lehetőleg minden fűszer nélküli. Egyék naponta ötször, de mindig keveset, különösen este ügyeljünk arra, hogy gyomrát túl ne terhelje. Szoktassuk le az esti vízivásról és szoktassuk a korai vacsorához. A vacsora 6- ½ 7 óraker legyen, hogy a gyermekek 9 órára ágyba kerüljenek. Ha este 9 óraker fekszik, reggel 6 óraker már felkelhet. A serdült lehetőleg nyitott ablak mellett, télen nagyon kevésse fűtött szobában aludjék. A keze a takaró fölött maradjon. Minden serdült szeret reggel ágyban maradni. Ezt ne tőrjük semmi szín alatt. Amint felébred, azonnal hagyja el ágyát. Ez az önuralomnak, az önfegyelemnek és az erkölcsi tisztaság megőrzésének előfeltétele. Miután az idegességnek is egyetlen gyógyszere az alvás, nemcsak a csecsemőkorban, hanem a későbbi életszakokon át is, állandóan erősítenünk kell alvását friss levegővel, megfelelő langyos fürdővel, észszerű táplálkozással, minden testi és lelki izgalom elkerülésével és feltétlen éjjeli nyugalommal. A sok esti mese már nagyon sok kisednek zavarta meg éjjeli alvását. A mese a hat éven aluli gyermeknél a fantáziát túlcsigázza és minden nevelő hatás nélkül csak az emlékezetet terheli meg.²

*

A nemi betegségekről szóló cikkünket is Hufelandtól vesszük s vele mondjuk, hogy «szomorú is ezen újabb idők sorsa, amelyben ez a méreg felismertetett és elterjedt és szomorú az az érzés, amely ezen betegség szemléleténél és előrehaladásánál az emberbarátot megszállja! Milyen csekélységek a mérgek, még a halált okozók is

¹ Gineverné Győri Ilona. Az otthonért. új Idők. XXV. évf. 20. szám. Az aláhúzás tőlünk van.

² Az aláhúzások tőlünk vannak.

a venerikus betegségekhez képest! Ez megmérgezi az élet forrását magát, megkeseríti a szerelem édes élvezetét, megöli és elrontja az embermagot már képződésében és így az eljövendő generációra is hat, a csendes házi boldogság körébe magába is belopódzik, elválaszt gyermeket szülőktől, házastársakat házastársaktól és feloldja az emberiség legszentebb kötelékét. Hozzájárul még, hogy a bűvó mérgekhez tartozik és nem árulja el magát mindjárt heves és a figyelmet keltő fájdalmakkal. Az ember egészen meg lehet mérgezve, anélkül, hogy tudná és hogy tudná, hogy az minnek a gonosz következménye és így az rendesen és általában mély gyökeret ver, még mielőtt a megfelelő szereket használni lehetne ellene és még mielőtt még talán másokat is akaratlanul és tudatlanul is megmérgez. Épen ezért sokszor nem is lehet egészen biztosan tudni, hogy az ember egészsége egészen helyreállított-e, vagy nem és így sokszor az embernek egész életét ebben a halálos bizonytalanságban kell végigélnie. És ha egyszer a betegség a legmagasabb fokát elérte, milyen undorító rombolásokat végezhet az emberi testben! A legromdább fekélyek borítják be az egész testet, a csontok elroncsolódnak, egész részek elhalnak, az orr- és a száj padlácsont elvesz és ezzel együtt az arc szabályossága és a beszéd; a csontok belső velejében a legkínosabb fájdalmak gyötrik a boldogtalant, különösen éjjel és így a pihenés idejét a legkellemetlenebb tortúrává változtatják.

Elég az hozzá, hogy a venerikus mérreg mindent magába egyesít, a mérreg kínosságát, utálatosságát, hosszadalmasságát és félelmetességét és ezen méreggel még tréfát üzünk és még az illedelmes, tetszetős gálánsbetegség nevet adjuk neki, mint a köhögéssel és a náthával tréfálgozunk vele és elmulasztjuk részben és egészben, az idejében történő ellenszernek alkalmazását. Senkisem gondol rá, hogy ezen bűvó és állandóan tovább terjedő pestist feltartóztassa és a szívem vérzik, ha látom, hogy a különben olyan virágzó és robusztus falusi nép,, az erős emberiség fenntartásának egyedüli magja, a mi vidékünkön is, ahol eddig még a nevét sem ismerték, a városok útján kezd megtámadtatni; ha városokat látok, ahol még húsz év előtt ritkaság volt és most már általános lett a betegség és már némely városról megállapítást nyert, hogy a lakosságának a kétharmada venerikus; ha a jövőbe tekintek és a mérregnek további zavartalan fejlődésénél elkerülhetetlennek találom, hogy a végén mindenki, még (a gyermeklányok és a dadák) útján a kiváló családok is megfertőztethetnek – ha a szomorú példákat látom magam előtt (melyek közül az utóbbi időben sokat átéltem), ahogy a legerkölcösebb, a legkitűnőbb és legrendesebb emberek kicsapongás nélkül és anélkül, hogy tudták volna, megfertőztettek és különösen, hogy ezen betegség még az ártatlanság kunyhóit is meglátogathatja.

A legfőbb ideje már, hogy ezen tovaterjedő nyomorúságnak útját álljuk és én nem látok hozzá más orvosságot, mint több erkölcsöt (különösen a magasabb osztályoknál), a jó egészségügyi rendszabályokat és a népnek általános fölvilágosítását a mérge veszélyeiről és különösen felismeréséről és az elhárító eszközökről. Az elsőt engedjük át a bölcs felsőbbiségeknek (akiknek ezen tárgy minden valószínűség szerint nem lesz már sokáig közömbös); az utolsót pedig a jelen sorokkal akarom eszközölni.

Először a mérgezés felismerő eszközei:

1. Ha az ember nem régen egy másik személyt, vagy egy állati részeket tartalmazó dolgot gyenge, kevés, vagy semmi felsőbbrel nem bíró részekkel pontosan érintett.

2. Ha az ember hosszabb vagy rövidebb időre utána (rendesen négy héten belül) azon helyen egy, vagy több következő bajt lát: kis fekélyeket, amelyek azonban szalonnásan néznek ki és nem akarnak gyógyulni, vagy pörsenést és kis húskinövéseket, vagy gyulladást, vagy nyálkának a kifolyását, (ha az a hely nyálkás anyag kiválasztására való), daganatokat, vagy fájdalmakat és a közelben levő mirigyeknek megdagadását. Ha ezek a jelenségek előfordulnak, akkor már az ember meg van mérgezve, igaz, hogy még csak helyileg, azonban igen szükséges, hogy azonnal ügyes orvoshoz (ne sarlatánhoz vagy borbélyhoz) forduljunk, hogy a betegség elfojtassék, még mielőtt az egész nedvtömegbe átmenne és általános mérgezéssé válna.

3. Ha azonban már a távolabbi helyen is megdagadnak a mirigyek, ha különböző alakú kiütések, vagy fekélyek, vagy húskinövések keletkeznek, különösen, ha a szájpadrás és a nyelvcsap fáj, vagy ha szemgyulladás keletkezik, vagy a homlokon mindig vörös, ótváros foltok kezdenek felvonulni, akkor már meg lehet ismerni, hogy a mérge az egész testet átjárta, vagyis az általános fertőzést lehet látni.

A venerikus mérgezésektől való óvakodás a következő szabályokra redukálódik:

1. Nem elég csak az olyan nővel való érintkezést kerülnünk, akinek a jó egészségéről a legpontosabban nem győződünk meg, de mert a venerikus betegségeknél olyan állapot is lehetséges, mely külsőleg semmiféleképen nem ismerhető fel, úgy ebből is következik az, hogy az ember sohasem lehet biztos és az egyedüli óvszer az, hogy a más nemi való érintkezést a házasságon kívül teljesen kerüljük.

2. Senkit se csókoljunk ajakon, akinek nem tudjuk pontosan a fizikai állapotát. Azért nagyon nem elővigyázatos az a szokás, amely szerint a csók sokszor udvariassági aktussá válik és különösen borzasztó látnom, amikor illedelmes gyermekeket az utcán minden járókelő becézget. Ezt egyáltalában nem volna szabad megengedni.

3. Az ember senkinél sem aludjék, akit nem ismer pontosan.

4. Ne húzzon fel olyan inget, olyan alsónadrágot és ne feküdjék olyan ágyba senki, amelyet előbb valaki olyan használt, akit nem ismerünk. Azért vendéglőben a szemünk láttára húzzák át az ágyneműt, vagy egészen felöltözve feküdjünk az ágyba.¹

5. Ne vegyünk a szánkba semmi olyat, ami előbb másvalakinek a szájában volt, pl. pipát, fúvóhangszer!; az ivóeszközök, kanál stb. is ezekhez tartozik.

6. A félreeső helyeken óvatosan kerüljük a nemzőszervünkkel az azon tárgyakkal az érintését, ahol talán röviddel előttünk egy megmérgezett ült. Épen úgy elővigyázatosnak kell lenni a nyilvános klisztircsövekkel és hasonló eszközökkel,

7. Nagyon fontos és nagy figyelmet kell fordítani az emlőkre is. Egy venerikus dada megmérgezheti a gyermeket és épen úgy egy venerikus gyermek a dadát. Különösen a nagyvárosokban milyen kitűnően és gondosan kellene megvizsgálni a dadát. Stoll egyszer negyven jelentkező dada közül csak egyet talált gyanútlannak és biztosnak. Hanem az asszonyok is, akik némely helyen a tej kiszívására alkalmaztatnak, azok se közömbösek. Ha venerikusok, úgy azokba, akiket kiszívnak, a mérget is átplántálhatják és van rá példa, hogy az ilyen személyek egy egész csomó derék anyát inficiáltak.

8. A szülészet minden ágánál nagy elővigyázatra van szükség, nem épen csak a szülész részéről, akinek, ha a kezén egy kis seb van, a venerikus szülőanyától könnyen fertőzést kap, hanem a születendő is könnyen fertőzhető, ha viszont a szülésznőnek van a kezén venerikus fekélye.²⁻³

A Makrobiotikának a kiadója Dittmár dr., a fentebb írtakhoz még a következőket fűzi hozzá: «Nélkülözünk mi itt talán még néhány szót a leggyakoribb nemi betegségről, a tripper-ről. Ennél a betegségnél néhány napra az infekció után, különösen a vizelet alkalmával, erősen égető fájdalmak jelentkeznek s előbb nyálkás, majd gennyes folyadék jő a vizelelcson, amit igen lassan lehet legyőzni és még soká marad infekcióképes. A legutolsó tapasztalatok a betegségek a rendkívül hatalmas elterjedtségét mutatják, amely beteg-

¹ Pyjamában. Lásd az öltözködésnél.

² Münchenben a Gewerbemuseumban, panoptikumszerű gipszfigurákon és tárgyakon, művészies szép kivitelben láthatók az összes betegségek és köztük a venerikus betegségek is és ezek mellett egy tabella mutatja, hogy Németországban a kezén hány orvos- és szülésznőnek van venerikus betegsége. *Szerző.*

³ Manapság élesen elkülönöztetik a szifiliszt (kemény sankér) a venerikus fekélytől (puha sankértől). Míg az első majdnem mindig átjárja az egész testet és sokszor gyógyíthatatlan következményei vannak, a második majdnem mindig helyi processzus marad és a legtöbbször nem okoz állandó bajt. A két fekély közötti különbség megállapítása csak a hosszú gyakorlati tapasztalattal bíró és minden tekintetbe jövő momentumot alaposan mérlegelő orvosnak sikerül.

ség a még nem egészen gyógyultak által az egészségesekre vitetnek át, néha meg olyanok által, akik magukat már teljesen egészségeseknek tartják. A férfnál a kellemetlen következmények a felső vizelőcsőben és mindenekelőtt a mellékherében maradnak vissza, amelyek néha terméketlenséget involválnak, a nőnél pedig a belső nemiszervek és a medencehashártya alattomos gyulladásában nyilvánul, ami a legjobb esetben gyermektelenséghez, igen gyakran azonban állandó betegeskedéshez vezet».¹

*

Az étrendről és az éleletről is – kivonatosan – Hufeland «Makrobiotikájából» fogunk röviden írni. Hufeland azt mondja, «hogy a mi mesterkelt étrendünk a mi mesterséges életünkre vezethető vissza. Joggal állítható, hogy az emberek legnagyobb része sokkal többet eszik, mint amennyire szüksége vari, mert már főleg a gyermekkorban, az erőszakos teletöméssel öli el a gyermekben a jóllakottság érzésének felismerését. Nem az, amit megeszünk, hanem az, amit megemésztünk válik táplálékká. Tehát, aki öreg akar lenni, az lassan egyék, mert az ételek feldolgozásának az első fokát már a szájban kell elémünk. Ezt a megfelelő rágással és a nyálkával való keveréssel érzük el. Minden nagy kort elérő embernek a lassú evés volt szokása.

Nagyon fontos szerepet játszik az evésnél a fog, amiért is a fognak jókarban való tartása életmeghosszabbító eszköznek számít. A fognak tisztántartásáról már írtunk s most itt csak felemlítjük, hogy kerüljük a hirtelen átmenetet a melegről a hidegre és megfordítva, mert a fognak üveg, illetve zonámcszerű áthuzata könnyen megpattanhat és ezen megpattant részbe azután az ételmaradékok visszamaradnak, állandóan romlanak és rontják a fogat is. Meleg leves után sohse igyunk hideg italt. A kemény ételnek, mint húsnak és kenyérhajnak a rágása a fogat erősítik, jobban a foghúsba szoríják és így a fogak nem nőnek olyan hamar hosszúra és nem esnek ki olyan hamar, mint mikor állandóan puha eledelt eszünk. Ne rágcsáljunk cukrot és kerüljük a sok enyves részekkel kevert cukorsüteményt.

Tartózkodjunk az étkezésnél való tanulástól, újságolvasástól vagy valamilyen fejtöréstől. Ez az idő legyen a gyomor szent ideje. A lélek, amennyiben a támogatása szükséges, játsszék közre. így például a nevetés az egyik legjobb emésztőszer, ami abból is látható, hogy az elődeink sokszor bohócok szórakoztatásai közben étkeztek. Igyekezzünk tehát arra, hogy jókedvű és víg társaság legyen az asztalunknál. Amit öröm és tréfa közben élvezünk, az mindenestre jó és könnyű vért ad.

¹ Hufeland i. m. 227 – 233. 1.

Étkezés után ne végezzünk erős mozgást. A legjobb állni vagy lassan járkálni, vagy kellemes szórakozás közben ülni. Sohse együnk annyit, hogy a gyomor egészen tele legyen. Legjobb a megszokott időpontokban étkezni.

Főleg növényi eledelket együnk. Rendesen az időszaknak megfelelőt. A zöld ételek különösen egészségesek és lecythint, a lecythinideghez szükséges anyagot tartalmaznak. Könnyen emészthetők és nem romlanak olyan hamar, hűvös és enyhe vért adnak, hevesítik a belső mozgalmakat, a testi és lelki ingerlékenységet és késleltetik az ételhasználást. A húsetelek ezeknek az ellenkezőit eredményezik.

Este ne együnk soha sokat és különösen kevés vagy semmiféle húst se fogyasszunk. Legjobb a hidegétel és azt is néhány órával a lefekvés előtt együk. A gyermekek és fiatal emberek részére nincs jobb vacsoraeledel, mint a gyümölcs és kevés vaj, kevés jól kisült kenyérral. Télen különösen az alma ajánlható, ami kitűnően nyugodt alvást és az ülő életmódot folytató emberek részére jó széklet eredményez.

Hufeland a húseledelt a melegvérű és hidegvérű állatok, a növényi eledelt pedig a lisztszerű, a nedvtartalmú és az erős és fűszeres növények szerint osztja be.

A húseledelnek a következő tulajdonságai vannak:

A legtáplálóbba és azért teltvérűeknek és kövéreknek hátrányos, ellenben a soványak és gyengék részére gyógyító. A húsetel izgató és melegítő, illetve a húsetel tartalmazza a legtöbb meleget adó és izgató alkatrészt, ezekkel nagyobbítja a vérkeringést és a többi szervek tevékenységét s ezek képezik a meleget. A fehérhús kevésbé melegít, mint a vörös. A hús jobban romlik, mint a növényi eledel. A hús élvezetét azért mindig növényi eledellel – akár kenyérral is – temperálni kell. És azért kell nyáron kevesebb húst enni. Kimutatták, hogy a pestisjárványok alkalmával a húsevők sokkal nehezebb természetű betegséget kaptak, mint a vegetáriánusok, különösen a gyümölcssevők. A hús könnyebben emészthető, mint a növényi eledel, amiért is gyengék, öregek és különösen a gyenge gyomrúaknak tesz jót. A hús több epét fejleszt, mint a növényi eledel, azért epebajos embereknek nem igen való. A hús nem puffaszt fel. Jobban ellenáll a gyomorban és belekben a savaknak és azért az ilyen savbetegségekben szenvedőknek a legjobb eledel.

A melegvérű állatok húsa közül a marhahús a legtáplálóbba, a legerősebb és a legizgatóbb hatású. Sok mozgást és jó gyomrot követel. A borjúhús kevésbé izgató és kevésbé tápláló, de könnyen emészthető. A bárányhús nehezebben emészthető, mint az előbbi kettő. A disznóhús a legnehezebben emészthető, enyves és tisztátalan nedveket képez. A vaddisznó, ha fiatal, egészségesebb. A nyúl- és

özhús, ha fiatal, könnyen emészthető, tápláló és ingerlő: csak nem szabad nagyon sok szalonnát beléjük tűzdelni, mert az az emészthetőséget rontja. A madarak húsa általában emészthető és egészséges, ha nem nagyon rágós és öreg. Amelyek sokat repülnek és a levegőben élnek, egészségesebbek, mint amelyek sokat vannak a vízben és amelyek mocsárban élnek. A fiatal csirke legkönnyebben emészthető és legkevésbé melegítő húseledel, amiért is gyermekek és fiatal emberek részére, valamint láz után, a legmegfelelőbb. A libahús nehezen emészthető és egészségtelen és a dietikus értékét tekintve, mindjárt a disznóhús után következnek.

Az állatvilág néhány terméke közül a legfontosabb a tojás. Ez vitathatatlanul a legkoncentráltabb táplálék a világon. Egészen vérré változik. Azonban frissnek vagy lágytojásnak kell lennie. A kemény tojás ellenkezőleg nehezen emészthető és tömő hatású és miután a kemény tojás fehérje nehezen oldható, nem olyan tápláló. A tej kitűnő táplálék, igen tápláló, ennél fogva gyengék és lefogyottak részére nagyon gyógyító, könnyen emészthető és ami a gyomor ingerlékenység előidézését illeti, a hús és a növényi eledel között foglal helyet. A sajt igen jó és olcsó élelmi cikk. Igen sok fehérnye van benne és emellett elég nagy mennyiségű zsírt és peptont tartalmaz, amely a fűszeres íznek és az érésnek következménye. A vaj a legenyhébb és a legkönnyebben emészthető zsírfaj és nagyon jó táplálék.¹ Azonban nem szabad nagy mennyiségben élvezni és frissnek kell lennie. Öreg és a barnára reszelt vaj éppen ennek az ellenkezője, nehezen emészthető, erős és izgató.

A hidegvérűek, mint a halak, kevésbé izgatók, igen sok fehérnyetartalommal bírnak és olcsó és jó élelmi cikket képeznek. Minél könnyebben morzsolható vagy aprózható fel egy hal, annál könnyebben emészthető. A zsíros és a pépszerű, nehéz ételi; ad. Azon halak, amelyek sebesen folyó, tiszta és homokos medrű pataokban élnek, azok a legegészségesebbek. Az állóvízben élők kevésbé egészségesegek. A tengeri halak izgatóbbak és táplálóbbak.

A növényi eledel kevésbé táplálóak, mint a húsfélék, azért inkább erős, teljesvérű embereknek valók.

A lisztnemű növényekhez tartozik a gabona és mag, rizs, búza, rozs, tönköly, árpa, zab, a hüvelyesvetemények, borsó, lencse, bab és egynéhány gyökér, mint a burgonya stb. Ezek a legtáplálóbbak. Nyerstészták (mint a metéltek és a makaróni) nagyon táplálóak, de nehezen emészthetők. A kenyér a legelterjedtebb táplálószer, de joggal is, mert tápláló és könnyen emészthető. A rozskenyér (a barnát) és a búzakenyér (a fehérét) különböztetjük meg. A rozskenyér

¹ Az angolok majdnem minden nap és napjában többször esznek vaját. Rendesen az étkezések után is esznek egy kis vékonyan kent vajaskenyérkét. *Szerző.*

erősebb, de nehezebben emészthető. A friss kenyér is nehezebben emészthető, melegen élvezve pedig nagyon hátrányos és veszélyes következményeket, mint gyomornyomás, gyomorgörcs, dugulás és lázbetegségeket vonhat maga után. A húshoz és a többi ételhez való kenyérvetés jó és dicséretes dolog, mert ezáltal betartjuk azon törvényt, hogy az állati élelmet a növényivel kössük össze és azonkívül a kenyérvetés a sok erős táplálék nélkül is jóllakat és még végül tisztítja a fogakat. Kalácsnak azon sült tésztát hívjuk, amely zsírral és élesztővel van keverve és mindig nehezen emészthető. Legegészségesebbek a szárazak és amelyek könnyen morzsolhatók. A burgonya tápláló, azonban nem kölcsönöz soha olyan elasztikus testet, mint a gabona. Az enyves részei következtében nehezen is emészthető. A lisztszerű, morzsolható, egészségesebb, mint a szalonnás; a főtt burgonya jobban emészthető, mint a zsírosan készített. A gesztenye nehezen emészthető és dugító. A hüvelyes vetemények igen táplálóak, azonban nehezen emészthetők és felfúvóak és ezért csak az erős mozgású embereknek használ.

A nedvtartalmú növényi eledel, mint a főzelék és a gyümölcs, igen táplálóak, kevésbé ingerlők, elősegítik a kiürítést, folyékony, vizes, hűvös vért adnak, mérséklék az élettevékenységet, a vértólulást és a szenvedélyeket.

Az erős és fűszerszerű növényi eledelhez, vagy azok tartoznak, amelyek éterszerű olajat tartalmaznak és aromásak (mint a kömény, ánizs, kakukkfű, petrezselyem, majoránna, bors, gyömbér, szegfű, fahéj), vagy pedig amelyek egy felületes savszerűséget tartalmaznak (mint a mustár, tengeriretek, hagyma stb.). Ezek nem élelmi, de ingerlő szerek. Izgatják a gyomrot és a beleket és mint a nehezen emészthető és ízetlen táplálékoknak az emésztést elősegítő pótszereit képezik, könnyen emészthetők, azonban nagymértékben élvezve, a hasnak a teljérőségét és aranyérfájdalmakat idézhetnek elő. Izgatják és felmelegítik az egész testet és azért hideg, flegmatikus embereknek jó szolgálatot tesznek, viszont pedig a teljesvérű és gyulladásokra hajló embereknek ártanak. Sajnos, a mostanában vele történő sok visszaélés kiszárítja a testet, a túlingerlékenység következtében gyengít, eltompítja az érzékenységet és mindig az erősebb izgatószer utáni vágyat szüli.

Mіндеzen ételeknek az elkészítésénél a zsírral legyünk óvatosak, mert a mértéken felüli zsírhasználat a legegészségesebb ételt is nehezen emészthetővé teszi. Különösen a sültéknél.

Az edények jóságára és a tisztaságára nagyon kell ügyelnünk.¹

*

¹ Hufeland i. m. 313-335. 1.

Az ivásról sem szabad megfeledkeznünk. «Gyakran megtörténik, hogy a természetre való visszaemlékezést sokan figyelmetlenségből nem tartják be, az ivást egészen elfelejtik és a természet már nem is figyelmezteti őket, hogy annak a szárazság, a dugulás és a betegségeknek még egész tömege az oka, amit különösen a tudósoknál és ülő foglalkozást űző asszonyoknál találhatunk. Azonban jegyezzük meg: hogy nem az evésköz, vagy közvetlen az étkezés utáni idő az ivás ideje, mert ha akkor iszunk, azáltal a gyomornedveket felhígítjuk és a gyomor erejét gyengítjük; tehát körülbelül egy órával az étkezés után igyunk.

A víz, ez a sokak részéről úgy megvetett és némelyek részéről ártalmasnak tartott ital, a legjobb ital. Én gondolkodás nélkül kimondom, hogy én az élet meghosszabbításához nagy eszközt látok benne. Hallgassuk meg, mit mond az igen tiszteletreméltó aggastyán, a híres Theden sebészorvos, aki a 80-on felüli életkorát a napi 7-8 negyed (14-16 font) friss vízivásnak tulajdonítja, amit ő több mint 40 éven át folytatott. A 30. és 40-ik éve között gonosz, képzelt betegség uralkodott rajta, amely néha majdnem a legmélyebb búskomorságig vitte, szívdobogásban szenvedett és nem tudván emészteni, azt hitte, hogy még legfeljebb csak egy fél évig él. Azon időtől kezdve azonban, amikor a vízdiétái megkezdte, eltűnt nála minden kellemetlenség és életének második felében sokkal egészségesebb volt, mint azelőtt és már nem volt képzeltbeteg. A fődolog azonban, hogy a víz friss legyen és mert majdnem, mint az ásványvíznek, a kútvíznek is megvan a kútszesze (állandó levegő, szénsavas gáz), ami által épen emésztőleg és erősítőleg hat. A tiszta és friss víznek a következő fontos előnyei vannak: A víz eleme, a természetnek a legnagyobb és egyedüli liigítőszer. A hidegsége és az állandó levegője révén, a gyomornak és az idegeknek kitűnő erősítő és felelevenítő eszköze. A sok állandó levegője és a sótartalmú részei következtében az epeképződést és romlást megakadályozó felséges eszközt képez. Elősegíti az emésztést és a test minden váladékát. Víz nélkül nincs ürülék. Miután a vízben oxigén is van, úgy ha vizet iszunk, új életanyagot is iszunk. Aki a gyermekeit a vízivásra szoktatja, az az egész életükre jó gyomrot szerez nekik.»¹

*

A sör, a bor és a pálinka mind egyformán szeszes ital. Az ember szervezetének egyáltalában nincsen rá szüksége, nem használ semmit, csak minden mértékben árt. Sokan azt hiszik, hogy a sör nem szeszes ital, azonban öt félliter épen annyit jelent belőle, mint ¼ liter

¹ Hufeland i. ni. 319., 320. 1.

pálinka. Pedig az már kiadós. Bajorországban, különösen Münchenben, most a háború után nagy lendületet kezd venni az alkohol elleni mozgalom. A Deutscher Verein gegen den Missbrauch geistiger Getränke egyesület Bezirksverein München-je nagyon szépen összeállított sok propaganda iratot terjeszt. A Weg mit dem Alkohol! címűben olvassuk, hogy: «a szeszes italok semmi előnyt nem biztosítanak. Nem táplálnak, nem erősítenek, nem melegítenek. Csak becsapják az embert, mert a valóságos táplálék, erősítés és melegítés helyett csak az éhség, a fáradság és a hidegérzetet bódítják el». Egy liter sörnek csak annyi tápértéke van, mint egy zsemle. Dr. Max von Gruber a müncheni egyetem tanára, többször kijelentette már» hogy «Az alkoholtól nem tételezhetünk fel elég rosszat, még kismértékben élvezve is mindig ártalmas». A szeszes italok élvezelénél az összes szervek közül az agy szenved a legjobban. Az este fogyasztott legkisebb mértékű szeszes ital is, másnap reggelre már kissé elfátyolozza az agyat.

Berlinben megjelenő 8 Uhr-Abendblatt der National-Zeitung Nr. 73. 1. Beibltjának a «Der Kampf um den Alkohol» című cikkéből a következőket írjuk ki kivonatossan: Miután a háború alatti szesztilalom folytán a szeszélesztés és a fogyasztás a békebelinek az $\frac{1}{5}$ részére ment vissza, a béke óta, még soha nem látott lendületnek indult és soha nem ismert magas számokat ért el. Hivatalos adatok szerint az alkoholkadások 1918-ban 82, 1920-ban 15 és 1921-ben 30 milliárd márkát tettek ki. Ha emellett a népegészséget vesszük szemügyre, úgy a berlini ideggyógyintézet adatai szerint látjuk, hogy az alkoholtól keletkező zavarok az utóbbi években nagyon emelkedtek. Míg 1917-ben Poroszország elme- és a beteggyógyintézetibe 1292 esetben vettek fel alkoholtól eredő agybántalmú embereket, addig ez a szám 1920-ban már a duplájára emelkedett. A krimináleselek és a nemibetegek száma is hasonlóan emelkedett. Ehhez járul még, hogy az alig elég élelmieszközök mellett nagy mennyiséget jelent az, amikor 1920-21-ben 480.000 méter árpa- és búzamaláta, 68.000 m. cukor, 30.000 m. kukorica és rizsdara főzetett el és a reá következő negyedévben pedig már 230.000 m. maláta, 220.000 m. rizs- és kukoricadara és 43.000 m. cukoranyag.

Berlinben a «Deutsche Reichshauptstille gegen den Alkoholismus»-ban két nagy párt van: az egyik a «radikális absztinensek», a másik meg a «visszaélés ellenségei»-nek a pártja. Az utóbbiak állítják, hogy az alkohol táplálék is. Azonban nagyon nem ökonomikus. Ők a müncheni Gruber tanár azon klasszikus mondására támaszkodnak, hogy «a testet alkohollal táplálni annyit tesz, mint egy gőzkatlant lisztrel akarni fűteni!»

A társadalmi viszonyok is olyan szerencsétlenek, hogy az össze-

jövedelekek mindig a vendéglőknek és a kimérő helyeknek igénybevételére vannak utalva. Ebből kifolyólag Reicke, az azelőtti berlini polgármester kezdeményezése folytán az úgynevezett népházzövetségeket akarják alaposabban megszervezni. Az összejövedelekre alkalmas nagy épületeket akarnak létesíteni, ahol neutrális területen nagy tömegek jöhetnek össze szórakozni, társadalmi összejövedeleket tartani és művészi előadásokat rendezni. Németországban már van is negyven ilyen népház és háromszázhatvan kisebb népotthon. A legnagyobbbrészt Délnémetországban. Dacára a nehéz építkezési viszonyoknak, az utóbbi évben is négy népház épült s a mainzi és az erlangeni már meg is nyílt. Berlinben is építenek.

Ezzel egyidejűleg halad a népvendéglők szervezése is. Már száz van belőle. Ezek mint közhasznú társaságok működnek, amelyekben a vendéglős csak üzletvezető helyet tölt be és ahol nem az ital forgalmára, hanem az ételekre helyezik a fősúlyt. Még itt mérnek italt, de már korlátolt mennyiségben. A tiszta hasznót népnevelési célokra használják.

A nép egy különösen erős támaszt talál, az összes ifjúsági egyesületek, értelmes alkoholelles mozgalmaiban.

Nagyon erősen fog a külföld is majd a német viszonyokra hatni. Tudniillik Masaryk a cseh-szlovák államelnök és Hainisch, a német-osztrák szövetségi elnök is meggyőződéses absztinens és ott a «parlamentari söresték» ismeretlenek. Cseh-szlovákiában a 18 éves aluli ifjúságnak az alkoholivást rendeletileg megtiltották és a német-ausztriai nagy alkoholizmus leküzdésének céljaira pedig az állam 50 millió koronát engedélyezett. Franciaország áll a legnagyobb alkohol befolyás alatt. Angliában, Skandináviában, Svájcban és Északamerikában a munkásoknak a milliói tartózkodnak már a szeszivástól. Amerikában, ahol az «Onkel Toms Hütte» híres írónőjének az apja, Becher prédikátor, már kilencven évvel ezelőtt felvette a harcot, 1920-ban három kivételével az összes államok teljes alkoholtilalmat proklamáltak. Természetesen még nagy számban fordulnak elő túlzások. Számolnak vele, hogy több mint egy millió ember több mint fél percentes (tehát tiltott) italt iszik. Mit számít ez azonban több mint százöt milliós lakosnál. És a parton úszó sok ivószoba és a százezer magánszeszifőző meséje, mind víg kitalálás. Emellett azon hír, hogy a holland heringszállítás az Egyesült-Államokba nagyon megcsappant, talán igaznak vehető. Ezek mellett három példát fogunk felemlíteni. Detroit városában, amelynek 900.000 lakosa van, az alkoholtilalom után egy év múlva, a rendőrfőnök jelentése szerint, a letartóztatások száma 54%-kal, a gyilkosságok 43, a meg nem engedett koldulás 90, a prostitúció 64, a fegyházba való felvétel 54%-kal csökkent. New-Yorkban magában az undorító tánchelyi-

ségeiről, és putikjairól hírhedt Bowery-Street tisztességes üzletncává fejlődött, ahol a házbérek 75%-kal emelkedtek. Azonban semmisen lehet jellemzőbb, mint a Waldorf-Astoria-Társaság banquet-managérjenek (főételmasterének) a bizonyítványa, aki az egyes vendégek részéről megrendelt ételmennyiségek növekedésének nagyságát húsz percentben állapítja meg. A Ridgewood kerület, amelynek mint ős német kerületnek az volt a híre, hogy több mulatója van, mint New-York más részének, ma a kiskereskedők negyedévé változott és az általános jóléte különösen feltűnik.

*

«A dohányzás egyike a legérthetlenebb élvezeteknek. Ez a piszkos, csípős, émelygősszagú valami, lehet olyan életélvezet vagy életszükséglet, hogy vannak emberek, akik előbb nem lesznek vígák és megelégedettek, sőt még olyanok is vannak, akik előbb nem tudnak gondolkodni és dolgozni, még mielőtt a szájukon és az orrukon át füstöt ne szívának. Egy svéd kapitányról, a hétéves háború korából mesélik, hogy dohány hiányában szalmát tömött a pipájába és azt állította, hogy az teljesen mindegy, csak füstöt lásson az orra alatt. Ennek az előnyeiről nem akarok tovább beszélni, mert a nemdohányosok azt úgy sem értenék meg. Hogy a jóérzéshez és a boldogságérzethez elengedhetetlen lenne, azt se lehet mondani, mert látjuk, hogy azok, akik nem dohányoznak, épen olyan boldogok, épen olyan, sőt még egészségesebbek. Hanem ezen szokás hátrányairól kell itt egyetmást felhoznom, különösen azon fiatal emberek kedvéért, akik ezen könyvet olvasván, szabadon választhatnak, a dohányzás megszokása, vagy meg nem szokása között. A dohányzás elrontja a fogakat, kiszáritja a testet, sovánnyá és sápadta tesz, gyengíti a szemekel és az emlékezőtehetséget, a vért a fejbe és a tüdőbe szívja, amiért is fogékonyá tesz a főfájásra és a mellbetegségekre és a kinek a tüdővészre hajlama van, annál a vérkőhögést és a tüdővést vonhatja maga után.»¹

A sok idegesség, hanyagság, fáradtságérzet, szédülés, a legtöbb embernél a dohányzásnak következménye. A müncheni Arbeiter-museumban (azelőtt Gewerbemuseum) a nikotinról is találtunk egy kis tabellát, amely szerint a nikotin (C. 10, H. 14, N. 2.)

halált okoz a nyulaknál $\frac{1}{4}$ csepp;

halált okoz a kutyáknál $\frac{1}{2}$ -2 csepp;

halált okoz az embernél 1-2 csepp (0058.)

betegé teszi az embert 0.001-0,004 g.

Hilty tanár szerint azon emberek részéről, akik sokat akarnak

¹ Hufeland i. m. 322., 323. 1.

dolgozni, a dohányzás egy egészen rossz szokás, mert a dohányossal való sok babrálás és az utánjárás, nagy időpocsékolást jelent.¹ És mindezekon kívül a dohányzás egy szükséglettel többet jelent és minél több szükséglete van az embernek, annál szűkebbre korlátozódik a szabadsága és boldogságérzete.²

A haláltól való félelem sokszor boldogtalanná teheti az embert s Hufeland erre vonatkozólag azt mondja, hogy «semmiféle félelem nem tesz szerencsétlenebbé, mint a haláltól való félelem. A félős fél valamitől, ami elkerülhetetlen és ami felől egy pillanatig se lehelünk biztosak, az olyan azonban minden örömet félelemmel és remegéssel élvez; mindent megtagad magától, mert minden a halál szekerét tolhatja és így az életet annak elvesztési aggodalmai közepette, tényleg el is veszti. Senkisem ért el még magas életkort, aki a haláltól félt.

Szeresd az életet és ne félj a haláltól: ez a törvény és a jövődömondó, az egyedüli igaz hangulat, hogy boldogok és öregek legyünk. Mert az élet boldogságáról is csak az mondhat le, aki a haláltól fél. Semmiféle élvezet nem tiszta az illetőnél, mindenbe belekeverődik a haláliidea, állandóan olyan, mint akit üldöznek, az ellenség mindig a sarkában van. És mégis számtalan olyan ember van, aki ezen kedélybetegségtől nem tud szabadulni. Ezek részére akarok én egynéhány szabályt adni, ha azoknak nem is lenne metafizikai mélységük, mégis ajánlhatom őket, mint a halál elleni félelem házi eszközét, mert én azokat mint hathatós eszközöket tapasztalatból ismerem.

1. Az ember a halál gondolatával jól ismerkedjék meg. Az én szememben csak az lehet boldog, aki ezen ellenségnek igen gyakran és bátran aézett a szemébe, úgy hogy az neki a hosszú megszokás által közömbössé válik. Mennyire csalódnak azok, akik azzal, hogy gondolatban minél messzebb vannak a haláltól, azt hiszik, hogy a halál ellen való félelem eszközét megtalálták! Mielőtt még hibáikra rájönnének, a legnevetőbb örömök közepette lepi meg őket a gondolat és annál erősebben rázkódtatja meg őket, minél inkább idegen volt az előttük.

2. A legtöbb ember kevésbé a haláltól, mint inkább a meghalás veszedelmétől fél. Az emberek a legkülönlegesebb fogalmakat alkotják maguknak az utolsó halálos veszedelemről, a léleknek a testtől való elválásától stb. Mindenesetre még egy ember sem érezte a meghalást magát és amilyen öntudatlanul születünk, olyan öntudatlanul megyünk is ki a világból. A kezdet és a vég itt megint összefolyik.

¹ I. m. 169. 1.

² Hufeland i. m. 323. 1.

A bizonyítékaim a következők: elsősorban azért nem érezheti az ember a meghalást, mert a meghalás nem más, mint az életerőnek az elvesztése és épen ez az, ami által a lélek az ő testét érzi; tehát amilyen arányban az életerőt elveszítjük, olyan arányban veszítjük el az érzési erőt és az öntudatot is és mi nem veszthetjük el az életet anélkül, hogy egyidejűleg vagy még előbb (mert ehhez gyengébb szervek tartoznak) az élet érzését is el ne vesztenők. És ezt a tapasztalat is tanítja. Azok, akik a halál első fokát elszenvedték és az életbe mégis visszahívtak, egyöntetűleg arról tesznek tanúságot, hogy a meghalásból semmit sem éreztek, hanem ájulás- és öntudatlan állapotba jutottak. Az ember ne hagyja magát a látszólagos halálfélelemtől, mint a rángatódzástól és a hörgéstől – amely némely haldoklónál látható – félrevezetni. Ezen esetek csak a nézőre félelmetesek és nem a haldoklóra, aki az egészségből semmit sem érez. Ez épen olyan lenne, mint amikor az epileptikus rémes rángatózásairól az ő belső érzéseire következtetnénk.

3. Az ember az életet mindig annak gondolja, ami, gondolja középállapotnak (amely még nem öncél, hanem eszköz a célhoz, amit az ezerféle tökéletlenségek eléggé mutatnak), gondolja a fejlődés és előkészület időszakának, létünk töredékének, amely által mi csak egy másik időszakba átmenni – és élni akarunk. Borzalmas lehet reánk nézve az a gondolat, hogy ezen átmenetet tényleg megtegyük, hogy ezen középállapotból, hogy ebből a rejtélyes és kétségteli, soha ki nem elégíthető egzisztenciából egy másikba kilépünk? Egészen nyugodtan és félelem nélkül bízhatjuk rá magunkat ismét azon felsőbb lényre, aki minket a mi hozzájárulásunk nélkül helyezett ezen szintérré és akitől a mi további sorsunk vezetését várjuk. Aki az atyja ölében alszik el, annak nem kell a felébredéstől félnie.

4. Az azon kedveseink körére való emlékezés, akik a szíveinkhez olyan közel álltak és ahhoz most is olyan közel vannak és akik nekünk a sötét országból egyúttal boldogan integetnek, valamint az előttünk elmentekről való általános megemlékezés, enyhíteni fogja a halálfélelmet.»¹

Még egy néhány szót a higiéniáról azon esetre, ha az ember a tartózkodási helyét változtatja, illetve ha utazik. Miután az automobil- sajnos – drágasága következtében még nem eléggé elterjedt, a légi járműveket pedig nem tudni, mikor fogják utazásokra alkalmazni, úgy egyelőre még a legtöbbször vonaton utazunk. A vonat pedig, mióta a kultúra hozzánk hozta, a külső kultúra szempontjából kevés változáson ment át, mert «hisz a folyosós kocsik óta tulajdonképpen semmi sem történt a közönség kényelme és egészsége

¹ Hufeland i. m. 208-211. l.

érdekében. A hálókocsi, ami kevés kényelmet nyújt, azt is csak a gazdag utas fizetheti meg, aki viszont azért, hogy egy rossz ágyban fekhessen, egy levegő nélkül szűkölködő, szoros, kormos, meleg ketrecben kénytelen másod- vagy negyedmagával az éjszakát tölteni. A mosdófülkék éppen csak a legszerényebben mosakodók igényeinek felelnek meg és az a tisztálkodás, mely bennük elérhető, nincs arányban azzal a piszokkal, melyben a vasút oly bőkezűen részesít bennünket. Hiszen, ha nem is gondolunk az amerikai vonalak fürdőszobáira, de egy egyszerű kis zuhanyt, mint az orosz gyorsvonatokon látható, talán tőlünk sem kellene sajnálni.¹

Amit azonban szívesen elengednénk, kivált nyáron, az a sok szőnyeg és szövet. Elgondolni is borzasztó, hogy egy ilyen vasúti szakasz micsoda nemzetközi bacillustenyésztőtelep. Hiszen éppen a beteg ember utazik sokat manapság, megy messze földre, szanatóriumokba gyógyulást keresni. Engem szent borzalom fog el például, ha véletlenül a «Budapest-Fehring-Gleichenberg» földrású kocsiba kerülök. Hány ezer tüdővész utas tette már meg ebben az utat a stájer fürdőkbe! Hát akik Davosba, Falkensteinbe és a tüdőbajosok rivierai gyógyhelyeire utaznak? De a tuberkulózison kívül se szeri, se száma a könnyebb fertőző betegségeknek, melyeket viselőik a vasúti kocsi párnáin hurcolnak magukkal idegenbe doktorhoz, fürdőhelyre, gyógyintézetekbe.

A laikus embernek meg van a maga talán irigyléreméltó megnyugvása. A varázsigé, mellyel összes aggályait eloszlatja: a fertőtlenítés. Hát kérem, ez mese. Határozottan állítom, hogy egy modern első- vagy másodosztályú vasúti kocsit igazán fertőtleníteni nem lehet. Ahogy pedig azt mégis végzik, az többnyire csak amolyan társasjáték tudományos alapon. Komolyan dezinficiálni legfőképpen a fával bélelt harmadosztályú kocsikat lehet. Ez is sokba kerül, nem annyira anyagban, mint munkaerőben, mert igazi, modern gőzfertőtlenítés tudommal legalább a vasúton még nem járja.

No, de ne keserítsük életünket azzal a csúnya gondolattal, hogy a plüsspárnán, melyen heverésünk, tegnap valami csúf, ragadós bőrbajjal kistafirozott embertársunk pihent, hanem gyerünk át a pompás, tisztaságtól tündöklő étkezőkocsiba, a table d'hotelhez. Hát az igaz, hogy itt minden fényes és csillogó, de óva intek minden utast attól, hogy a konyhába egy pillantást vessen. Hazai étkezőkonyháink még mindig sokkal tisztábbak, mint azok a külföldiek,

¹ Az orosz vonatok fülkéiben 4 ülés van. A mindkét oldal egy-egy darabból álló háttámasz-párnáját fel lehet emelni és éjjelre megvan a 4 ember részére szolgáló nyugágy.

Nem tudom, mikor fogjuk elérni, hogy nálunk is számozott helyeket kapjunk és az állomások csak annyi jegyet adjanak ki, ahány üres hely van. *Szerző.*

melyeket láttam. Ellenben az evőeszközök öblítése nálunk is hallatlanul mocskosan folyik. Hát jól van, ne legyünk már olyan kényesek, a földolog mégis csak az, hogy az étel jó legyen. Az étel pedig többnyire jóízű, ellenben igen gyakran veszedelmes az egészségre nézve. Minden tapasztalt orvos tudja, mily súlyos gyomorrontások, hús- vagy halmérgezések születnek az étkezőkocsiban, hány utas szerez ott be hetekig kellemetlenkedő rossz gyomrot. Ennek pedig többnyire a romlott anyag az oka, melyet esetleg földolgoznak. De nem is látom be, miért kell az étkezőben nyáron halat, krémes tortát és hasonló könnyen romló ételeket adni. Ennek a léhaságnak csak egy pendantját tudom, mikor a vasúti állomások buffetjében nyár szakán tormás virslivel kedveskednek a berobogó vonat utasainak. És az istenadta nép soraiban mindig akad néhány vállalkozó szellemű legény, aki fölfalja azt, amitől már Deák Ferencet óvta a hálás henteslegény.

Azelőtt, mielőtt még étkezőkocsik voltak, ismertünk ország-szerte egy csomó vasúti vendéglőt, hol az ember jól és jól evett. Most, hogy a gyorsvonatok már csak néhány percre állnak meg a közbülső állomásokon, a vendéglők elvesztették közönségük javát, mely amúgy is az étkezőkocsiban eszik. Így aztán nem csoda, ha a vasúti buffet-ek visszafelődtek és lassanként amolyan quisisana-szolgáld ki önmagadat kapkodó étkezőkké csenevésznek el.

A vasúti higiénia egyik legszomorúbb fejezete talán a fűtés. Technikájához nem értek, de azt tudom, hogy gyalázatos. Gőzzel fűtenek s azt alul bocsátják be az ember lábára, mely majd megsül. A csövek, melyekben a forró gőz kering, megpörkölik a száraz, füsttel és korommal telített levegőt és tűrhetetlen atmoszférát teremtenek a kocsi belsejében. Az utasok egyideig csak tűrik, azután valamelyik hevesebb vérmérsékletű fölrántja az ablakot. Másnap pedig egy tucat náthás ember dicséri a vasúton való utazás gyönyöreit.

Hogy nyáron micsoda fülledt hőség uralkodik a kocsik belsejében, mindenki tudja. De nem is csoda, hisz a kocsinak, mikor áll, ablakait csukva tartják, hogy por ne érje belsejét. Azután kitolják a vagon valahová a napra, ott áll addig, míg a vonatot összeállítják. Azalatt a kocsi feketére mázolt födele vígan nyeli el a napsugarakat. Fehérre festett födelű kocsi nálunk kevés akad, pedig ez sokkal hüsebb. Csakhogy a fekete gazdaságosabb a korom és füst miatt.

Ez a füst- és koromkérdés talán a vasúti higiéné legsúlyosabb ütköző pontja. Megoldása tényleg nehéz, de mégis meg kellene oldani valamiképen, mert csak nem járja, hogy a thermochemia századában, mikor a füst elnyelésének már külön tudománya van, minden kis utazás alkalmával úgy ellepjék az ember légzőszerveit a szén tökéletlen elégésének termékei, hogy még másnap is megérezzük tüdönkben a sok veszedelmes szemetet. Ha pedig már nem nyeljük

el a füstöl, miért nem vezetik el a kocsik tetején elhelyezett csöveken, hogy csak a vonat végén jutna a szabadba, mint ahogy azt egy magyar ember ajánlotta?

Hát a villamos lokomotív minden higiénikus ideálja, melyről egykoriban annyi szó esett, hol késik az éji homályban? Van bizony ilyen vonat is, mégpedig fényesen ellátva. Magyar cég építette és szerelte föl. Milano és Como között. Nálunk persze nincs. Nekünk jó a füstös gőzmozdony is, aminthogy sok minden egyébből is elég jó nekünk a rossz is.

Pedig a vasút így, ahogy van, ma már egy anakronizmus és ha megmarad az ő vas-konzervatívizmusában, úgy acélbordái nemsokára odakerülnek a múzeumba, az őskori állatok csontjai mellé. És elmondhatjuk róla, hogy pályafutása dicső volt és fényes, de nagyon rövid, mert nem tudta a kor szavát megérteni.

A gőz szazadát fölvaltotta a villamosság kora. Ennek már csak évtizedek jutottak. Mi fogja a villamosságot kiszorítani, ki tudná megmondani? Tülekedve törnek a gátra új meg új erőforrások. Röntgen és Curie, Becquerel és Ramsay alapfalaiban rázkódtatják meg a fizika megdönthetetlennek tartott dogmáit. Az energia megmaradásának elve, az elemek változhatatlanságának tana, egész mostani fizikai és kémiai tudásunk alaposzlopai sorra hullanak a porba és a ködből, mely nyomunkban támad, a technika egy új világa válik ki.

De akárhogy is fog alakulni a közel jövő közlekedési eszköze, három tulajdonsággal kell majd bírnia, hogy megfeleljen várakozásunknak. Gyorsnak kell lennie, mert gyorsan élünk. Végül pedig – és ezt a jövő társadalma már meg fogja követelni – számolnia kell majd a higiéne kívánalmaival is, mert döreség, hogy az ember épségét és egészségét kockáztassa, megrontsa, mihelyt tartózkodási helyét változtatja.

Egy dogmát ismerek, melyen nem fog változtatni soha az idők járása: az ember legfőbb kincse az egészség. Ezt a kincsét megőrizni, ahhoz mindenkinek joga van. Aki tőle el akarja venni, vétkes és büntetendő.»¹

Ezzel a higiéniát, a külső kultúra, illetve a szín, az ízlés, a szépség és csinoság szempontjából nagyjában be is fejeztük volna. Amennyiben a higiéniára tovább is kíváncsiak volnánk, úgy az «Irodalmi tájékoztató» című összeállításban – amelyet minden könyvkereskedésben kaphatunk – a népszerű egészségtan fejezet alatt, a megfelelő könyveket megtalálhatjuk.

¹ Szerb Zsigmond, Az út, az utca és az utazás. Új Idők 1908. II. 132., 133. 1.

Dr. Bucsányi könyvéből még annyit, hogy *«a legtöbb gyerek egészségesnek születik és a helytelen életmód beteggé, satnyává teszi testét, lelkét».*

Az ilyen 30-40 éves korban már aggastyán. A legjobb esetben életunt, ideges.

És a rendőri krónika a bizonyosságom, hogy mily nagy azoknak a száma, akik már ilyenkor, vagy még előbb is megunják hitvány testüket, amely csak szenvedést, fájdalmat okoz nekik.

Már a szopós üveggel kezdjük a gyerekebe beletömni a különböző mérgeket és ezentúl élete apró öngyilkosságok láncolata.

ínycsiklandó, idegrendszer-vérrontó táplálkozással, sok hússal, borssal, paprikával, zsírral, szósszal és más erősítővel tömik az apró sápadt kis emberkét, hadd erősödjék, esetleg hogy még «erőscbb» legyen, piros bort, pálinkát is adnak neki, és nem győznek csodálkozni, hogy mennyi «erősítőt» adnak a gyerekeknek és mindig csak sárgább, sápadtabb, betegebb lesz . . .

Amint felcseperedik ez a kis penészvirág, megjön már neki is az esze. Szájába dug egy igen bűzös és felette mérges növényt és annak a füstjét szívja

Zöld . . . halálsápadt lesz tőle, kiveri a veríték, megfájdul az agya, szédülve támolyog, úgy érzi magát, hogy belehal az «élvezetbe», de azért csak elszívja, minthogy ez élvezeti cikk! . . .

Bizony, bizony az első szivar az emberi butaság apotheosisa Ércbe kellene önteni az egész jelenetet... és az alkoholistát.¹

«Az egészséges, higiénikus életmódjuk» és az egész külső kultúrájuk folytán «az angolok és a németek azok, akik 70-80 éves korukban könyveket írnak, hadseregeket vezetnek, új birodalmakat alapítanak és pihenő óráikban fát vágnak. És a magyarok azok, akik 50 éves korukban megveszik a karosszéket, amelyben életüket végig fogják pipázni».²

¹ Dr. Bucsányi i. m. 154 – 155. 1.

² Herczeg Ferenc, «Rákosi Jenő 70 esztendő» cikke, Új Idők 1912. II. 487. 1.

A TESTGYAKORLATOKRÓL.

«Egészséges lélek egészséges testben.» «Ezen megismerés helyességéhez a legjobb bizonyítékot a történelemből átszolgáltató azon tények nyújtják, amelyek szerint a szellemi fellendülésnek és a nemes művészetnek felvirágzása mindig szoros kapcsolatban állt a szisztematikus fizikai neveléssel, melynek ápolása a népeknek állandó erőt és tartósságot biztosított, elhanyagolása pedig a fizikai, szellemi és kultúrabeli pusztuláshoz vezetett.

Az egész világon általánosan megerősített törvény szerint, a testi erő- és egészségnek két főtényezőjét a gyakorlat és a test tisztántartása képezi.

A görögöket ezen természeti törvény megismerése vezette az ő magasan fejlett testi nevelési szisztémájukhoz, az ő nemzeti sportkultuszuk- és testi ápolásukhoz, melyet később részben a rómaiak is átvettek.

A testi nevelés legmagasabb fokát a legmagasabb szellemi és művészi fejlődés idejében érte el, a pusztulása pedig az erkölcsök és a császárság romlásával kezdődött.

Hog)- a görögök milyen állami és nemzeti jelentőséget tulajdonítottak a testi nevelésnek, azt abból a körülményből is láthatjuk, hogy az időszámítást az olimpiádok után, vagyis a négyévenként megtartott olimpiai játékok szerint vezették be. Hogy az idő romboló hatásával szemben, ezen berendezés ellenállóképességét megérthessük, elég legyen mondanunk, hogy az olimpiai játékok, melyek Krisztus sz. e. 776-ban kezdődtek, 1000 évig tartottak.

Miután az olimpiádok az illető győzők nevét viselték, úgy tudjuk például, hogy a híres Pythagoras (aki amellet vegetáriánus volt) a 48. olimpiádon a győzelmet ökölvíadalban szerezte meg; az akkori idők leghíresebb bajnoka Mil on pedig, hat egymásután következő olimpiádon, tehát 24 éven át vitte el a babérkoszorút, vagy ahogy ma mondanók, tartotta a világrekordot. Ő az az atléta, aki az izmainak erősítését azon módon gyakorolta, hogy elkezdett egy kis borjút vinni a hátán és ezen gyakorlatot négy évig folytatta, amíg

a teljesen kifejlett állattal vállain, a tömeg hatalmas tetszésnyilvánítása közben, a stadiont (a versenypályát) körülsétálta.

A győzők részére kijutott megbecsülések szintén az olympiai játékok nagy nemzeti jelentőségére mutattak.

A magas díjakon kívül a győzőknek még két márványszobrot is állítottak, és pedig az egyiket Olympusban, a másikat pedig szülővárosukban.

Érthető tehát, hogy egy görög városban sem hiányzott a gimnázium vagy a fiatalság fizikai nevelését elősegítő tornatér és Pausanius nem akarta Panopeus helységnek a város címet adni, mert még nem volt gimnáziuma és jó vize, illetve nem volt vízvezetéke.

A gimnáziumok, tornateretek és a versenypályák voltak a városok leggazdagabb emléképiletei és ezek voltak a szobrászat és a festészet legszebb alkotásaival díszítve.

A testgyakorlat és a tisztaság szükségszerű és természetes összefüggéséből kifolyólag, Herkules volt az erőnek, de egyúttal a fürdőknél is az istene és ezért minden gimnázium és tornatér fürdőberendezésekkel volt egybekötve, melyek a célszerűséget és a luxust tekintve, a mai legmodernebb fürdőinket is túlszárnyalták.

A testgyakorlatok és a fürdők az ember tartalom és formai nemességéhez szükségszerűen összetartoznak.

A testgyakorlatok és a sport nemcsak az érzéseket erősítik, nemcsak erőt, ügyességet, szívósságot, kitartást és nemes alakot adnak a testnek, hanem megszerzik a legmagasabb morális tulajdonságok közül a bátorságot, a veszély megismerésénél a higgadtságot, az elhatározóképeséget, akaraterőt, önbizalmat, önmegtagadást és lemondást.»¹

«Jahn német tornatanító és író szerint a tornagyakorlatok között képeznek egy nép, valamint az egyes ember tökéletes képzéséhez. Testgyakorlat nélkül nem lehet egy nép, vagy nem lehetnek egyesek tökéletesen képzettek, mert az ember teljes kiképzéséhez, ahogy a szellemi, úgy a testi fejlődésre is szükségünk van. Az utóbbi az élet kezdetén, épen az egyedüli és legfontosabb nevelési eszköz; mert amely gyermeknél az első életévekben a test ápolását elhanyagoljuk, annál a gyermeknél a harmonikus kiképzést, amit mi a tökéletesen képzett embereknél feltételezünk, a legtöbb esetben elrontottuk.»²

Frau dr. Emanuele L. M. Meyer a «Vom Mädchen zur Frau» című könyvében azt mondja: «Hogy a mozgás, gimnasztika és erőgyakorlat legyen már az első évtől kezdve a nőnemű gyermek nevelésénél a vezérfonal. (Persze a fiúk nevelésénél szintén.) Amerika

¹ Georg Auffährth i. m. 56-59. 1.

² Handbuch des gesammten Turnwesens v. Dr. Karl Euler, 1895. II. Band. 24. 1.

több táján és Északeurópában az anya a nagyobbik nővért, az apa két éves korától a kicsit már magával viszi úszni; ők majdnem a járással tanulnak meg úszni, elvesztik emellett a félelmei és a finnyáság és természetelleneségtől mentesek maradnak. Mennyire visszavagyunk mi még ezen dolgoktól maradván».

Pestalozzi, a híres pedagógus szintén a gyermekkorban kezdődő testgyakorlatoknak a híve.

Dr. Pisziing Vilmos Ferenc az 1858-ban írt «Népszerű egészség-tanának» a gyermek testi nevelése fejezetből pedig a következőket idézzük: «Gyakran már a bölcsőben vették meg az alapja az alig született csecsemő egészsége megromlásának, eltörpülésének, sinlődésének, kora halálának: ép azért jelen munkát nem végezhetjük be anélkül, hogy a nyájas olvasót a gyermeknevelés néhány szabályaira és néhány, fájdalom, igen elterjedt tévelyre ne figyelmeztessük. Ez korántsem könnyű feladat; miután minden vénasszony, minden bába, minden nőnem- és komámasszony legbölcsebb tanácsokkal áll elő s csak gúnyolja az olyan könyvgyártókat, kik nem voltak szülők s mégis gyermeknevelésről akarnak szólni. Mindennek dacára bátorságot veszünk magunknak néhány tétel megvitatására.

Ha az ártatlan kis csecsemő sírni kezd, nyugtalanodik: addig ringatják, míg az agy és gerincagy megrázkódtatása következtében félig elkábultan szunnyadni látszik; vagy pedig kanálnyi szent Jánoskenyér levét s más kábítószert adnak be neki, mi ugyanazon hatást szüli.

Az senkinek sem jut eszébe, hogy a gyermek tán szorosán van bepólyázva, fekhelye vizes vagy piszkos, vagy éppen bolhacsípés kényszeríti szegényt keserves sírásra; hogy ki kellene őt pólyázni, szárazba fektetni, a sírás okát kinyomozni és eltávolítani. Nem; a szomszédasszony legföljebb azt gondolja, hogy a gyermek éhezik, habár csak az imént bocsátá ki szájából anyja emlőjét, vagy a tejét már ki is hányta; mire azután szájacsakáját úgynevezett szopcsával (cucli) betömik s a szegény gyermek az ízetlen, savanyodásnak indult tartalmat folyvást színi, ezáltal gyöngéd száját, gyomrát, beleit megterhelni kénytelen. A túlságig gyöngéd anyák gyermeküktől még éjjel sem akarnak megválni; a gyöngédtelenebbek pedig nem akarják éjjeli nyugalmukat megzavarni s fölkelni, hogy a gyermeket megszoportassák, hanem inkább magukhoz veszik az ágyba; itt nem egyszer agyonnyomják, vagy valamely tagját kificamítják s így a gyermeket örökre nyomorékká teszik, nem is említve azt, hogy az anya izzadsága és kipárolgása a gyermeknek teljességgel nem használ.

A csecsemőnek mindenestre több melege van szüksége, mint-hogy a hideg hatását jobban érzi; s szemeit is óvni kell a nagy világosságtól. Ennek dacára lassanként a világossághoz és a levegőhöz

kell őt szoktatni s ne tartassék szüntelen romlott szobalevegőben, vagy bepólyázva meleg ágyban. Takarója és ruházata legyen könnyű, puha, meleg; ne legyen szoros vagy szűk, sem durva, vastag, szűrös vagy nagyon meleg.

Ha a gyermek a csecsemőkort szerencsésen túlélte: hogy napról-napra jobban megerősödjék, előbb lágy-meleg, később hidegvízben kell őt gyakrabban megmosni, megfüröszteni, vele szabad friss levegőn s mindenféle időjárásakor gyakran és huzamosabb ideig künn mulatni; sem nyárban igen könnyedén, sem pedig télen át igen melegen nem kell őt felöltöztetni, hogy úgy minden időjáráshoz hozzászokják. Ily bánásmód mellett annál kevésbé lesz a gyermek meghűllésnek, köhögésnek, náthának, számarhurutnak, torokgyíknak stb. kitéve, melyek által oly sok finnyás s elkényeztetett gyermeknek élete veszélyeztetik.

A kis pórfiú, ki rongyosan és sipka nélkül szánkáján a hóban csuszkaí, vagy aki kora tavasszal a falu melletti patak jéghideg vizében gázol és játszadozik, ki a nyári rekkenő hőségben anyjával a mezőre kimegy, futkos, kalászt szed, kinek főtápláléka egy csupor tej, égy darab fekete kenyér, egy maroknyi gyümölcs vagy legjobb esetben egy darab nyomorult kalács s igen ritkán, ünnep alkalmával egy darabka hús, az ilyen gyermek egészen másképp néz ki és különb, erősebb, izmosabb ifjú s férfi válik belőle, mint az elkényeztetett, ferdén nevelt, elszoktatott városi úrfiból. Az ilyen ifjú, ki minden szellős léghuzamtól megóvatott, nyalánkságokkal, csemegékkal, édes, fűszeres étkekkel túltömetett, teához, kávéhoz stb. szoktatott, hasonlít az üvegházban tengődő növényhez, kit a legcsekélyebb káros behatás betegé tesz.

Ahol és amikor csak lehetséges, a gyermeket a szabadba, a friss levegőre kell bocsátani, hadd mulassa magát s hadd kisértse meg, gyakorolja és szilárdítsa erejét futásban, ugrálásban, labdázásban stb. kortársainak körében. Főlöszleges tán említeni is, hogy akiknek módjában áll, kötelesek nem csupán a figyermeket, hanem a kis leánykákat is, természetesen kellő felügyelet mellett, úszásban és egyéb testgyakorlatokban képeztetni.»¹

«A gyermeknek testi ápolását, az évek további folyamán, a szellemi és erkölcsi neveléssel, természetesen ki kell bővíteni és azon körülménynél fogva, hogy az embernek halandó teste, de halhatatlan lelke van; az utóbbinak a képzése legyen a földi élet főfeladata. Az ember szellemi és testi részei között azonban sok változatos vonatkozást és sok belső összefüggést vegyünk föl, de egyiket sem a másik rovására, hogy a fejlődést ne gátoljuk.»²

«Nálunk a család keveset tesz a gyermek testi nevelése érdeké-

¹ I. m. 155-159. 1.

² Dr. Karl Euler i. m. 24. I.

ben. A szülők nagy részében hiányzik hozzá a kellő érzék. Beérik egy kis sétával, annak sem kerül mindennap sora; de már hosszabb sétára, kirándulásra, testedző játékra nem futja az idő. Kis számú és szűk sétatereinken sok gyermeket látunk ugyan, de ott ritkán engedik meg a futkározó hangos játékot. Töméntelen gyermek azonban még a sétaterre sem jut el. Nemcsak a szociális nyomor kis ártatlan áldozataira gondolok, hanem azoknak a gyermekeknek ezreire is, kiket a szülők nem mernek kísérő nélkül kibocsátani, részint azért, mert jó messzire van a séta, illetőleg a játszótér, részint pedig mert kísérőre nem telik.

Így nő fel akárhány gyermek a szószoros értelmében testi nevelés nélkül; a szülő teljesen rábízta azt az iskola heti két tornaórájára, ha ugyan attól is nem félti. Pedig bizonykodnom sem kell, hogy a testi nevelésnek az iskola nem juttat annyi gondot, mint amennyit megérdemelne. Hetenként két tornaóra a 26-28 óra iskolai szellemi munkával szemben (otthon hetenként 14-16 óráig tart átlag a szellemi munka) s ez legyen az iskola nevelő munkájának a harmóniája!

Igaz, hogy ennek a belátásnak jó jelétül megszületett a kötelező játékdélutánok intézménye s legújabbán a közoktatásügyi kormány a középiskolák figyelmébe ajánlotta a testgyakorló körök szervezését is. Csakhogy a játékdélutánokhoz ritka helyen van alkalmas játszótér, a testgyakorló körök hatását meg csökkenteni fogja a kevés szabad idő.

Részünkről a testi nevelés ügyét nemcsak egészségügyi, hanem pedagógiai vonatkozásai miatt is fölkarolandónak tartjuk. Mert amikor az ifjúság testi erejét, kitartását és ügyességét fejlesztjük és egészséges testtartáshoz, szép mozdulatokra szoktatjuk, egyúttal neveljük pontosságra, fegyelmezettségre és közös célra törekvő tudatos munkára. E pedagógiai hasznot főleg a játék aknázhatja ki, mely amellet. hogy az ifjúság fiziológiai szükségleteit elégíti ki, egyúttal megtanítja az ifjút, hogy a maga egyéniségének előnyeit (erejét, ügyességét) a köznek alárendelje. Hiszen a jól választott játék minden egyes résztvevőjének arra kell munkálnia, hogy az ő csapatja, ez a nagyobb egység, kerüljön ki győztesnek. Arra kell törekednünk, hogy ne egyesek küzdjenek egyesek ellen, hanem csapatok csapatokkal, miközben az egyéniségnek bele kell olvadnia a testület érdekeibe.»¹

Schuschny Henrik dr. írja tovább (1914-ben), «hogy az iskolai tanterv igen helyesen súlyt vet a szabad- és rendgyakorlatokra, melyeknek a nevelőhatása szintén helyén való. A harmonikus együttműködés és szigorú fegyelmezetség itt is a közösség érzését növeli. A tanulóknak itt is tudatában kell lennie, hogy az ő esetleges hibája az összesség gyakorlatainak eredményét teheti tönkre. De ezeknek a gyakorlatok-

¹ Schuschny Henrik dr., Iskola és egészség. Budapest 1914. 125 – 127 l. - Nagyon alapos jó könyv.

nak sem szabad egyhuzamban sokáig tartaniok, mert megfeszített figyelmet igényelnek s fárasztókká lesznek, ahelyett, hogy üdítő hatásúak volnának. Kiváltképen, ha az egyes gyakorlatok bonyolultak és soküteműek. Az egyes tornaórákon okosan válogatni kell a svéd, a szer- és a szabadgyakorlatokat. Ez utóbbiaknak nem is kellene csupán a tornaóra szorítkozniuk. Nem ártana a tanórákon elővenni őket, mihelyt a tanulókon a szellemi fáradtság jelei mutatkoznak. Külföldön próbálkoznak vele egyes elméleti órák alatt is, mint mondják, jó eredménnyel, mert néhány erélyes mozdulat fölélénkíti a tanulókat. A székesfőváros tanácsa szintén megtette ez irányban a kezdeményező lépést, amikor 1912-ben intézkedett, hogy összes elemi és polgári iskoláiban (fiú- és leányiskolában egyaránt) az óráközi szünetek alatt a tanulók kétperces tornagyakorlatot végezzenek, még pedig a szigorú téli időjárás kivételével mindig nyitott ablak mellett. A gyakorlatok a következők: mély lélekzés,¹ törzshajlás, lábujjállás és guggolás. Meg van engedve, hogy ha a tanító vagy tanár azt a figyelem felébresztésére jönnek látja, a rövid üdítő gyakorlatot óra alatt is végeztesse.»²

Hogy még egyszer ismételjük Juvenal szavait, mely szerint «kívánatos, hogy egészséges lélek egészséges testben lakjék, az olyan nevelés részére, amely észszerű alapokon akar felépülni; egy vezető csillag- és a modern pedagógiának kétségtelenül igaza van abban, hogy a test és a testgyakorlatok kultúrája, az egész nevelési ágnak szükséges és nélkülözhetetlen részévé emelkedik.

A testgyakorlatokhoz az erkölcsös pedagógiai kereten belül mindazon eszköz tartozik, amit testi tevékenységgel cselekszünk, elsősorban azon célzattal, hogy a test tagjait és az ő egész lekiállapotát egészségesen tartsuk és egészségessé tegyük, hogy a test egy, lehetőleg tökéletes felszerelés legyen mindazon munkák elvégzésére, amit tőle az élet és a megélhetés megkövetel.

Azért természetesen nem minden testi tevékenységet nevezünk a mi értelmezésünk szerint testgyakorlatnak.

Például a kovácsok, az asztalosok, a kőművesek stb. munkája egyes részeiben nem sokban különbözik azon tevékenységek formájától, amelyet mi a test szisztematikus gyakorlataival végzünk; a valóságban azonban a mesteremberek tevékenysége hivatásos munka, amelyet, ha becsülettel űzünk, természetesen nagy tiszteletet és tekintélyt érdemel, de mégis segédeszköz a kenyérkereséshez.

A testgyakorlatok azonban, amelyeket a nevelő és az orvos

¹ Egyenletes belélekzésnél előbb a tüdőnk alsó s azután a felső része teljék meg. Kilélekzésnél fordítva. *Szerző.*

² I. m. 128., 129. 1.

rendel, ha itt-ott az iparos tevékenységgel hasonlatosságot is mulatnak föl, azon célt szolgálják, amelyért gyakoroljuk őket és így az ipartól teljesen különböznek.»¹

Épen úgy vagyunk a sétával is. Ha azért megyünk sétálni, hogy egy üzletbe menjünk, úgy az nem séta, de munka: a sétálásért sétáljuk.

*

«A testgyakorlatoknál két szempont és pedig az antik gimnasztika és a modern sport legyen az irányadó. A *szertornázást szorítsuk a legkisebb mértékre*, mert amíg a szertornázás az ököljog alapján, nyers és ízléstelen alakokat eredményez, addig az antik gimnasztika és a modern sport, amelyeket a szabadlevegőn űzünk, szabad fejlődéssel emberi szépséget, hajlékonyságot, rugékonyságot és világférfiúi ízlést kölcsönöznek az embernek.»

«Az antik gimnasztika és a modern sport célja az emberiség megnevesítése. A délvidék antik talaján, különösen a tengeri fürdőkben, még ma is látni jó körökből származó fiatalságot, akik fürdőzés közben hellén módra a diszkoszt olyan készséggel, erővel és művészi szépséggel dobják, hogy még Phidiasnak is örömet szereznének vele.

Németországban az antik gimnasztika Guts Muts tanárban egy finom ismerősré és harcosra talált, ellenben a modern sport hazája Anglia vett át sokat a hellén életből; az angolok szellemileg és testileg iskoláztak, életképesek és az angolok hazája mutatja a legnagyobb részesedést a nemzetközi olympiai játékok újra való felvirágzásában.

A modern sport épen úgy mint az antik gimnasztika, a testgyakorlatok célját vévén tekintetbe, a legjobb hatással van a fiatalság univerzális fejlődésére. Amíg a tornaoktatás a legjobb esetben gyakorlott tornászokat, atlétákat, trapézművészeket és kígyóemberket képez ki, addig a sport az emberiség tökéletesítését jelenti.

A tulajdonságokban és külső formákban egymáshoz hasonló antik gimnasztikának és modern sportnak fontos közös előnyei:

a szabad ég,

a harc pillanata, akár a sportcélhoz vezető akadály leküzdéséből, akár az ellenséggel való versenyből álljon,

a szabad mozgás,

és a test folytonos fejlődése mellett az univerzális emberi nevelés és képzés.

Amíg tehát az antik gimnasztika és a nemes sport egy darab életet, egy kis világot képvisel; addig a tornázást csak egy mechanikai kiképzési ágnak tekinthetjük. Természetesen a tornaoktatás, a napi csuklógyakorlatok, a szabad ég és rendgyakorlatok a test egészséges

¹ Dr. Karl Euler i. m. 24., 25. 1.

fejlődéséhez szintén szükségesek, ámde az antik gimnasztika és a modern sport mellett, ezek mellékszerepet játszanak.

*

Az antik gimnasztikához
a gerelydobást,
a magas-, mély- és távolugrást,
a gyorsfutást,
a diszkoszdobást,
a birkózást¹ és az ökölvívást számítjuk.

*

Miután a sportot tartjuk a legszebb, legjobb és legegészségszebb testgyakorlatnak, leírásával a legbővebben fogunk foglalkozni.

«Modern sport alatt az ember oly harci játékot, vagy oly vállalkozást ért, melynek alapját a kiváló teljesítmények eléréséhez való lelkes törekvés képezi.

Ezen cél eléréséhez a sport a testi erőn kívül a minden ide szükséges erkölcsi, szellemi és anyagi erőt is szolgálatába veszi. A sport mi volt ja tehát fizikai erőt, ügyességet; éles érzéket, akaraterőt, önlegyőzést, lélekjelenlétet, elhatározóképességet, félelmetlenséget és sokszor bátorságot is követel.

A sport gyakorlása mindig egy bizonyos veszélyt, vagy legalább is némely megerőltetésnek, viszontagságnak az akaraterős leküzdését foglalja magában. Ezen élő, vagy holt elemeknek leküzdése, amelyeknél – Schiller szerint – gyakran a csel az erővel harcol, amely a sportoló mellében egy heroikus érzést vált ki, képezi a sport fontos alapföltételét. Ahol ezen előföltétel hiányzik, ott az igazi sport szeszélyes szórakozássá, kokett enyelgéssé fajul.

A sportot sohase őrizzük pénzért, sőt a sport sokszor anyagi áldozatokba kerül. A rekorddíjazások, jutalmazásul – és arra szolgálnak, hogy részvételre serkentsenek és a teljesítményeket fokozzák. Az igazi sportnak tehát lovagias a jellege.

A sportolásnál az egyedüli mértékadó alap gondolat a teljesítmények fokozása legyen. Ezen cél a minden egyes sport megfelelő szisztémájának szorgos betartását követeli. Ez a sport formája, amely egész sorozat külsőségben nyilvánul meg.

Ez elsősorban a praktikus sportcél és részben a kultúra és az esztétikából ered. A formához a ruha a sporteszközökkel való felszerelés, a korrekt sportkifejezések és a többi szabályoknak betartása szükséges. Aki sportot űz igazi forma nélkül, az nem igazi sportszemen, hanem egy forma és szisztéma nélküli vadonc, a legjobb esetben levegőfanatikus, vagy erőhepcsiás.

¹ Georg Auffarth i. m. 60., 61. I.

A sportol csak a sportért kell üzni. Ahol a sportcél lebeg a szemünk előtt és csak az ő fejlesztő motívumai játszanak közre, ott a sport feltűnés és tolakodás nélkül, előkelő módon fejlődik.

Aki azonban csak a forma kedvéért sportol, talán csak hogy egy új, divatos ruhának hódoljon, hogy hatás után vadásszon, magái kérkedve mutassa, vagy hogy egy előkelő társadalmi iránynak hódoljon; az hiú fickó, de sohasem meggyőződéses sportszmen. A levegőgigerlik és az udvarlók, akik a sportot azért üzik, mert az nekik éppen kényelmes, vagy a szívügyeiknek jó a talaj, azok az igazi sporton kívül állnak.

Pszichológikusan érthető jelenség, hogy éppen a sport lényege és formája, az emberi hiúság felidézésére, borzalmas talajul szolgál. Nem éppen azon hiúság, amely a testi és erkölcsi teljesítményben találja meg a kielégülést, hanem azon másik irigy hiúság, amely cicomavágyat és versenyt idéz elő, hogy a pénzbeli és szociális teljesítőképeségünket egy előkelőnek nevezett szórakozásban mutogassuk.

Igazi sportszmen tehát csak az lehet, aki az ő sportjában hű odaadással csendben, szisztémával és sportszerűen dolgozik és elérhetetlennek látszó, vagy nehéz akadályokat láthatatlanul szívós kitartással leküzd, hogy rekordot érjen el – legyen az csak magának kitűzött cél, vagy a világversenyen elérhető eredmény.»¹

Schuschny Henrik dr.-nak az 1914-ben írt könyvében olvassuk, hogy «sok szó fér ahhoz is, hogy az iskola vájjon mennyire nyithat kaput a szorosán vett atlétikai gyakorlatoknak, amelyek nézetem szerint nem igen valók a serdülő kornak s az egyoldalú tréning túlzásának sok veszedelmével járhatnak. Éppen ezért a sport minden neme csak mértékkel való az iskolás fiúknak.

És itt meg kell emlékeznünk az Európában, Amerikában, sőt Ázsiában is a nagyon elterjedt cserkész-mozgalomról, melyet az angol scouts boy-intézmény mintájára újabban nálunk is szerveznek. Ez intézménynek hazánkba való átültetése érdekében sokat buzgólkodik Demjén Géza dr. fővárosi főjegyző és Tass József fővárosi tanító. Sokan rokonszenveznek ezen intézménnyel, higiénikus azért, mert az ifjúság megtanulja szeretni a természetet és a szabad levegőt, teste edződik, ügyessége fejlődik; a pedagógus és moralista pedig a fegyelmezettség, a feltaláló képesség, a praktikus érzék fejlesztése és az altruisztikus fölfogás nevelése érdekében örömmel köszöntené a cserkész-intézmény komoly munkáját.²

¹ Georg Auffahrt h i. m. 238 – 240. 1.

² Legújabbban már a morzejeleket és ezzel a táviratozási is tanulják. Ha majd kicsit praktikusabban tanulják a fizikát, úgy majd a rádiószolgáltatban is hamar lesznek alkalmazhatók.

Az idén nagyon sok cserkészcsapat ment nyaralni és különösen szépszájú csapat (női- és tanonccsapat is) táborozott a Balaton és a Duna mentén. *Szerző.*

Külön ki akarom emelni a testi nevelés tényezői közül a vívást, melyet az iskola szintén nem méltányol érdeme szerint. Szinte csodálatos, hogy a testi nevelés iskolai emberei milyen mostoha-gyermeknek tekintik. Pedig egészséges, ügyesít, pompásan fegyelmez, éleslátásra és gyors elhatározásra, meg formás mozdulatokra tanít, végül növeli a férfias önbizalmat.

Ha az iskola sokágú teendői közt nem tud több időt juttatni a tornázásra, föl kellene használni a nyári szünidőt is. Külföldön már történtek ezirányban kísérletek s egyes helyeken jól be is váltak, így különösen Berlinben, ahol az 1913. évi nyári szünidőben (5 hét) 257.000 gyermek vett részt a szünidei ifjúsági játékokban, amelyek a város külső részén levő játszótereken folytak. A tanulók hétköznaponként reggeli 8 órakor a városi tanács által kijelölt iskolákban gyülekeztek, ahonnan együtt vonultak ki a játszótérre. Hasonló intézkedések történtek Wiesbadenben, Boroszlóban, Görlitzben stb. Több iskola a szünetidő alatt az ifjúság rendelkezésére bocsátja a tornacsarnokokat és udvart s az engedéllyel igen sokan élnek.

A közoktatásügyi minisztérium igen helyesen nem engedi meg, hogy a középiskolai tanuló nemiskolai sport- vagy tornaegyesület tagja lehessen. Ez jól van így. Többször megtörtént, hogy ily tanuló nemiskolai egyesületekben való szereplés miatt tanulmányait elhanyagolta, sőt elzüllött.»¹

«Krompaszky Miksa főigazgató, a szabadtéri sportnak és a középiskolai testnevelésnek lelkes híve, a rendeletnek most újból érvényt kíván szerezni, másrésről azonban új ötlettel igyekszik a diákság sportját felvirágoztatni. Krompaszky terve szerint a középiskolákban alakuló sportegyesületek kiválasztják legjobb hat atlétájukat, akik a most alakítandó BKAC (Budapesti Középiskolai Atlétikai Club) nevű egyesületbe kerülnek automatikusan. Ez az egyesület tehát a budapesti középiskolák atlétaanyagának elitjét tömöríti, kiképzí és versenyezteti, mint a MASz-nak igazolt tagjait.»

Krompaszky mondja, hogy «célunk a régi miniszteri rendelet szigorú végrehajtása mellett a diákság sportambícióit a lehető legjobban kielégíteni. A minisztérium 374.000 koronás segélye átjuttat a kezdet nehézségein, a BEAC, MAC és BBTE pedig pályájukat bocsátják rendelkezésünkre. Záborszky Sándor tornatanár veszi a vezetést a kezébe, akinek 17.000 diák közül kiválasztott legjobb atléták állnak rendelkezésére. Az egyesületeket éri ugyan kár, de a sport csak nyer a rendelettel s különben is az állami költségen kigyúrt és felnevelt atlétaanyag, az iskolából kikerülve, tetszés szerint választhatja egyesületét. A klubra vonatkozó szervezési és alapszabályok szak-

¹ Schuschnv H. dr. i. m. 131-135 l.

emberek által, tehát alaposan tárgyalattak le s jelenleg a miniszter előtt várják a jóváhagyást. Usetty Ferenc elnök és számos jó tréner gondjaira bíz^fti diákatlétákat és reméljük, hogy a magyar sport csak hasznát lUja gondosan felépített terveinknek.»¹

Dr. Pisziing már 1858-ban írja, hogy «kár, hogy a labdázás, mely Olaszországban olyannyira otthonos, s mely azelőtt a fiatalságra nézve oly nagy vonzerővel bírt, napjainkban már csak az iskolás gyermekek közt divatozik; holott ez igen egészséges testgyakorlat és költségtelen mulatság. Csodálatos, hogy a serdültek egykedvűleg nézik a gyermekek e célszerű mulatozását, s maguk jobban szeretnek bűzhödt, dohányfüstös csapszékben kártya mellett ülni, s a fáradtságosan megtakarított keresményt vasárnapon eljátszani.»

A testgyakorlatokat úgy osszuk be, illetve olyan sportokat tanuljunk meg, hogy az év minden szakára jusson belőlük egy-kettő.

Legdivatosebbak az atlétika, turisztika (távgyaloglás és távfutás) a hegyisport; minden vízisport, mint az úszás, evezés, vitorlázás és motorcsónakázás; a kerékpározás, a motorkerékpározás és az automobilsport; a télisport mint a korcsolyázás, sielés, ródli- és bobozás, a jégvitorlázás és fakutyázás; a vívás és lövés; a vadászai kutyaidomítással és halászattal; a lósport mint lóidomítás, távlovaglás, sík- és akadályverseny, falkavadászat, hajtó- és ügetősport; ballon- és repülősport; galambászat postagalambversenyekkel és végül a sok kerti és mezei játék mint a tennisz (sport fehérben) a golf, a futball, a polójáték és a különféle tornajátékok és labdajátékok stb. stb.

A nyugati államokban a különféle sportok nevelő és edző hatását már régen felismerték és azokat nemcsak hogy leírták, hanem a legtöbbjét már régen meg is énekeltek.

Hogy egyet felemlítsünk, leírjuk, hogy például Klopstock és Goethe is szeretettel korcsolyázott és a korcsolyázást ódáiban is dicsőítették.

Klopstock szerint a korcsolyázás a történelem előtti időkre vezethető vissza. Eleinte csonton futottak az emberek. A legnagyobb készséget a finnek érték el. A XVI. és a XVII. században Németországban a korcsolyázást mint életveszélyes sportot eltiltották s a diákokat az iskolából való kizárással fenyegették.

Milyen egészen másképp volt már ugyanezen időben azonban Hollandiában. Ott már ezen időben egészen népies volt a korcsolyázás.

¹ Nemzeti Sport 1921. okt. 29. sz.

Vieth azt írja, hogy «semmi sem adhat élénkebb látványosságot mint egy hollandi jégpálya. Az ember lát ott öreget és fiatal, férfiakat és asszonyokat, fiúkat és lányokat nyílsebes mozdulatokkal keresztül-kasul towarepülni. Egyik a cifraságot szorgalmazza és kiválik a csoportból, hogy egyedül zavartalanul spirális vonalakat írjon. Itt bátor fiatalok a szépeiket tolják díszes szánokon, amott pedig egy hosszú sortánc, kígyóvonalban, húzódik tova a kristályos felületen. Itt egy meghitt pár karöltve harmonikus mozdulatokkal himbálódzik és úgy néz ki mintha a levegőben lenne. Ott bátor férfiak veszélyes fordulatokat és ugrásokat gyakorolnak. Ez mind élet és mozgás és mindenki örül a friss levegőnek.

I. P. Frank orvos a «System einer vollständigigen medizinschen Polizeii»-ában, szintén melegen ajánlja a korcsolyázást és Hollandiára utal, ahol a korcsolyázást a női nem is úzi. Ezek – mondja – találan annyi erőt, hogy a hideggel dacoljanak, amíg a mi (német) finnyás teremtéseink a kályha mellett csipkét horgolnak.»¹

Hogy bemutassuk, hogy a németek már milyen régen és milyen komolyan foglalkoztak a sporttal és milyen előadásokat tartottak, idézni fogunk Vieth tanárnak, 1788. március hó 1-én Dcssau-ban a korcsolyázásról tartott előadásából is. Vieth lelkes szavakkal adózott ezúttal is a korcsolyázás poézisének, amely a legkitünőbb testgyakorlat: «Van még valami – mondja – ami az egész testet jobban erősíti és ahol tisztább levegő, az izmok gyorsabb játékával összekötte lenne? Ki nem érezte ezen több mint földi futás közben minden idegének az emelkedettebb rugékonyságát, ki nem érzett elragadtatást akkor, amikor a súly és súrlódás hatásai, amelyek különben a testnek lassú mozgást engednek, tünekezni kezdenek olyan helyzetekben, amelyek csak a korcsolyázásnál lehetségesek amikor az ember nyílsebes lendülettel towarepül.»

Nem kevesebb dicsérettel adózik a korcsolyázásnak Guts Muths tanár is: «Az ifjúságnak írt gimnasztikájában mondja, hogy most egy olyan mozgáshoz jövök, amely mindent fölülmúl, amit mozgásnak neveznek; majd a madár repüléséhez hasonlít, mikor az nem használja szárnyait és a repülés irányát bármely testrészének a mozgása nélkül, csak az akaratával látszik meghatározni; majd csekélyebb, majd pedig a test egész erejével és bátor ügyességével van összekötte. Én nem ismerek a korcsolyázásnál szebb gimnasztikát. A. korcsolyázás olyan isteni meglegedettséget rejt magában, hogy én a lépbajost és az embergyülölőt azzal gyógyítanám.»²

*

¹ Dr. Karl Euler i. m. 488. 1.

Ez persze még a XVIII. században volt. Most talán az egész világon Németországban a legáltalánosabb a korcsolyázás. *Szerző.*

² Dr. Karl Euler i. m. 488-490 1.

Eddig nagyjában rámutattunk arra, hogy a régi görögök milyen nagy fontosságot tulajdonítottak a testgyakorlatoknak és talán túlon-túl is foglalkoztak vele; azután röviden írtunk az atlétikáról, a tornázásról és a sportról; megemlékeztünk arról is, hogy a testgyakorlatokat már a kicsiny gyermekkorban miért és hogyan kell kezdeni s most nagyjában rátérünk arra, hogy a veszett háború után a nagyon hangzatosná váll testgyakorlatok terén eddig mit is tettünk.

A Nemzeti Sport 1921 szeptember 12-iki számában olvashatjuk, hogy a székesfőváros testnevelési ügyosztálya a «tankerületi főigazgatósággal egyetértve, az első játszótér berendezést már meg is kezdte. Ez a játszóhely a Marcibányi-téren lesz, ahol a környékbeli budai közép-, kereskedelmi-, polgári és elemi iskolák (városi és állami) ifjúsága a testedzés üzésére otthont fog találni. Azonkívül bizonyos időben rendelkezésükre bocsátják a Levente egyesületekbe tömörült iparos tanoncoknak is.

A Marcibányi-teret szeptember elejére átalakítják futball-, illetve atlétikai pályává. A játéktéren az ifjúság szakszerű irányítását egy oda kirendelt testnevelő tanár fogja végezni. Melléje több oktató lesz beosztva, akik együttesen a pályán felügyeleti jogot is fognak gyakorolni.

Egyébként, úgy halljuk, hogy még négy nagyobb és több kisebb játszótér helyének kijelölése körül folynak megbeszélések a fővárosnál az illetékes ügyosztályok között».

A Nemzeti Sport 1921 augusztus 22-iki számában pedig olvasuk, hogy «a főváros mennyire fontosnak tartja a tanuló ifjúság testi fejlődését a szellemi mellett, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a jövő tanévben újítással lép elő az iskolai testnevelés terén.

Nem kevesebbről van szó, mint arról, hogy a főváros polgári és középfokú intézeteiben kötelező lesz az arra rászorulókra a jövő tanévtől kezdve a gyógytorna.

A külföldön ennek a gimnasztikának egész irodalma van már, míg nálunk intézményesen még csak a jövő tanévben lesz meghonosítva; reméljük nem csak a fővárosban, hanem az egész országban.

Kimondani is sok, hogy a főváros vezetése alatt álló középfokú iskolák harminc százaléka szorul orthopédiai tornára. Ezeknek a sajnálatraméltóknak speciális mozgásokra van szükségük, hogy fejlődésben levő szervezetüket megerősíthessék az élet nehéz küzdelmeire.

A főváros legnagyobb, leghigiénikusabb tornatermei e célra kiválóan alkalmasak, a szerek némi módosítással teljesen megfelelőek lesznek orthopédikus tornagyakorlatok vezetésére. Itt az alkalom. Fogjon össze a főváros az állammal és vizsgálta meg minden iskolás gyermekei, vessen véget a fölmentéseknek!

Nincs többé rájuk szükség. A betegeket utasítsák gyógytornára, az álbetegek, a mamák féltett kincsei mindjárt sietni fognak a testet ápoló és lelket vidító testgyakorlati órákra.

A főváros által kontemplált gyógytorna tanfolyamra rendeljen be az állam is annyi testnevelőt, amennyire szüksége van; mert ez ma fontos nemzeti érdek. A háború alatt igen sokat haladt az orthopédikus tornázás. Ilyenmű intézeteinket hírneves külföldi orvosok szemlélték meg s elismerőleg nyilatkoztak róluk. Több testnevelő működött ily intézetekben. Orvosok részére dr. Horváth Mihály kiváló Orthopéd orvos, egyetemi magántanár tartott népes előadásokat. Rajta kívül igen sok neves orvosunk működik e téren. Ezek mind bevonandók a nemzeti fontosságú munkába. *Szerveztessék meg a gyógytornázás országosan*, megérdemli ez ügy a munkát s akkor igen sok satnya, elcsenevészedett gyermeknek adhatjuk vissza legalább részben azt – ami után epekedik – az egészségét».

«Az elhanyagolt, lerongyolódott légymányosi pályára új élet költözött. Nem a sportolók légiója szállta meg, hanem egy sereg munkás ütötte fel tanyáját rajta, hogy szorgos munkájával újjá varázsolja, *sportteleppé* építse az egyetemisták régi fészket.»¹ A BEAC pályáját.

A Nemzeti Sport 1922 július 2-án kelt számában jelzi, hogy az OTT elkészítette a tervszerű országos pályaépítő programmal. «A program alapján – amelynek összeállítását helyszíni szemlékkel is tökéletesítették – a legutóbbi ülésén 20 pályaépítésre javasolta a kultuszminiszternek segélykiutalását, amely javaslatának elfogadása esetén az ország sportja hatalmas lépéssel fog előre haladni a fejlődésben. A 20 pálya az eddig legjobban elhanyagolt városokban (Szeged, Kecskemét, Győr, stb.) fog felépülni».

A Nemzeti Sport 1921 július 18-iki számában olvassuk, hogy «nagysikerű úszómesterképző tanfolyamot tartott a Rába úszó-kerület Győrött. A három napig tartó előadásokat kb. 30 hallgató látogatta, köztük 20 pedagógus. A kerületi előadón kívül ki kell emelnünk Szűcs János és Barta István neveit, akik a sikerhez nagyban hozzájárultak. A követésre méltó példát a többi úszókerületek előadóinak figyelmébe ajánljuk».

Az úszósport épen azon sportok közé tartozik, amely alkalmas – az iskolán keresztül – a nép széles rétegeibe való átplántálásra. Azért oda kell hatni, hogy minden község építsen egy uszodát. Lehetőleg patak mellé és igyekezzünk az uszoda mellé egy melegfürdőt is építeni. Németországban minden uszoda mellett gőzfürdő is van. Mindenkinek ott kell előbb megtisztálkodnia. Az uszodát lehetőleg úgy építsük, hogy ott egyúttal napfürdőzni is lehessen,

¹ Nemzeti Sport 1921. szept. 12. Már 1922-ben készen volt. *Szerző.*

A Budapesti Hírlap 1921 október 1-ei számából a következő cikket ollóztuk ki: «A vasvármegyei tűzoltó szövetség, mint megírtuk, új szabályrendeletet dolgozott ki, amelyet a belügyminiszter jóváhagyott és erről leiratban értesítette is az egyes vármegyéket. Az új szabályrendelet német mintára készült, amely szerint *minden férfi 16-42 évig tűzoltószolgálatra köteles*; kivéve azokat, akik testi állapotuknál fogva erre képtelenek, vagy valamely *más sportegyesületnek aktív tagjai*. A szolgálatra kötelezett egyéneket tűzoltó-, illetve mentő-munkára tanítják ki. A szabályrendelet alapján a vármegyékben rövidesen megkezdik a tűzoltócsapatok szervezését».

A legújabb testnevelésről szóló törvényjavaslat értelmében az állam gondoskodik minden iskolában mindkét nembeli tanulók rendszeres testneveléséről «A 21-ik életévük betöltéséig a nemzet minden férfitagja köteles a testnevelésben résztvenni. Az állam minden testneveléssel foglalkozó társadalmi alakulatot támogatni fog. A községek és városok kötelesek a testnevelés céljaira szükséges ingatlan megszerzésére törekedni s ezért kisajátítási jogot is rendelkezésükre bocsátanak. Minden legalább 1000 munkaerőt alkalmazó, kereskedelmi, ipari, mezőgazdasági vagy hatósági üzem, gyár vagy vállalat köteles alkalmazottai testnevelési szükségleteinek kielégítéséről gondoskodni».¹

Az előző fejezetben nagyjában láttuk azt, hogy a háború befejezése után mi történt, a következőkben pedig rá fogunk mutatni arra, hogy mit és hogyan kellene cselekednünk és ehhez bevezetőül teljes egészében leközöljük Kozma Andornak, a Budapesti Hírlapban 1921 október hó 19-én megjelent, Spárta című gyönyörű szép cikkét:

»Ha Atén a polgári szabadságnak s a szellem kifinomodásának, Spárta ellenben a katonai fegyelmezettségnak s a test és lélek edzettségének szimbóluma, melyik legyen most Csonka-Magyarországon a nemzeti nevelés ideálja?

Nekem régebben nehéz lett volna a választás. Személyes hajlamaim s emberi érzéseim szerint talán még ma is Atént választanám. Hanem Trianon óta személyes hajlamaimnál nagyobb úr rajtam a nemzeti köteleességérzet. Bár most is igen jól érzem a magyar műveltség óriási fontosságát, látom, hogy minden aténieskedésünk hiábavaló, ha nem nevelünk előbb olyan katonás, olyan kemény, fegyelmezett spártai magyar nemzedékeket, melyek megtudják veden azt a kis csonkot, ami hazánkból megmaradt s utóbb vissza is tudják szerezni mindazt, ami a régi Nagy-Magyarországból elveszett. Ha

¹ Budapesti Hírlap 1921. VII. 16.

itt nem lesz előbb magyar Spárta, nem lesz utóbb magyar Atén sem. Nem lesz semmi.

Igen ám, mondják a hűvös magyarok, de hogyan lehet magyar Spártáról, katonás, kemény, fegyelmezett magyar nemzedékekről szó Trianon után? Hiszen most kutyakötelességünk leszerelni néphadseregünket, katonai nevelőintézeteinket, megszüntetni sorozásainkat s beérnünk rendörködő maroknyi, de iszonyú drága zsoldos katonasággal, melynek szoldateszka szellemével a nemzeti szellem nem férhet össze.

Az így sápítózó hűvös tehetetlenségre nem kell sokat adni. A trianoni kutyakötelességet azonban szó és betű szerint csakugyan kénytelenek vagyunk teljesíteni. Szelleme szerint is. Csakhogy az olyan kutyakötelességnek, mely bennünket kicsi zsoldos hadsereg tartására kényszerít, nem az a szelleme, hogy a kicsi hadsereg gyengébb minőségű legyen a nagynál, hanem ellenkezően: hogy a csökkenet mennyiséget a kiválóbb minőség, amennyire lehet, pótolja.

Anglia e tekintetben nagy példát adott. Annak mindig csak aránylag kicsi, zsoldos hadserege volt, de azt nagyszerű emberanyaga, tökéletes felszerelése, acélos tisztikara és keresztül-kasul angol sovínizta «*jingo*»¹ szelleme keményebb kötésűvé tette, mint aminőknek a kontinentális nagy néphadseregek bizonyultak, mihelyt ezeket a mozgósítás felhívította az öreg tartalékos katonák és a fiatal tartalékos tisztek mindenféle politikai nézetekkel telített óriási tömegével. E mellett az angolok ép úgy tudták, mint a kontinensiek, hogy háború esetén sokszorta nagyobb hadseregre lesz szükségük, mint békében. Ezért nevelték polgári ifjúságukat mindig olyan sportokban, melyek úgyszólván mindenkit eleve keménnyé, bátorrá, kitarítóvá edzenek lesten, lélekben egyaránt. A világháborút megelőzőtt utolsó években az angolok még tovább mentek. Magam szemével láttam a háború előtt, mint lép be a londoni nagy köz- és magánhivatalházak udvarára estefelé egy-egy katonai kürtös, akinek kürtjelére robogva áradtak le a lépcsőkön az irodák klerkjei. Néhány perc múlva valamely raktárból előkerültek a katonai fegyverek s a legszükségesebb felszerelések s a klerkek villámgyorsan sorakoztak. Egyszerre ott áll az arcél előtt a tiszt vagy altiszt. S harsogott a katonai vezényszó, csattogtak a fegyverfogások, robbantak a fordulatok, dübörögtek az egyenletes lépések, – ment minden katonásan, mint a karikacsapás.

A földalatti villamosokon ugyanekkortájt a kora reggeli kocsikban mindig találkoztam katonapuskás ifjakkal, akik a városon kívül lévő céllövőhelyek felé igyekeztek. A Dover és Deal közt terjengő krétadomblánc tetőin katonai tökéletességű sátoráborokban ezré-

¹ jingo (dzsingo) = háborúpárti, túlzó nemzeti párti. *Szerző.*

vel nyüzsgöttek a kisebb-nagyobb diákok. Csupa *scout-boy*, cserkészfiú, aki mind komolyan és keményen játszott a katonásdit. S szerte egész Angliában, Skóciában, Walesben, de még Írország angol részeiben – s bizonyára minden világrészbeli minden angol gyarmaton is – mindenütt vagy katonásdit játszottak a fiúk, vagy legalább rúgták a labdát s üzték az egyéb férfias edző és fegyelmező sportokat, az aggkor végső határáig friss, idősebb angolokkal együtt. Így, amikor a háború kitört, Angliának nemcsak annyi kész katonája volt, amennyi zsoldosa, hanem ahány ép fia volt.

Angliának Aténjeiben, a híres egyetemvárosokban is a testi nevelés határozottan spártai. Egészében is Anglia inkább Spárta, mint Álén. Magában véve az acélozó testi nevelés általános volta még nem tenné Spártává, de a lelki fegyelmezés, mely az angol testi sportokkal hagyományosan velejár, egészen azzá teszi. Ott a sportfiú «egyéni akciója» a tömeges mérkőzésekben mindig kérlelhetetlenül alá van rendelve az összjáték követelményeinek. Ott nincs «felelőtlen elem». A személyes virtus, ha még oly hatalmas hasbarúgásokat produkál is, csak akkor becsület, ha a csapatot elismert győzelemhez segíti. Vagyis, ha a virtuskodás kifogásolhatatlan játékban ragyog, ha az *fair play*. Még az egy-egy játékos közt folyó versengésben is mindegyik versenytárs elsősorban a maga sportegyesületének, vagy iskolájának és stílusának dicsőségéért küzd. Mindenkor mindenben valamiféle közérdek a fődolog, melyet az egyéni erő szolgálni köteles. Ez tökéletes fegyelmet kíván és jelent. Végeredménye pedig nemcsak a köztől az egyesre rákényszerített fegyelmezettség, hanem az ennél is felsőbbrendű angol ideál: az önfegyelmezés.

Nálunk erő és virtus bőven volna, hanem a fegyelem s kivált az önfegyelmezés valahogy kimaradt a magyar nevelés rendszeréből és hagyományyaiból. A közelmúlt osztrák-magyar közösügyes világban végre a hadsereg pótolta a maga nyers eszközeivel, amit e részben a magyar házi és iskolai nevelés mulasztott. A fegyelem, mely nálunk; nem számítva a régi országgyűlés kormánypártját, egyedül a hadseregben volt «kötelező tantárgy», elég is volt a győzelmes csatákban, de kétségbeejtően kevésnek bizonyult, mihelyt a háborús szerencse tőlünk elfordult. Most már a nemzetgyűlés kormánypártjaiban is kétségbeejtően kevés.

Nem mondom, hogy mi At én volnánk. Nem, az mi nem vagyunk. Hanem, hogy Spárta sem vagyunk, azt látom. Holott Spártának kellene lennünk, hogy magyarok maradhassunk s megint visszavíhassuk Nagymagyarországot.

Arra, hogy olyan spártai új nemzedéket neveljünk, melyek nemcsak testben erősek, hanem lélekben is fegyelmezettek, nálunk a sportos angol rendszer nem lenne elég. A sportmérkőzéseknek évszázakra

visszanyúló hagyományai híján a testedzés csak kedvező előfeltétele a fegyelemnek, ám azt nem termi meg oly gyorsan és oly készen, mint nekünk kellene. Mi nem várhatunk századokig; nekünk – Trianon ide, Trianon oda -, mielőbb készen kell lennünk a magyar Spártával. Az a bizonyos «mindnyájunknak el kell menni», esetleg hamar lesz számunkra nőLaszó lamból valóságos kötelességgé. És akármikor lesz is azzá, magyar élet- és becsületkérdés, hogy a hiányzó nagy hadsereg helyett a veszedelem napjaiban az egész nemzet tudjon minél gyorsabban fegyelmezett és kiképzett rendes hadsereggé átalakulni. Ezt csak úgy érhetjük el, hogy mindarra a harctéri ügyességre és fegyelemre, melyre eddig csak a katonaiskolák nevelték a katonai növendékeket, ezért minden iskolánk ránevelje egész polgári tanulóifjúságunkat is.¹

Ez nem olyan nagy ördögség, mint hirtelenében látszik. Hiszen a katonaiskolákban -, melyek legnagyobb részét Trianon eltörült földünk színéről – minden polgári tantárgyat is tanítottak, még pedig elég szigorúan. Miért ne lehetne viszont a nemkatonai iskolákban polgári tananyag elvégzése mellett a gyerekeket ép oly szigorúan becsületes fegyelemhez szoktatni s ép oly testi ügyességekben gyakorolni, mint eddig a katonanövendékeket? Avagy talán Trianonnak a mi polgári közoktatásügyünk hogyan s mikéntjébe is van beleszólása? Ellenőrzi talán a mi torna tanítóinkat? Befoly a tananyagunkra is?

Én nemrég megismertem egy internátussal is ellátott magyar alrcáliskolát, melyben megvalósulva láttam azt a derék, férfias és derűs spártai nevelést, melyet ha minden magyar iskola magáévé tenne: éptestű, éplelkű, szorgalmas, becsületadáshoz, engedelmességhez és parancsoláshoz szoktatott, jól fegyelmezett, új magyar nemzedékek serdülneek föl mindenfelé.

Az iskola, melyben én mintaképen gyönyörködtem, Trianon előtt katonaintézet volt. Most már nem az. Trianon elvette tőle a fegyvereket s minden egyéb speciálisan katonai fölszerelését, de nem vehette el a lelkét, a hagyományait. A tanárait s a növendékét sem. Katonákból polgáriak lettek ezek, de nincs az a Trianon, mely megtilthatná nekik, hogy ne lépjenek föl egyenesen, bátran, férfiasan; hogy ne köszöntsék egymást illő tisztelgéssel; hogy a kötelességteljesítést ne ismerjék el föltétlenül szentnek; hogy a hazugságot ne tartsák nagyobb szégyennek a legkeményebb büntetésnél; hogy ne üzzék nagy kedvvel a tornát és a sportjátékokat – s hogy ne legyenek a parancsolásra és engedelmeskedésre fegyelmezettek.

Sohasem láttam szebb viszonyt tanulók és tanárok közt, mint ebben a kis magyar Spártában. Seholsen láttam diákgyerekeket oly boldog vidámaknak és jóegészségűeknek. Itt ismertem föl, hogy a gye-

¹ Az aláhúzás tőlünk van.

reknek nem teher, hanem kényelem a köteles rend, mert rendes bevezetés mellett mindig biztos abban, hogy mikor mit végezzen s így könnyen győzi minden kötelességét. És megkapónak éreztem, hogy ezek a rendre fegyelmezett, vidám, ép kis spártai fiúk a komoly, nemes magyar hazafiságot oly szent életföltételnek érzik, amely nélkül nincs becsület. Az, hogy a hazáért kell élni, küzdeni s szükség esetén meg is halni, ezeknek a kis spártai magyar fiúknak szívükbe gyökerezett mély hitük. Igen, ezek komolyan hisznek egy Istenben, egy hazában és – Magyarország föltámadásában.

Fegyelmezett, kedves, ép kis spártai fiúk. Ott mosolygott köztük egy unokám is és megvallotta nekem, hogy nagyon szeret olt lenni abban a fegyelmes iskolában, mert nincs fiú, aki ott ne szeretne. Pedig ott nincs mozi, melyben Nick Carter ezerméteres detektív-filmjein nevelődniek a zsönge magyar nemzedékek.

Ott nagyon megerősödtem abban a hitemben, hogy most nevelési ideálul jobb nekünk Spárta, mint At én. Különösen mint a modern Átén, Nick Carter ezerméteres detektív-filmjeivel.»

A fenti pompás cikkből is kivettük, hogy nekünk mielőbb készen kell lenni a magyar Spártával, azért hát ne vesztegessük a sok időt a sok tanácskozással, rendeletvitákkal és javaslatokkal, hanem vigyük bele a katonás nevelést, de minél előbb, az elemi és az összes iskolákba. Az iskolában az egyénen keresztül, talán rövid időn belül a társadalmat, illetve az egész nemzetet is át lehet alakítani. «S ha meggondoljuk, hogy valamely társadalom tagjainak körülbelül tizedrésze iskolába jár, tehát akarátának helyes irányban való nevelése még a társadalmi nevelés hatalmában áll, akkor be kell látnunk, hogy a nevelés segítségével rövid idő alatt lehetséges a társadalom bizonyos irányban való megváltoztatása.»¹

A szolidarizmus elvéből kiindulva határozzuk meg az összes iskolákra, hogy a fele részben társasjátékokat, együttes gyakorlatokat tanuljanak és ezzel neveljék az egyént az altruizmusra, a fegyelemre és készítsék elő a talajt az önfegyelmezésre; a másik oldalon pedig, hogy az egyéni kezdeményezést el ne öljük, tartsunk egyes versenyeket is.

Hogy mostan hamar ne kelljen újat tanulni, ne kelljen a tanítókat kiképezni, ne kelljen új utasításokat írni és végül, hogy a gyakorlatok az egész országban egyformák legyenek, vezessük be az összes iskolákba a régi katonai «Tornautasítás» tanítását. Az ezen utasításban foglalt csuklógyakorlatok és az improvizált póznákkal együttesen tartandó szuronyvívási gyakorlatok fegyelmezik az egyént, az akadálykertben tartandó gyakorlatok és versenyek pedig serkentik és fejlesztik az egyéni kezdeményezést.

¹ Közgazdasági és társadalomtani alapismeretek. 97. 1.

Mindezen gyakorlatokat az udvaron is – és mindennap végezhetjük. Egy félóra elég belőlük egy napra. Ne szorítsuk tehát a gyakorlatokat a heti egy vagy két tornaóra, hanem gyakoroljuk a «Torna-utasítást» minden nap. Az előírásoknak minden egyes gyermeknek a vérébe kell átmennie és olyannyira szokásává kell válnia, hogy azt még az iskolán kívül, meglelt férfi korában is, önszántából gyakorolja. Ugyancsak az iskola udvarán vagy egy közeli domboldalon, vagy lövöldén tanulja már az iskolás gyermek a lövészetet.

Ehhez természetesen szükséges, hogy az iskolának szép, tágas udvara is legyen. A vidéken az már rendesen meg is van, a nagyobb városokban és a fővárosban pedig úgy segítsünk a bajon, hogy a megfelelő házakat sajátítsa ki a város; ahol pedig az nem lehetséges, az iskola tetejére kell a játszóteret építeni.

Bele kellene vinni ezenkívül az iskolába a postagalambászatot. A városokban az igazgatóra, a falvakban pedig a tanítóra kellene bízni a felügyeletet és a vezetés irányítását; a gyermekekre pedig a galambok gondozását, etetését, élelemmel való ellátását stb. Az egyszerű galambdúc építésére, a költséget a kultuszminisztérium adná. Hogy ezen, nálunk még eléggé ismeretlen sportot és sportcélrt röviden ismertessük, leközzöljük Valján Lászlónak «A postagalambokról» a «Képes Krónika» 1921. december 6-iki számában írt cikkét:

«Magyarországon nagyon kevesen foglalkoznak a postagaiambokkal. Sok minden másfajta, úgynevezett díszgalambot tartanak, holott ezek a tenyésztőnek legfeljebb csak azt az élvezetet nyújtják, hogy bennük gyönyörködhetnek és még azt, hogy pecsenye gyanánt az asztalra kerülnek.

Másképen van ez a postagalambbal, amely többféle jeles tulajdonsága mellett kiváltképpen a repülésre van teremtve s ennél fogva nemcsak gyönyörködhetünk benne, hanem sportolhatunk, versenyezhetünk is vele. Még a városban egyedül lévő tenyésztő is sportolhat postagalambjaival a saját maga szórakoztatására, ha azonban több tenyésztő van együtt, akkor már versenyeket is lehet rendezni. Az ilyen postagalambversenynek nagyon sok szép izgalma és érdekessége van, noha magából a versenyből mindössze csak az indítás és az érkezés látható.

A postagalamb mindig arra a helyre – abba a galambdúcba – tér vissza, ahol született, vagy ahová, mint fiatal galamb, beszokott. Ez a hazavágyó ösztön még hosszú hónapokon át való zárvatartás után is fennmarad és szabadonengedés után a postagalamb rögtön elindul a helyes irányba, hogy otthonát – dúcát – mielőbb elérje.

A postagalambnak ez a tulajdonsága már meg is magyarázza

a vele való sportolás módját; például: a budapesti tenyésztő elküldi postagalambjait vonaton az 54 km.-re levő Nagykátára, ott felbocsájtják a galambokat, mire azok hazarepülnek Budapestre – a dúcukba.

A repülés időtartama körülbelül egy óra lesz, mert a postagalambok átlagosan 60 km. sebességgel repülnek óránként, bár kedvező időjárás esetén kiváló példányok 70-80, sőt 90 km. sebességet is elérhetnek. Sportcélokra pedig 1000 km.-es távolságról is fel lehet a postagalambot bocsájtani.

Természetes, hogy amint az emberi sportnál is szükség van a tréningre, épügy a postagalambokat is hasonlóképpen trenírozni kell, aminek «bepülpítés» a neve. Vagyis, fokozatosan mindig nagyobb és nagyobb távolságról bocsájtjuk fel őket. Ilyenformán a Nagykátára bepülpítendő galambok első felbocsájtó helye a főváros keleti szegélye lesz; három-négy nap múlva már Rákoshegyről és így tovább, Maglódról, Menderől, Tápiószőléről és végül Nagykátáról bocsájtjuk fel őket. Nagyobb távolságról való bepülpítésnél már 30-40-50 km.-es ugrásokat tehetünk. Mert csak a tervszerű tréningnek – bepülpítésnek – van értelme és ami a fő: jó eredménye.

Tessék már most elgondolni, hogy ha például 30 tenyésztő Szegedről vagy viszont rendez versenyt 300 postagalambbal, milyen izgatón színes és érdekes látvány lesz a galambok felbocsájtása és tájékozódása és milyen izgalmas lehet a galambokat a dúcukba várni! Szép és értékes díjak pedig még inkább fokozzák a sport izgalmaát és a galambtenyésztők, meg a sportemberek érdeklődését.

A régi jelszó – egyesülésben az erő – itt is célra vezet, ahogy ezt a külföldi példák mutatják. Ahol ugyanis egy-egy városban több postagalambász van, ezek egyesületbe tömörülnek, mert így szolgálják legjobban az ügy és a maguk érdekét, a különféle úti eszközök, eleség beszerzése így a leggazdaságosabb, továbbá a versenyek rendezése is egyszerűen és egységesen lesz végrehajtható.

így van ez már régi időtől fogva Belgiumban – ahol a postagalambászat valóságos nemzeti sport – és Németországban is, ahol 2000-nél több egyesület működik több mint 20.000 taggal. A legtöbb német postagalambkedvelő Weszfáliában – az úgynevezett iparvidéken – van. Például Dortmund ipari gócpontnak 21, Essen és közvetlen környékének 38 postagalambegyesülete van. Ez annak a bizonyosága, hogy a német munkásember szívesen foglalkozik postagalambjaival, de egyúttal azt is jelenti, hogy ez a sport nem lehet költséges kedvtelés. Mert hiszen az évről-évre szaporodó állományból mindig csak a legjobbakat tartják meg úgy tenyésztési, mint röptetési célokra, a kevésbbé jól beváltakat pedig egyszerűen elfogyasztja az ember.

Hogy a sportolás mellett honvédelmi jelentősége is van a posta-

galambnak, azt a világháború mindennél jobban beigazolta. A szelid postagalamb harci madárrá változott, miután a legádázabb pergőtűzek próbáját nagyszerűen kiállotta. Midőn a legelső vonalban lévő osztagokat órákon át tartó gyilkos tüzérségi tűz választotta el a hátul levő parancsnokságoktól és más csapatoktól, megszűnt közöttük minden összeköttetés, érintkezés. Ember, lovas, jármű számára biztos pusztulást jelentett a megmozdulás; a távbeszélő vezetékek és más összekötő eszközök teljesen szétlőve hasznavehetetlenül heverték a tölcsérmezőben. És ebben a földi pokolban egyedül a postagalamb vitte biztonsággal hátrafelé az első vonalbeliek jelentését.

Voltak válságos esetek, amidőn elvágott csapatrészek csak postagalamb útján tudták hírül adni szorongatott helyzetüket. Mindjárt a háború első napjaiban történt, mikor a német lovasjárőrök, átlépve a belga határt, bevonultak Spaa városkába. Ezt a körülményt a beérkezett postagalamb-jelentés egy órával előbb adta tudtul Antwerpenben, mint a távirón küldött jelentés. A híres Douamont-erőd elfoglalását szintén postagalambok által hozott jelentésből tudták meg a németek leghamarább.

Egyik legelső vonalban levő tüzérségi megfigyelő álláspontjára irányított 4 órai pergőtűz semmit sem befolyásolta a nála levő postagalambok teljesítőképességét és így azok biztonsággal és gyorsan vitték hátra az értékes jelentéseket. Ezeken kívül még számtalan példával lehet bizonyítani a postagalamboknak a harctéren való használhatóságát».

A postagalamboknak azon tulajdonsága, hogy nagyon szeretik és megkövetelik a tisztaságot, a világosságot és a gyengéd bánásmódot, az iskolásgyermekre is példaképpen nevelőleg hathat.

A postagalambokról a Columbia galambegyesület mindenkinek szeretettel ad felvilágosítást. (Budapest, IX. ker., Köztelek.)

A kutyasportot is bele kell már vinni az iskolába és a gyermekbe kell legelső sorban belénevelni a kutyasportnak és a *kutyatenyésztésnek* a nemzetvédelmi és nemzetgazdasági jelentőségét.

Ehhez ideírjuk Wirker Béla ezredesnek «A Kutya» című folyóirat V. évf. 5. számában «A kutyasportról» írt szép cikkét:

«Magyar embernek szokása, hogy a «kutya» jelzővel rendesen kellemetlen vagy szánalmas dolgokat köt össze. Most az egyszer azonban nem olyan sportról akarok szólni, mely szánalomra méltó, hanem olyanról, melyet fel kell lendítenünk és legalább is a külföldivel egy színvonalra emelnünk.

A kutya kiváló tulajdonságait már az ősidőkben felismerték az emberek, ő volt az első az állatok között, mely az emberhez szegő-

dött. Ott találjuk a barlanglakoknál, a régi római és görögvilág kőfaragványain, metszetein. Ha az ember életét végignézzük, azt látjuk, hogy abban a kutyának mindig fontos és nagy szerepe volt. Nagyrabecsült segítőtársát képezte a földműves, juhász, vadász és harcosnak. Sajátságos, hogy nálunk a kutyasport még sem vett olyan lendületet, mint amilyent megérdemelt. Lehet, hogy talán az állat igénytelen volta hozta ezt magával, lehet, hogy munkásságát és ön-feláldozó képességeit szerénysége miatt nem becsülték meg kellő-képen.

Az utóbbi időben azonban azon körülmény, hogy mindjobban rájön az általánosság a kutya használhatóságára, a kutyasport örven-detes fellendülését vonta maga után.

Arra, hogy a kutyasportot a régi időben a mai formájában, azaz, hogy a tenyésztést, fajuk és használhatóságuk szerint üzlek volna, kevés nyomot találunk. E tekintetben Anglia vezet, hol ezen sport már a XIX. század közepe táján magas színvonalon állott, melyet az angol kereskedelmi szellem az egész kontinensen kellőleg ki is használt. .

Németországban és Ausztriában a múlt század 30-as éveiben a vadászok voltak azok, akik kynológiai társulatokba tömörülve, a kutya sportszerű tenyésztésére és használatára irányították az ebkedvelők figyelmét. Ez és az angol sikerek tette buzdították a többi ebek kedvelőit is és a német alaposág létre hozta már évekkel ezelőtt, hogy az ország összes érdemes ebtartói egyesületekbe, ezek pedig egy szövetségbe tömörülve, központilag irányíthatóak az eb tenyésztést. Hogy ez milyen eredménnyel járt, mi sem bizonyítja jobban, mint Németországnak az a nagy lépése, melyben felismerte a kutya rendészeti és nemzetvédelmi szempontból való fontosságát és vasakarattal, kitartással, előrelátással és még nagyobb szakavatottsággal kitenyésztette a német juhász-kutyát, melyet nálunk a laikusok tévesen farkaskutyának neveznek.

25 évi fáradságos munkájukkal a németek úgy minőség, mint mennyiség tekintetében, oly eredményt értek el, mely úgyszólván páratlanul áll a kutyasport terén. Sikerült oly ebfajtát kitenyésztetniük, mely szakszerű tenyésztés mellett olyan természetes ösztönöket örököl, hogy intelligenciájához kétség nem férhet és idomítása csak annyiból áll, hogy vezetője jeleit megértés végett megtanulja, azaz a kölcsönös megismerés és megértés után már szolgálatképes.

Midőn ezen nemes tulajdonságokat csak így néhány szóban kifejezzük, már is mily neveléségesnek kell tartanunk azt, hogy akad – sajnos nálunk – még a német juhász-kutyák tenyésztői között is olyan, ki azt állítja, hogy az ő kutyája valódi farkasivadék!

A kutyasportban a külföldi államok kb. a következőkép sora-

koznak: Első helyen áll Anglia, ezt követi a feltűnően gyorsan és céltudatosan dolgozó Hollandia, Németország, Svájc, Belgium, Ausztria, a skandináv államok, Franciaország, mely azonban az utóbb kifejtett munkája után ítélve valószínűleg rövid időn belül Németországgal veszi fel a versenyt, továbbá Oroszország. Feltűnő Olaszországnak főleg az utolsó évben a kutyasport iránt nyilvánuló áldozatkészsége, melynek a soha nem remélt árajánlatok miatt - sajnos - csak kevés és nagyon lelkes tenyésztőnk tud ellentállani. A balkánon Görögország mutat meglehetősen haladást; a bolgárok különösen a hadikutya tenyésztését és kiképzését úzik tervszerűen és elég sikeresen; Szerbiában, bár már a háború előtt is foglalkoztak ezen sporttal, mindez ideig eredmény alig látható.

Amerikában és a világ többi részében az angolok irányítják a kutyasportot. Megemlíteném még, hogy a románok határvédelemre már több helyütt kutyákat használnak fel, tehát szintén felismerték már a kutya használhatóságát és ott is akad már ezen sportnak, bár gyéren, követője.

Magyarországot illetőleg, a külföld cseppet sem elismerő véleménye azt mondja, hogy: Magyarország, dacára kedvező kutyaállományának és vadászati viszonyainak, meglehetősen távol áll a kutyasporttól!

Megállapíthatjuk azon sajnálatos tényt, hogy a nagy nyilvánosság nálunk tényleg távol áll ezen sporttól, sőt nem ritkán a kellő hozzáértés teljes hiányában gúnyos mosollyal illeti azokat, akik vele foglalkoznak. Meg kell azonban állapítanunk azt is, hogy kutyasportunk oly beállítása, mint ahogyan azt a külföld részéről tapasztaljuk, nem fedí a valót, mert országunkban évek óta működő ebtenyésztő egyesületeink oly lelkes és fáradhatatlan kynológusokat neveltek, kik mindenkor büszkék lehetnek azon sikerekre, melyeket még külföldön is elértek. Pld. vadászkutyáink német kiállításokról és versenyekről nem egy első díjat hoztak. Jellemző továbbá, hogy Ausztriában még ma is a magyar tenyésztőktől kikerült foxterrierek közül egynéhány oly magas színvonalon áll, hogy azokkal csak az angol tenyésztésű veheti fel a versenyt stb. stb.

Tehetség tekintetében tehát a magyar kynológusok megállották helyüket mindenkor, számban azonban - sajnos - bizony kevesen voltunk.

Ha őszinte vallomást akarunk tenni, be kell ismernünk, hogy a külföld ítéletében van némi igazság. Mert a magyar társadalom «kutyába» se vette a kutyasportot. Legjobb bizonyítéka ennek az, hogy magyar juhászkutyáink a komondor, kuvasz és puli kiveszőfélben vannak nálunk, míg ellenben külföldön, felismervén ezen állatok értékét, nagyban tenyésztik a magyar komondort, sőt Német-

országban és Angliában külön egyesületet alakítottak ezen faj tenyésztői.

Reméljük, hogy a M. E. O. E. újonnan alakult magyar juhász-kutya szakosztálya megóv minket attól, hogy szükség esetén, vagy ha egy fajta tiszta komondort akarunk, külföldről kelljen azt beszerezniük.

Ezen nemtörődomségnek nem a kutya iránti bizalmatlanság vagy ellenszenv az oka, mert hisz ha végig nézzük mindazokat, kik a kutyát nem sport szempontjából tartják és tenyésztik, a legnagyobb szeretetet tapasztaljuk ez állat iránt, hanem inkább talán, a gyengébb kifejezést használva, a sport eme ágának fel nem ismerése és talán az, hogy használhatóságával sem voltunk teljesen tisztában.

A sport csak akkor fejlődik ki, ha az az erkölcsi és – bizonyos határok között – anyagi haszon mellett célt is szolgál. Ezért fejlődött ki nálunk a vadászkutyasport és maradt el a többi fajtáé, mert annak fenti kellekeit ismertük, emezekét nem, vagy csak igen hiányosan.

Magyarországon már régibb idő óta kultiválják a vizsla-, agár- és kotorékversenyeket, melyek ezen fajtaebek sportszerű tenyésztésének nagy lendületet adtak.

A háború irányt mutatott, hogy a kutyát nemzetvédelmi szempontból, rendészeti célra is lehet, sőt kell is sportszerűen tenyésztetni, nevelni és használni.

Ezen eszme, bár eléggé megérve még nincsen, mindig nagyobb tért hódít, ami meglátszik azon, hogy Magyarországon mennyire divatossá vált a rendőr-kutya tartása.

Talán majd ha a nagyközönség megfelelő támogatása folytán kellő szaklapjaink kellő jó irodalommal támogatják ez ügyet, kiállítások és versenyek közkedvelté teszik e sportot, odasorolhatjuk magunkat a külföld mellé.

Addig is, míg nagyobb lépést nem tehetünk ez ügyben, minden ebtartó és ebkedvelő támogassa belépése által a Magyar Ebtenyésztők Országos Egyesületét (M. E. O. E. Budapest 112. Postafiók 24.), mely mindent elkövet, hogy a magyar kutyasportot a legmagasabb színvonalra emelje.

Érdeklődőknek készséggel nyújt bővebb felvilágosítást a M. E. O. E.-nek vezetősége minden hétfőn d. u. 6-8-ig a Magyar Világ kávéház különtermében tartó összejövetelein.»

Melegen ajánlható Ilosvay Lajos Károly «Kutya» című könyve, mely a Magyar Ebtenyésztők Országos Egyesületében, I. ker., Horthy Miklós-út 58. sz. alatt mérsékelt áron kapható. A kutya nevelésével foglalkozóknak pedig Wirker Béla m. kir. ezredes «A rendőr-kutya nevelése» című könyvét ajánljuk. Folytatólagosan a «Rend» című rendészeti és társadalompolitikai napilapban jelent meg.

Cseh Ödön rendőrfelügyelő írja az 1920 július 27-én a Tattersal fedetL csarnokában rendezett országos ebkiállítás «katalógusában», «hogy megemlítem a mozgalom gazdasági értékét is, fel kell említenem, hogy a pünkösdi, Linzben tartott ebkiállításon a német juhászeb egyes egyedei 3000-60.000 márka eladási áron voltak kaphatók. Kijelentem, ha e téren az arra hivatott hatóságok nem veszik kezükbe a dolgot, úgy megszámlálhatatlan pénzekért leszünk kénytelenek importálni tenyészanyagot és akkor is a selejtesét fogjuk kapni».

«Meggyőződésünk, hogy a komondor vagy a kuvasz,¹ ha egy kicsit kultiváljuk, van olyan jó hadi- vagy rendőrkutya, mint a németek híres Schäferhundja. Hogy pedig a kutyának ezen minőségben való értéke mit jelent, azt legjobban igazolja, hogy a franciák a németektől a békekötésben 25.000 kutya kiszolgáltatását követelik».²

A galambászatot és a kutyasportot az iskolán kívüli ifjúsági testnevelés oktatási körébe is bele kell vinni.

*

A kerékpározást, a motorkerékpározást és a motorcsónak sportot támogassa az állam és a motorkerékpárokat, a csónakokat, valamint a tulajdonosaikat tartsa nyilván.

A magán repülősportot szintén támogatni és nemzetvédelmi szempontból fejleszteni kell. Úgyszintén a síelést is.

*

A vidéki földműves lóversenyeket – beleillesztve a vidéki városok versenyei közé – ne hanyagolják el, azonkívül a vidék szervezzen lovasbandériumokat és minden lehető alkalommal tartson díszkivonulást, fogadtatást stb. Talán fog vele fejlődni a lótenyésztés és gyakorlatban marad a lovaglási készség.

*

Ahhoz, hogy a jövő nemzedéket erőssé, ügyessé fejlesszük, nemcsak az egyoldalú férfi, de a női testgyakorlatokat üzök körét is tágítanunk kell. Franciaországban Milliat asszony a leányok testgyakorlati mozgalmának az apostola, a Szorbonnon tartott sorozatos előadásaiban azt követeli, hogy a leányok hasonló testnevelésben részesüljenek, mint a fiúk, mert ha a leányok a rendszeres testgyakorlatot megszeretik, akkor annak az erkölcsökre és az egészségre nagyon

¹ és a puli. Szerző.

² Gegus Dániel rendőrcjanácsos 1920. július 27. Országos ebkiállítás katalógusa.

jó hatása van. Azonkívül tudjuk, hogy a szokol-egyesületeknek az egészséges sporton kívül milyen nagy társadalmi, államelőkészítő és államfenntartó erejük van.

Azonban úgy véljük, hogy a nők testgyakorlatainak az elférfiasítása, a nőkre vonatkozólag nem kecsgetet valami szép eredménnyel, amennyiben a nőből talán robusztus erős asszonyt fejleszt, azonban tényleg a kecses és szép testalkat- és mozgások hátrányára. Manapság mindenütt azon fáradoznak, hogy a testgyakorlatoknak olyan formáját találják fel, amely a nő lényének és a fizikai természetének a legjobban megfeleljen. Ezen a téren igen szépen és igen messze előrehaladt már Groh tornaigazgató vezetése mellett a lipcsei mintatorna- és sportiskola. Groh igazgató azon irányba kísérletezik, hogy a torna és a sport klasszikus testképző gyakorlatait a régi német ideállal, a természettel és az énekekkel vagy inkább a művészies táncsal egybe-kecsse. Szerinte a női nem logikusan felépített testgyakorlata kell, hogy a kifejező kultúrában érje el a tökéletesség utáni vágy csúcspontját. Ehhez képest a mintaiskola programja három részre, és pedig: alapgyakorlatokra, a kifejező kultúrához való átmenetre és a műtánccra tagozódik. Az alapgyakorlatok a szabad bot- és buzogánygyakorlatból, valamint a szertornából állnak. A kifejező kultúrához való átmenetet a néptánc és népdal képezi. Végül pedig a műdalok, a tánckompozíciók, a művészies tánc képezi a végcélt.

A mintaiskolának végcéljáról Groh igazgató a következőképen nyilatkozott: «Az nem fontos, hogy a gimnasztikának és a zenének az összekapcsolásánál az egyöntetűség vagy a zene uralkodjék, hanem az a fődolog, hogy amennyire az lehetséges, az egész test szerezzék meg az emberi akaratnak, a gondolatnak és érzésnek a kifejező eszközeit. És ezen kifejező kultúrát a mi német tornánkra akarom felépíteni. Én meg akarom mutatni, hogy Helleran erő, kitartás és bátorság nélkül csak zeneesztétikailag képez. Én meg akarom mutatni, hogy Mensendieck csak higiénikailag hat, azonban a mi tornázásunk a mi fiatalságunkkal együtt még sokat nyújt, ha a dolgot jól fogjuk meg».

1922 március 26-án a Nagy-Berhn-i sportpalotában a jelen könyv szerzőjének is rendkívül szép látványban és élvezetben volt része. Ugyanis Groh igazgató vezetésével a lipcsei minta- és kísérleti iskola 60-70 növendéke mutatta be a szebbnél-szebb alapgyakorlatokat, az átmenetet és a művészies táncot. A körülbelül 14-18 éves leánygyermek, dacára az alapos hidegnek, csak egy fekete trikóban (fürdőtrikóban), cipő nélkül (mint mostanában a német ifjúság általában), meztelen lábszárrakkal és karokkal tornáztak. Az átmeneti kifejező kultúrához saját maguk készítette dirndlruhában jelentek meg és a művészies táncokat színes, szép, szintén saját maguk készi-

telte ruhában, de ezeket is mezítláb táncolták. Minden gyakorlat, a szabadgyakorlatok és a szertorna is, zenére történt. Maga Groh igazgató zongorázott és a saját zene (és szöveg) szerzeményeit adta elő. Közben-közben pedig a gyakorlatokat magyarázta.

Úgy képzeljük, hogy ezen szisztematikus = metódikus, fiziológikus – higiénikus hármas beosztású harmonikus módszer, majd egész Németországban el fog terjedni és az igazi erős, jó német anyát talán harmónikusabbá, kecsesebbé és szebbé formálja.

Rendkívül élvezetes látványt nyújtott 1922 május hó 26-án a Budapest székesfőváros polgári leányiskoláinak II. torna- és játék-ünnepé is. Itt a monstre-ünnepély, a zenére történő szép, szabatos végrehajtás és a sokféleség hatott. Mintegy 2500 leánygyermek vonult fel. Mindegyik iskola a maga külön zászlójával és az arra írt «élet erő és egészség» kezdő betűinek a jelzésével. Azonban nagy örömeinkre az élet, erő és egészség mellett sok szép harmóniát is láttunk. A látottnak olyan színezete volt, mintha az egész női testgyakorlatrendszer nálunk is a művészies táncok felé hajlanék. Az alapgyakorlatok a szabadgyakorlatok-, botgyakorlatokból, valamint a svédpadokon való együttes tornászásból állottak. Az átmeneti kifejező kultúrát itt is a szép népies táncok (palotás stb.) képezték, amelyeket Gerentsér László dr. jeles testnevelési igazgató körülbelül tíz évvel ezelőtt vezetett be a fővárosi iskolákba. A művészies táncot pedig talán az Amerikából hozott nagyon szép májusfa-tánc jelképezte s ezzel látjuk, hogy talán tudatlanul, nálunk is ez a hármas harmonikus irány a domináló.

Ezt az irányt azért tartjuk fontosnak, mert úgy képzeljük, hogy ezeket az egész országra, a falvakra is könnyen ki lehet terjeszteni. A szép magyar dalok tanításával együtt.

*

A gyalogsági gyakorlati szabályzatunkról péterfalvi Molnár Dezső ny. altábornagy írja, hogy az «korántsem az a biblia, amelyet a tiszt, különösen a fiatalság, de a legénység is előszeretettel, szinte passzióval forgathatna.» «Ennek a szabályzatnak a szószeres értelmében közkinccsé kell válnia. Azért fölötte kívánatosnak tartjuk, hogy ez a könyvünk végre-valahára elkészülve, mielőbb közkézre jusson.

Ezer ok van erre. Ugyanis tudvalevőleg arra nem csupán a ténylegesállományú tisztikarnak és altiszteknek van szükségük, hanem szüksége van arra Csonka-Magyarország minden fegyverfogható emberének, most és a jövőben, mindaddig, amíg jogos nemzeti vágyaink mind-mind be nem teljesülnek. A szabályzat határozványait általánosan és minél jobban ismernie kell minden magyar férfiúnak és ifjúnak idővel jobban, mint akár a kétszerkettőt, mert senki sem tudja, mikor kerül rá a sor a fegyverbeállásra? Az utolsó percben pedig a szabályzat szellemét és határozványait megérteni és elsajátítani már nem lehet.

Mi azt szeretnők, hogy a honvédelmi kormányzat különösen a gyalogsági szabályzatot ne kezelje, mint valami csakis a véderőnek szóló hétpécsetés titkos szolgálati könyvet. Hanem forogjon az közkezen akár a «Kincses Kalendárium» vagy a «Falusi Gazda Naptára», eddig el sem képzelt óriási példányszámban előállítva és ennél fogva olcsón kaphatóan, sőt a tanulói fűség és a tényleges véderőbeliek számára akár ingyen is hozzáférhetővé téve. A gyalogsági szabályzatot, mint elsőrangú propagandairatot népszerűsíteni kell. Csinos képek valók bele és valóban népies kiadású legyen. Az ilyen könyv felfrissíti a már-már veszendőbe menő régi magyar katonai szellemet és még az a jó oldala is meg van, hogy ebbe az egybe még ellenségeink sem szólhatnak bele.»¹

*

Az eddigiekből láttuk nagyjából, hogy nekünk Csonka-Magyarországnak a testgyakorlat terén az a legfontosabb teendők, hogy azokat a tornagyakorlatokat és azokat a sportokat vigyük bele az iskolába és azokat terjesszük széjjel a legnagyobb mérvben, amelyre adott esetben okvetlenül szükségünk van. Azok pedig a fiúk és általában a férfiak részére:

a tornautasítás
tanítása és a naponta történő gyakorlása,
szabadgyakorlatok,
szertornázás,
játékok,
a népies gyakorlati szabályzat
tanítása és hetenként legalább kétszer való gyakorlása,
népies löutasítás
tanítása és amennyire az eszközök megengedik, a lövészet praktikus tanítása, illetve gyakorlása,
galambdúcot
kell minden falusi iskolába felállítani és a galambászatot tanítani,
a kutyasportról,
tenyésztésről, nevelésről előadást kell tartani,
morze-t, rádió-t
pedig még külön a cserkészeknél kell alaposan tanítani és végül
a tűzoltócsapatokat
minden községben meg kell szervezni.

Az állam támogassa a kerékpározást, motorkerékpározást, a motorcsónakázást, a síelést, a magánrepülősportot és különösen a lovasbandériumok szervezését.

¹ Honvédelem 1921. okt. 16.

A leányiskolákban és az egész ország női lakossága között a hármas harmonikus testgyakorlat terjesztendő, amely az alapgyakorlatokból (szabadgyakorlatok, bot- és buzogánygyakorlatok, valamint szertornából), a kifejező kultúrához való átmenetből (népies táncok- és dalokból) és a művészies táncokból és dalokból áll.

Általában pedig igyekezzünk minél több időt tölteni a szabad levegőn és már a kisgyermekünket szoktassuk rá, hogy okvetlenül minden nap és minden időjárásban a levegőre menjenek és amennyire csak lehet, kint ugránozzanak és játszadozzanak.

A fiatalság, tapasztalat szerint, az úszósportot, a korcsolyázást és a futballt szereti a legjobban. Ez a három sport, mondhatni, a leg-egészségesebb és egyszersmind a legolcsóbb is, amiért is minden igyekezetünkkel azon vagyunk, hogy ezen három sport gyakorlását mindenki részére lehetővé tegyük. Az úszósport, mint testerősítő sport is elsősorú, de különösen jó hatással van az egészségre az úzás előtti és utáni levegőzés és végeredményében maga a tisztálkodás is. A gyermek a korcsolyázásért reszket a legjobban s épen azért arra kell törekednünk, hogy az azon sportokat terjesszük, ami a nép lelkületének és óhajának a legjobban megfelel. A futball is nagy népszerűségnek örvend s a futball a harci sportjátékok közül az egyedüli, amelyet a közönség a játék pillanatában megért, figyelemmel kísérhet, izgul érte és mindezekért nagyon szereti. A futballsportot üzöknék a testi fejlődését a sport nagyon elősegíti, az erős rúgások, futások, ugrások következtében az állati ösztönt szépen levezeti, az pedig, hogy a lábbal szabad csak a labdához nyúlni, az egyént nagyon fegyelmezi és az összjáték érdeke az egyént az összesség érdekének nagyon fegyelmezőleg alárendeli. A szép versenyeknek a végignézése a közönségnek magas élvezetet nyújt, a sok láрма és tombolás pedig a vad ösztön lecsillapítását jelenti és végül, hogy a sok-sok ezer néző nem ül a korcsóban, hanem a versenyek alatt a szabad levegőn tartózkodik.

Mi szegény, megcsónkított, megalázott magyarok, mi nem látjuk meg az erdtől a fát, mi olyanok vagyunk, mint amikor egy leégett faluban ahelyett, hogy az egész falu részére a szél, vihar és eső elől menedékhelyeket improvizálnának, szép lassan négy-öt hatalmas szép házat építenek, hogy lássa a szomszéd, hogy mit is tud építeni ez a falu; ellenben azt nem látja a szomszéd, hogy addig, amíg ez a néhány szép ház elkészül, az egész falut a szél meg az eső nyomor-gatja és ha a házak elkészültek, az egész falunak akkor sincsen menedékhelye. Mi olyanok vagyunk, hogy reakcióképen nagydobra verjük az atlétikát, egynéhány fővárosi egyesületben és iskolában és egynéhány nagyobb vidéki városban fejlődik is az, ellenben az egész

országban a legszükségesebb (improvizált) testgyakorlat is panghat. Mi a külföldre járunk folyton versenyezni s ott a csempézással és a neveltlenségünkkel sokszor blamáljuk magunkat; míg a jelenleg gazdag Szerbiáról, Romániáról sohasem olvassuk, hogy a külföldön versenyeznének. Mi testnevelési főiskolát akarunk, dacára, hogy még különösen az Alföldön, rengeteg elemi iskolánk hiányzik és a tanítóképzésünk is sok kívánni valót hagy hátra. Mi nem tudjuk azt, mint Vass József miniszter mondta, hogy «ahogy a piramist nem lehet a csúcsára állítani, épen úgy nem lehet egy nemzet kultúráját főiskolák építésével megalapozni.¹ Mi stadiont akarunk építem, amely 1921-ben 500 millió koronába s ma már nem tudjuk, hány milliárdba kerülne s mi Amerikával, Olaszországgal és Németországgal akarunk versenyezni, hogy 1932-ben ne ezen említett államok egyikében, hanem nálunk legyen az olimpiád.

Még a görögöknél megérthetjük, hogy a sportot azért is vitték olyan nagyon a túlzásba, azért sportoltak, mert ruha nélkül sportolván, szép testre akartak szert tenni, hogy jobban imponáljanak, jobban hódítsanak, addig manapság már ezen a téren a szabóművészet sokat segíthet a bajon.

Hilty tanár írja 1910-ben a Glück című könyvében, hogy «a mai idők sok kedvtelése, gyűjtemények, agitációk és a sport mindenféle faja, mindig csak az élet igazi feladataival nem foglalkozó és ezért önmagával egyenetlen kedélynek a jele. Jeremiás 2, 13.²

Payot, pedig «a szabadelvű francia nevelő, az akarat neveléséről szóló munkájában (a magyar fordítás 2-ik kiadása 1912-ben jelent meg) a manapság divó soknál is több mindenféle testgyakorlásról így nyilatkozik: Ne tartsuk valahogy ezt a törekvést, mely bennünket az állatiassághoz sülyeszt alá, haladásnak. Volt a régi iskolákban túlzás, van a maiban is; de jobb szeretem túlzásait a középkori iskolának, melyek egy Aquinoi Tamást, egy Montaigne-t és egy Rabelaist adtak nekünk, míg a maiak «vezőversenyen győztes»-eket ajándékoznak nekünk».³

Tovább olvashatjuk Foerster könyvében, hogy «az angol tábornok, Baden-Powell, igazi nevelői éleslátással ismerte fel, mekkora veszedelem rejlik a finövendékek művelődésére nézve abban, hogy a testi nevelés, úgyszólván, öncéllá lett. Híres «Boyscout organisation»-jában azt a nézetét nyilvánítja, hogy a növendékek testi ereje fejlesztésének ne legyen egyéb célja, hanem csak az, hogy a növendékeket a veszedelemben Való segítő s mentő munkára alkalmassá tegye, melyet a német .«Pfadfinderbuch» bővebben kifejt és a fiúknak a

¹ Budapesti Hírlap 1921. XII. 25.

² 238. 1.

³ Id. Foerster. Iskola és jellem. 26. 1.

szamaritánus cselekedetben való gyakorlását, balesetekben, tűzoltáskor stb., kellő viselkedésre való szoktatását teszi a testi nevelés céljává, szóval a szeretet és a másoknak való lovagias szolgálás eszméjének rendeli alá».¹

«Nincs gondolkodó nevelő, aki ne tudná, hogy a test erősödése s fejlesztése, a lélek műveltségének nagy ellensúlya nélkül, a testi erő durva fitogtatásává s – hogy úgy mondjuk – a testi önértzet szertelen megnövekedésévé fajulhat, aminek az ember igazi műveltségére nézve, valóságos megsemmisítő hatásai vannak».²

*

Hogy egy államban, egy nemzetnél a testgyakorlat fejlőd-hessék, ahhoz a jó és alkalmas helyeken kívül, időt is kell adni az embereknek. A régi rendszernél épen az volt a baj, hogy semmire sem maradt időnk, mert naponta tíz-tizenkét órát dolgoztunk fizikailag és nem sokkal kevesebb időt töltött az irodában az agymunkás. Az ember örvendett, ha a munkája befejezése után haza, vagy a korcsmába vánszoroghatott, nem volt öneki már kedve és ideje tisztálkodni, öltözködni, sportolni, vagy társaságba menni. Örült, ha ehetett és hogy miképpen egyék, azzal már nem törődött. A külső kultúra az egész vonalon a posványba sülyedt, vagy még jobban mondva, nem tudott kiemelkedni a pocsolyából. A nyolc órai fizikai és a hat-hét órasi szellemi munkának a bevezetését már régen hangoztatták, de nem engedte azt a saját zsírjában megfúlni készülő oligárka és kapitalista rendszer. Természetesen ezen munkaidőnek az egyfolytában való keresztülvitele vezetne csak célhoz, amennyiben csak akkor maradhatna a délutánnak javarésze a testgyakorlatokra, illetve a külső kultúra, vagyis az egész harmonikus kultúra fejlesztésére.

A munkaidőnek az egyfolytában való keresztülviteléről, az úgynevezett durcharbeitenről, az 1907-1910-es években nagyon sokat írtak a bécsi lapok és mind azt hangoztatták, hogy ja, nem lehet ezt nálunk keresztülvinni, mert nálunk, illetve a kontinensen, a vonatjáratok úgy vannak berendezve, hogy a vonatok reggel és délután érkeznek és az érkezett árukat azonnal széjjel kell osztani, ki kell hordani és mindenütt el kell rendezni. Könnyű azt megcsinálni az angol szigetországban, ahol úgy lehet az államnak mindent bevezetni, ahogyan azt épen jónak látja. Pedig mi is jónak láttuk már régen a nyolcórasi és hat-hétórasi munkaidőt, csak épen nem tudtuk végrehajtani. A nyolcórasi és a hat-hétórasi munkaidő bevezetése mellett, úgy gondolnák az első pillanatra az emberek, hogy majd ezután sokkal kevesebbet fognak dolgozni. Pedig szó sincs róla, sőt majdnem meg-

¹ Foerster, Iskola és jellem. 27., 28. 1.

² U. o. 26. 1.

fordítva lesz, sokkal többen és sokkal többet fogunk dolgozni. Jó egészséggel, jó kedvvel és sokkal nagyobb intenzitással. Szívvel-lélekkel, tudással és ízléssel, az egész harmonikus kultúránkkal.

Mert ha az ember 2-4-ig fejezi be a foglalkozását, akkor marad ideje a tisztálkodásra (fürdésre), azután a sportra, a társaságra és az önművelésre. Az ember így a napi foglalkozás után megtalálja a maga énjét, igyekszik magát és magával a kultúráját összhangba hozni. A nyolc órai szórakozás után meglegedetten megy aludni és a nyolc órai alvás után, kipihenten örömmel megy ismét dolgozni. A négykor való zárást be kellene vezetni az élelmiszer kereskedésekben is. A kereskedőink is csak akkor művelődhetnek, ha idejük maradna arra.

A szellemi munkások hat-hét órai munkaideje arányban fog állni az izommunkások időbeosztásával, amennyiben az agymunka jobban fásaszt, a tudomány az anyagi kultúra teóriája folyton halad, a szellemi munkásnak nivón kell maradni, sokat kell olvasni és otthon sokat kell tanulnia. Ha a szellemi munkás tanult, képzett és állandóan nivón levő ember, akkor a hivatalában hat-hét óra alatt sokkal többet – és mindent sokkal jobban -, helyesebben végez, mint egy lestrapált gimpli.

A hét hetedik napját pedig, a vasárnapot szenteljük egészen a pihenésnek, a vallásos kötelességek teljesítésének, a sportnak és a szórakozásnak. A mulatóhelyeket és a vendéglőket, mint azt Angolországban teszik, zárjuk be vasárnap és a pihenésre, a sportra és a szórakozásra szánt időnkét töltsük a szabad ég alatt, kint a természetben, «mert a nagy természet hálás szokott lenni mindazokkal szemben, akik megértik és megbecsülik.»¹

Mindazon esetekben, amidőn nincs időnk tornázni, sportolni elmenni, üzzünk házi testgyakorlatokat. Horváth Mihály írja, hogy «az emberek maguk is rájönnek testük ápolásának, edzésének szükségességére, amit az üzleti vállalkozás is értékesíteni igyekezett s a házi tornaeszközök egész sorát hozta hangzatos ajánlások kíséretében forgalomba. Súlyzók, rugók, ruganyos gummihuzalokból állanak ez eszközök. Ezeknek használata talán nem felel meg mindenben a követelményeknek, így pl. hogy a karok izmainak túlságos használata mellett a test többi részét nem foglalkoztatja eléggé. Célszerű beosztással, az eszközök válogatott használatával azonban ezen könnyen lehet segíteni.

Rendszerint azonban azt tapasztaljuk, hogy a nagy felbuzdulás csak rövid ideig tart. A kezdetben egyedül üdvözítőnek tartott torna-

¹ Dr. Zelenyák i. m. 12. 1.

eszköz napokig, majd hetekig érintetlenül hever, a kevéssé változatos gyakorlatokat megunjuk s alig vesszük észre, hogy ismét visszatértünk előbbi lelket és testet örlő életmódunkhoz.

Kétségtelen, hogy a házitornázás végzéséhez akaraterőre, kitartásra van szükség. Hogy unottá ne váljon, gondoskodni kell bizonyos változatosságról. E gyakorlás unalmasságát nagyban enyhítené az, ha egy család tagjai, a családfő vezetése melleit közösen szentelhetnének naponta egy rövid időt a házi tornázásra. A gyakorlatok végzésére keressünk oly időt, amely előreláthatólag legjobban beillik időbeosztásunkba. A fölkelés utáni időszak azért lenne legalkalmasabb erre, mert a szabad mozgást akadályozó nappali ruházatot ilyenkor még nem öltöttük magunkra és a tornázás egybekapcsolható a test edzésére oly fontos bőrápolással, a fürdőzéssel.

A gyakorlatokat rendszerint az ú. n. alapállásból kiindulva végezzük. A 45°-ra kifelé forgatott lábakat mérsékeltén terpesztjük, kezeinket a csípőkre helyezzük, a fejet fölemelve, a vállakat hátrahúzzuk.

A főgyakorlatok a következők: Fejkörzés és hajlítás oldalt, előre és hátra; törzsökhajlítás, törzsökhajlítás, forgatás, karemelések, karlökések és körzések, ez utóbbiak összekötve törzsökmozdulatokkal; lábemelések, lábkörzés, térdhajlítás stb.

Ezen szabadgyakorlatokon kívül igen ajánlatosak a botgyakorlatok, erősebb gyermekeknek pedig a súlyzóval végzendő gyakorlatok.

A testgyakorlatokat állóhelyzetben vagy a tornapadon fekvőhelyzetben is végezhetjük, pl. hasonfekve nyújtott karral egy 120-130 cm. hosszú botot tartunk a kezünkben: számlálás szerint egyre a törzsököt és fejet fölemeljük, miközben a botot nyújtott karral a fej fölé emeljük, vagy a fej fölött áthaladva a derékig hozzuk; kettőre alaphelyzet.

Ilyen és ehhez hasonló gyakorlatokat nagy változatosságban végezhetünk, ügyelve arra, hogy tervszerűen úgy a törzsök, mint a tagok összes izomzatát működtessük.

Szabályképen kellene betartani, hogy a tornázás befejezésével testünket rendszeresen ledörzsöljük.

Nem ismerek oly foglalkozást, mely lehetetlenné tenné, hogy naponta legalább egy negyedórát testünk edzésére, ápolására fordítsunk.

Az antik képfaragó művészet remekein még ma is megbámuljuk a test formai szépségét és vonalainak szabályosságát. Ez a formai tökéletesség pedig bizonyára nemcsak a művészek képzeletében élt, hanem a valóságnak, az élő és az akkori szokásnak megfelelően meztelen tagoknak tanulmányozása vezette őket annak megismerésére. Tudvalevő pedig, hogy a régi korban a test hibátlan fejlődésére s a testnek a tornázás útján való fejlesztésére mily nagy súlyt helyeztek.

Ezt a formai tökéletességet a ma élő nemzedékben csak elvétve találjuk meg.

Eltételezve az embereknek általában véve satnyább fejlődésétől és a betegségektől, a helytelen életmód és ruházkodás, tagadhatatlanul nagyon sokszor oka annak, hogy manapság oly sok rossz testalkatú, elferdült emberrel találkozunk.»¹

¹ Horváth Mihály, A szép test. Új Idők 1911. I. 129., 130. 1.

AZ ÖLTÖZKÖDÉSRŐL

A meleg klímán származott ember eredetileg meztelen volt és sokáig járt úgy. Még mai napig is sok meztelen néptörzs van.

«Amint a dísz a legutolsó sorban az amulettre megy vissza, úgy a ruházat a díszből keletkezett.»¹

Manapság «a ruházat és lak képessé teszi az embert, dacolni az elemekkel s életét bármely égalj alatt föntartani, legyen az az északi dermesztő hideg, melyben csak kevés állat tarthatja fönn nyomorult életét s alig tengődhetik egy pár növényfaj; vagy a dél forró melege, melyben az északon élő állatok tönkre jutnak. Minden égöv, minden éghajlatnak saját állatai s növényei vannak; egyedül az ember képes mindenhol megélni, mint aki a külbefolyásokat, melyeknek amazok teljesen alárendel vék, belátása szerint módosíthatja s tetszése szerint maga hasznára alkalmazhatja.

Hogy az ember ruházat tekintetében szükségleteinek eleget tehessen, a természet mind a három országát, úgyszólván kizsákmányolta és fölhasználta: a növény e célra szárát, külhártyáját, virágát, gyümölcsét és nedvét, az állat pedig bőrét, gyapját, szőrét és csontjait szolgáltatja; sőt az ásványországot is megfosztja ékeitől, a drágakövektől. A fentebb említett nyers anyagokból még a félig művelt népeknél² is különféle szövetek készíttetek s a len, kender, pamut és gyapjú, selyem és bőr rég háttérbe szorították Ádám fügefalevelét, az ős németek medvebőrét s az indusok tollkötényét. Mi tehát az öltözetnek célja? Az öltözet célja: 1. hogy azáltal meztelenségünket fedezve, a szemérmert, mely az állatok fölé emeli az embert, megőrizzük; 2. hogy magunkat a küllég behatása, a hideg és meleg, a nedvesség és hirtelen időváltozások, a vakító fény stb. ellen védelmezzük, némely veszélytől megóvhassuk s némely működések végbe-
menetelét könnyíthessük; 3. hogy a szépség- és csinosság igényeinek eleget tehessünk.»

¹ Dr. Ludwig Reinhardt, Kulturgeschichte des Menschen. Bd. II. 371. München 1913.

Dr. Piszling V. F. i. m. 120., 121. 1.

Mi nem vagyunk divathősök és nem vagyunk sznobok, de egész munkánk főcélja a külső kultúra bemutatása, amiért az öltözködésnél is a három fentemlített pont közül – a két első pont szemmeltartása mellett – a harmadik, a szépség és csinoság szempontjából írunk.

*

«A franciák olasz eredetű két királynője volt az, akik Franciaországban a fényűzés raffinementjét, a modor és mozdulatok gráciáját és az öltözködés minden pompáját otthonossá tették. A munkát, amelyet Katharina¹ megkezdett, amikor az etikettet bevezette (erről az ő leveleiben is olvashatunk, amelyeket IX. Károlyhoz írt) és a trónust intellektpális emberekkel vette körül, később a spanyol eredetű királynők folytatták és ez a hatalom elég erős volt ahhoz, hogy a francia udvart az elegancia döntő bírójává és a hajdan való móroktól és törököktől származó előkelőség védőjévé avassa.»²

Amíg a női öltözködés divatját tulajdonképpen még ma is Franciaország tervezi, addig a férfidivat már régen átvitorlázott Angolországba, ahol IV. György barátja, Brummel dandy törvényeket kényszerített Angliára és a walesi herceget az öltözködésben és a «comfortabilismus»-ban olyan ízléshez juttatta, amely annyi jól öltözött tisztnek csinos előléptetést hozott magával.³ (Ugyanis «ha IV. György bárhol is jól öltözködő katonát látott, csak nagy ritkán mulasztotta el, hogy valamiképpen kitüntesse vagy előléptesse. A nem előkelően öltözködő embereket mindig nagyon rosszul fogadta.»)⁴

Gróf Kinskyné, Pálmay Ilka, írja angolországi útjáról az emlékirataiban:⁵ «Összetévesztettem a férjemet egy idegen úrral, ő ugyanis magas termetével, vörösseszőke hajával, rövidre nyirt bajuszával, cilinderében egészen angol volt, az angol urak pedig a megtévesztésig hasonlítanak egymáshoz. Ők a világ legelegánsabb férfiai». Például Sandrock Adél, az ismert drámai művésznő a londoni vendégszereléséből hazatérve ezt mondta: «Die Engländer sind zum verrückt werden». A csodálatnak ezt a paroxysmusát megértik azok, akik Londonban voltak.

Mint ahogy az asszonynak a párisi nő, úgy a férfinak az angol férfi az ideálja».

Sokan és különösen a nemhözzáértők általánosságban azzal érvelnek, hogy nem a ruha teszi az embert. Igen, nem egészen; de kiegészítő része. Látjuk a nyugati államoknál, láttuk a háborúban,

¹ Medici a XVI. században.

² Balzac v. m. Új Idők 1912. I. 560. \.

³ Balzac i. m. Új Idők 1912. I. 641. 1.

⁴ Balzac i. m. Új Idők 1912. I. 641. 1.

⁵ I. m. 173. 1.

hogy mennyit tesz a megjelenés. A tiszta, csinos megjelenés, a szép öltözködés.

Ezen rövid bevezetés után nem akarunk az öltözködésről hosszú leírást adni, mert az öltözködésnek (ha nem is olyan tág, mint a higiénianak és a testgyakorlatoknak) már egész irodalma van. Épen azért csak olyan apró dolgokra fogunk kitérni, amelyek nálunk még nem otthonosak és amelyek ellen az öltözködés, illetve a külső kultúra harmóniája szempontjából sokszor vétünk.

*

A kis gyermek lábát már a bölcsőben rontjuk. Olyan harisnyát adunk neki, amelynek az egész életre megy a kihatása. «A kis bölcsőben levő gyermeknél a lábujjak tudvalevően sugáralakúari állnak széjjel és a kis gyermek minden ujját külön tudja mozgatni, tud velük «játszani.» Néhány év múlva más képet mutat azonban a láb: a kúpalakúan összefutó tölcserharisnya, melynek a hegye a közepén van; az ujjakat lassú, elasztikus nyomással összeszorította és a láb talpát megkeskenyítette. A természet – mondja Sarké – a nagyujjunknak hét erős izmot adott és ezt szinte metódikusan mind megbénítja a szorgosan horgoló anya keze. Követelni kellene tehát, hogy a gyermek lábaira különleges harisnyák készíttessenek, melyeknél a harisnya hegye nem a közepén, hanem belül, a nagyujj oldalán legyen. Ezen a téren általános új irányt lehetne teremteni, hogy ha a leányok kézimunkatanítónői természetes alakú harisnyákat készíttetnének. Az ilyen harisnyák a hegyben tartósabbak is, mint a tölcserharisnyák.¹

Harisnyáink hegyét még nagyon kíméljük, ha a nagyujjaink körmét szorgosan és szépen vágván le, azt reszelővel laposra és kerekre simítjuk.

A kis olasz leánygyermeknél feltűnik, hogy a legcsöppebb és a legutolsó falusi leánykának is van alsónadrágoeskája.

Az ember elgondolkodhat rajta, hogy milyen nagy szerep is jut ebben a higiénianak és a morális nevelésnek?

A gyermek játszik a porban, belemászik, beleül a piszokba és az alsó teste mégis tisztán marad és nem is hül meg oly hamar. Még nagyobb erejét látjuk ezen öltözködésnek azonban az erkölcsösségben. Már a felnőtt leányok és asszonyok erkölcsösségében. Ezen felnőtt leányok és asszonyokba már kicsikorukban belé nevelték a szeméremérzést és ők hatalmasok is a vallásos erkölcsösségben. Nem kerültek ki közülük a tömeg «vengerkák», a háború nyomorában sem, jóllehet, hogy még erősítette őket a faji összetartozandóságuk, az egy

¹ A. Schmidt -Dr. Karl Euler, Encyklopädisches Handbuch des gesamten Turnwesens und der verwandten Gebiete. II. 514.!

nyelvük, de különösen a jó nevelésük, a kultúrájuk és a fölvilágosodottságuk.

«Az angol-amerikai nadrágöltözet kisfiúk és kisleányok részére (egy kimenő és egy játékelöltővel átalakítva) a legpraktikusabb, ami a gyermekeink részére létezik; minden mozgásmódnak meg van benne a szabadsága.»¹

Mi ellenben már a kicsi gyermekbe belé neveljük a hiúságot és a tetszvágyat, amely nevelés később olyan sokszor a boldogtalanság és az erkölcs rovására megy. Dr. Ammon írja a gyermek nevelésére, illetve öltözködésére vonatkozólag: «A gyermek játszótársak után vágyódik, velük együtt akar lenni, tetszeni akar nekik és végül akarja, hogy szeressék. Ellenben a nevelésnek itt is vezető- és védőformában kell beleavatkozni, hogy ezen, a gyermekkel veleszületett ártatlan tesszési hajlam ne tetszvágyás és hiúsággá alakuljon át. Mennyi anya hibázik benne, hogy ők ezen szirteket nem kerülik idejében, hogy ők a gyermekeiket tarka-barka fényes és puccos ruhában közszemlére teszik! Ne égess fiatal anya a te gyermekednek fiatal, kedves hajába művészi fodrokat, mert könnyen soha ki nem nevelhető hiúságot égetsz a szívébe, akadályozod az ő szabad, tiszta kedélyét és azt a gögösség kötelékeibe üződ».²

A fiúk öltözködésénél nagyon fontos a jó nadrágszabás. «Sokat hibáznak a nadrágkészítésnél a nagyon szűk és rövid szabással a szabók; dörzsölés, a hímvesző izgatása és sokszor ezek következtében az ezen szervvel való visszaélés a rossz nadrágok eredménye.»³

*

A nők öltözködésénél a fűző, a szűk cipő és a magas sarok ellen kellene küzdeni.

«Mi nevetünk, ha kínai nőt látunk, ki szalagok s kötelékekkel, rézcipőkkel eltorzított pici lábain ide s tova biceg, mint a ruca: ennek dacára a hölgyek és kisasszonyok nálunk is vállfűzőnek nevezett mellvérttel annyira összeszorítják a tüdőt, gyomrot, lépet, májat és beleket, hogy a lélekzés, vérkeringés és emésztés akadályoztatik; s mindez csak azért történik, hogy karcsúságuk által annál nagyobb tetszésben részesülhessenek.»⁴

Divatot tanulni, – miután a magyar nők fejlettebb idomokkal bírnak, mint a francia nők, – nem Parisba, de az angolokhoz kellene menni, vagy még jobban mondva, külön magyar divatot kellene alkotni.

¹ Frau Dr. Emanuele-L. M. Meyer, Vom Mädchen zur Frau. 21. 1.

² Dr. F. A. von Ammon, Die ersten Mutierpflichten und die erste Kinderpflege. 305., 306. 1. Kitűnő könyv, le kellene fordíttatni magyarra.

³ Frau Dr. Emanuele – L. M. Meyer i. m. 66. 1.

⁴ Dr. Piszling Y. F. i. m. 122. 1. "

«A legtökéletesebb divatművészet: egyénien öltözködni. Paris azért is jutott divatviláguralomra, mert ott senkisémm akar úgy öltözködni, mint a másik, hanem mindenki az egyéniségéből vetít valamely reflexet az öltözködésére. Ezért van, hogy Parisban a könnyű erkölcsű nők általában fényűzőbben és szertelenebbül, az igazi úrhölgyek egyszerűen és választékos ízléssel öltözködnek.

A ruha sokszor elárulja a nőknek összes erényeit és hibáit. Eltakarja a testet, de ugyanekkor felfedi a lelket. Hangsúlyozhatja a testi előnyöket, de épúgy kidomboríthatja a lelki fogyatkozásokat is. Az esztétikailag érvényesülni vágyás rendszerint célt téveszt: testi széphatásra törekedve, lelki rútságot hirdet. A nő az öltözkéssel nemcsak ízlést vagy ízléstelenséget, de az érzéseit, az ösztöneit is gyakran elárulja.

A nemesen, egyszerű ízléssel öltözködő nő ruhájának formája, külsőképe nemcsak azért választékos, mert az illetőnek műízlése a színek és formák összeállításában az egyszerűt kedveli, hanem a legtöbb esetben azért, mert annak a nőnek egész érzés- és lelkivilága tiszta és nemes. Minél tisztábbak az érzéseink, annál egyszerűbbek a megnyilvánulásai. A női ruhánál fontos, hogy az érzésnyilvánulások a művészetben, mint nemesítő eszközön át találjanak kifejező formára. A nép egyszerűsége inkább ősállapot, zavartalan ösztön, a művelt ízlésű emberé azonban épúgy erkölcs, mint tudatos eredmény. A kultúráltságnak magasabb foka kell ahhoz, hogy az egyszerűben is művészi gyönyörűséget találjunk s ugyancsak magasabb lelki és szellemi kultúra kell ahhoz, hogy az egyszerűséget ne hiánynak, szegénységnek, hanem ízléssel alkalmazott erkölcsi többletnek, vagyis értéknek tekintsük.

Az egyszerű és Ízléses öltözködés tehát nem kényszerű szegénység, hanem magasabb kultúra. S ez a kultúra minél fejlettebb, annál inkább tudja úgy művészi, mint erkölcsi szempontból a cifrát, a szertelent megvetni s az oktalan pompát és fényűzést kerülni. A hadseregszállítónék fényűzésének erkölcsi oldala már nem egyszer a törvényszéki tárgyalásokon nyert megvilágítást; ízlésük pedig éppen kultúrátlanságuknál fogva nem helytálló s ha néha sikerül is egy-egy ruhájuk, az a szabónak az érdeme; minden ízléstelen szertelenségük azonban már a saját rovásukra irandó.

A józan takarékoság, az okos gazdálkodás ugyancsak nem mindig kényszerű szükség, hanem a lehetőségek vagy egyéb szempontok tudatos mérlegelése is s mint ilyennek van vonatkozása a kultúrához, de még inkább döntő hatása van egész erkölcsi életünkre.

A női ruházatkodásban tehát a legszebb harmóniában érvényesülhet a művészet és az erkölcs, a test külső szépsége és a lélek belső

nemessége, az ízlésnek úgy a forma, mint a tartalom szempontjából való egyszerűsége.

Az egyszerűség kultusza tehát csak akkor terjedhet, ha a nő erkölcsi világa és műízlése a célnak megfelelően fejlett. A keresztény kultúrájú hölgyközönségnek egész érzés-, gondolat- és jellem világa a nemes erkölcsön épül fel s ha ennek ellenére akadna köztük, aki nehéz anyagi körülmények között is hódolna a fényűzők divathóbortjának, ez nem mindig írható az erkölcs számlájára, az ok igen sokszor az ízlésbeli tájékozatlanságban keresendő. Akinek az ízlése, ha ugyan még egyáltalán van, legfeljebb csak ösztönszerű, vagyis *nem* tudatosan kiművelt, annak *nem lehet* önálló kritikája s ennek következtében nem állhat szilárd alapokon a mások utánzásával szemben erkölcsi ellenálló képessége sem.

A divathóbortok kikerülésének a nyitja tehát az ízlésre nevelődés.. Erről a kérdéstről kellő gyakorlati példák és útmutatás kapcsán a Magyar Kultúra ez év¹ április 20-iki számában hosszabb tanulmányban fejtettük ki a mondanivalónkat. Ehelyütt tehát csak újból felhívjuk az olvasó figyelmét az akkor mondottakra s megjegyezzük még, hogy az ízléses öltözködés alapelveivel, feltételeivel alig pár hónapja «A női divat művészete» címmel megjelent könyvünkben foglalkoztunk kimerítő részletességgel. Ezúttal, egy cikk szűk keretén belül elég, ha a következőket ajánljuk a hölgyek figyelmébe.

Az öltözködésnél, a ruhaformák összeállításánál elsősorban a termet, mozdulat és kedélyviszonyok veendőik figyelembe. A teltebb idomú nő lehetőleg kerülje a keresztcsíkos és világosszínű ruhát, a vékonyabb termet viszont ezeket részesítse előnyben. A világos szín és a keresztben vonuló csíkok optikailag növelik, terjedelmesebbé teszik a termetet, a sötét színek és függőlegesen haladó csíkok soványabbnak mutatják. Az alacsony, teltebb nő ne viseljen sohasem rövid és bő szoknyát, mert a szoknya rövidegsége még alacsonyabbnak mutatja a testmagasságot, tehát egyszersmind szélesít is. Az így öltözködő molettebb nő nem ízléses látvány, hanem groteszk figura, amiről minden jószemű olvasó, akár tüstént is meggyőződhetik, mihelyt kimegy a korzóra, az Andrássy-útra, vagy a Teréz-körútra. Ez a mai rövid, bő szoknya-divat jó a gyenge, törekeny testű francia nőkre és a magas, nyúlánk bécsi hölgyek számára, de nálunk, bármennyire viselik is, a legnagyobb mértékben Ízléstelen a magyarországi, túlnyomó többségben mégis csak teltebb és kisebb termetű nőkn. Ha valakinek a természete erős, igyekezzék ruhájával gyengíteni, ha gyengébb, törekedjék erősíteni.

¹ 1916. Szerző.

A mozdulatbeli sajátságok: a járás, mozdulatok, gesztusok a formát feltétlenül, a színt már kevésbé befolyásolják. Széles, alacsony termet, nehezkesebb mozdulatokkal, lomhább járással, ne viseljen lehetőleg fehér, túlvilágos, avagy túlélénken színes ruhát, vagy legalább is a világos színek tompább tónusait válassza. Az ilyen nőknél a ruha formája se legyen túlságosan eleven, a díszítés legyen mérsékelt. A középtermetű, helyesebben az arányos termetű nőknek jó minden forma és szín, a díszítés pedig az illető temperamentumához simuljon.

A mostani háborús világban sem a színnek, sem a formának túlságos elevensége nem ízléses. A mai korhangulatnak megfelelő ruha színben tompítottabb, formában nyugodtabb, nemesebb, egyszerűbb s a díszítésben is mérsékelt.

A stílus mindig a kor gondolkodásmódjának a kifejezése s ép ezért a stílszerűen ízléses ruha ma ne legyen szertelen. A divatművészet évezredek óta mindig a kor hangulatának, a társadalmi viszonyoknak hű kifejezője volt. A divat nem független tehát a társadalomtól sem, miből önként következik, hogy a nő öltözködése – az ízlés határain belül – kell, hogy alkalmazkodjék a nő társadalmi helyzetéhez. Ezen törvényen mit sem változtat az, hogy nálunk a legtöbb öltözködésbeli ízléshibát azáltal követik el, hogy a hölgyek nem a maguk társadalmi elhelyezkedéséhez mérten öltözködnek. Elég, ha e tekintetben rámutatunk arra, hogy nálunk a varrólányok és az irodahölgyek egy része selyemharisnyában jár az utcán, az utca-seprőnők magassarkú (steklis) cipőt viselnek, a villamos nőikalauzokat rendeletileg kellett eltüntetni a dekoltázstól. Vagy gépiró kisasszonyok selyem estélyi ruhákban járnak a hivatalukba, a vidéki szatócsnék szombat délutánonként hatszázkoronás selyem ruhákban, selyemharisnyákban, plörözös kalappal a fejükön róják a kisváros sárosporos, rosszul kövezett vagy kövezetlen utcáit s ez a sok szerencsétlen teremtés még azt hiszi, hogy ízlésesen, szépen öltözik, holott nem egyéb nevetséges karrikatúránál.

A ruha műipari termék és így használati cikk is s mint ilyennek megvan a maga rendeltetése. Aki ezt figyelmen kívül hagyja, "szintén ízléshibát követ el. Más a rendeltetése a munkaruhának, az utcai öltözéknek, mint az estélyinek, az ünneplőnek, az alkalmi. Aki tehát az alkalmi ruha stílusának megfelelő ruhában megy a piacra bevásárolni, vagy az irodába, vagy sétálni, ép oly ízléstelenséget követ el, mint aki a takarításhoz használt háziruhájában menne el a hangversenyre. Ép így ízléstelen a zárt helyiségekben ünnepi alkalmakra szánt magas steklis cipőnek és selyemharisnyáknak az utcán való állandó viselése. Avagy nem fejtetőre állított logika az, mikor a nők a világért sem mennének az utcára kalap nélkül, mert

a szabad fej estélyi, színházi stb. viselet, de ugyanakkor estélyi és színházi ruhákban járnak a hivatalukba, vagy sétára . . .

Az egyszerű, ízléses öltözködésnek tehát számos feltétele van: Az elsoroltakon kívül nem utolsó szempont még az anyagi helyzet. Erre vonatkozóan elég, ha rámutatunk arra, hogy mindnyájan többekévesbbé egy bizonyos társadalmi réteghez tartozván, ez a réteg megközelítőleg mégis csak ismeri az anyagi viszonyainkat. Aki tehát a körülményeit meghaladó mércékben öltözködik, már ezzel is ízlés-hibát követ el. Ha valakiről tudjuk és valaki mindig van, aki tudja, hogy erején felül költ ruhára, annak az esztétikai formák értelmében legtökéletesebben elrendezett ruhája sem érvényesül már egészen ízlésesnek. Az esztétika az etikából is kap mindig valamelyes szépség-reflexet, viszont felszínes erkölcsi felfogásból, vagy az erkölcstelenségből pedig foltot. A művészi szép nem csak külsőleg, hanem az egyéniséggel harmonizáló belső lényeg is; s ki merné tagadni, hogy a nő egyéniségét lelkivilágának a nemessége adja meg elsősorban s a legesztétikusabban. Aki erején felül költ ruhára, az árnyat vet lelkivilágára, erkölcsi felfogására s így vétkezik az ízlés ellen is.

- Nagy általánosságban ezek volnának az egyszerű, ízléses öltözködés művészeti és erkölcsi szabályai. A sorainkat olvasó hölgyeket kérjük, gondolkozzanak egy kicsit azokon, miket a sorokba foglaltunk. Igyekezzenek a nők Ízlésre nevelődni s ha az ízlés minden említett vonatkozásában vérükké válik, nem kell majd ligák alapításával felhívni a figyelmet arra, hogy a divatfényűzés mikor nyomort teremt vagy a szükségestől vonja el a pénzt, erkölcstelensége mellett esztelenség is.»¹

A férfi öltözködéséről sem vesztegetünk sok szót és csak azokat a dolgokat fogjuk felsorolni, amelyek nálunk még nincsenek a köz tudatban és amely dolgok olyan nagyon az ízlésnélküli emberek, a külső műveltség szempontjából a keleti népek sorába soroznak bennünket.

Ma már a nyugati népek legutolsó férfiembere sem visel inget fölvarrt kézelő nélkül. Honoré de Balzac már a XIX. század elején kigúnyolja azokat, akik külön kézelőt viselnek és «Az előkelő élei: pszichológiájában» a kiskereskedő, a kisebb katonatiszt és a hivatalnokokról azt írja, hogy «ők visszaélnék a fölgombolható kézelők intézményével.»²

¹ If j. Gonda Béla, Egyszerűség, ízlés, divat. Magyar Kultúra 1916. május 20.

² I. m. Új Idők 1912. I. 509. I. – Miután ezen sorokat papírra vetettük, 1919. év végén, a pesti utcák kirakataiban megjelentek a felvarrtkézelős fehér-, zefir- és flanelledek.

A külön kézelőt nyugaton «csövecskének» (Röllchen) nevezik és már réges-régen különböző módon és a különféle vicclapokban ostorozzák. Már messziről és még rendesen a fényképről is meg lehet ismerni, ha valaki csövecskét vagy felvarrt kézelőt visel.

A felgombolható kézelő mindig a külső kultúrátlanság és a tisztátalanság érzetét is kelti az emberben. A viselője a toalettváltás közben nem veszi le az ingét, nem levegőzteti a testét és valószínűleg nem is vált inget, hanem a társaságba is abban az ingben megy, amelyikben egész nap fáradt, dolgozott. A tisztaság érzetet azonban mégis mutogatni akarja, tiszta kézelőt vesz vagy a munkában használt alsó felét egyszerűen fölfelé fordítja. Láttunk már olyan mandzsettát is, amelyiknek az egyik fele tarka, a másik fele meg fehér és láttunk már olyan embert is, aki egy nagyobb vacsorára volt hivatalos és ott a vacsorán vette észre, hogy a fehér ingéhez tarka a kézelője és ez az ember az asztalnál egyszerűen lehúzta a fel nem gombolt felgombolható csövecskét és megfordította.

A felgombolható és rendesen fel nem gombolt kézelő a gravitáció törvényei értelmében a karokkal való mozgás közben a kabát ujjából mindig kifelé iparkodik és mi sokszor látjuk, hogy a billiárdozók, a kártyázók és a gesztikulálók a kézelőiket az asztal falával vagy a másik kezüknek a segítségével szépen visszatolják. Karambolisták és kuglizok közül sokszor látni olyanokat is, akik a piszkos kézelőiket nyugodtan teszik le az asztalukra, vagy felrakják a ruha-fogasra.

Természetesen nem az a fontos, hogy felvarrt vagy felgombolható kézelőt viseljünk, hanem az fontos, hogy az egész fehérnemű liszta legyen. A fehérnemű az egész világ minden részén és nyelvén a «fehér»-ből, vagy a «mosás» (Wasche)-ből vette a nevét. Tehát mindenütt és mindig tisztán viseljük. Különben is a fehérnemű tartja a legtisztábban és védi a legjobban a testet és a felsőruhát. Igaz, akkor is épen úgy védi, ha a kézelőt felgomboljuk. Igen, de amennyiszor friss kézelőt veszünk, ugyanannyiszor tiszta inget is kell vennünk. Már pedig ha annyiszor veszünk tiszta inget, mint ahányszor kézelőt váltunk, úgy mégis célszerűbb, ha az ing ujjá és a kézelő egy darabból van. Nem kell gombolgatni, szebb és befejezettebb a forma és a felvarrt kézelő a kabát ujjából sohasem lóg egy centiméternél jobban ki és sohasem fordul mellette elő, hogy a tiszta kézelő alól egy hamvasszürke vagy piszkos ing kandikáljon ki. A felvarrt kézelő morális kényszerítő eszköz is a tisztaságra.

Dr. Pisiing írja, hogy «a ruházat legyen mindig tiszta s a fehér-ruha gyakori változtatására a lehető legnagyobb figyelem fordítás-sék. E szabály elhanyagolása sok betegséget eredményez. Jól tudjuk, hogy a kézműves és napszámos nem járhat mindig jó s divatos kabát-

ban · de azért öltözéke tiszta lehet, ha mindjárt folt foltot ér is ruháján -a tisztasághoz nem kívántatik egyéb erős és szilárd akaratnál.»¹

Dr. Zelenyák mondja, hogy: változtassunk gyakran – ha lehetséges mindennap – fehérneműt, különösen erős izzadás után.²

A szép, tiszta, friss kézelős ingnek viselése szinte megnyugtatólag hat az emberre. Az ember tudja azonkívül, hogy erősebb mozgás, billiárdozás, kuglizás, tánc és esetleg szónoklat közben nem ugrik ki ki a kabátból, hanem annak az ujjával megy vissza. A szép, felvarrt kézelő hozzájárul a billiárdozó a kuglizó, a táncos és a szónok kedélyének a nyugodt hangulatba való hozásához.

Sokan azzal fognak érvelni, hogy a felvarrt kézelős ing viselése sokba kerül. Igen, sokba kerül annak, aki meg van szokva állandóan egy jégeringet (nyáron netzinget) vagy az úgynevezett univerzális inget viselni, amely univerzális ingben dolgozik, a kézelő fel- vagy fel nem gombolása után társaságba megy és ugyanabban az ingben alszik is. Viszont természetesen a felvarrt kézelős ing viselése is sokba kerül akkor, ha a szépen vasalt kézelős ingben megyünk a napi munkára, ugyanabban az ingbe« megyünk a társaságba és a végén még ugyanazon ingben alszunk is. A gyakoribb mosás csak látszólag kerül tölbe, mert ha az inget rövid ideig hordjuk, úgy röviden, kicsit kell mosni és már megint tiszta; míg tudjuk a por, a piszok, a rozsda, a nedvesség minden anyagot ront és a kikezdett anyagból már csak fáradtság útján és az anyag rontása mellett lehet csak «fehér» fehérneműt kapni.

A kézelős ingek első beszerzése mindenestre többbe kerül, mint a felgombolható kézelőjű ingeké, mert a kézelős ingeknél az első beszerzést bővebbre kell szabni, de azután az állandó kiegészítés mellett egyáltalában nem drágább a közönséges ingnél.

A fehérneművel való ökonomikus gazdálkodás és az ember tisztasági érzete a nyugati művelt államokban már a régi időkben a három ing és pedig: a hálóing (újban pyjama), a munka- vagy a sporting és a társaságbeli ing szisztémájára vezette az embereket.

A hálóinget már a régi időktől fogva mi is ismerjük, a pyjama-ra pedig majd rá fogunk térni.

A munka- és a sporting közül a munkaing -■ most a háború alatt a siffön, zefir és a vászon fogyása folytán – jött nálunk használatba. A munka- és a sporting készüljön flanell, oxfór, nyersselyem, turing vagy burettgyapjából. Ezen anyagok jól tartják a meleget, a nedvességet magukba szívják és a szélben sem hűlünk meg bennük. A kézelőjük ugyanabból az anyagból való, fel van varrva és vagy simán hengeralakú, vagy pedig visszahajtható.

¹ Dr. Piszling V. F. i. m. 125. 1.

³ Dr. Zelenyák i. m. 155., 156. 1.

A társaságbeli ing fehér, vagy – még most közvetlenül a háború után – tarka. Mind a két esetben, de a tarkánál okvetlenül csinál-tassunk még egy vagy két pár felvarrható tartalék kezelői, mert a kezelő, ha helytelenül túl keményre és fényesre vasalják, hamar törik.

A színes inget csak a meleg hónapok alatt kb. május közepétől szeptember közepéig viseljük. Frakkhoz, szmokinghoz, gérokhoz és cut-away-hoz (zsakethez) természetesen sohasem. A gallér lehet fehér is. Csak szép diszkrét színeket és mintákat válasszunk. Télen még a legszebb, legmelegebb napokon se viseljük tarka inget.

Az ünnepélyes estéli öltözékünkhöz, a kivágott mellényhez csak fehér és keményített mellű inget viselhetünk. Az igen korrektül öltözött uraknak a gallérjuk az ingre van varrva. Miután az ilyen ingnek a vasalásához rendkívüli ügyesség szükséges, ilyen vasalót pedig ritkán lehet találni, azért hallgatagon meghonosodott a felgombolható gallérnak a viselése.

Nálunk még sokan viselnek kaucsukkézelőt és gallért. Hiába, kevés az érzékünk a szép és a higiénikusság iránt. A kaucsukkézelő mindig a piszkosság érzetét kelti az emberben, csövecske is és pattanás, vagy nyitott seb esetén direkt káros, inficiál az egészségre. Az árusítását és viselését egyenesen be kellene tiltani.

Az embereink kilencven százalékának rossz helyen vannak a kezelő gombjai. Ugyanis kezelőgombjaink a pulzusaink alatt vannak és azok a munkánál, az írásnál akadályoznak bennünket és kezelőink nem kölcsönöznek a kabát ujjával egy befejezett formát. A kezelőgombok, mint némely kabát (szakkó) ujján a gombok, kifelé valók. Tanítsuk meg fehérműködésítőinket és öreg ingeink kivágásait varrassuk 6-7 centiméterrel kifelé.

A végig gombolós inget, amelyet úgy lehet felhúzni, mint egy kabátot, nálunk csak nagyon elszórtan lehet látni.

A három ing szisztémája majd nemcsak az esztétikus tisztaságra, de a váltásuk és így a levegőzés (önkéntelen napfürdőzés) következtében, az egészségre is befolyással lesz.

A kultúra terjedését, az ing példáján bemutatva, következő rövide fogott megfigyeléseinket óhajtjuk közreadni.

Tudjuk, hogy a volt Monarchiában Karlsbad volt az a hely, ahol gyógyulást és szórakozást keresvén a legtöbb külföldi ember, különösen a leggazdagabb amerikaiak, angolok és franciák jöttek össze kis helyen és sokszor az uralkodó családok tagjai, sőt annak idején maga Edward angol király is, a külső egyéni kultúra királya, többször és hosszabb időt töltött Karlsbadban. Természetesen ezeknek szokásait, tulajdonságait a többi idegen országok fürdőzői és a csehek látták, figyelték, megbeszélték és utánozták. Kinek ne impo-

nálna a szép, jó és az igaz külső kultúra. Ámde a legtöbb ember,, különösen aki maga sem ért hozzá, csak a külső kultúra külszíneit látta meg, a mélyebben fekvő és diszkrétebb szokások, mint a fehérnemű viselési és készítési módja, addig rejtve maradt előttük, míg ezen nyugoti magas kultúrájú emberek a saját szükségleteik fedezésére, illetve kiegészítésére a karlsbadi fehérnemű készítőket a készítés módjára, célszerűségére és szépségére, valamint az anyag minőségére vonatkozólag ki nem oktatták. Szinte azt lehetne mondani, hogy Karlsbadban iparművészek támadtak, akik a cél, az anyag és a technika hármasságát szigorúan betartották. Az élelmes csehek, hogy a kultúrát, a vonzó erőt minél nagyobb mértékben fejlesszék, később már maguk küldtek a nyugoti államokba tanulókat, iparosokat, akik azután magasra fejlesztették a cseh fehérnemű ipart, a vászongyártást, a szövetyártást és a ruhakészítést és az emléktárgyak készíthetése céljából az üveg- és porcellángyártást. Ezeknek a hatása következtében azután későbbben lehetett már látni, hogy a volt Monarchiában, a külső kultúrát illetőleg a legmagasabb fokon álltak a csehek, különösen a cseh felső osztály. Azután a cseh lovastisztek. A dragonyosok. Amint tudjuk, hogy a csoportérinkezés a kultúra legjobb terjesztője, úgy a volt Monarchiában a szép fehérneműnek a cseh lovastisztek voltak a terjesztői. Mindig és mindig több lovastiszttel jöttek össze a manővereken, az equitációkban, a lovagló tanár képző tanfolyamon, a hadiiskolán stb. így már 1908-ban hadiiskolai évfolyamunkban, egy-két magyar huszárezredben' tiszti kivételével, minden lovastisztnak és már egynéhány gyalogos tisztnak is felvarrt kézelős inge volt és a lovagláshoz és az iskolába csak flanel, oxfor, turing stb. anyagból készült ingeket viseltünk. Természetesen a mi mágnásaink és az olyanok a felső tízezerből, akik sokat tartózkodtak a külföldön és különösen, akik nyugatról házasodtak, vagy akiknek ott rokonaik voltak, szintért régen viselik, vagy talán mindig állandóan is viselték a felvarrt kézelőt és talán a felvarrt gallért is. Mert hiszen, akik mindig jól értettek a higiéniahoz, a szép, jó és az igazhoz, azok nem ugrottak be a pár francia és angol, aztán meg a német gyárosok reklámainak, a takarékosági álpropagandáiknak és nem viseltek soha külön fehér vagy forgatható tarka, felgombolható, de a legtöbbször fel nem gombolt mandzsettát. A vidéken és egyszerű viszonyok között élő jó édesapám se akart soha behódolni a külön kézelő viselési módjának és mindig szépen felvarrt és jól keményíthető gallér- és kézelősinget viselt. Középeurópában (természetesen még Németországban is) azonban még igen lassan haladt az ing kultúrája, vagyis az eredetihez való visszafejlődése. A háború előtt a Monarchiában, az említett körökön kívül, még mindig alig lehetett egy-egy jó szabású kézelősinget látni, még a kirakatokban

sem, míg a háborúban már, a praktikusság, rá vitte az embereket. A mögöttes hátországokban csak olyan inget gyártottak és a háború után, a cseh és a német gyárak egyszerre elárasztották a kereskedőinket és a kirakatainkban már alig lehetett másféle inget látni. És ez így van minden kultúrával, ha nincs, aki azt magyarázza, ha az állam maga is nem fektet rá súlyt, úgy csak nagyon lassan és nagyon titokban halad előre és amire kifejlődik, már meglepetéseket és eltolódásokat hoz létre. Mint a láncszem, úgy egymásba kapcsolódik minden kultúrjelenség, az egyiknek a fejlesztése a sok többit is részben magával vonja, az egyes kultúráknak az elhanyagolása pedig az egész kultúréletünkre nagyon gyenge fényt vet.

A pyjama-ról írt alábbi cikket F. W. Koebnernek a «Der Mann von Welt» című könyvéből közöljük:

«Elővigyázatból nem teszem hozzá a névelőt. Az amerikaiak könnyű, ő csak egyszerűen azt mondja: «the pyjama», kérem tessék lefordítani! Heyses idegennevek szótára ezt az «instrumentumot» még nem ismeri; a pyámie-t ezzel abszolút nem szabad összetéveszteni; de különben még a napjaink legelőkelőbbjei sem jutottak meggyezésre a névelőt illetőleg.»

«A döntést bízzuk tehát majd a még összehívandó filológiai konferenciára és a divatos éjjeli öltözetet nevezzük pyjamanak.

A Németbirodalomban kb. 64,000.000 embert ismerek, akinek a pyjama létezéséről fogalma sem volt.

Fokozatosan terjed azonban a további körökbe és különösen azokba, akik adnak valamit arra, hogy «minden élethelyzetben urak» maradjanak.

A hálóöltözetről, amelyet természetesen az angolok vittek be a férfigárdrob fegyvertárába, azt a rosszat akarják terjeszteni, hogy nem engedi meg az elég ventilációt és nem higiénikus.

Az azonban csak az anyagtól függ; aki könnyű angol flanelt, kreppet vagy selymet használ, az kevésbé érzi mint – horribile dictu – a hálóinget,

Bocsánatot kérek, hogy ezt a témát a nagy publikum előtt tárgyalom. De hát mi – sit venia verbo – a «hálóinget» akarjuk eliminálni.

El lehet valami nevetségesebbet, valami plumpabbat képzelni, «mint a teremtmény urát» hosszú hálóingben?

Aki a Vörös-tengeren át, keletfelé a kínai vizekbe utazik, az a pyjama jótékony hatását meg fogja ismerni; 50° meleg mellett tevékenynek lenni képtelenség; egy könnyű pyjama kabinviseletnek megfelel.

A kis gőzösökön, nem postagőzösökön, hanem «tehercsonakon», amíg azok a forró égőv alatt járnak, amennyiben nincs szolgálatban, a fele legénység pyjamában él.

Colombóban, Bombayben, még jobban mondva Kínában, reggel a hajóra jönnek a benszülött szabók és estére már szállítják a mérték szerinti krepp, selyem vagy gyapjú pyjamát; ahogyan az ember óhajtja, igen olcsón és jól, épen úgy a tropikus öltözetet. Bombayben például egy kitűnő pyjama három márkába kerül, míg itt annak 200 márka volna az értéke; egy tropikus öltözet itt 600 márka, ott hal márkába kerül.

Amilyen világosak az esztétikai előnyei, épen olyanok higiénikaiak is; pyjamában nem szerez az ember kellemetlen reumát, meri az ember egyöntetűen be van takarva és a nyári takaró nélküli alvás közben a moszkítók ellen is véd. A Kolóniákban, Amerikában és Ázsiában a célszerűségénél és a könnyen beszerezhetőségénél fogva a pyjama egyenesen népviselet lett; senki se akarná nélkülözni. Dr. Ike Spier».¹

Legújabbban a nők is viselik a pyjamát. Még az «Illusztrirte Zeitung» aug. 10-iki száma is sok szép pyjamában levő női képet közöl és Margarethe v. Suttner a «Die elegante Frau» című nagyon szép könyvében is tesz említést róla.

Az idén már a legtöbb olasz fürdőhelyen a vacsoráig, állandóan pyjamában jártak a nyaralók.

*

Röviden az ágyról is írva, Zelenyák dr. szerint: «Az alsó dunna helyett inkább kis matracokat használjunk, mert ezek kevesebb tisztálanságot vesznek föl és tavasszal – főleg nyáron – könnyebben tűrhetők».²

Az ágyaink bizony még nagyon sok kívánnivalót hagynak hátra. A nép körében sehohsem látunk praktikus, a higiénianak megfelelő ágyat. Népünk a zsákba tömött, sokszor nedves, poshadt szalmán alszik. Nem szellőzteti és a szalmát ritkán váltja. A szalma idővel kiszárad, megtörik és az ember belesüpped. Görbén, egészségtelenül fekszik benne. A tüdővésznek készakarva vagyunk a táplálói és terjesztői. Olaszországban a legutolsó embernek is matrácja van. Szép, domború, a mellkast szabadon tartó és az egész országban teljesen egyforma. Szinte úgy tűnik föl, hogy az állam szabályozza a gyártást. Okosan alkalmazott szubvencióval és kényszerrel nálunk is sokat lehetne segíteni a bajon. Tudjuk, hogy az olaszoknak kevés szalmájuk van, de azért a szalmafölöslegeinket mi mégis másképen hasznai-ba tnök el.

¹ Kochner i. m. 34., 35. 1.

² Dr. Zeleuyák: i. m. 155, 156. 1.

«Az ágyneműnket szellőztessük, takarítsuk és tegyük ki a napra, különösen az ágynak huzatát kell változtatnunk. A tiszta, friss fehérneműnek jóhatását maga a természet, mindjárt az első pillanatban, igazolja, mert az egész testet jóltevő, kellemes érzés járja át, melyben a szervezet hálája nyilvánul.»¹

*

Az alsónadrág használata is a tisztaság és a praktikusság szabályainak feleljen meg.

Gyaloglás, hegymászás, vadászat és lovagláshoz a legjobb a hosszú trikó alsónadrág.

Házi, utcai és a társaságbeli öltözködésünkhöz vegyünk rövid alsónadrágot és hosszú harisnyát.

Nálunk azonban még a legtöbb kabátos ember is a legtöbbször olyan alsónadrágot visel, mint a nép. Hosszút és alul pántlikásat, vagy pántlika nélkülit. A pántlikás alsónadrágot a viselője sokszor kívül köti a rövid harisnyán, a pántlika nélküli hosszú alsónadrágok pedig kicsit rövidebbre szabatták az alsónadrágot és azt kötés nélkül szabadon hordják.

Mindkét viselési mód mellett kerek, bő, egyenetlen és sohasem szépen vasalt nadrágban járunk. Amellett ülés közben a pántlikák néha ki is látszanak.

A hosszú férfiharisnyát a németek is alig ismerik még. Férfi hosszú harisnyához való harisnyakötőt is alig lehet náluk kapni. Legfeljebb a legelőkelőbb és az idegenektől túlszűfolt nagy hoteljeik mellett levő üzletekben lehet ezen szükségleteket beszerezni. Paul Julius a «Was ziehe ich an?» című jó könyvében ajánlja a hosszú harisnyát.²

Fekete harisnyáinkban legyen égy világos csík, vagy nyíl. Cérna, fil d'ecosse, vagy selyemharisnyát viseljünk. A harisnyák összeválogatása, épen úgy, mint a zsebkendőé és nyakkendőé, nagy ízlést követel. Amint az előbbi fejezetben írtuk, néhány sportot kivéve, hosszú harisnyát hordjunk. Csizmába kizárólag világos (trikó színű) rövid harisnyát viseljünk. A tennisz fehércipőhöz fehér harisnyával. A kultúrember naponta legalább egyszer vált harisnyát.

*

A kultúrember zsebkendője a legfinomabb vászonból, közep-nagyságú és lehetőleg fehér legyen. Az állandó tisztaság mellett az egyedüli dísz egy kis feltűnés nélküli monogramm és egy áttört (azsúr) szegély legyen. A zsebkendő használata ne legyen feltűnő és hangos. «A nyakkendő színéhez hasonló színes zsebkendőknek a

¹ Dr. Zelenvák: i. m. 155., 156. 1.

² I. m. 124. 1.

mellzsebben való viselése berlini cikk. Jól öltözött férfi nem hord zsebkendőt».¹

A lábbelieink megfelelő szépek, de nem jók. A lábbelire nem adunk sokat, nem értünk hozzá és nem törődünk vele.

«Amíg a lovak patkolása beható tanulmányok tárgyát képezi és az erre a célra rendszeresített állami intézetekben a patkolást tanítják, addig az emberi láb ruházata az iparszerű nemtörődömségnek van átengedve, vagy ami még rosszabb, a változó divatnak van alárendelve épen úgy, mintha a láb formája is a divattal alakulhatna.»²

«Azon fogalom alatt, amely a találós francia szóban «chaussure»-nek felel meg, nemcsak a lábbelit értjük egyedül, hanem a szó tágabb értelmében a harisnyát és az egésznek a csatlakozását az alsóruházathoz.

Ha a közmondás általában azt mondja: «Ruha teszi az embert», úgy még hozzá lehetne fűzni «és a lábbelién ismerhető fel a különös értéke». Az különben egy egész sajátos tény, hogy a lábbeli egyike azon jelentéktelen tényezőknek, amelyek mégis biztos támpontokat nyújtanak az ember értékének megítéléséhez. A francia mondás: «elle est des meilleurs chaussures» nem csak azt jelenti «ő egyáltalában egyike a legjobb lábbeliekkel rendelkezőnek», hanem átvitt értelemben ő egyáltalában egyike a legjobban öltözőknek, a legszebbeknek. Biztos hogy kifogástalan lábbeli még gyengébb ruházatnak is bizonyos méltóságot, bájt kölcsönöz, amíg viszont a legszebb kabát sem képes egy rendetlen lábbelivel versenyezni. Különösen az elhanyagolt cipő az, amely az egész emberre ferde képet vet.

A cipő jelentőségének, mint különös értékmérőnek, meg van a maga pszichológiai megokolása is. Az egész testsúllyal megterhelt cipőnek a folytonos mozgása a földtekén, a legkülönbébb időjárás mellett magával hozza, hogy az összes ruhanemek közül a cipő az, amely a legtöbb és állandó bepiszkolás, elformálás és az elkopásnak van kitéve. Az olyan emberek, akik tisztasági és szép érzékükben nem eléggé szilárdak, nem fogják magukat megerőltetni, hogy ezen befolyásokat leküzdjék, pedig az ember belső és külső finomodásával az a szükséglet nagyobbodik épen, hogy a saját személyünknek az érintőpontját a földtekével – mondjuk a külvilággal – élesen elhatároljuk és a ruházatunk ezen exponált részére úgy az anyag, a forma, valamint a tisztaság tekintetében nagy gondot fordítsunk. A társasági ember részére, hogy mindig kifogástalan lábbelije legyen, nagy gondot igényel az utcai- és parkettcipő váltása. Minél csekélyebb egy embernél a kulturált nevelés, annál őskoriasabb az ő egész élet-

¹ Koebner, Der Mann von Welt. 27. 1.

² Dr. Karl Euler, Handbuch des gesamten Turnwesens. II. 512. 1.

megnyilvánulása. Ebből különösen a kialakult járás emelendő ki, ami a kedély- és karaktertulajdonságokra enged következtetni; mert «a járásán is megismerhető az ember», és pediglen nemcsak az ő külső megjelenése, hanem egy jó részt a mivolta után is. Miután azonban az őskorias emberek járása egyidejűleg a hosszú ideig hordott lábbelivel alakul ki, így ez – különösen egészen felületes megítélésnél – egy önkéntelenül adódó természetes kapcsolata minden összefüggő értékelő tényezőnek».¹

A jó cipő ne legyen gyári munka, mert az hamar tönkremegy és a legrövidebb idő alatt meglátható rajta, hogy a láb és a járás sajátásaival nincs összefüggésben.

A lábbeli tekintetében a régi idők óta mértékadó angol azt a cipőt tartja jónak és szépnek, amely a lábra jól illik és szolidan van készítve.

«A kultúrembernél a testnek egy tagja nincs az átfomásnak és az elkorcsosodásnak úgy alávetve, mint a láb. És mégis a láb az a testrész, amelyre naponta a legnagyobb követelményeket helyezük, a láb a test egész súlyát kell hogy vigye és előre mozgassa. Azon ok, hogy mi ma is a Tüzföld lakóit az ő jól alakult és el nem korcsosult lábaik miatt irigyeljük, az a mi célszerűtlen lábbeli viseletünkben rejlik. Még egynéhány évvel ezelőtt az egész világ széles orrú cipőt viselt, ma megint éles hegyben futnak össze a cipők. Dacára, hogy ma már mindenki tudja, hogy a jobb és bal láb épenséggel nem egyforma, a gyermekek és az asszonyok részére a jobb és bal cipő egyforma. Fiatalemberek és férfiak már a jobb és bal lábon különleges cipőt viselnek, ezenközben azonban az alakjuk és a természetszerűségük csak ritkán helyes. A lábhegyén a talp olyan alakú legyen, hogy a nagy újj ezen talpon a természetes helyzetét vehesse fel. Ez a szabály azonban a feje tetejére állítatik, mert ez ellen vétünk a legtöbbet. A lábujjhegy a legtöbb cipőnél ahelyett, hogy az a belső szegélyen feküdnék, egészen, vagy majdnem egészen a talp közepén van. Ennek az a következménye, hogy a nagy újj a természetes iránytól eltérítették úgy, hogy a hegye ahelyett, hogy előre menne, a talp középvonala felé igyekszik. Ezen eltérítés gyengíti azt az erőt, amelyet a nagy újj a földtől való ellökésnél kifejt. A nagyujj hegyén azonkívül a köröm kifelé való ferde helyzetbe kerül, fájdalmas és a járást hátráltató körömbenövéshez vezet. A nagyujj csuklója (alapja) a cipő belső szegélye felé kifelé tolatik és csontgyulladás és csont elkorcsosuláshoz vezet». (Bütyök képződik.) A bütyökképződésnek még különösen a rövid cipő és a magassarkú cipő az oka.

A cipő sarka legyen alacsony. A mi hölgyeink rendszeren megüt-

¹ Georg Auffährth, Inhalt u. Form, das Buch vom Offizier. 136-138. 1.

köznek a kínai nők lábainak elnyomorításán. Amilyen égbekiáltó átalakulást és elkorcsosulást azonban a csinosnak látszó magassarkú cipőink okoznak, azt csak egy beavatott tudhatja. A magas sarok a lábat állandó, az alsó lábszár ellen irányuló nyúlásba kényszeríti és ha már a magas sarkot a gyermekkorban is hordtuk, egészen átváltoztatja a láb vázát. A magas sarok megakadályozza továbbá a természetes járáshoz szükséges átmenetet a saroktól a nagyujjhoz. Arra kényszerít, hogy a lábujjhegyre, illetve hogy a középcsont fejére lépjünk. A járás ezáltal tipegős, rövidlépésű, ügyetlen lesz és hamar fáraszt. Azért van meg a nőnemnél a kedvetlenség és sokszor a tehetlenség a szabadban teendő hosszabb testmozgáshoz, vándorláshoz, hegymászáshoz, a futáshoz, a játszáshoz és ezen felfrissítések elmaraadásának a következménye a vérképzési zavar, a sápadtság. Ezeket aztán a vaspilulák és a vasfürdők tegyék jóvá.

Ezen divatbalgaságokat az emberbarátok már régen ostorozták. Vieth a lábbelit illetőleg a következőket jegyzi meg a testgyakorlás ismerettárában (II. S. 100.): «Mi, hála a mi bőrbékóinknak, képzelenné tettük, hogy a lábujjainkat másképen is mozgathassuk, mint egyszerre fölfelé vagy lefelé úgy, hogy az egész úgy néz ki, mintha mind egy darabból lenne. A természet a lábat laposan teszi a földre, valószínűleg azzal a szándékkal, hogy nekünk biztos járást és állást kölcsönözzön; jaj azonban nekünk, különösen a hölgyeinknek. A mindent javító művészet eszközt talált arra, hogy az alacsony termet magas sarokkal nagyobbítsa, úgy hogy a mi istennőink egy-két centiméterrel az éghez közelebb jussanak és a földön, amelyet csak a lábhegyeikkel érintenek, kellemesen libeghessenek.

A mértéket nem a harisnyán, hanem a meztelen lábon kell venni. Csak úgy lehet a kezdődő átformálásokat, tyúkszemeket stb. tekintetbe venni. Még ehhez hozzájárul, hogy a rendes tölcserharisnya a láb alakját eltorzítja.

A jobb és bal lábat külön kell mérni, mert azoknak éppen nem mindig egyforma a méretük. Így pl. a bal láb a legtöbbször nagyobb, mint a jobb, ellenkezőleg a kezekkel, ahol a jobbkez rendesen erősebben fejlett.

A láb hosszát nem lógó, de fektetett helyzetben állapíttassuk meg. Nemcsak a talp hosszúságára, de a talp formájára is fontos a láb kontúrja, amelyet a felfektetett lábszegélyen végighúzott merőlegesen tartott ceruzával kapunk meg. Még jobb támpontokat ad a lábnyom, illetve a talplenyomat, amelyet például a padlón a vizes lábunk nyoma mutat. Ha pl. egy fehér papírlap alá egy másik faszélnel vagy kékkövel preparált papírt teszünk és rálépünk, úgy megkapjuk a használható talplenyomatot, ami a cipő készítéséhez fontos adatokat nyújt.

A láb szélességét is feltámasztott lábról méressük. Puhabőről készült cipőnél azonban a lógó lábról való mérték is elégséges.

A lábfejmagasságot (a lábhátnak a távolságát a talptól) úgy, mint a belső lábboltozatot nem felfektetett, hanem épen a lelógó lábról méressük, mert a felfektetett lábnál a lábfejmagasság lelapul és a lábboltozat lesülyed. A cipő engedje meg a pihenő lábnak, hogy a teljes lábfej magasságát felvehesse és a lábboltozatot le ne nyomja».¹

Bodh József cipésziparos és cipészipari szaktanító írja, hogy «a helytelenül készült cipő igen sok lábbetegségnek az okozója. A valóság igazolja, hogy manapság nagyon sok az épek látszó, de elgörbült lábujjakkal, bőrkeményedésekkel és a rengeteg tyúkszemekkel elnyomorított láb, melynek oka igen sokszor a szakszerűtlenül készült és az egészségre káros hatású gyári cipők szabálytalan és oktalan alakja, meg a divat, melynek csak az a célja, hogy a lábat minél kisebb helyre szorítsa össze, hogy a keskenyorrú s még hozzá rövid cipőben elférjen a láb; az ilyen lábbeli pedig – mondanom sem kell - egészségügyi szempontból egyáltalában nem alkalmas.

A lábbeli fogyasztóközönség, de különösen a hölgyközönség ennek a kis cipő divatjának nagyon is hódol ép úgy, mint a női derékfűzőnek, mely a testet derékban présbe szorítja, pedig be van bizonyítva, hogy a női szervezetnek ez sem tesz jót. A meg nem felelő lábbeli az egész szervezetre káros, mert a vérkeringést is akadályozza és sok ember épen annak a befolyása következtében hideg lábakkal bír és folytonos fejfájásban szenved . . .

A fogyasztóközönség a legtöbbnyire olyan rövidke cipőt kíván, hogy a láb nagy újjá egészen a cipő elejét érintse s ha valamivel hosszabb, már nem fogadja el. Pedig ez a legnagyobb hiba, mert ha még hozzá keskeny is a cipő, az ujjak menés közben nem tudnak kiegyenesedni. A rövid cipő az ujjakat visszaszorítja s ezáltal a köröm a húsba nő, bűtyök képződik, ami idővel fájdalmakat okoz. A cipő folytonos nyomása következtében képződnek az új jakon a bőrkemény edések, melyek lassan tyúkszemekké fejlődnek.

A szakszerűen készült cipő sohasem fogja a beteges, tyúkszemes és bűtykös lábakat sokasítani, ellenkezőleg, a meglévő bajoknak is az egyedüli gyógyszere a kifogástalan kényelmet biztosító jó cipő. Nemcsak a cipész, de a közönség is számoljon azzal, hogy a láb izmai, összekötő szalagjai, melyek a csontrészeket egymáshoz fűzik, menés közben a test súlya alatt megnyúlnak, minden lépésnél a cipőben az ujjak is előre nyúlnak, azoknak pedig hely kell; idősebb férfiak részére széles, gömbölyű orrú cipőt két cm.-rel, fiatalabbaknak fél-gömbölyű orrú cipőt két és fél cm.-rel hosszabbra kell készíteni, hogy

¹ Dr. Karl Euler i. m. 509-518. 1.

menés közben az ujjak mozgására hely maradjon. Az ily módon, szakértelemmel készült cipőben a lábujjakra a cipő külső része nyomást nem gyakorol, a már meglévő tyúkszemek rendes kezelés mellett lassan-lassan elpusztulnak. A tyúkszem kiirtására a kényelmes lábbeli és a tyúkszem időnkénti kivágása a legjobb orvosság.

Az egyenesalakú cipő sem a gyermekeknek, sem a felnőtteknek nem felel meg. A cipőnek az egészségtani követelmények szemelőtt tartása mellett jobb és bal kaptafára kell készülnie, mert a láb belső lágyékban kivájt, nyergesalakú. A lábbelit egyik lábról a másikra változtatni helytelen, mert ez a láb természetes állásával ellenkezik és az olyan cipőben a láb boltozata, torokemelkedése leroskad és tell-lágyékú (lúdtalpú) lábbá változhat át. Ez különösen a nőknél tapasztalható. Egyenes, nem jobb- és ballábas cipőben a láb domborúsága, a büttyök és ujjak naponta ép az ellenkező helyen találnának elhelyezést.

Gyermekek részére gömbölyűorrú kaptafán készült fűzős- és gomboscipő a legmegfelelőbb, nehogy a láb fejlődésében és mozgásában akadályoztassék. A gyermekcipő egy és fél cm.-rel hosszabb legyen, mint a láb.»¹

Amikor tehát azt gondoljuk, hogy a mostani szép, lapostalpú és hosszú cipőink a legújabb divat jelenségei, akkor egy kicsit tévedünk, mert az nem annyira a divatot jelképezi nálunk, hanem inkább a cipésziparosaink és a közönség szélesebb rétegében való kultúrhaladást. A háború után az idegenek, különösen a missziók és az ellenőrző bizottságok tagjai terjesztették nálunk. Érdekes megfigyelni, hogy Németországban még ma is rendkívül csúnya, széles és magasorrú, rövid és főleg gyári cipőket viselnek az emberek. Pedig a bajor Nationalmuseum-ban még a muzeális régi cipők is sorban láthatók és köztük van a gróf Fulco (Anjou) által (1089) – aki lábdaganatban és lábkevelényben szenvedett – bevezetett csőrszerűen meghosszabbított cipő, amely forma egynémely kisebb változással egészen a XV. századig tartotta magát. Időnként ezen csőrcipőknek a hosszúsága annyira elfajult, hogy a kóccal kitömött csőrt egy lánccal erősítették „a cipő felső szegélyéhez vagy a lábszárhoz és néha csöngőt akasztottak rá.

Mindenesetre az a fontos, hogy tudjuk, hogy nemcsak olyan hosszú cipőt, hanem átlag két centiméterrel hosszabbat kell viselnünk, mint a lábunk. És mert ezeket gyermekkorunkban otthon és az iskolában nem tanultuk, sőt a cipészeink se tudták, nagyon-nagyon elrontottuk a lábainkat. Ha alaposan körülnézünk, úgy látjuk, hogy az embertársaink 90 percentjének rossz a cipője. Vagy rövid (rendesen

¹ Bodh József, A cipészinnr kezikönyve. 109 – 111. I.

rövid), vagy szűk, vagy szűk és rövid, vagy magassarkú, vagy pedig rossz a cipő iránya, de annyi bizonyos, hogy annyi tipegő, annyi rossz-járású, sántikáló és rossz kinézésű embert épen a cipő folytán sehol sem lehet látni, mint nálunk. És mert rosszak a cipőink, azért nem akarunk egy-két villanyos állomásnyi távolságot sem gyalog megtenni. Inkább felküzdjük magunkat a villanyosra, lökdösődünk, rugdalódzunk, a zsebmetszőknek jó alkalmakat nyújtunk, a villanyoson lógunk (hál' Istennek, már sikerült a csúnya szokást megszüntetni), ellenben még nyaktörően vígan fel- és leugrálunk és egy világért sem akarunk kint a budai hegyekben vagy általában néhány percnire is a villanyostól lakni. Ha a cipőt, mint ahogy kell, két cm.-rel hosszabbra készíttetjük, mint amilyen hosszú a lábunk, úgy az a cipő keskenynek is néz ki. És ahogyan Paul-Julius mondja «egy valamivel nagyobb láb is, ha szabályos és egészséges, nemcsak az uraknál, de még a nőknél is szép.»¹

A cipőink sarkába ne ütessünk vasszegeket, mert az kopog. Faszégeket veressünk a sarok hátsó részébe. A talpbőrnek is, amelyből a sarok készül, a legkitűnőbbnek kell lennie. A járásnál matt hangol kell hallanunk. A hangtalan gummisarok beporozza, besározza a ruháinkat, nem praktikus és nem kultúrembernek való. Az angolok egy világért sem viselik.

Egy jól készített cipőnek nem szabad csikorognia sem. A csikorogás nagyon vidékies.

A cipőket korrektül is kell felhúznunk. A fülek ne lógnak ki. A gomboscipőnél a gombok mind be legyenek gombolva.

Színes cipőt, akár betéttel is, május 1-től október 1-ig hordjunk, azonban csak a megfelelő öltözék és időjárás mellett. «A barna- vagy a sárga cipőnek a téli időszakban való viselése teljesen helytelen és nagymértékben ízléstelen. Végtelenül sok ember és különösen sok hölgy van, aki ezt még mindig nem tudja.»²

A férfiak a teljesen fehér cipőt csak sportközben és a tengeri (balatoni) fürdőhelyeken hordják.

Amint Bodh József is mondja, hogy a cipőnk sokáig tartson és ne menjen ki a formájából, ahhoz a jó és szép készítési módon felül még az is szükséges, hogy a cipész a cipőhöz kitűnő anyagot – erős, sűrített talpat, száraz bőrt és jó bélést – adjon; nekünk pedig, mint ahogyan már a higiénianál is írtuk, mindennap meg kell mosni (fürdeni, lemosakodni) a lábainkat és mindennap váltunk tiszta harisnyát. Hogy a cipőt naponta változtathassuk, legalább két párra van szükségünk. Ha teljesen megbízhatóan jó és szép cipőt akarunk, úgy főleg belvárosi cipészeinkhez forduljunk. Hál' Istennek, azonban a kultúra

¹ Paul-Julius, Was ziehe ich an- 107. 1. Igen hasznos jó könyv.

² Paul-Julius i. m. 109. 1.

már külvárosainkban és a vidéki városainkban is kezdi hatását éreztetni és ha a tökéletesedés felé olyan tempóban fogunk haladni, mint az utolsó egy-két esztendőben, akkor a kontinensen mi fogjuk a legjobb és legszebb lábbeliket viselni. Biztosra vehetjük, hogy majd a külföldiek is hozzánk, jönnek tanulni és jó és szép cipőket rendelni. Csak a cipőt és bokát fedő gamásnik, dacára, hogy nem nagyon gerjedtek el, még mindig nem mentek ki a divatból.

*

A kifogástalan cipők készítéséhez szükséges egy lábmintának (modellnek), mint kaptafának a beszerzése. Nagy előny, ha azt saját magunknál (tehát a vevőnél és nem a cipésznel) tartjuk. Csak esetenként adjuk a cipésznek és áthelyezéseknél, mint tulajdonukat vigyük magunkkal.¹

Két kaptafának a tartása még jobb volna és a legjobban a három kaptafa szisztémája felelne meg, amennyiben akkor lenne egy társaságbeli cipőre, egy utcai sétacipőre és egy munka-, illetve sportcipőre való kaptafánk.

Egynémely kaptafakészítőnk majd örömmel és hamar fogja a műhelyét kibővíteni és igyekszik majd nekünk a kezünkre járni.

A háborús cipők színe a lábszárvédők színével lépten-nyomon a legnagyobb harmóniátlanságot és ízléstelenséget áruolta el. A magukat képzett és ízléses embereknek tartó urak, civilek és katonák egyaránt, állandóan vétenek a jó ízlés ellen. Mintha csak készakarva válogatnák össze, hogy sárga cipőt vegyenek a fekete gamásnijukhoz vagy megfordítva. Maguktól nem jönnek rá az emberek, az állam, meg az iskola részéről meg nem törődik velük senki.

Nem volt mentség a háború. Akinek sárga cipője volt és fekete gamásnija és nem tudott fekete cipőt venni, úgy festette volna fekete tere a sárga cipőjét vagy megfordítva, ha sárga volt a gamásnija és fekete volt a cipője, úgy festette volna be a gamásniját.

Lehet, hogy egyszer előírás volt a fekete cipő és sárga gamásni, azonban érthetetlen, hogy (amilyen szép szín a fekete-sárga egyébként) hogyan követhetett el egy arisztokratikus állam ilyen ízléstelenséget. Vagy ha a hibát mégis elkövették, úgy nézett volna rá a hadsereg, hogy az előírást mindenki betartsa, hogy a mellettünk és velünk szemben harcoló népek az Ízléstelenséget másképpen könyveljék el.

A sokcsattos és sokszíjjas lábszárvédők igen csúnyák. A nyugati államok kétszattos (az is láthatatlan) gamásnija igen nett.

¹ Auffahrth i. m. 139. 1.

Nálunk még nagyon gyakran lehet cúgos cipőhöz is gamásnit látni. A cugoscipő egyáltalában nem szép és nem praktikus. Csak a lovagló pantallóhoz való.

Nagyon rosszul veszi ki magát a fekete szalonnadrághoz és a kakinadrághoz viselt füzőscipőn, különösen félcipőn a sarkantyú.

*

A lovagló csizmának végig kemény- és magasszárúnak, bőtorkúnak és végig dupla, egyenes talpúnak kell lennie. Hogy jói megértsük, mindjárt meg is magyarázzuk, hogy miért? A keményszárú csizmában az embernek az allábszára nem éri közvetlenül a ló oldalát, a ló oldala, amikor arra befolyást akarunk gyakorolni, nem egy helyen nyomja a lábszárunkat, hanem a keményszárú csizmánál a nyomás az egész allábszárunkra oszlik széjjel, nem fáj partikulárisán sehol, nagyobb erőt tudunk kifejteni és nagyon szép a forma. Miután végig kemény a szár, nem keletkezik a csizmán a sok szabálytalan törés, ránc, csak a bokánál a legszükségesebb behajlások jönnek létre. Ezen helyen a szár talpból, brandsohlból készült, finom, ebből kifolyólag ruganyos bélését egy kicsit vékonyabbra készítik. A bőtorkú csizmának az az előnye» van, hogy a csizma, akármilyen időjárás mellett is, tehát nagy eső után is könnyen fel-, és lehúzható és azonkívül a bőtorok mintegy szabályozója is a kengyelnek. Egy jó szabású csizmánál elől a torok szinte megakadályozza, hogy a kengyel a csizma talpának közepénél hátrábbra is csússzon. Nemcsak, hogy azt a veszélyt zárja ki, hogy a sarok nem kerülhet soha a kengyelbe, hanem a tereplovaglásnál, a lovaglás végcéljánál, épen a leghelyesebb és legszebb láb- és kengyeltartást idézi elő. A végigdupla egyenes talpnak a szépsége mellett az a jósága van, hogy amint a szárnál írtuk, a nyomás megoszlik, a kengyel egy helyen sem nyomja a lábat és a talp nem hajlik meg. Az egész volt osztrák-magyar monarchia területén csak Budapesten egy-két és Bécsben két-három csizmadia tudott igazi szép angol formájú csizmát készíteni. Természetesen a lovaglócsizma nem arra való, hogy napokig gyalogoljunk benne. Azonban néhány kilométert jól meg lehet benne tenni. Különösen, ha a csizmát jól készítik és pontosan a lábra való. Ezt a gyaloglási lehetőséget némely falusi legény is bebizonyítja, mert ha az ember utazik, az állomásokon vagy a falvakban is, már a szántó-vető emberen is nagyon szép csizmát és egészen jól szabott bricsesz nadrágot lehet látni. A háború alatti érintkezés tökéletesbíti, terjeszti a külső kultúrát is.

-K

Füzős cipőben és gamásni-ban nem lehet szépen lovagolni és ha egyszer a kengyelben marad a lovas lába, úgy veszve is van, a füzős-

cipő nem jön le a lábról. A fűzőcsizma meg egészen érthetetlen. Csak a mindent módosítani akarók és a kultúrához nem értők akarnak ilyet bevezetni.

A fűzőscipő a csavarható lábszárvédővel a gyalogságnak sem igen felelhet meg. Izgalmas csata előtti és csatanapokon a legénység sohasem vetheti le. A felcsavarással vigyázni kell, mert a szoros csavarás megakadályozza az allábszárban a vérkeringést és sokszor kellemetlen betegséghez vezet.

Az oroszok a bőrtorkú, erős csizmáikat egy másodperc alatt fel és le tudják húzni. A porban, sárban, homokban és vízben nagyszerűen megfeleli.

*

A lábbeli után nagyon hamar a keztyű-jéről lehet megismerni az igazi kultúrembert. Mindig szép, jól illő, olyan hosszú, lehetőleg kétgombos bőrkeztyűt viseljük, amely a csuklóinkat betakarja, illetve még a ruháink ujja alá ér. A nőknek a keztyűjük, ha rövidejű ruhát viselnek, a könyökön felül érjen és okvetlenül elég bőek legyenek ahhoz, hogy a könyök hajlításának engedhessenek.

A német Margarete von Suttner írja, hogy «elhibázott dolog volna az, hogy ha a gondos keztyűviselés ellen, amelyre a külföld tanít bennünket, a luxus és a hiúság jelszavaival élénk. Amint Angliában és Amerikában, épen úgy a román államokban is, mint Franciaországban és különösen Olaszország- és Spanyolországban az asszonyok inkább kalap nélkül, mint keztyű nélkül mutatkoznak.

Ezzel ellentétben fel kell, hogy tűnjön, hogy nálunk néhány év óta a keztyűviselésre milyen kevés gondot fordítanak az emberek.»

Azután írja tovább M. v. Suttner, hogy «Németországban ma általában keztyű nélkül táncolnak. Mindenkinek tudnia kell, hogy kellemes-e ezen divatot követni, vagy – testi okokból – inkább praktikusabb-e sztreikolni».¹

«Másképp, mint bőrkeztyűt viselni, nem elegáns; csak télen, szigorú hidegben van megengedve a gyapjú vagy a vastagon kötött selyemkeztyű. A legtöbb esetben ez a két faj fehérszínű legyen.»²

A különböző színű és fajtájú selyem- és cérnakeztyűtől különösen óvakodjanak a férfiak. Egy beavatott szem már nagyon messziről észreveszi a minőségeket. Sőt ezen keztyűf a jóktól még a hölgyeink is tartózkodjanak, mert már régen megírta Balzac, hogy: «A kiskereskedő, a kisebb katonatiszt, a hivatalnok, ezek valamivel magasabb típusai a munkásoknak; de az ő existenciájuk is még eléggé magán viseli a közönségesség jellegét. Kis szobácska, nem is valami

¹ I. m. 74., 75. 1.

² I. m. 127., 128. 1.

nagyon meleg, egy külvárosi utca negyedik emeletén, szerény tollas-
kalap és cémakeztyű az asszonynak . . .»¹

Lovagláshoz, hajtáshoz, utazáshoz, automobiltúrákhoz stb.
viseljük erős, kétgombos barna vagy szürke keztyűt.

Látogatáshoz és ha géroköltözetben megyünk a szabadba,
vigyünk szürke vagy tompa sárgásszínű dån, vagy svéd keztyűt.
A fehér glaszékeztyű is meg van engedve. Frakkhoz csak fehér glaszé-
keztyűt viselhetünk.

«Feketekeztyű, amelyet némely úr a gyász jeléül visel, csak
egyik-másik extravagáns, sajátserű, szőke asszonynak áll jól. (Yvette
Guilbert hozta divatba.)»²

Úgyis tudjuk, azért nem is kell nyomatékosan mondanunk,
hogy zárt helyiségben – kivéve a táncot és az első látogatást -, azután
úgy az otthon, mint a vendéglőben történő étkezésnél és ivásnál (még
a kerti helyiségekben is) vessük le a keztyűnket.

A vasúton csak ritkán látunk keztyűs kézzel utazó embereket,
pedig ha tudnók, hogy mennyit vétünk a higiénia, a kézápolás és a jó
ízlés ellen, azonnal többen Utaznánk szép, vastag, erős és bő bőr-
keztyűben.

Balzac szerint: Az állat a ruhával védi magát, a gazdag cico-
mázkodik, «az elegáns ember felöltözködik».

*

Hogy némileg tájékozódhassunk, Koebner, Paul-Julius és Auf-
fahrth nyomán, leírjuk még röviden, hogy mikor és hogyan viseljük
a frakkot, a szmokingot, a gérokkot, a cut away, illetve zsakettet
és a szakkót.

A frakkot csak az estéli esküvőknél, bálban, hivatalos nagy
(esti) ebédeknél és hivatalos színházi előadásoknál, prömiereknél,
valamint az operák és a nagyobb színházak elől levő páholyaiban
viselünk. A frakkot tehát este viseljük. Paletó, vagy kabát nélkül
soha se menjünk frakkban az utcára. Mindkettőt azonban csak a
frakkhoz használjuk.

A frakkot nyitva viseljük. A mellénynek fehérnek kell lennie.
Hogy a nadrág szebben álljon, rendszeren erősebb szövetből készítik,
mint a frakkot. A frakkhoz gombos lakkcipőt, bálban pedig «pump»-ot
kell viselnünk. A pump, ez a mélyen kivágott angol félcipő, mely két
estéli célt szolgál és pedig a frakkot és a pyjamat. Tánchoz sokkal
kellemesebb, mint a gombos lakkcipő és nagyon enyhíti a frakk szép
szabályosságát. Mint a fehérmeműnél is mondtuk, az ing fehér, díszí-
tés nélküli, sima vagy piké és keményrevasalt legyen. A gallér egye-

¹ Balzac i. ni. Új Idők, 1912. I. 509. 1.

² Koebner i. m. 28. 1.

nesen álló gallér vagy kicsit kihajtott vagy a háromszögalakban kihajtott és kivasalt gallér legyen. Ezen utóbbi gallérnak a háromszöge hegyes legyen és épen olyan hegyesnek kell lenni az ing kezelőjének is. A nyakkendő fehér- vagy pikészalag, keresztbe kötve. A frakkhoz, mint estéli öltözethez, az összehajtható tompa cilinder való. A rendes fényes cilindert a gérokkhoz és a zsakethez nappal viseljük.

A szmokingot is tulajdonképpen csak 19 óra után szabad viselni és pedig rendszeren a négy fal között, ahol azután dohányozni is lehet. Színházban a parkett üléseken, valamint a hátrább levő páholyokban is viselhető. Hivatalos (esti) ebédeknél akkor jogosult, ha az ebéden hat személynél több nem vesz részt. Azután kedélyesebb estéli ebédeknél, a klubokban este, házibálban jogosult, azonban, mint már említettük, csak este viselhető.

A szmokingot is nyitva viseljük. Szmokingnál úgy a mellény, mint a nyakkendő fekete. Az ing olyan lehet, mint a frakknál, de a pikéngék már finoman mintázottak is lehetnek. A gallér már visszahajtható álló keménygallér is lehet. Sőt, mert ez a fekete nyakkendőnek a gallérra eső részét eltakarja, egy idő óta igen kedveli. A feltűnő inggombokat kerüljük. Igen használják hozzá a gombos lakkcipőn kívül a fél lakkcipőt. Az utcán a szmokingot is paletó alá bujtatjuk és sohasem cilindert, hanem fekete kemény kerek kalapot viselünk hozzá.

A gérokot a nappali esküvőknél, a hivatalos látogatásoknál, délelőtti fogadásoknál (audienciáknál) és még a délutáni vizitteknel is viselhetjük. (Magyarul közönségesen Ferencjósának nevezik.)

A gérokot, kivétel nélkül, mindig nyitva viseljük. A mellény lehet egy másszínű sötét fantáziamellény is. A mellényeknek igen kicsiny kivágásuk van. A nadrág ugyanazon szövetből is lehet, ellenben a fekete géroknál a csikosnadrág az előírás. A gérokhöz plasztromnyakkendő való. Fehéring, álló zárt- vagy kihajtott gallér, lakkcipő és cilinder teszi a géroköltözetet teljessé. A szürke gérokhöz, illetve a lakkcipőhöz, fehér gamásni is viselhető.

A zsakett, vagy cut-away öltözet a gérok és a szakkó közötti átmenet és nemcsak tetszetős öltözet, hanem azok részére, akiknek az öltözetükkel takarékoskodni kell, igen praktikus is. Egyszer a gérok, máskor a szakkó öltözet helyett lehet viselni.

A zsakettet manapság megint begombolva hordjuk. Ha a zsakett és a mellény sötét, illetve fekete vagy marengo, úgy csikós nadrágot viselünk hozzá. Álló- vagy visszahajtottgallér és hajóskötésű (nem keresztbe kötött szalag) nyakkendő való hozzá. A kalapoknak minden fajtája megfelel. Nyáron még szalmakalapot és a fekete zsakethez még cilindert is hordhatunk.

A szakkó öltöny, az ünnepélyes alkalmakat leszámítva, a napi

rendes öltözetünk. A szakkót nyitva és csukva is lehet viselni. Egy vagy kétsoros gombbal készítik. A szakkó, a mellény és a nadrág mindig ugyanazon színből készül. Mindenféle gallért viselhetünk hozzá. Legújabbán a visszahajtott alacsony, kemény gallérok a divatosak – és nagyon célszerűek is. A nyakkendő hajóskötésű, vagy kereszt-kötésű szalag is lehet, plasztron nyakkendőt azonban nem viselünk hozzá. A legszebb és legegészségesebb hozzá a félcipő. A félcipő viselésével az angol kultúra már idejében számolt, amennyiben a nadrágra alul a felhajtást (mandzsettát) bevezette. Ha különben is azt akarjuk, hogy mindenféle nadrágunk szépen álljon, úgy csináltassuk kissé rövidebbre, mint ezelőtt és ha nem is felhajtásos – mint pl. a csikós nadrágok – készíttessük a felhajtást befelé, illetve alul belül vastagíttassuk meg a nadrágunkat. A cilindert kivéve, mindenféle kalapot hordhatunk hozzá.

Sporthoz a minden sportnak külön megfelelő ruhát viseljük.

A felsőkabátból legyen egy két-, vagy egysoros télikabátunk, egy átmeneti felöltőnk, egy világos nyári felöltőnk, egy paletónk, egy utazó ulszterünk és egy városi bundánk. Az utazó ulszterünk mindenesetre olyan legyen, amelynek a vízmentesen impregnált belső részét eső esetén kifordítva, esőköpenyként viselhessük. A bundánál vigyázzunk arra, hogy a bunda ne legyen rikító színű – ami a nőknél mindig divat marad – hanem a komoly, egyszínű, sötétebb, nehezebb férfibundákat válasszuk.

A mi kabátjaink és zubbonyaink még itt-ott nagyon keletiesek. Rövidek és különösen rövidek és szűkek az ujjaik. Ritkán látni egy előkelő formát.

Csodálatos, hogy zubbonyul nem a szép nyitott nyakú angol zubbonyformát vezetjük be. Oly szép és annyi előnye van, hogy nem is kell róla írni. Azzal a kifogással, hogy sok ing kell hozzá, nem szabad élni.

Ha már okvetlenül azt a dupla meleggallért kell viselnünk, úgy legalább csináltassuk a gallért jó bőre és jó alacsonyra. Hosszú megfigyeléseink után bátran mondhatjuk azonban, hogy a zubbonyt viselők és a szabók is. félnek, hogy az alacsony és bő gallér mellett a csak a nyakra tett szabadonlevő nyakszegély egyik vagy mindkét hátsó végével kiugrik – amit tényleg sokszor lehet látni – azért magasak a galléraink. A nyakszegélyt épen úgy be kell gombolni hátul, mint a civil gallért elől. Ehhez csak a nyakszegélyek hátsó (alsó) végeire egy-egy gomblyuk szükséges és mint a civil ingen, hátul az ingen is kell egy gomblyuknak lenni. Azonkívül, amint a szabó a zubbonyoknak a nyakát mérték szerint és kúpalakúan készíti, hogy a nyakszegély ahhoz jól pászoljon, azt is készíttetni és kúpalakúra kell csináltatni. A nyakszegélynek eszerint a felső része teljesen

egyenes, az alsó része pedig a két hátsó gomblyuktól folyton mélyül és egy közép magas gallérnál az első rész. egy jó centiméterrel mélyebb (szélesebb), mint a hátsó.

A ruha készítését bizzuk a legjobb szabóra. A szabónkba vigyük bele a saját ízléseinket Auffahrth szerint tartsunk magunknál egy elsőrangú és kipróbált gallér- (nyak), újjá- és lovaglónadrág-mintát¹ Egy kipróbált jó nadrágminta is elsőrangúan fontos dolog.

A ruháink készítéséhez válasszuk mindig a legjobb és legszebb anyagot. Az a mondás, miszerint «nem vagyok olyan gazdag, hogy olcsó ruhában járhassak», mindig meg fogja állni a helyét.

A népek és különösen a munkásoknak ajánljuk, hogy a mostani háború alatt szükségképen divatba jött, az úgynevezett uraktól levett ruhának vásárlásától és viseléséről mondjon le, mert amint dr. Piszlig is írja «a legdurvább kelméjű kabát, a legközönségesebb nadrág, bármily csekély az értéke, tízszeresen ajánlhatóbb, mint a különben díszes, finom s csinosan készített ruhadarab, ha nem tudjuk, kinek takarta testét».²

*

Nagy fontosságot játszik még a ruhának konzerválása. És pediglen a fehérenemű, a lábbeli és a felsőruha rendbentartása és megóvása. A fehéreneműnk mosásánál ügyeljünk, hogy ne mossák klór-mésszel. A lábbelieinknek legyen jó sámfájuk, melyet épen úgy, mint a fogkefét, az utazásainknál sem szabad elfelejtenünk. A tisztogatáshoz a legjobb anyagot vegyük. A szekrényeinkben ne hiányozzanak a ruhaakasztók, különösen a nadrágnyújtó készülék. Egy kalap és egy keztyűtágító is elengedhetetlen kellék. Ha a felső kabátjainkat az utcán vitetjük – és a vendéglőkben is – a bélésükkel fordítassuk befelé.

«Az elpiszkolt, sötét, pecsétés ruhát szappangyökérben lehet kimosni. A mosandó ruhát fonákán ráhúzzuk a vasalódeszkára s a felfőzött szappangyökér levélvel jól kikeféljük. Ha egy kicsit száradt, még azon nedvesen fonákán kivasaljuk. Szappangyökér helyett szalmiákszeszt is használhatunk. Fekete ruhát, selymet és csipkét feketekávéval, söt teával is tisztíthatunk. Selyemholmit szalmiákszesszel, langyos vízben mossuk ki. Sötét férfiruhát is szappangyökérlével kefélünk át s a nyaknál a foltokat s csíkokat szalmiákszesszel dörzsöljük ki.» – «Fehér szalmakalap kitisztításához oxalsavból és tejből egy keveréket csinálunk és ezzel jól kikeféljük. Azután tiszta vízzel többször átkefélve, árnyékban megszáritjuk.³ Sötét szalma-

¹ i. m. 152. 1.

² Népszerű egészségtan. 126. 1.

³ Erre a drogériákban kapható strobín is alkalmas. *Szerző.*

kalapot hígított spiritusszal kell kikefélni. Házilag is be lehet lakkozni; a kalaplakkot az ember spiritusszal hígítja. Fehér nemezkalapot benzines krumpiliszttel bedörzsölünk s tiszta ruhával letöröljük.» «Szarvasbőrkecztűt langyos, szappanos, faolajos vízben mosunk ki. A faolaj azért kell, mert nem engedi a bőrt megkeményedni. Száradás alatt többször dörzsöljük meg a kecztűkel. Fehér bőrkecztűt egy edényben benzinben beáztatunk s befedve egy másik, forró vízzel telt edénybe állítjuk. A meleg által a piszok gyorsabban oldódik. Ezután kinyomjuk a benzint belőlük, tiszta benzinben átmoszuk, s a kézen tiszta ruhával addig dörzsöljük, amíg megszáradt. Vadbőrből készült kecztűket is így kell tisztítani.»¹

A ruhák konzerválásához számítjuk még az utazó szerelékeinket. Ezen szerelékeink olyanok legyenek, hogy mi azokban a ruháinkat ne rongáljuk, hanem mindig praktikusán elhelyezhessük. A mi koffereink azonban rendszeren kritikán aluliak. Vagy papirosból, vagy vászonból valók. Sokszor képzett embereknél és katonáknál is lehet kosarakat látni. A hölgyeink papirdoboz, papirskatulyái nagyon esunyak.

A puccra, a divatra, a drága ruhára adunk, de egy, illetve egy-néhány jó, örökös bőrkofferre sajnáljuk a pénzt. Vagyis azt gondoljuk, hogy nem sajnáljuk, de mi nem értünk hozzá. Mi mindenben az olcsó és az ócska dolgot vesszük. Nem tudunk előre számítani, mert ameddig egy valódi, jó bőrből készült bőrönd eltart és mindig szép, addig három-négy imitációs koffert rongálunk el és az mindig csúnya.

Nem gondoljuk meg mellette, hogy a vasúton és a hotelekben elsősorban a podgyászaink után ítélnek meg az emberek. Hiába viseljük a drága, puccos ruhát, nem vagyunk harmonikusak és a hozzáértők, kevésbé képzelt embereknek néznek és ahhoz mérten kezelnek is bennünket.

A rossz papiros- vagy vászonkoffer épen olyan benyomást kelt az idegenben, mint a cérnakecztű viselője.

Hogy kevés ember utazik bőrönddel, azt az is mutatja, hogy a vidéken alig lehet itt-ott egy bőröndkészítőt látni. Bőröndüzletünk is kevés van.

A bőröndáthuzat is arra való, mint a szalonbútoráthuzat, amíg nem használjuk és amíg porban kellene hogy álljon, huzattal védjük.

Az utazó embereinknél nagyon ritkán lehet látni kicsi kézi (kupé) koffert. Ha útközben valamire szükségünk van, úgy a magunk és a mások élete veszélyeztetésével, mindig egy nagy koffert kell a polcra leemelnünk.

Csak kevés emberünknek van és a kirakatokban is alig látni

¹ Magyar Gazdák Lapja, 1921. V. 22.

kicsi, a bőröndjeinkbe való, külön a gallérok, a varróeszközök és a tisztogatószeres részére készített bőrskatulyákat.

A cipőinket rendszeren papiros, néha újságpapirosba csomagoljuk, ahelyett, hogy vékony flanellből készült cipőzacskókcsákba tennők. A zacskók a por ellen a szekrényben otthon is jó szolgálatokat tesznek.

A ruháról bővebben nem írunk, mert talán a külső kultúrából ehhez értünk a legjobban és mert a külföldön már az öltözködésnek is elég bő irodalma van.

Honoré de Balzac írja, hogy «van mégis egy tény, ami minden más dolog fölött uralkodik. Az ember felöltözik, még mielőtt valamit tesz, beszél, jár vagy eszik. Minden olyan tett, mely a divatnak van. alávetve, mint például a viselkedés, a beszélgetés módja és így tovább, mindig csak az öltözködésnek a következménye, annak a ruhának, amely rajtunk van. Mi valamennyien alá vagyunk vetve öltözetünk befolyásainak. Egy művész társaságbeli ruhában nem dolgozik többé. Egy asszony penyoárban vagy báli ruhában – többé már nem ugyanaz a nő; szinte azt lehetne mondani: már két különböző asszony.»¹

A mitteleurópás Friedrich Naumann pedig azt mondja, hogy «es hat dann etwas tief befriedigendes, wenn man Menschen sieht, deren Tüchtigkeiteit man ohne viel Worte fühlt und deren Schönheitssinn man in gewissen Augenblicken sieht»,² valami mély megnyugtatás van abban, ha embereket látunk, akiknek derékségüket sok szó nélkül is kiérezzük és akiknek bizonyos pillanatokban a szépérzékét látjuk.

¹ Balzac i. m. Új Idők, 1912. I. 664. 1.

² Form und Farbe. Berlin 1913. 225. 1.

A LAKÁSRÓL.

«A lakás oltalmat ad az idő viszontagsága ellen. Az ember életének felét, harmadát lakáson belül tölti, ennél fogva nyilvánvaló, hogy a lakás előnyös és káros befolyásának nagyon ki van téve. A barátságos és egészséges lakásban jól érzi magát az ember, szívesen tartózkodik benne, kedvére dolgozhat s egészsége nem szenved. Ellenben a barátságatlan és egészségtelen lakásban rosszul érezzük magunkat, nem örömet maradunk; kellemetlen benne a munka s ami a földolog, az egészségtelen lakástól szenved az egészség.

Barátságatlan és egészségtelen lakások ennél fogva megrontják a nép erkölcsét; a munkás nem marad örömet otthon, nem dolgozik kedvvel, hanem inkább korcsmázik. Emiatt pedig csökkenik keresete s szaporodik kiadása. A rossz lakás megrontja a nép egészségét is, mert igen gyakori benne a betegség, ami még inkább aláássa a népesség jólétét.

Az egészségtelen lakás ártalmát nem érezzük meg azonnal, ha oly lakásban tartózkodunk, hanem csak lassanként, idővel sínyli meg a test. Kiváltképen kárára van az egészségtelen lakás a gyermeknek és ifjúnak.

A lakás egészséges vagy egészségtelen voltára befolyással van:

1. A talaj, amelyen a lakás fekszik; 2. a ház építése és berendezése; 3. a lakás tisztántartása.

*

A talaj akkor alkalmas és egészséges az építkezésre, ha emelkedetten fekszik. A lapály, a mélyföld egészségtelen.

Az emelkedett fekvés azért egészségesebb, mert jobban járja a szél és mert a talaja rendszeren száraz, míg a lapályos vagy a mély földön rendszeren nyirkos a talaj. .

A falvak és városok gyakran aszerint egészségesek, avagy egészségtelenek, amint emelkedetten vagy mélyedésben fekszenek. Épen úgy a városok emelkedett utcái rendszerint egészségesebbek, mint a mélyek.

A talajt úgy védjük a talajvíz és nedvesség ellen, ha a pocso-lyákat, a mocsarakat, a felületen fekvő talajvizet árkok segítségével elvezetjük. Szárazabb lesz az épület fekvése akkor is, ha földet hordanak egybe, kicsiny emelkedést, halmot készítenek s arra építik a házat.

Amióta az egészségről gondoskodó városok ügyelnek a köz-tisztaságra, jó csatornákat építenek, hogy gátolják a talajnak foly-tonos szennyeződését, azóta tisztul is talajuk és azzal párhuzamosan javul a nép egészsége.

Egészséges építésűnek akkor nevezhetjük a házat, ha az a vilá-gosságnak és a levegőjárásának kellőképen ki van téve.

Az egészségre és a szépségre még nagy fontossággal bír a házak nagysága is.

A művelt, gazdag nemzetek még nagy városokban is csak olyan nagyra építik lakóházukat, hogy abban csupán egy család találjon kényelmes lakást. Londonban, Edinburgban és más angol városok-ban ritka az a ház, melyben többen, mint egy családnak tagjai lak-nának, úgy hogy egy-egy házra csupán 7-8 lakos esik; ellenben Bécsben egy-egy házra közepesen 60 lakos jut, Budapesten mintegy 30, vagyis nálunk és még inkább Bécsben a lakóházak kaszárnya-szerű, lakosokkal zsúfolt épületek.¹

Az újabb időben arra törekcsenek továbbá a művelt és jómódú családok, hogy olyan házakat építsenek lakásul, melyek egészen szabadon állnak; előttük az utca felé kicsiny virágos kert van, míg az udvar gyepes, játékra alkalmas, avagy árnyékos.

Ezt az építést kottéds (magányos kis ház²) építésnek nevezik és ilyen módon van építve Budapesten az Andrassy-út külső része s annak környéke.»³ *

Még a háborúban elpusztult és újra épített házak közül nem láttunk egyet sem, de már a háború elején gondoltunk rá és úgy véltük, hogy addig nincs baj, amíg csak házak pusztulnak el, mert majd épít az állam helyettük új, kultúrházakat, amely házak szinte mintaképül szolgálnak majd derék népünknek. Igen ám, de az épít-kezés csak egyes vidékekre szorítkozik, az ország belsejébe, vagy oda, ahol a háború nem dült, nem fog egykönnyen eljutni. Pedig a

¹ Ezen adatok 1886-1)01 valók.

² Újabban családi háznak nevezzük. *Szerző.*

³ Dr. Fodor József, Egészségtan. Budapest, 1886. 50-57. 1.

⁴ Wienben egy egész városnegyed – a kottédsfirtli – van így építve és ma már különösen nagyon elterjedt ezen építkezési mód Németországban. (Ein-familienhaus). Azonkívül a kertvárosok is kezdenek elterjedni. Különös, hogy nálunk már 1886-ban ajánlották ezt az építkezési módot és mi milyen lassan kulturálódunk. *Szerző.*

higiénia, a szép érzék és a praktikusság megkövetelné, hogy mindenütt jó és szép házakat, szép lakásokat építsünk.

Házainkban a szép, nagy (nem túlnagy) szobák, szép nagy fürdőszobák, a szép cselédszobák, a mosószobák, a manzárd- (padlás-) szobák és a szép, nagy tiszta angol W. C.-ék feltűnően hiányoznak. Hiányoznak még a nagy, kényelmes erkélyek és a házaink tetejéről a napfürdők.

Nálunk még borzasztóan hiányos és felületes használatban van a cement, pedig «a falat még nyirkos talajban is szárazon tarthatjuk, ha az alapfalakat cementtel építik, ami jobban akadályozza a nyirkosságnak felszivárgását, mint a közönséges falazás.

Oltalmaz a nyirkosság ellen az is, ha a falba, mikor oly magasra épült, hogy kikerül a földből, úgynevezett izoláló réteget raknak aszfaltból, vagy más anyagból, ami akadályozza a nyirkosságnak fölfelé szivárgását a reá épített falba.

Úgy is szárítjuk a nedves alapfalat, hogy mellőle a földet elhánnyják s nyílt árkot készítenek mellette, vagy pedig cementtel, aszfalttal borítják be a falat, mely nyirkos.

Ügyeljünk a padlóra is, hogy az is száraz és tiszta legyen. Ha a padló alatt pince vagy lakás van, akkor eléggé száraz a padló, ha azonban padlónk a földre van rakva, akkor könnyen nyirkosodik.

A nyirkos padló korhad s dohos szagúvá teszi az egész lakást. A padló nyirkosságát úgy korlátozzák, hogy a szobát magasra töltik fel; oly magasra, hogy a padló legalább egy méterrel fekdjék magasabban, mint az utca, vagy az udvar. Továbbá vízjárhatatlan anyagot tesznek a padló alá, pl. aszfaltot, cementet és úgy védelmezik a talaj nyirkossága ellen.»¹

A szobák közül a háló- és fürdőszobát tartjuk a legfontosabbnak, amiért is annak a leírásával a legbővebben fogunk foglalkozni.

«Ma már alig tudjuk megérteni, mit jelentett a gót és renaissance időkben a hálószoba. Ezt helyezték mindenek fölé. A hatalmas ágy a föléje emelkedő baldachin mennyezettel olyan volt, mint egy trónterem. A francia nőnek külön díszága volt; de a magyar nőnek ugyanakkor díszkonyhája. Ekkor jött a visszahatás; a hálószobát alkovokban helyezték el, ez lett a lakás mostoha gyermeke. Ma persze a szoba berendezésénél elsősorban az egészségügyi szempontok döntenek. Oly szobát válasszunk hálólul, amely tágas, kényelmes, világos és jól szellőztethető. Ablakai, ha lehet, keletfelé nézzenek. Necsak az alvás legyen itt kellemes, hanem a fölébredés is.

A hálószobában nemcsak alszunk, de betegség esetén hetekig, talán hónapokig oda vagyunk kötve. Ezért vigyázzunk, hogy semmi

¹ Dr. Fodor i. 111. 58., 59. l.

olyan ne legyen a hálószobában, ami lehangol. A legjobb, ha az ágyat úgy helyezzük el, hogy a fekvő beteg tekintete a kandallóra eshessek, mert a téli tűz villogása, jótékony hatást gyakorol a kedélyre. Ne nevéssünk e csekélységekben, igen fontos dolgok ezek. A hálószoba legfontosabb bútordarabja az ágy. Ez lehet széles, dupla, 140-160 cm. vagy két ágy 100-200 cm. széles. A magasságnak legjobban megfelel a 90 cm.,¹ hogy az arány helyes legyen. A szekrények rendelésénél ügyeljünk arra, hogy minden szekrény elég magas legyen és elég mély, hogy ruháinkat úgy szelvében, mint hosszában kényelmesen elhelyezhessük. Legyen két kétajtós szekrény, egyik a fehérneműeknek s egyik a ruhának. Vagy esetleg egy nagy háromajtós, egyik részén a fehérnemű, a másik részén a férfi és női ruháknak. Az éjjeli szekrények alakja az ágygal van összhangban. Az ágy elé egy chaise-longeot tehetünk. Két-három szék, esetleg egy kényelmesen párnázott fauteil képezi az összhangot.

Igen csinos, ha az ablak elé hármastükrű toilette-asztalkát teszünk, melynek fiókjai kozmetikai szerek részére szolgálnak. Az ablakfülkében egy kis varróasztal is helyet foglalhat. A mosdóasztalt csak akkor helyezzük el a hálószobában, ha nincs fürdőszobánk. Magát a hálószobát a bútorok elrendezése által, lehetőleg osszuk két részre, még pedig úgy, hogy egyik részébe az ágy, éjjeli szekrény, a szekrények (mosdó, ha fürdőszoba nincs), a másik részébe a többi bútor kerüljön.² Maga a bútor legyen világos színű. A sötét színek nincsenek jó hatással a kedélyre. Jávorfá, cseresznyefa, citromfából készülő bútorok a legalkalmasabbak. De legyen az ágyterítő, függöny egy színű, világoskék, rózsaszínű, heliotrop. Az utóbbi időben nagyon divatosak a szövetbetétes csipke ágytakarók. Szokás a falat fiúbebuzzattal ellátni. Ezt egészségi szempontból nem ajánljuk.

A fürdőszobát az építész a hálószoba mellett helyezi el. A fürdőszobában mélyítve elhelyezett fürdőkád, a vörösréz fürdőkályha, a szép fehér fayence-mosdóasztal, a ragyogóan tiszta vízcsapok mindenkor igen kedves képet nyújtanak. Ahol tehetik, ott egydarabból álló fayence-fürdőkádat, külön gyermek fürdőszobát, külön láb-fürdőkádat, bidét szerelnek föl. A fürdőszobába tartoznak különféle zuhanykészülékek és tornaszerek.

Mindezekből látható, hogy a polgári lakások a legújabb idők óta óriási változásokon mentek át és azon helységek nyomulnak előtérbe, melyek elsősorban egészségünket és kényelmünket szolgálják. A többi helyiségnél megszoríthatjuk igényeinket. A szalon elmaradhat, azt egyesíthetjük a lakószobával, sőt a lakószoba a szalon és az

¹ A modern, praktikus ágyak már kb. a felével alacsonyabbak.

² A nyugati államokban már majdnem a legszegényebb házaspárnak is külön hálószobája van. *Szerző.*

ebédlővel is egyben lehet, de legyen külön a hálószoba, maradjon ez meg a nyugalomnak, pihenésnek és az álmoknak.»¹

*

A hálószoba után a fontosság tekintetében a dolgozószobáról lógunk még egyetmást mondani. «A munka-, illetve dolgozószobák lakóikra: a nagyon elfoglalt szellemi emberekre előnyösen vagy hátrányosan hatnak aszerint, amint fekvésük, levegőjük, világosságuk és hőmérsékük vagy célszerű, vagy helytelen.

A legegészségesebb dolgozószobák azok, amelyeknek szabad és magas fekvésük van és vagy kelet-, vagy délfelé néznek. Lakóik örülhetnek a jóltevő napsugárnak, amelyek nyáron csak kevésbé, de télen mélyen behatolnak a szobába, minden nedvességet felszárítanak és gyógyítóan melegítenek. Nagy hőség mellett azonban nyáron igen jó, ha oly szobába húzódhatnak, melyet a nap kevésbé melegít.»²

«A szoba ablaka a lakásnak a szeme és tüdeje, sőt ruhája is.

Az ablak bocsájtja be ugyanis a világosságot, valamint az ablak szolgál a szoba szellőzésére is. Mennél tágasabb az ablak, annál világosabb és jobban szellőzhető a szoba.

A nagy ablak azonban télen nagyon kihűti a szobát, azért jó a kettős üvegű ablak, mert jobban tartja a meleget.

Ugyancsak a nagy ablak nyáron forróvá teheti a levegőt, ha tudniillik besüt rajta a nap. Nagyon célszerűtlenül járunk el, ha a nap forrósága ellen úgy akarunk védekezni, hogy az ablak előtt, a szobában függönnyt bocsátunk le. A nap megmelegíti a függönnyt s most ez melegíti a szobát. A két ablak között lebocsátott függönny sem védelem kellőképpen, kivált ha a belső ablakokat felnyitjuk. Jobb a külső függönny, aminőt a boltok elé szoktak kifeszíteni és még jobb a kívülről fekvő deszka ablakredő, a zsalu.³ Ezek nem engedik a nap sugarait a szobába s maguk sem melegítik a szobát s levegőjét, ha a nap reájuk süt, mert kívül vannak a szobán.

Ha tárva tartjuk nyáron az ablakot, akkor is nagyon felmelegedik a szoba; ellenben, ha nappal zárva van az ablak és éjjel tárjuk fel, akkor meghűvösödik a lakás.»⁴

A városi lakás ablakai ne nézzenek a lihhófokba, a falusi lakás ablakainak a közelében pedig ne legyenek az istállók, a trágyadombok, az ezek mellett levő poshadt vizű tócsák, vagy épen a temetők.

¹ Bárdóczi Elemér Rózsaszínű könyve. Az eljegyzéstől az esküvőig.

² Dr. Zelenyák i. m. 165. 1.

³ Olaszországban minden házon kívül szép zöld vagy barna spaléta (ablakdeszka) van. Az ablakok mintha mind egyforma, szép, középnyagok lennének és mintha az egyforma spaléták gyártását (mint az ágynál is irtuk) az állam szabályozná. Kis energiával nálunk is sokat lehetne a nép tenyérnagyságú ablakainak a baján segíteni! *Szerző.*

⁴ Dr. Fodor i. m. 60. 1.

Ha azonban «a szerencsétlen és egészségtelen lakásviszonyokon » bpiobb akaratumk mellett sem változtathatunk, akkor igyekezzünk arra, hogy törökmódra, a közelben növényeket ültessünk, melyek az ő gyógyító illatozásukkal a rossz szagot elpusztítják és a levegőt javítják. És ha e tekintetben az Alkorán szolgáljának példájára cyprusok és rozmarinbokrok nem is állnak rendelkezésünkre, de vannak bodzafáink, hársfáink és tölgyfáink, gesztenyéink, fenyőfáink nagyszámban, melyek mind igazán kitűnő szolgálatokat tehetnek».¹

«A lakószoba, még ha jól van is építve, különböző okból egészségtelen lehet.

Egészségtelenek mindenekelőtt az úgynevezett pinceszobák, vagy az utca és udvar színénél mélyebben fekvő szobák. Ezek a szobák rendszeren sötétek, nyirkosak és rosszul szellőzhetők, azért bűdösek; továbbá a talaj bőségesen áramol beléjük.»²

Nálunk kezd divatos lenni a ragasztása következtében egészségtelen és nem ízléses tapéta. A ragasztó mindenféle időjárast megérez, sokszor nedves és mindenféle sok bacillusnak tanyája. Oroszországban lehet látni sok papiros tapétás szobát. Ehelyett nálunk még nagyon elvétve találunk szövettapétát. Olyan tapétát, amelyet nem kell a falra ragasztani, hanem ahol a falat finom lécecskével kell körül vonni és a szövetet a léceken körülszögezni. Ez a módus széppé, egészségessé és harmonikussá teszi a szobát Különösen szép és kellemes a hálószoba, hogy ha az ágyterítő, a diványáthuzat és a székek is a tapéta szövetéből valók.

«Egészségtelenek a nagyon zsúfolt szobák is, ahol sok ember» gyermek lakik együtt, vagy mi több, ahol tisztátalan háziállatokat, sertést, baromfit stb. tartanak a szobában.»³

Dr. Pisiing 1858-ban így ír róla: «Mít szóljunk még ahhoz,, ha a kézműves és napszámos, ki egész héten át műhelyben, vagy gyárban úgyis elég megromlott levegőt kénytelen színi, még szabad óráit, a vásár- és ünnepnapot is arra használja, vagy tékozolja inkább, hogy zsúfolásig megtelt korcsmában ül, hol annyi ember, gyertya vagy gázvilág, mindennemű kigőzölgés, dohányfüst, sör és bor megmetélyezik a levegőt? Mennyivel üdvösebb és egészségesebb volna kimenni a szabad levegőre, ahonnan a jövő munkanapra új erőt, egészséget és vidor kedélyt hozhat mindenki magával.

Egy, szegények ápolásával foglalkozó, igen tapasztalt bécsi orvos bebizonyítja, hogy a szegények s általában a kezük munkája

¹ Dr. Zelenyák i. m. 167., 168. 1.

² Dr. Fodor i. m. 60. 1.

³ Dr. Fodor i. m. 60. 1.

után élő emberek betegségeinek okát többnyire csak azon körülményben kell keresni, hogy szűk, gőzös, bűzökkel telt szobákban laknak; s dacára annak, hogy ott egyúttal sütnek, főznek, fűtenek, dolgoznak és alusznak, ruhát mosnak és szárítanak, friss és jobb levegő kedvéért véteknék tartanak, habár csak percre is, az ajtó- vagy ablaknyitást. Hisz így, gondolják magukban, sok meleg veszne el, vagy meg is hűthetnék magukat. S ha esetleg még beteg is fekszik a szobában, akkor már semmi áron sem szellőztetnék szobájukat. A beteg nemcsak hogy saját kigőzölgésében, izzadságban és a megromlott levegőben kénytelen kórágán elveszni, hanem még a különben egészségeseket is megmételjezi l»¹

«Bajos ezen állapotokon segíteni, mert «a higiénikus belátás,, a közegészségügy iránti érzék» olyan valami, amitől a népünk még nagyon távol áll.»

«Itt tehát más nem segít, mint tűzzel-vassal irtani a járványfészkeket. Mert vannak ám ilyenek még itt az ország szívében is. Ismerik hatóságaink jól ezen veszedelmes zugokat, amelyekből az epidémiák nem fogynak ki soha. És mégis majdnem semmi az, amit ellene tehetnek. Dohos, nedves lakások, vagy inkább csak lakásnak csúfolt odúk szegélyezik ezen utcákat. Szanaszét vagy rétegekben egymáson hálnak bennük az embernek nevezett páriák. A fekvőhelyek a betegségek csíráinak melegágyai. Levegő, napsugár, tisztaság itt vad idegen fogalmak. Amily nyomorultul lakik az ilyen odúkban tengődő ember, oly gyalázatosan táplálkozik is. Így aztán nincs is semmi ellentálló képessége a betegségekkel szemben, amelyek folyton körülötte ólálkodnak. Fokozott mértékben áll ez a gyenge kis gyermekekre nézve. Ezek a szegény penészvirágok végig is járvák a fertőző nyavalyák egész skáláját. Ilyenkor legalább tiszta fekvőhelyhez jutnak, ki a kórházba, ki a koporsóba.

Ezekben az utcákban húzzák meg magukat a vörheny és társai, az úgynevezett járványmentes időben. Ezeken kellene széles réseket vágni, levegőt és napsugarat házaikba bocsájtani, mint ahogy Hausmann a nagy boulevardok megalkotója tette Parisban. De ehhez a higiénikus érzéken kívül, amely fővárosunk vezetőiben megvan, még egy nagy dolog kellene: pénz, sok pénz. Pénz pedig az nálunk nincs.

Íme így fonódnak össze szomorú egyesüléssé egészségügyi nyomorúságunk gyökerei közgazdasági bajaink gyökéjhajtásaival szociális helyzetünk ugar földjének mélyében.

Amíg pedig nem jön a nagy Messiás, aki meghozza e viszonyok javulását, vagy legalább megadja valamelyik társunknak azt a

¹ Dr. Piszling i. m. 25., 26. 1.

ragyogó eszmét, amelyből a fertőző betegségek gyógyításának módja fog kipattanni, nem tehetünk egyebet, minthogy küzdve-küzdünk tovább és bízva-bízunk egészségügyünk legfőbb órében: a jó Istenben.»¹

*

Gineverné Győri Ilona «Az ideális otthonok kiállításá»-ról Londonból a következőket írja:²

«Mindig úgy képezem, hogy ha pl. francia ember kezdene kertet tervezni, akkor ízléses vázlatot akarna készíteni, színes krétát venne a kezébe; a német ember a lelkiismeretes, alapos információ megszerzéséért könyvet, az angol meg a maga «go ahead» természeténél fogva – ásót. «Go ahead!» Ha ezt le lehetne fordítani! Az öreg Cuttle kapitány a Dombey és Fiában olyanformán írja körül, hogy «Feszítsd neki a nyakadat a szélnek, aztán előre!» Szóval, ha van a világon az angol nemzeti jelszónak és jóformán minden sikerük magyarázatának, a «go ahead»-nek érdemleges fordítása, az bizonyos csakis a kuruc «rajta!» lehet a benne rejlő energiával.

Hát ilyen energikus módon fogták az angolok a minap marokra azt a kérdést, hogy milyen legyen az «eszményi otthon». Eszményi mind a szépség, mind az egészségi, mind használhatósági szempontból, mind pedig olyan tekintetben, ami szintén van olyan fontos, mint ezek mind: hogy költsége helyes arányban álljon a tulajdonos pénz viszonyai val.

Mert hát bizony hiába, a bútorzatnak, az egész berendezésnek az uras, elegáns volta is csak úgy teljes, meg nyugalmas otthont is csak akkor alkot igazán, ha ki van fizetve.

És így, szinte etikai háttere is keletkezett annak a kiállításnak, amely most folyt le előttünk néhány héten át Londonban és amely azt mutatta meg, hogy most az ízlés ilyen fejlett idejében és az ipar ilyen haladottsága mellett nincs az a szerény pénzhelyzet, amely mellett csinos, egészséges otthont ne teremthetne magának a középosztály minden rétege, de bizony a munkás is, meg a földművelő is.

Legnagyobb változatosságot persze a középosztály otthonaira vonatkozó tervek nyújtottak, mint ahogy ennek az osztálynak vannak a legváltozatosabb alosztályai is. Nem is jól mondom, hogy «tervek», mert hiszen ott állt bizony előttünk maga az egész otthon, az egész szoba, konyha, lakóház; csak be kellett csomagolni és hazavinni tűzhelyestől, zongorástól, világítókészülékéstől. Az angolok nem könyvet írlak az Ízléses, higiénikus bútorzatról, amelyet talán nem olvas-

¹ Szerb Zsigmond, A vörös veszedelem. Új Idők 1908. I. 163. 1.

² Új Idők 1909. I. 45., 46., 47. 1.

lak volna el az emberek; nem is fiktív rajzokban mutogatták a be rendezést, amelyre talán azt lehetett volna mondani, hogy csakis papiroson állja meg a helyét, hanem bemutatták az egész házat.

Bárcsak minden háziasszonyt magammal vihettem volna, vagy legalább is azokat, akiket abban, hogy a környezetüknek igazán boldog otthont teremtsenek, ez a három hatalmas segítő szellem kíséri: a jó ízlés, a higiénia, meg a takarékoság.

Hadd kezdjem a takarékoság dolgával, amely alapnak igazán minden egyébnél alkalmasabb; a jó ízlés azután dísz gyanánt jöhet rá. Valóságos meglepő vonása az új gyártmányoknak, műipari alkotásoknak, hogy mennyi közöttük az olcsó. Képzeljék el például, hogy ez az anyag, amely most függöny gyanánt legkedveltebb, mivelhogy a leggyöngédebb rózsaszín, kék, halványzöld árnyalatok sem fakulnak ebben a gyártmányban; – az ú. n. Cassia-kelme rőf-je (mi elmaradt szigetlakók még rőf-ben beszélünk) harmincöt krajcár, igen széles minőségben. Ez az erős szálú, vászoncsövű anyag külön úgy van festve, hogy a legerősebb napot is kiállja, valamint a legerősebb szappant is. Ez azután persze kedvelt anyaggá teszi egészségi szempontból is, amelyről majd alább szólok. Mivel most az összes függönyredőzetekben a túlságosan ráncolt, hajtogatott elrendezéstől visszatérünk a nemes, simán leomló vonalakhoz, el lehet képzelni, milyen gyönyörű függönyök, ágyterítők, veranda-asztalterítők, terrasza való párnák készülnek ebből. A művészi színekre festett tiszta vászon sem sokkal drágább és ennek a gyönyörű anyagnak a visszatértét különös örömmel azok üdvözlik, akik a színes hímzésben, túfestésben jártasak, mert míg az bizony megesett nem egyszer, hogy a selyemalap vánkoston, díszterítőkön kitöredezett, elfoszlott és így a munkás hímzés is hasznavehetetlenné vált, addig a szintén selyemfényű, de sokkal erősebb «art linen» eltart száz esztendeig is és igazán arra való, hogy értékes antik hímzés alapjául szolgáljon. A gobelin-szövésű és múzeumi gobelmminták gyönyörű tompa színeivel nyomtatott krelonkelmék ára 40-60 krajcár közt van; ezeknek azért is nagy a keletje, mert a bútorok alakjai között is azok a nyugodt vonalú stílusos divatosak, amelyekhez ezek a minták illenek.

Még aki a függönyfélékben, talán valami északi fekvésű, igen széljárta szobára gondolva a vászonféléknél sokkal melegebb függőnyt szereti is, az is meglepetve látja, hogy például a bolyhos Bolton, amely olyan vastag, mintha két réteg flanel lenne egymásra téve és amely szintén megvan a leglágyabb pasztell-színekben, az sincs több ötven krajcárnál. Ennek a duplájáért meg már a bundameleg-ségű gyapjúbársonyt is kapni.

Mindezeket azonban én nem azért sorolom föl, hogy otthon valaki azt mondja: «Hja persze, Angliában! De nálunk! . . .» Egy-

általán nem. Sőt meglepő, hogy az ilyenek mennyire megvannak otthon is, még pedig sok közülök magyar gyártmány, úgy hogy én a sok ügyeskező és jóízlésű magyar asszony figyelmét arra akarom fölhívni, hogy ha a dúsgazdag Anglia nem röstelli kimondani azt, hogy: «szépet ugyan akarok, de olcsón», akkor nálunk is meg lehet kockáztatni azt a fáradságot, hogy az ember a bútorkelmeraktárakban ilyesmit keressen.

Az asszonyi ügyességnek a takarékoskodásban különben azért is óriási tere nyílik most, mert maguk a fabútorok is olyan szép, sima egyszerű vonalakat mutatnak és a durván faragott, de pazarul alkalmazott «ó-német» (majdnem úgy írtam: oh német!) cikornyának, amely még vagy tíz évvel ezelőtt is kötelező volt az ebédlőkben, oly teljesen híjával vannak, hogy ha egy jóízlésű asszony nem röstelli a fáradságot és összegyűjti az ilyen ábrákat, azután elmegy velük valami egyszerű, de értelmes falusi asztaloshoz és különösen ha ennek ád elegendő időt a fa kikeresésére, meg a munkára, klasszikus szépségű bútortatot csináltathat talán hatodréssz olyan árért, amilyent egy-egy nagy bért fizető fővárosi raktár kénytelen elkérni a maga cifra holmijáért. Ha a magyar úriasszony meggondolja, hogy még ilyen tekintetben is milyen hatalom van a kezében családja vagyonosodásának előmozdítására és amellet az ízlésnek a munkásosztály körében való terjesztésére is, bizony nem fogja röstellni ezt a fáradságot. Azután, hogy őszinték legyünk, ugyan melyikünk szereti, ha az otthonának erre vagy arra a részére lépten-nyomon azt mondják: «X-éknél meg Z-éknél is szakasztott ilyent láttam!» Én bizony nem szeretem. És legyen is mindenki olyan kényes a «note personel»-re, hogy fáradságot, körültekintést ne röstelljen azért, hogy az ítélet inkább az legyen: «Ilyent egysesgedül ő nála látni».

Pláne, amikor ehhez a diadalhoz még sok pénz sem kell. A szurokfenyő igen olcsó bútortanyag; a pompás, kemény bükkfa szintén; ezekből akármilyen falusi asztalos tud dolgozni; ha azután egy okos asszony csak tíz percnyi meggondolási időt is szán annak, hogy az így elkészített bútoron ő maga is milyen könnyen és milyen olcsón szépiíthet fehér zománcfestéssel, aranyozással, meg a teljesen sima, kárpitozott részeknek sajátkező elkészítésével, akkor tudom, hogy nálunk is csak olyan szép dolgok állnak majd elő, amilyenek például ezen kiállításon voltak az amatőr-munkák között. Egy eldugott devonshirei kis falu asztalosa bükkfából sima, nemes stílú II. Henrik korabeli karosszékeket, íróasztalt, könyvtárt csinált; a ház asszonya dióbarnára viaszolta; az egész könyvtárszoba kárpitozását, a székek hátát és ülését mohazöld gyapjúbársonyból maga csinálta; aranyozolt fejű díszszögekkel maga verte be; ilyen bársonyból lett az ablak ülése is, meg a függöny; és került az egész nagyúri eleganciája szoba

a felébe annak, amibe valami tucatszámra látható ú. n. furnier-os borzalom kerülne

Szép, illusztrált magyar folyóirataink minduntalan hoznak val ami olyan ábrát, aminek jó hasznát lehetne venni.

A kiállítás másik vonása az volt, hogy egészségi szempontból milyen helyes most a modern berendezés java. Hol van az a régies túltömöttség, ahol az érkező és a kanapé felé tessékelt vendégnek furakodással kellett beékelődnie az asztal meg a pamlag közé. Erre azt mondhatná valaki, hogy az ám, de nincs ám mindenkinek tágas, nagy szalonja, ebédlője. Hát persze, hogy nincs! Hát még Angliában, ahol a szobák egészben véve kisebbek! Csakhogy szabálynak nem is azt kell felállítanunk, hogy: «Ennyi meg ennyi bútor szokás egy szobában; berakom tehát, akár tágan, akár zsidóboltszerűleg állnak is majd». Nem úgy. Mondjuk ezt: Ennyi meg ennyi négyszög-lábnyi területem van; mennyi bútor fér el hát úgy, hogy kényelmes mozgás és sok levegő lehessen a szobában. Port-Arthurnál is nagyobb diadala a japánoknak, hogy amit ők már réges-régen megértettek, ugyanis a sok levegőjű szoba szép és egészséges voltát, azt Európa most utánozza.

Egészségi haladást jelent az is, hogy semmiféle díszítő redőzetet nem szabad szögezni és ezzel arra ítélni szegényt, hogy alapos kirázást, kiporolást talán egy évig sem látva, kényelmes és zavartalan otthont és tenyészeti telepet nyújtson a mikrobáknak. Még a leggazdagabb kelméjű portière és ablakredőzet is karikán és rézrúdon jár, úgy hogy öt perc alatt kimozdítható a helyéből.

Végre pedig, ami csak lehet ilyen anyagból, az mind mosható. Képzeljünk el valami ragadós betegség után egy hálószobát, amelynek a fala végigmosható karbolszappannal, a szőnyege az új divatú <<cord carpet>> (vagy bármilyen másfajta) a labdaformájú dezinficiáló szőnyeg-szappannal; az összes függönyök, ágyterítők, esetleges kanápvánkosok odakerülnek a mosásba, mert a karosszék és pamlag maga csupán sásfonat, melyet szintén részeltetünk a karbolos fürdőben. Az orvosok csak lassan jöttek rá, hogy mikor néha azt parancsolták, hogy mindent dezinficiálni kell, a háziasszonyok az egyszerű dolgokra megengedték ezt, de a szalagos, csipkés dísztárgyakat sajnálták a göztől, miegyébtől, hát szépen elrejtették, szeretettel megmentve és további működésre képesítve így sok ezer bacillust. Most egész sereg gyönyörű tárgyat láttunk, párnái, tුවánkost, ami például sima, szépszínű szaténba varrt lószőr vagy toll csupán, erre azután csipkebetétes, vagy fodros vagy fehér muszlinhuzat jön; ezt akármilyen sokszor ki lehet mosni; a belső párna tollát, lószőrét pedig, ha arra szükség van, kifőzik.

A takarékosági meg az egészségi szempont a kiállítás tárgyaiban

épen azért volt olyan dicséretes, mert egyszersmind összhangban állott a jóízléssel is; úgy hogy egyiket a másiktól elválasztottan nem is lehet tárgyalni, mindössze azt kell csak hozzátennem, hogy az új ízlésben semmi ipari produktum nem akar másnak látszani, mint ami. A szép Abingdon-zsinegszőnyeg nem akar perzsának, a fehér pamutmuszlin nem akar guipcre-csipkének látszani. És ez a másnak látszani nem akarás nagy lépés az ízlés terén az iparban is, mert hiszen mind ott, mind például az egyéni föllépésben mi egyéb az affektálás jelentősége, ha nem az, hogy: «Okvetlenül másnak kell látszanom, mint ami vagyok, hogy vonzó lehessenek és lekössem az érdeklődést magam iránt, még pedig mennél inkább másnak, annál jobb!»

*

Gineverné angol cikke után ide iktatjuk Margarethe von Suttner már említett könyvéből az «Asszony és lakáskultúra» című szép cikkel:

«Az olyan asszonynál, aki a kötelességeit a természetadta körön belül keresi, a lakásművészethez való értelem, talán még jelentőség-teljesebb, i[^]nt a konyha és a divat Mert az asszonynak az a tehetsége, amely szerint a lakószobákat egyéniesen és harmonikusan tudja berendezni, a házi és a családi boldogsághoz a legjobb garanciát nyújtja. «A lakás berendeztetése» oly módon, hogy abból a saját egyéni és alkotó részeinket ki ne vegyük, már előre is annyit jelent, mint az otthonunk lakályosságának örömről és az alakulás ezerféle gyönyör élvezetéről lemondani.

A ruhakérdés elintézése és a lakásberendezés alkalmi erőtmerítő örömet okoznak azoknak, akik alakító képességgel rendelkeznek, épen úgy nehéz, fárasztó munkát jelentenek azoknál, akik az ízlésükben nem bíznak. Amennyiben az ízlés azonban a képzés eredménye, úgy minden asszonynál meg van a lehetőség ahhoz, hogy a teremtő berendezés szórakozásait élvezze és hogy célszerű, természetes, hangulatos és kényelmes otthonhoz jusson.

Hogyan jutunk azonban ezen látszólagos közeli, a valóságban azonban további célhoz, azon ritka művészethez, hogy a boldogságot hozó lakályosságot biztos kézzel alakítsuk. A teremtő ízlés, amely a falak és bútorok színeinek harmóniáját és a tér beosztásának boldog arányait költi, intenzív tanulmánynak, élénk megfigyelésnek és sokoldalú tudásnak az eredménye. Világosság, levegő, nap, fűtés és szellőztetés az, amit a lakható kényelmességért a teljes jelentőségükben fel kell ismerni és amivel nem lehet eleget törődni, ha a testet és lelket üdítő, pihenésre és vidámságra invitáló légkört akarunk teremteni. Még nehezebb problémává válik a minőség és a forma. A nemes kézműipar okozta örömet, az anyagismeretet, az éles célszerűségi

érzéket csak az éleslátás és az összehasonlítás beidegződésével szerezhetjük meg. A megfelelő kiállításoknak lehetőleg gyakori látogatása mellett mást nem ajánlhatunk, mint a kitűnő «újkori lakáskultúra kézikönyvéinek szeretetteljes tanulmányozását (Alexander Koch kiadóintézete, Darmstadt). Ezen köteteknek mindegyike, egynéhány száz kitűnő kép alakjában bizonyos tértípust, mint ebédlőt, úriszobát, fogadó- és lakószobát, hálószobát stb. tárgyal. Az ízléskövetelményeknek a gerjesztését, amit ezen kitűnő anyaggyűjtemény okoz, amely a legkülönbözőbb szükségletekkel számol és amely a belső berendezés legkülönbözőbb és legjobb művészeit szólaltatja meg, nem lehet elég magasra becsülni. Épen olyan praktikus, mint nevelő hatása van. Ezen különkiadványoknak az ízlésközlését a főtlemelt kiadónál rendszeresen megjelenő «német művészet és dekoráció» és «belső dekoráció» című folyóirat, szisztematikusan tovább folytatja. Ezen darmstadti művészfolyóiratoknak tehát mindazon asszonyoknak a könyvtárában helyet kellene foglalnia, akik az otthonuk állandó művészi és lakályos alakítását fenkölt életfeladatukul ismerik fel. Minél inkább megtörténik ez, annál inkább tűnik azon hamis és hazug vágy, amely reprezentációs helyiségeket a lakószobák fölé akarja helyezni és amely az otthon belső vonatkozásait a házi boldogság kárára akarja gyengíteni. És minél jobban tanulmányozzuk majd ezen szakirodalom nyomán a lakáskultúra anyagát, annál jobban fogjuk a külszínes pompát, mint az igazi kényelmesség ellenségét felismerni és a háziasszony érdeklődése mind inkább és inkább a mellékehelyiségek kompforja és a személyzet kényelme és a személyzet iránti gondoskodás felé fog irányulni. Dr. Paul Kraemer».¹

A gyermekszobáról Nádai Pál, «Könyv a gyerekről» című könyvében következőképen ír:

«Az első tapogatásokról az első életismeretekhez a gyermekszobán keresztül visz az út. Ami itt a lélekbe besuhan, az idővel elhomályosulhat, szétfolyhat, elmosódhat, de valamit mindig visszahagy, egy mélységes benyomás, vagy egy felejthetetlen illat alakjában. A megismeréshez, mint az első emberpár, mi is egy szép kerten át jutunk s ebből a kertből az első gondtalan játékok, az első álmódzások, az első gyermekdalok emlékeit visszük magunkkal Olyasmit, amire később, a verejtékes munka idején nemcsak lelkendezve gondolunk vissza, de azt is megérezzük, hogy e játékoknak, e meséknek, e nótáknak egyéniségünk megfínomodásában mekkorra része volt. A gyermekszobából egy életre szóló emlékeket viszünk magunkkal,

¹ I. m. 142., 143., 144. I.

minden darabja, minden zuga belekapaszkodik a nyiladozó elmébe és benne hagyja a gyermeki tapasztalat virágait vagy töviseit. Írók és művészek visszaemlékezései kulcsát adják egész egyéniségüknek és művészetükben, írásaikban még késő öregségükben is meg van a nyoma annak, hogy tiszta és derűs környezetben bontakozott-e ki gyermekéletük vagy ólomvályú, nehéz és nyugtalan szobák csenevész kis palántái voltak. Nem nehéz kitalálni, hogy például egy Goethe – vagy a mi korunkban – egy Anatole France, akik még hajlott életkorukban is annyi gyengédséggel tudtak visszakúszni a gyermekévek tűnő emlékeihez, friss és napfényes talajból sarjadtak ki, gyengéd anyai és apai kéznek oltalmával. Viszont például Strindberg komorsága, vigasztalan pesszimizmusa és asszonygyűlölete – saját bevallása szerint is – egy sivár és nélkülözések közt telt ifjúság visszhangja.

A környezet tehát az az erő, mely Isten módjára a maga képeire formálja az embert s e környezetben a legelső hatás a legmélyebb: a gyermekszoba hatása. Méltó, hogy e kis világ teremtése is azzal a gondolattal kezdődjék, amellyel a nagy világé: legyen világosság. Legyen benne nagy, üdítő világosság, amely széles és ragyogó ablaktáblákon ömöljön be úgy, hogy szinte ujjongjon tőle a gyermeklélek. Kivált a nagyvárosban és legkivált a mi lakásviszonyaink közt nem lehet eléggé hangoztatni, hogy a gyermekszobának mennyire szükséges a napfény, ha lehet a több felől is beáradó napfény s köztük a legtermékenyebb: a kelet felől jövő. Az volna a legjobb, ha minden gyermekszoba egyenest valamely kertre vagy legalább verandára, avagy nyitott erkélyre nyílna, hogy a nagy világossággal együtt beosonjon valami a mennybolt kékjéből is és bevesse körvonalait egy pár szép, nyugodt fa s néhány tarka színekben pompázó virág.

Mert minden nevelés a természet fensőbbiségének az elismerésével kezdődik és bármilyen különös, a szobában is a természet az úr. Ő adja a fiatal gyermeknek a testi rugalmasságot, a szép piros arcszínt, ő formálja meg a lelkét, hogy éber és benyomásokra fogékony legyen, hogy hinni tudjon a szépségnek termékenyítő erejében. És hogy akarni és elérni tudja azt, ami az egész emberiség vágyaiban szunnyad. Tulajdonképpen a természet nevel még a gyermekszobában is, az ember pedig csak elrendezi a természetet, mint a láthatatlan színpadi rendező a díszleteket, úgy, ahogyan legközvetlenebbül fognak hatni. A gyermekszoba világának ez ötletes rendezője tehát azzal a gonddal fogja kezdeni a tervezést, hogy olyan gyermekszobát teremj, amely a gyermek testi erejére, egészségére, lelki frissességére, szépérzékére és erkölcsi fejlesztésére legalkalmasabb. Olyan környezetet teremj, amely megoldja a testi, az értelmi, a művészi és az etika:

nevelés feladatait. És ezért a tervező-művészen lesz valami a szülő gyengédségéből, a tanító számító okosságából és a filozófus leszűrődött világnézetéből.

Eközben pedig az igazságnak megdöbbenő egyszerűségére fog bukkanni. Azt fogja tapasztalni, hogy minden darab bútor, minden díz, minden művészeti elv, minden szín és minden gondolat, amely célszerű az egyik szempontból, jó a másik szempontból is. Íme, a legegyszerűbb példával kezdem. Föl fog merülni a bútorozás 'kérdése. A megfontolás azt az egyszerű törvényt fogja igazolni, hogy a bútor készüljön a legegyszerűbb anyagból, lehetőleg cifraságok nélkül, szolid és jó fából, amely a fa természetes szövetét árulja el, vagy hófehérre van fényezve és letompított éleivel, sík felületeivel a tisztogatást, mosást könnyűvé teszi. Méretei ne legyenek nagyszerűek, hanem a gyermek fejlődéséhez és igényéhez szabva, vagyis ágya akkor is jó legyen, mikor a gyermek nagyot nő, kanapéja ne nevelje lustaságra, tehát egyszerű lóca legyen, szekrénye sokpolcú, alacsony és széles legyen, mosdója is, mint minden bútor, rendre és tisztaságra utalja. S mit jelent a gyermek szempontjából egy ilyen jól megkonstruált bútorzat? A vonalak nagy egyszerűsége a nyugalmas szépség erejével fog hatni. Cikornyátlan egyszerűsége hozzászoktatja a gyermeket az igazsághoz. Célszerű beosztásuk lehetővé teszi a rendet, a játékok elrakását, a könyvek, füzetek rendbeszedését; nyíltságuk nem tűri a piszkot, a szemetes sarkokat s egy-egy polc a falon, egy-egy kis asztal s olcsó, de formás szék a sarokban, változatossá, színessé teszi a szobát. A fal festése mindössze néhány szépen lendülő csík lesz, de derűs és szelíd tónusban, a mennyezetről függő lámpa pedig azt fogja hirdetni, hogy az üvegek szépsége is a vonalak rajzában s az anyag nemes finomságában van. A szelíd takaró, a puha terítők, az ablakok fényét lágyan tompító mullfüggönyök mind az okos és amellet olcsó szépségnek állandó hirdetői.

Valóban csodálatraméltó, hogy a mi korunk angol példákon megfiatalodott iparművészete milyen raffinait egyszerűséggel tudta hozzágondolni a gyermekszobát a gyermekpszichéhez. Láttunk drezdai, darmstadti és bécsi gyermekszobákat, melyeknek minden porcikája tele volt a gyermek naiv áhíatával. Asztala, székei, edényei, mintha a Hófehérke tizenkét törpéjét várták volna fölterítve. Ágya és imazsámolya a gyermekszív zsolozsma-hangján szólt. ^Viszont egy nagy darab fából hőemberszerűleg faragott «jó nagybácsi» meg egy háromágú paraván, amely japán kerti villának volt festve, kivágott ajtóval és ablakokkal, nemcsak a modern játékok komikus és primitív vonalival hatott, hanem csak szobadísznek volt művészies, hanem belülről fiókaival, állványokkal és fogasaival célszerű bútor darab is volt mind a kettő. Itt érezni lehetett, mint a modern gyermekjátékokon,

hogy a tervező, amikor ónjával a papiros mellett ült, szelíd gyermekfejek fölé hajolt gondolatban s mintha az a régi gyermek ujjongott volna ismét a lelkében, aki sohasem halt ki belőlünk végképen. Mert aki gyermekekhez akar szólni, annak az ő gügyögő, tiszta és örömtől repeső nyelvükön kell hozzájuk szólni.

Ha bútorok célszerűségében még nem is, de a gyermekszobák stílusa díszítésében a mi iparművészeti kiállításaink is sok szemrevalót produkáltak már. Ebben a tekintetben is az angol s amerikai dekoráló művészet nyújtotta a legelragadóbb példákat. Ott kezdték először a gyermekszoba falát naiv meséikből vett jelenetekkel díszíteni. Ott olykor egész képeskönyv a fal Nagy ákombákom betűk, gót cifrasága írások, versikék és táncoló leányok, akiknek a ruhája fodrát elkapdossa a szél, az ő nagy mesterüknek, Walter Crane-nek naiv bubájára emlékeztető vonalak csendülnek meg a falon köröskörül Néha meg-megismétlődve, mint egy dalmotívum. Efféle szép frizeket, magyaros ornamentikával, ujjongó, viháncoló gyermekfüzéreket a mi kiállításainkon is gyakran lehetett látni. S már első pillanatban a gyermek tündérvilágának szellőjét csapják a belépő arcába.

Ám mi mégis azt hisszük, jobb, ha a szoba díszítését maga a gyermek végzi. Képek, amelyeket ő maga rajzol, vagy maga gyűjtöget, szép képeslapok, régi könyvek s folyóiratok kivágott lapjai, egy-egy érdekes etnográfiai tárgy, cserép, faragott fa, cifra varrottas legyenek a szoba színes díszei. És a gyermek saját ízlése, öntevékenysége legyen minden darabon. Erre a célra szekrényeink jó már előre alkalmas kivágásokat csinálni, amelyekben időközönként az ő kis tárlatait elhelyezheti. Nem a sok itt a fő, hanem a szép és hangulatos tárgy. Japánban a legtöbb gyermekszobának nincs több ékessége, mint egy-két nagy színes virágváza, amelybe időnként a szezon friss virágai kerülnek. S egy-egy rügyező galy, néhány nyíló krizantémum mégis a formaszépségek tiszta akkordjait üti meg az eleven gyermek-élemben.

De virágnak minden gyermekszobában kell lenni. Ha csak egy pár cserépnek is, ha a legolcsóbb fajtából is, de éreztetni kell, hogy a természet az úr. És ő tőle való minden szépség. Egy híres német esztétikus, Schulze-Naumburg írta egyik könyvében, hogy el tud képzelni olyan magukra hagyott existenciákat, akiknek magányosságában annyi élet is megnyugtató hatású, amennyi egy cserép muskátliban van. S a mi legnaivabb szépségélvezésünknek vájjon nem ez a természetközelség adja-e meg élettani tartalmát?

Általában pedig az legyen az elvünk a gyermekszoba egész díszítésében, hogy közvetlen hatást érzünk el. Ne szoruljon magyarázatra a dekoráció, ne is az értelmet fokoztassa, hanem tolmácsolás

nélkül, megkapó formáival s színeivel hasson. Kevés legyen, de megragadó. Mert nem kell azt hinni, hogy a gyermek e tekintetben más, mint a felnőtt. A túlterhelt szoba, a sok kényes cikornya őt is feszélyezné, még jobban, mint a felnőttet. A hazug aranyozások, drapériák, barokk díszek őt is elszomorítanak. Sok szabadságra, mozgásra van szükségük gyermekeinknek, nagy és széles sarkokra, amelyekben játék és kedvüknek nincs szűkreszabott korlátja. És épen ezért szükséges, hogy minden családban, még a legkisebb lakásban is meglegyen a gyermeknek az ő külön kis területe. Ha nem egy egész gyermekszoba, hát legalább egy félreeső sarok, amely senkinek sem esik útjába. Vagy ha nem több, hát egy üres láda, amelyre nincs többé senkinek sem szüksége. De amelybe minden játékaival, könyvével, papírosával és csecsebecséjével félrehúzódhatik, amely egy kis független territórium lehet a napok zűrzavaros forgatagában. És amelyben ő a korlátlan király és gondatlan játékaik között királyok gyönyörűségét élheti át.»

M

«Az ember folytonosan beszennyezi lakását, annak falait, padlóját, ablakait, bútorait, azért folytonosan kell a lakást tisztogatni, nehogy a szenny *meggyülemeljen*.

A szellőzésnek az a feladata, hogy a lakásunkban lélekzetünkkel, a bőr párolgásával szennyezett levegőt folytonosan tisztogassuk. Mennél tisztábban tartjuk a levegőt, annál kellemesebb és egészségesebb.

A természet gondoskodott, hogy a lakás levegője, az ember tudta nélkül és sokszor az értelmetlen emberek akarata ellenére tisztogattassék. Lakásunk fala ugyanis lyukacsos és a falnak eme finom láthatatlan lyukacskaín folytonosan be- és kiáramol a levegő és így a külső tiszta levegő nyomul a belső, szennyezett helyébe. Épen úgy az ajtók, ablakok sohasem zárulnak annyira, hogy finom rések ne maradnának, amelyeken keresztül hasonlóképen benyomul a tiszta levegő s kiáramol a szoba romlott levegője. Ezen folytonos természetes szellőzésnek a haszna megbecsülhetetlen!»

A természetes szellőztetésnek nagyon sok fajtája van, mi azonban azt rendesen nem ismerjük, nem törődünk vele, az építómestereink nem oktrojálják ránk – talán sokszor ők sem értenek hozzá – és mi nem *művelődünk*.

«A szellőztetés legegyszerűbb módja az ablaknak, vagy az ajtónak a feltárása. A feltárt ablakon, az ajtón beáramol a külső levegő s kiüzi a szobából a levegőt.

Télen a jó kályha gondoskodik a folytonos szellőzésről. Ha

ugyanis a kályhát a szobából fűtik, akkor a kályha ajtaján s a kéményen keresztül elvezetjük a szobabeli levegőt s helyébe a hideg és súlyos külső levegő nyomul a fal lyukacskaín, az ajtó és ablakok repedésein keresztül a szobába.

A friss levegőnek csővel való bevezetését – amely kívülről, a padló fölött jön le a falon, a szobában fölfelé hajlik s a szoba közepe magasságában végződik – kevesen alkalmazzák. Pedig e csövön friss, hideg levegő bőségesen áramolhat a szobába és az a haszna is van, hogy a kellemetlen hideg léghuzamot az ajtó és ablakok közelében megakadályozza.

Vagy pedig valami köpenyeges kályha (aminő például az úgynevezett Meidinger-kályha) köpenyegé alá vezetik kívülről a levegőt, amidőn a friss levegő megmelegedve áramol a szobába.

A kémény alsó részén, közel a padlóhoz készített nyilas is jól vezet el a romlott levegőt.

Még célszerűbb azonban, ha egy kéményforma levegőcsatornát építenek a falba vagy a szobába, amely úgy mint a kémény, kiszolgál a szobából a ház fölé s ebbe a levegőcsatornába csinálnak két nyilast a romlott levegő elvezetésére. Az egyik nyilas közel van a szoba tetejéhez; ezen vezetik ki a levegőt nyáron vagy mikor bűzös a szoba levegője. Egyébkor, nevezetesen télen, a felső nyilast zárva tartják s a padlóhoz közel a másik nyilason át vezetik le a romlott levegőt. Ahol világítógáz van, ott bevezetik a gázt a levegőcsatornába s ha most meggyújtják a gázt, a levegőcsatorna fölmelegedvén, igen jól szellőz.

Igen jól szellőz továbbá az úgynevezett légfűtés. A jó légfűtés szerkezete a következő: valami nagy kályha körül fallal köpenyegyet készítenek. A kályha és a köpenyeg között térség marad. Ide vezetik be tágas csővel kívülről a friss levegőt, amely a kályhán fölmelegszik; a meleg levegőt most csövekkel bevezetik azokba a szobákba, amelyeket fűteni s egyszersmind szellőztetni akarnak. A meleg levegő zárható és nyitható nyiláson át áramol a szobába.

Nagy épületeket és intézeteket úgy is szellőztetnek, hogy magas és tágas kéményt, úgynevezett *aspirálókéményt* építenek, melyhez minden szobából szellőztető csövet vezetnek. Ez a nagy kémény elvezeti valamennyi szobából a rossz levegőt.

A legökéletesebb szellőzés az úgynevezett pulsiógéppel való szellőzés. Ezt a szellőzést úgy készítik, hogy valami géppel szélkerékhez hasonló készüléket hajtatnak; a szélkerék tágas levegővezető csatornában fekszik; erős forgása közben kívülről tiszta levegőt szí be a kerék s tovább hajtja a levegőcsatornán. Ez utóbbi szétágazva az egyes szobák és termek számára külön csövekre szakad, melyeken át a szélkerék behajtja a friss levegőt. Ezt a szellőzést főképen színházak-

ban, gyűléstermekben használják, mert sok és jó levegőt szolgáltat és megszünteti az oly kellemetlen és egészségre ártalmas léghúzást.»¹

Dr. Zelenyák a következőképpen ír a templomban szükséges intézkedésről: «Az igen tisztelt lelkész urak bizonyára egyik első feladatuknak fogják tekinteni, hogy a keresztyén templomnak csínja és díszéről gondoskodjanak, hogy tehát a templomot minden tisztátlanság és portól mentesen tartsák. Ezt méltán megkívánja a helynek és Istennek fensége. Mindez még a legegyszerűbb embert is tisztaságra ösztönzi.

De mégis, az Isten házának gondos tisztogatására nézve a legszigorúbb intézkedéseket tartjuk legcélszerűbbnek, egyszerűen azért, mert az e helyen összegyülemlett piszok és tisztátlanság, nemcsak a lelkész, hanem a nép egészségének is árt, más szóval mind a kettőnél bajt okozhat.

Az emberek tartózkodására rendelt helynek megfelelő tisztításához tartozik annak gondos szellőztetése is. És ez a templomokban annál inkább szükséges, minél többször és minél nagyobb számban látogatják.

Azért is az igen tisztelt lelkészek és templomi előljárók, szorgos gondossággal fáradozzanak azon, hogy úgy ők maguk, mint azok, kik az Úr szőlőjében velük munkálkodnak, nemkülönben az őrizetükre bízott bárányok, a templomokban tiszta levegőt élvezzenek.

Évégből ajánljuk, hogy minden templomban és minden időben, legalább egy ablak nyitva legyen; ez pedig csak az lehet, mely huzatot nem okoz, vagyis, mely az ajtóval nincs átellenben. A huzatot sok pap és hívő az élet legnagyobb ellenségének, megrontójának tartja. Ezen rendszabály azért is szükséges, nehogy a templomkerülőknak mentesül szolgálhasson».²

«Lakásunkat télen fűtenünk kell, mert különben fázunk. A hideg lakás akadályoz a munkában s meghülés következtében könnyen betegséget okoz. Tapasztalás szerint legkellemesebb a kb. 18 C° fok melegségű szoba.

A közönséges agyagkályhák jól fűtenek, kellemes, egyenletes meleget adnak. Ha belül fűthetők, a szellőzést is előmozdítják.

A vaskályhák nagyon gyorsan melegednek, de gyorsan hűlnek is, azért egyenlőtlenül fűtenek. Másrészt könnyen forrók lesznek s ekkor megpörkölrik a szoba levegőjében levő port és kellemetlenné, bűzössé teszik a levegőt.

A pléhköpenyeggel burkolt vaskályhák már egyenletesen melegítenek.

¹ Dr. Fodor i. m. 61 – 70. 1.

² Dr. Zelenyák I. i. m. 192., 193. 1.

A jó légfűtés igen kényelmes és egészséges fűtés. Ezzel egyszerre fűtünk és szellőztetünk is.

A melegvízzel való fűtésnél nagy kazánban vizet melegítenek. A kazán felső részéből cső emelkedik fel, mely a ház tetején levő víztartóba megy és onnét vissza minden egyes fülendő szobába eljut. E fűtésnél tisztán maradnak a szobák, ellenben a szellőzésről külön kell gondoskodni.

A forró vízzel való fűtéssel gyorsabban tudnak meleget előidézni.

A gőzfűtés hasonlóképen vascsövekkel fűt, amelyekbe a gőz-kazánból bocsátanak forró gőzt».¹

Kis családi, főleg emeletes családi házaknál a takaréktűzhelyben alkalmazott kazán a legcélszerűbb, mert a melegvíz egy részét főzésre, a többit pedig csöveken való elvezetés mellett szobáink melegítésére használhatjuk.

A központi fűtéssel és a gázfűtéssel sok erőt, fáradságot, betegséget és cselédet takarítunk meg és vele a szépség, ízlés, egyszerűen a kultúra, a külső kultúra követelményeinek jobban megfelelünk.

A villannyal való világítás a vidéken is jobban terjedhetne, különösen ha a sok vízierőt a villany fejlesztésére sokkal-sokkal jobban kihasználnók.

*

Miután az iskolát helyezzük mindenképp elé, azt tartjuk a legfontosabb középületnek, azért is külön írunk róla. Az iskola épülete épülete feleljen meg a higiénia követelményeinek, mint a lakásról általában mondtuk, az iskola épülete feleljen meg azonkívül a célnak, a praktikusságnak és a jó ízlésnek is. A modern jó iskola központos fekvésű, szép, napos udvarral bíró épület legyen. Ha a régi városaink történelmét, eredeti szépségét mindenben respektáljuk is, az iskola környezetével tegyük kivételt és irgalmatlanul sajátítsuk ki az iskola közvetlen közelében levő nem oda való házakat, mert ezzel nemcsak kedves helyet, kellemes iskolát szerzünk az ifjúságnak, hanem a városaink tüdeit is szaporítjuk.

«A tanterem az iskola-épületnek legfontosabb helyisége. Itt szenvedhet a tanuló egészsége legtöbbet; erre kell a legtöbb gondot fordítani. Elsősorban a méretek feleljenek meg a higiénikus követelményeknek. Világos, hogy a méreteknek az osztályok várható népességéhez kell alkalmazkodniuk; ámde a higiénia ép úgy ellene szól a nagyon szűk, mint a bizonyos határon túl terjedő tantermeknek».²

¹ Dr. Fodor i. ni. 70., 71., 72. 1.

² Schuschnv dr. i. m. 17. 1.

«Minden tanulóra minimálisan 1.2 négyszög méter területei, illetőleg 2.5-5 köbméter levegőt kell számítanunk».¹

«Az iskola legfontosabb bútordarabja az iskolapad és sajátságos, hogy épen ennek a kifogástalan voltára nincsenek kellő figyelemmel. Építünk sok pénzért díszes iskolákat, de már helyesen konstruál! padra nem telik».²

Egy helyesen készített iskolapadnak következők a követelményei: 1. «A pad helyes magassága (az allászár hosszúságának feleljen meg) olyan, hogy a láb teljesen pihenessen. 2. Az ülődeszka oly széles legyen, hogy a felső lábszár tökéletesen ráfeküdjön. 3. Semmi plusztávolság az asztal belső függőleges széle és az ülőpad elülső széle között, hanem null távolság az olvasásnál és mínusztávolság az írásnál.³ 4. A rézsútos asztal olyan magas legyen az ülődeszka fölött (különbség), hogy az írónak az Írásnál ne kelljen a vállait emelni, vagy a fejét és karját lehajtani.⁴ 5. Hogy időnként a hátizomzat rendesen kipihenhesse magát és tehermentesíttessék, egy jól formált és a keresztcsontot támasztó háttámlára van szükség».⁵

«Az ülődeszka hátrafelé mélyedjen kissé, hogy a tanuló teste előre ne csússzék. Az ilyen ülőhelyet reklinációs ülőhelynek nevezzük».⁶

Hogy az asztal és az ülőpad közötti különbség a tanulók testmagasságának megfelelően, a padokat három- vagy négyféle magasságban kellene készíttetni.

«Gyártanak ugyan olyan szerkezetű padokat is, melyeknek ülődeszkája emelhető vagy sülyeszthető, előre vagy hátrafelé igazítható, amint ezt a tanuló méretei megkívánják, ámde úgylátszik, a gyakorlat ezeket a padokat nem igen szereti. A tanító többnyire nem szeret a pad beigazításával bíbelődni, az iskolaszolgára meg e dolog nem igen bízható».⁷

A következő fontos helyiség a tornaterem, ami a falusi iskolákban ritkán fordul elő.

A nyugati államok nagyobb városaiban már alig építenek iskolát fürdő nélkül, nálunk pedig alig lehet egyet is látni. Kisebb községekben ezt az intézményt a népfürdővel lehetne kombinálni.

A legtöbb iskolánkban hiányzik az iskolaorvosi szoba is. Ezen

³ Schuschny dr. i. m. 18. 1.

U. o. 42. 1.

² Az ilyen konstrukció mellett csak két növendék üljön egymás mellett, mert a padból csak a kétoldal felé lehet felállni és kilépni. *Szerző.*

⁴ Fodor József dr., Egészségtan. Budapest, 1886. 110. 1. «Aki közönséges olvasás és írás közben közelebb tartja szemét az íráshoz vagy könyvhöz mint 25 – 30 centiméternyire, az nem bír rendes látással, s jól cselekszik, ha orvoshoz fordul, s annak tanácsai szerint szemüveggel él.»

⁵ Dr. Karl Euler i. m.

⁶ Schuschny dr. i. m. 44., 47. 1. (Az iskolapad egyébként szépen és kimerítően van leírva.)

iskolaorvosi szobában legyen mérőléc a tanulók magasságának, szalagos centiméter a mellkas- és mérleg a testsúly mérésére.

«Mentőszekrényel legyen felszerelve a tornaterem is, a játszótér is. Ezt a kívánságot tudtommal Waldmann Fülöp dr. hangoztatta nálunk elsőnek, akkor rokonszenves fogadtatásban is részesült, de azért akárhány iskola mai napig sem szerezte be. Pedig tornázás közben kisebb-nagyobb sérülések, balesetek elég gyakran előfordulhatnak s nagyon jó, ha a gazé, Bruns-vatta, mull-pólya, háromszögletű Esmarsch-kendő, lysoform, sőt csonttörés ellátásához való fa-sín rögtönös rendelkezésre áll. A mentőszekrény akkora legyen, hogy a kiránduló csapatok könnyen magukkal vihessék».¹

«Utánzásra méltó példa a *Tuszkai Ödön dr.* buzgósága, amellyel tudtommal elsőnek szervezte a budapesti VIII. ker. állami főgimnáziumban a mentőórség intézményét, úgy hogy a tanulók már az első esztendő folyamán is számos esetben részesítették első segítségben rosszul lett vagy sérülést szenvedett társukat. Az intézmény azóta néhány más iskolában is kiállotta az életrealitás próbáját.»²

Néhány fővárosi iskolában iskolai konyhák is vannak. Ezen szociális és okos intézmény kéticélt szolgál. Éspedig a leánytanulók tanulnak ott főzni, helyesen gazdálkodni, a szegény tanulók pedig ingyen vagy nagyon jutányos áron kapnak ottan enni. Bizony, ha a vidéken, a falvakban is, a napközi otthonokkal lehetne az iskolai konyhát kombinálni, úgy nagy jót tennék ezen intézménnyel az emberiségnek.

«Az árnyékszék sok modern iskolának Achilles sarka.»³ Az építésére a tisztántarthatás céljából nagyon nagy gondot kell fordítani. Rerrich Béla «Kertes ház» című könyvében sok praktikus és jó dolgot lehet róla olvasni.

A falusi tanító lakása különálló épületben legyen. «A falusi tanító lakásának szociális hivatása is van. Nemcsak azért, mert faluhelyen a tanító nem talál egykönnyen megfelelő bérelhető lakást és mert kis fizetéséből nem is telnék rá; hanem a higiénia kívánalmainak megfelelő tanítói lakásnak mintául kellene szolgálnia és példájával nevelő hatást gyakorolnia a népre.» Hasonlóképpen mintául kellene szolgálnia a pap és a jegyző házának is. Mint minden jobb falusi házat is, műépítésekkel kellene őket terveztetni.

*

Ha az ember külföldön utazik, rengeteg sok piros-fehér-zöld házat lát. Különösen Németországban. Kivéve a legnagyobb városokat, majdnem az egész ország, a kisebb városaival, falvaival, nyaralói-

¹ Schuschny dr. i. m. 64., 65. 1.

² U. o. 65. 1.

³ U. o. 68. 1.

val és az egyedül álló házaival együtt a hit, remény és szeretet színeiben ragyog. Ha az okok után kutatunk, hamar eljutunk a múlt század utolsó évtizedeinek legfontosabb iparművészeti dogmájához: a cél, az anyag és a technika hármasságához és hamar rá fogunk jönni, hogy a németek nem a művészekről származott olasz nemzet színeit vagy még kevésbé a mi trikolórunkat utánozzák. A németek elsősorban egészséges, higiénikus lakásra törekszenek s e célból, hogy a ház, a lakás jól szellőződjék, a házakat nem vonják be hazug vakolattal, hanem a természetes piros színű téglából építik. A téгла azonban nemcsak az égetéstől lesz vörös, hanem már maga az erre a célra szolgáló agyag is vörös ottan s ennek folytán a téгла és a cserép mégis tartja a meleg, nemes piros színét. Az alapot, a túlsúlyt tehát a vörös szín adja. Hogy az egész ház a cél és az anyag praktikus megválasztásában, a higiénia jegyében épüljön föl, a faalkatrészek közül az ablakkereteket és a belső ajtókat mind fehérre festik. Ők jól tudják, hogy a cinkveisz (horganyfehér) festék a legjobb fafedőfesték, hogy a legjobban konzerválja a fát, a legszebben lehet lemosni és hogy a higiénianak a legelső és legszebb színe a ragyogó fehér. Németországban nincsen ház, városban, faluban, ahol ne fehérre lennének az ablakkeretek festve. A házon levő vas- és pléhrészeket, ablakredőnyöket, salugátereket, külső ajtókat és a kapukat pedig zöldre festik. A zöld, a természetnek az a nagy színe, amely üdeséget, reményt és jószágot sugároz, amiért is a szemnek a legkellemesebb, a legegészségesebb. Hiszen azt már mi is tudjuk, hogy az íróasztallámpáinknak az ernyője rendszeren zöld színű és nap felé való nézés után a zöld színen nyugszik meg a leghamarabb és a legegészségesebben a szemünk. Ha a napfürdőzés közben még a napot nem jól bírjuk, úgy zöld levelet teszünk szemünkre. Néhol azonban fordított sorrendben is lehetett piros-fehér házat, illetve olyan házat látni, ahol a fal és az ablakkeretek voltak fehérek, a tető vörös és a redőnyök etc. zöldek voltak.

Franciaországban, Bordeaux mellett a tengerparton, nagyon szép képet nyújt a teljesen piros-fehér-zöld Arkachon-Moulo tengeri fürdő.

Olaszországban is sok zöld-fehér-piros házat lehet látni.

Nálunk pedig a városok színe olyan sokféle, olyan karakter nélküli, mint a sok nemzetiség keveredése folytán létrejött korcs (bászárd) fajunk. Budapesten talán a legjobb szálló a Hungária. Ezt a szállót 1921-ben restaurálták. Kívül piros és zöld színűre formálták és pedig a tetőt és a falat piros színűre, az ablakok kereteit, a redőnyöket, az erkélyeket pedig zöld színűre festették. Milyen higiénikusnak nézne ki és milyen szép lenne, ha a külső ablakkereteket is szép fehér színűre festették volna és épen a Hungária-szálló, amelynek a neve is Magyarország és amely szállóban a legtöbb idegen száll meg, piros-fehér-zöld színű lenne. A dunai idegen hajóknak és a

mellette és a budai oldalon járóknak is jobban hirdetné a jelenleg túlnyomólag vörös, volt «vörös népbiztosi szálló» a magyarságát és szépségét, ha piros-fehér és zöld lenne. Nem is kell nagyon messzire menni, a «Hungáriáival éppen szemben a budai oldal v'árkert rakpartján van egy-két piros-fehér-zöld palota és igen szép, élénk képet mutat. Budán a Széna-tértől közvetlenül északra a Keleti Károly-út 29-31. házcsoportja pedig a trikolór kellemes szép színeivel egyszerűen elragad bennünket. Mi pedig minden irányítás és vezetés nélkül (a közmunkák tanácsa rendszeren mással foglalkozik) építünk össze-vissza, stílus nélkül és színtelenül. Különösen sokat kellene adni, mint az első benyomásra, hogy a vasutak és a Duna mentén levő házak, községek és a városok részei, nagyon szépek és nagyon stílusosak legyenek. Ha már nem lehet mindent mindenütt egyszerre, valahol csak mégis meg kell fogni a dolgot. Az 1910. év tavaszán egyszerre csak azt lehetett észrevenni Bécsben, hogy a Ringeken levő nagy kávéházak terraszai mind piros-fehér-zöldek voltak. Ugyanis a terraszt elkerítő vasrács mindenütt piros volt (a vasnak a vörös-minium-festék a legjobb), az asztalok és a székek fehérek és a futókák szárai, levelei és a még ki nem nyílt virágok mind zöldek voltak. Természetesen, az nagyon szép és kellemes színösszeállítás volt, mindenki élvezte és addig senkinek sem tűnt föl, amíg a bécsi lapok tele nem harsogták az emberek fülét, hogy az hallatlan, az nem járja, hogy a császárvárosban a magyarok trikolórja domináljon, el kell tüntetni stb. – és nemsokára kinyíltak a szép, különböző színű virágok és a gemütlich bászárd fajú szép bécsi nép, szép, különböző színekben gyönyörködött. És Budapesten 1922-ben a Krisztina-téri feltámadási ünnepen milyen gyönyörű és megható volt a kis iskolásgyerekeknek a külön piros, külön fehér és zöld zászlócskájának erdeje.

A zöld szín az, amelyet mi még kevésbé használunk ki, pedig milyen szép a budapesti királyi vár megzöldült réz teteje és milyen szép a pécsi székesegyháznak a zöld patinájú hasonló tetőburkolata, valamint Pécsen egynehány szép Zsolnay-háznak a majolikaszzerű szép zöld cserép teteje. Budapesten, ahol a budai hegyekről majdnem az egész város teteje is látható, sokat kellene a csinos tetőkre és azok színeire is adni. Nálunk sok otromba és magánházakra nem való tornyot, valamint sok csúnya, kiképzetlen tűzfalat látunk. Augsburg mellett vasúton elhaladva, meglepő szép benyomást kelt egynehány szép palotának a teteje és a te Löknek különféleképpen, igen izlésesen díszített tetőablaka vagy padláslyuka. A németek a vasutak mentén, a szükséges helyeken deszka szélelőnyök helyett nagyon szép alacsony fenyőt ültetnek egymás mellé és némely meredek oldalú kocsit mellett a szokásos korlátok helyett gyönyörű, igen jó karban tartott, nyírott élősövényt alkalmaznak. A szép, egészséges zöld

színt nekünk is jobban ki kellene használni és az összes villanyos kocsijainkat, és mint a déli vasútnál már látható, az összes vagonjainkat is zöldre kellene festetni.

Ha már a lakásról ennyire a házakra térlünk, úgy fel kell még említenünk, hogy a nyugati országokban milyen szép, tiszták a házak, milyen tiszták az utcák, az utcán mennyi papírkosár van és hogy mindenki mennyire vigyáz; senki el nem dobja a szemetet. Az emberek sok tekintetben igen fegyelmezettek és önfegyelmezettek. Angliában és Németországban a gyalogjárónak az egyik oldalán mennek és ugyanannak a járdának a másik felén jönnek az emberek. Es mennyi időt, tolakodást, tülekedést és végeredményben mennyi idegmunkát takarítanak meg!

Minden vasútállomásnak a fel- és leszálló perronja fel van töltve, illetve a sínek 50-60 centiméterrel mélyebben fekszenek, mint a fel- és leszállóhelyek nivója és így igen könnyű a fel- és leszállás és a csomag felrakása. Azonkívül minden vasúti állomásnak külön be- és kijárata van, ami nagyon megkönnyíti és elősegíti a rendet és fegyelmet.

És mennyit lehetne és mennyit kellene tenni ezen a főntebb említett téren még különösen nálunk. A városban és a faluban egyaránt. Az építési rendeletet épen úgy be kellene tartani a falunak, mint a városnak. Ha van városszabályozás, miért ne legyen faluszabályozás is. Miért ne lehetne például előírni, hogy milyen magas és mekkora ablakú legyen a falusi ház. Miért ne lehetne a falusi építkezést típusházak, típusajtók és ablakok szerkesztése és készítése útján szebben, higiénikusabban és olcsóbban előállítani, mint eddig. Itt már nevelőleg az állam is beleavatkozhatna az építkezésbe. Tudjuk, hogy az otthonnak milyen megnyugtató, nevelő és erkölcsjavító hatása van az emberek életében. Az államnak ezért egynéhány gyárat szubvenzionálni és irányítani kellene és így sokkal olcsóbbá kerülne az építkezés. A falu gyalog- és kocs útjainak a kikövezésére és a vizeknek az agyagcsatornában vagy legalább is szép, tiszta árokban való levezetésére is több gondot kellene fordítani. Már lassan a patakok, folyók hajtó erejére és a turbinák útján előállított villanyerőre és villanyvilágításra is gondolni kellene. Ezt azonban mind-mind az építkezésekkel kellene megkezdenie. Nemcsak a fővárosban, hanem az ország megmaradt ötezer falujának mindegyikében meg kellene indítani a tervszerű építkezést. Akkor majd minden ipar virágoznék, akkor majd belátnók, hogy itt, ebben a kis országban is minden iparra szükség van, mert egy egyoldalú agrár- vagy egy egyoldalú iparállam, vagy kereskedőállam önmagában nem életképes, a kultúra pedig csak ott talál talajra, ahol a sok foglalkozási ág, a viszonyoknak megfelelően olyan arányban oszlik meg, hogy az a való élet céljainak és szükségleteinek megfelelően.

A MODORRÓL.

Fortiter in re, suaviter in modo.

Erősen a lényegben, gyöngéden a módban.

«Több gúnyt aligha ért társadalmi berendezést, mint az etikettet. Rá is szolgált, mert olykor, sőt gyakran, a legneveztéesebb formákat öltötte. A kínaiak társas érintkezésének körülményessége, meg a spanyol etikett közmondásossá lett. Pedig nem kivételekről van szó, hanem csak kinövéseiről a szociális élet oly formáinak, amelyek nélkül eddig nem tudott meglenni a társadalom s talán nem lesz meg nélküle ezután sem.

Hiába prüszkölnénk ellene: magunk éreznők nagy hiányát. Mert ha az etikett nem fejlődne ki, akkor nem alakulhatna ki a társadalmi élet egyik nagyon fontos kormányzója, az erkölcs sem. Alapjában véve az erkölcs magasabb rendű etikett, amely soká kipróbált és jól bevált etikettszabályokból, a társadalmi érintkezés célszerű szokásaiból alakult ki. Innen van az, hogy a különben finomabb disztिंगváló latin nyelv e két fogalmat *szokás* és *erkölcs* egyazon szóval fejezi ki. Amit mi ma etikettnek nevezünk, első, kezdetleges csirahajtása valaminek, amiből később esetleg erkölcsszabály is fejlődhetik. Az etikett az erkölcsben éri el fejlődésének csúcspontját.

Persze, ha csupán e két szélsőséget tekintjük, nagy különbség van kettejük közt. Legalább akkora, mint a makk, meg a tölgyfa közt. De megessük, hogy az egyikből kedvező körülmények közt kialakul a másik.

Míg a társasélet szokásai erkölccsé finomodnak, az etikett gyakran csupán játékszerű. Gondoljunk a szalonjainkban divatos formáságokra: nehéz elképzelni, hogyan adhatnak ezek alapot egy később keletkezendő erkölcsformának. Ha azonban lényegüket, lét-okukat keressük, be kell látnunk, hogy az etikett sok formája már ebben a kezdetleges kiadásban is jó szolgálatot tesz a társadalomnak. Érdességeket tompít, súrlódási felületeket csiszol finommá, lehetségessé teszi a szociális vagy érzésseli ellentétek elsimítását. Tehát összekapcsolja az embereket, ami a szociális életben fontos. Az egyéni akarat és vágy zabolátlansága lépten-nyomon tettelegességekre vinné

az embereket, ha az etikett nem kínálná a tárgyalás, az eszmecsere finom formáit. Az első pillanatban nem is hinné az ember, hogy minő fontos szerep jut a társadalmi élet sima tovagördülésében a «nem illik» kódexének. Az olvasó legyen szíves egy percre elképzelni, hogy mostantól fogva hirtelenül megszűnik a «jó szokás», az etikett minden szokása. Egészen bizonyos, hogy a kép, amelyet attól a pillanattól itt a társadalom mutatna, inkább hasonlítana egy fogház, vagy kaszárnya vasfegyelem-őrizte rendjéhez, semmint a társadalom eddig megszokott képehez. És mert ez így van, ne csodálkozzunk azon, ha minden nép, minden ország mindenütt megcsinálta a maga saját külön etikettjét, mely akkor kezdi elveszteni szűk kereteit, mikor az érintkezés fűrgébbé válik. Nálunk Magyarországon nemcsak egyfajta etikett van, más kultúrnépek is sokféle változatait ismerik. Az alföldi paraszt más etikettet – nagyon fejlettet – teremtett magának, mint a felvidéki városiak, az iparos más, mint az arisztokrata. Ezek a különféle etikett-formák elsősorban a foglalkozásból táplálkoznak, tehát olyanok, amilyenek az emberek, akik megteremtették. Lehet, hogy az egyik rend vagy osztály etikettje nevetségesnek látszik a másik rend vagy osztály képviselőjének, mint ahogy a spanyol etikett nevetségesnek tűnik fel a németnek, a kínai általában az európainak. De annyi bizonyos, hogy gyökere benne fészkel annak a népnek vagy osztálynak életrendjében, egykor hasznos szolgálatokat tett neki vagy tesz még most is és csak a szociális élet alapos elváltozásával alakul át.

Vannak aránylag egészen kicsi területek, amelyek egészen külön etikettet teremtettek maguknak s azt meg tudták őrizni a környezet s egész életrend elváltozásával is, olyan időkből, amikor ennek az etikettnak már nincs semmi gyakorlati jelentősége. Egy ilyen híres magyarországi etikettsziget például Debrecen. Legyen szabad ezt a megjegyzést egy esettel megvilágítani. Debrecenbe áthelyeztek egy ezredest, aki egy csizmadiamester házában bérelt lakást, tehát zsellérkedett. A disznótorra a mester meghívta összes ismerőseit és barátait csak az ezredest nem, akivel különben jó viszonyban volt. Valaki kérdőre vonta.

– Csak nem hívhatom meg a – lakómat! – volt a méltatlankodó válasz.

Mert a civisnek, a «gyütt-ment» ember, akinek még háza sincs, az idegen, aki csak úgy pottyant közéjük, valami alsóbbrendű lény. Aki elolvassa Debrecen történetét, az idegen betolakodók ellen vívott százados harcát, a véres munkát, amellyel a debreceni ember magának otthont szerzett, vallása szabadságát, kivívhatta, magát uraságától függetleníthette, meg fogja érteni ennek a nevetségesnek látszó etikett-kérdésnek alapját. Persze, ma már nincs ok az efféle szokás fenntartására, akárcsak a társadalmi élet egyéb formáira.

Ily szélsőséges példától eltekintve, az etikett fontos és hasznos életrend-kormányzóvá válhatik. Képzeljük el például, mi lenne a napi munkánkból, ha a látogatások idejét nem szabályozná az etikett. Hajnaltól késő estig ki volnánk téve, hogy beront hozzánk egy látogató s megzavar munkánkban, pihenőnkben. Épen a munka okos kimélése céljából a francia társadalom nem is órák, hanem napok megállapítását («jour») hozta szokásba. Nagyon befolyásos, magas hivatalban levő emberek egyáltalában semmit sem dolgozhatnak a kilincselőktől, ha az etikett nem teremtette volna meg munkájuk védelmére az audenciás napokat s ezzel egyúttal nem nehezítette volna meg azt, hogy kiki bármikor bármily ügyben nyakára ronthasson a miniszternek, államtitkárnak.

A városi civilis életben az etikett, a «jó szokás» formái rangkiegyenlítő s így összetartó elemmé is lehetnek. A férfiak e téren többre vitték a nőknél. Nem is sejtjük az első pillantásra, hogy például mily kiegyenlítő elemet jelent a társadalmi érintkezésben az etikett által előírt egyforma ruha (például az estélyen a frakk). Szinte biztatás arra, hogy a foglalkozások, rangok, kasztok ellentétei elsimultak s az egyéniség belső értéke léphet előtérbe. Igaz, hogy ez a nivelláló hatás sohasem érvényesül teljesen, de nem tagadható, hogy e külsőség már utat nyit számára. A különféle díszruhák, talárok, egyenruhák megannyi áttörése ez öntudatlan konvenciónak, de sok kultúrországban (pl. Anglia) az etikett lassankint ezeket is kivetí. Ami ékes bizonyosága annak, hogy e részben az etikettben is van bizonyos demokrata vonás.

Bármily külsőségnek látszik is az etikett, tulajdonképen fontos lehet a lényege és – ami szintén nem látszik meg rajta rögtön – fejlődése útján épen a holt külsőségeket fogja lassan-lassan kiküszöbölni. A jövő szempontjából az etikett tulajdonképen oly érintkezési forma, amely összébb hozza az embereket, lesúrolja az ösztöndiktálta nyerségeket, munkát kiméi, emberséges együttlétre nevel. Ha így fogjuk föl, természetesen nem a hétrét görnyedő spanyol etiketre gondolunk amely ma már úgyis csak egy-két fejedelmi udvar elmaradt légkörében tengeti életét, hanem arra, amelyet az egyre átalakuló társadalom teremt magának hasznos regulatorul, az életrend könnyítésére. Ilyen értelemben mindig lesz etikett. S ezen az úton termelhet az etikett mélyebb és általánosabb értékű etikát is».¹

«Pro gentilezza. – Az udvariasság ligája. – Ezen is lehet mosolyogni. Ezt is ki lehet nevetni. Nem csoda, hogy az újságok – széles e világon – nem szalasztják el az alkalmat és kedvükre csúfolód-

¹ Sz. J., Etikett. Új Idők, 1911. II. 312., 313. 1.

nak az új ligán. Az udvariasság ligája! Emberek, akik ezentúl ligajelvényvel a gomblyukban járnak és fogadalmuk következtében kénytelenek mézédeseen mosolyogni, ha valaki a lábukra lép. O, ki-tűnően kicsúfolható ez az egész dolog. De igazság nincs a csúfolódásban. Mert a formán – a ligába való tömörülésen – talán még lehet némi joggal mosolyogni, ezt talán még lehet kifogásolni, de magát a célzatot – a mai emberségnek az udvariasságra való nevelését – csak üdvözölni és köszönteni lehet ujjongva és áhítattal.

Ma szerencsésen eljutottunk már oda, hogy nemcsak a mandarinós hajlongás, nemcsak az udvari eredetű, azután bürokratikusán lapossá és megalázkodóvá lett merevség és feszesség tűnt el az emberiség életéből, hanem lassankint eltűnnek az összes társadalmi formák, amelyek a közös életet valamennyire érzékeny emberek számára elviselhetővé tették, sőt elmés és kíméletlen ötletességű társadalmi anarchisták – többnyire művészek – megteremtették az udvariatlanság filozófiáját, a kíméletlenség elméleti igazolását is és így nemcsak maguk szabadultak föl minden terhes konvenció nyúge alól, hanem fölszabadították, szabad otrombaságra kaptak egy csomó tökfilkót is, akik boldog fickádozást kezdtek abban a tudatban, hogy ami Jupiternek szabad, az szabad az ökörnek is.

Ámbár: valljuk be, hogy a művészpéldára és egy nihilista ötletességnek a bátorítására nem is volt nagy szükség. A huszadik század embere amúgy is elég neveletlen volt már. Nem csupán az a sokat joggal fölpanaszolt tónus, amelyben fiatalemberek fiatal lányokkal érintkeznek, hanem az a tónus is, amelyben férfiak általában nőekkel, még idősebb nőekkel is, sőt az a tónus is, amelyben férfiak férfiakkal, sőt általában az a tónus, amelyben ismeretlen emberek egymással, utcán vagy egyebütt érintkeznek; rút, otromba, alantas és elviselhetetlen. A párbaj utálatos és ostoba intézmény, de ezeknek az otrombaságoknak a láttára néha mégis föl kell sóhajtanunk: milyen jó, hogy boldog ifjúkorunkban verekedtünk párszor és milyen jó, hogy ez az eszköz most is rendelkezésünkre áll és milyen jó, hogy ez a pimasz itt a szomszédomban sejti ezt, – mert érzékeny ember számára egyébként igazán egészen elviselhetetlen volna minden érintkezés idegen emberekkel.

Teljes és hibátlan udvariasságot manapság, úgy látszik, csak két tulajdonság adhat meg: a gög és a hit, de mind a kettő csak a legmagasabb potenciájában. A gögös ember úgy lenézi az embereket, a nagyon erősen hívó ember úgy szereti őket, hogy már udvarias tud hozzájuk lenni. A mai társadalomban épen ezért két típus van, amelynek az udvariasságára bizonyosan lehet számítani: az arisztokrata és a nazarénus. Ami a kettő közé esik, az tülekedés, taszигáló-dás, tolakodó tapintatlanság és kíméletlen nyelvelés.

A feudális berendezkedésű társadalmakban inkább otthon volt az udvariasság. A jobbágy hozzászakított az alázatossághoz, az urak maguk között pedig olyan válogatott társaság voltak, amelyben lassan meg kellett teremnie a finom társasélet törvényeinek. Lassan: ezen van itt a fősúly. Mert ha a keservesen elharapózott udvariasság afféle polgári bélyeget visel is és ha valóban kísérő jellensége is a demokráciának,¹ mégsem tartozik hozzá a polgári társadalom berendezkedéséhez. A középkorban kialakuló nemesség társadalmi szokásai is rettenetesen vadak és otrombák voltak sokáig; a vagyonsodás, az egymás után következő generációk jóléte finomította meg őket és évszázadok tudták csak belőlük a rokokó életstílusát fejleszteni. A demokrácia, az egész polgári társadalom nagyon fiatal még, a teljes kifejlődésétől még messze van; ha nem a gyerekkora ez a mai, akkor a kamaszkora – és van-e formátlanabb és faragatlanabb korszaka az embernek a kamaszkornál? Pedig ha demokráciát monddunk, akkor ma már nem lehet csak a polgárságra gondolnunk és ha a polgári társadalomról beszélünk, akkor már a munkásságot is bele kell értenünk. És ha a polgári osztály a maga fejlődésének a kamaszkorát éli, akkor a munkásság még csak egy bölcsőben rugdalózó Herkules, amely – valóban úgy is viselkedik, mint ahogyan azt egy csecsemő korát élő lénytől várja az ember. A kultúrának nincs szomszárabb fogyasztója, mint a munkásság² (itt persze általában csak az

¹ Ez tévedés, mert a demokrácia is udvariasságot akar, sőt a demokráciának a fölvelei közé tartozik az udvariasság. Schwarz Gyula írja, hogy a «hiányos műveltségűek, különösen pedig a nők, manap még mindig azt hiszik, hogy a demokrata szó már önmagában oly durva modorú, minden tekintetben nevetlen, vagy legalább határozottan fűlszeg műveltségű embert jelent, aki halálos ellensége a szalonnak és minden nemesebb stílus társadalmi érintkezési formának; oly embert értenek alatta, aki soha keztyűt nem húz és akinek soha sincs tiszta inge. Kellő képzettségű, modern emberek azonban úgy tudják, hogy ez a szó demokrata nálunk Európában csak azt jelenti, hogy valaki a demokrata állameszmének a híve, legyen azután az ő állameszménye akár kultúr és jogállam is egyúttal, akárcsak a nyerstömeg uralma». «Ma már az állampolgári jogegyenlőség elve és így a demokrácia, Európa összes művelt államaiban az alkotmány éltető szellemének nevezhető, amely alkotmányjogi ténnyel kisebb nagyobb mérvben lépést tart az illető államok társadalmá is.» (Pallas Lexikon, Demokratizmus. 1.82. 1.)

Balfour angol külügyminiszter 1918. dec. 9-én az Associated Press tudósítójának többek közt ezeket mondotta: «Lehetetlen demokráciáról beszélni olyan országoknál, melyek a civilizációnak aránylag alacsony fokát érték el.» (Kassai Újság, 1918. dec. 10.)

És Gonda Béla, amint már írtuk is, azt mondja, hogy a demokratizmus általános törekvés, az arisztokratizmus felé, amennyiben mind többen és többen szeretnének jobban, szebben, nemesebben és hatalomban élni.

Gaston Sauvebois, Vers la démocratie industrielle. (Az igazi demokrácia felé) című könyvének recenziójában olvassuk a Társadalomtudomány 4. számának 2631. lapján (az orosz viszonyokra vonatkozólag is), hogy: «A munkás leghőbb vágya, hogy felemelkedjék a polgári osztályba s ha alkalma nyílik erre, ezt az alkalmat sohasem szokta elmulasztani. Ha már maga meg nem teheti, legalább a fia számára szeretné az emelkedést biztosítani.

ipari munkásság jöhet számba), a társadalmi kultúra egyenlőre nem alkalmas tömegcikk a munkásság számára.

Fölfelé haladó, úgynevezett forradalmi osztályok egyébként is mindenekelőtt az udvariasság törvényeinek a fölfüggesztését deklarálják. A francia forradalom számára az udvariasságnak minden formája egyértelmű volt az arisztokrata konspirálással és ez a formákat is gyűlölő harag, örökségül maradt azóta is minden forradalomra. Pedig a lényeg ellen lehet küzdeni a formák respektálásával; pedig a demokrácia ostobaságot követ el, ha az udvariasságot önként átengedi az arisztokrácia számára, minden diplománál értékesebb nemesi levél gyanánt,¹ és ha a mai rétegekre és osztályokra szakadozott, de az osztályokban és kialakulatlan társadalomban valóban nem is képzelhető el egy igazán fejlett társadalmi kultúra, egy egészen megbízható teljes és általános udvariasság, mégis remélnünk kell, hinnünk kell, biztosaknak kell benne lennünk, hogy pár évszázad múlva a nagy szociális forradalom is úgy fog lezajlani, hogy a nemzedékeken át viszonylagos jólétben élt és teljes nagy műveltséghez jutott proletariátus egy szép napon talpra áll, már a talpraállásával demonstrálja, hogy övé a hatalom, azután szelíden és udvariasan így szól a hatalom birtokosaihoz:

– Bocsánat, uraim, – most mi jövünk. Nem haragszunk önökre, mert az önök cselekedeteit épen olyan törvényszerűségek irányították, mint a mienket, de ha vonakodnának nekünk engedni, akkor legnagyobb sajnálatunkra, kénytelenek volnánk, – mint őseink a francia forradalomban, de most már igazán minden harag nélkül, – az önök fejét levágni.

Ez is egy fajtája az utópiának. így is lehet a jövőről álmodni. Én így álmodozom a jövőről; de addig is: boldog vagyok, hogy mások is érzik annak a szükségét, hogy a világ megtanulja megint az udvariasságot. Teljes sikere ennek a törekvésnek nem lehet; a ligánál volna talán alkalmasabb forma is; a dolgot mindenestre mélyebben és alaposabban kell kezdeni; de hála Istennek, hogy mégis vannak már emberek – sokan, elegen ahhoz, hogy táborba verődjenek, – akik érzik, hogy társadalmi kultúra nélkül nincs kultúra és akik érzik, hogy udvariasság nélkül tanult barbárok maradunk örökké».²

*

A «Nemzeti Újság» 1921. október 23-iki számából a következő rövid kis cikket ollóztuk ki: Országos mozgalom a káromkodás ellen. Egerből jelentik: A kisvárdai római katolikus esperesi kerület papsá-

¹ Amint a túloldalon jeleztük, nem a demokrácia, de a magyar társadalom követi el az ostobaságot. *Szerző.*

Bíró Lajos, *Pro gentilezza*. Új Idők, 1911. I. 10., 11. 1.

gának és Fényeslitke községnek mozgalma után most a kunhegyesi ref. lelkészértekezleten határozatot mondtak ki, melyben a káromkodásnak szigorú törvénnyel való büntetését sürgetik. A tiszántúli református egyházkerület hasonló álláspontra helyezkedett s a mozgalom mindegyre terjed.

*

A gyermekekkel való bánásmód egy értelmes ember részére végtelenül érdekes. Itt az ember a természet könyvét hamisítatlan kiadásban látja nyitva. Az ember látja az igazi egyszerű alapszöveget, amit az ember később az idegen glosszák, díszítések és prémezések zúrzavarában nehezen hámoz ki, a különféle karakterek hajlama, amely – sajnos – később lassan majdnem egészen veszendőbe megy, vagy pedig a finomabb életmód és a konvenciók tekintetében álarcra mögé bújjik, még nyíltan van előttünk; sok dolog fölött, szenvedély és tudálékosság nélkül sokkal jobban ítélnék a gyermekek, mint a felnőttek, egyik-másik benyomást sokkal gyorsabban fogadják be, még kevés előítélettel rendelkeznek, – röviden, aki embereket akar tanulmányozni, az ne mulassza el a gyermekek közé való keveredést. A velük való érintkezés azonban nagy megfontoltságot igényel, ami az életben az idősebb személyekkel való érintkezésnél elesik. Szent kötelességünk, hogy nekik semmi módon ne okozunk bosszúságot, ne beszéljünk és ne cselekedjünk előttük könnyelműen, mert senki se fogja azokat oly gyorsan föl, mint az újdonságra figyelmes, fülelő és a jó megfigyelő képességgel bíró gyermekek, akiknek az erény minden fajtájában, a jóakaratban, hűségben, őszinteségben és a tisztességben példát adjunk, – röviden, az ő képzésükhöz minden lehetővel hozzájáruljunk.

Ezen fiatal teremtményekkel szemben mindig az igazság uralkodjék a beszédedben és a viselkedésedben! Ereszkezd le (de ne oly módon, amely nekik is nevetségesnek látszik) az ő hangjukhoz, amely nekik az ő életkorukhoz viszonyítva érthető! Ne rángasd és ne bosszantsd a gyermekeket, mint az némely embernek a szokása! Az rossz befolyással lesz a karaktere.

Jótermészetű gyermekek, egy egész különös érzékük folytán, kedves emberekhez, ha azok keveset is foglalkoznak velük, hozzáhúzódnak, míg másoktól, ha azok velük szemben a legnagyobb módon is szolgálatkészek, menekülnek. A szív tisztasága és egyszerűsége, a nagy varázs az, amellyel azt elérjük és azt persze nem lehet előírásokból megtanulni. Hogy az apa és az anya szíve a gyermekben csüng, az egészen természetes; elővigyázatossági szabály tehát, hogy ha a szülők kegyére számítani akarunk, vegyük észre az ő szeretett gyermekeiket és áldozunk nekik egynéhány figyelmességet. Távolságon álljon azonban tőlünk, hogy a hatalmasok neveletlen gyermekeinek lealázó

módon hízelegjünk és ezzel az ő gőgjüket, akaratosságukat és hiúságukat tápláljuk, az ő morális elrosszulásukhoz hozzájárulunk és a természet törvényét átlépjük, amely azt parancsolja, hogy a gyermek az érett kornak, ne pedig a férfi a gyermekeknek hódoljon. Ha a szülők a jelenlétünkben a gyermeknek rendreutasításokat adnak, a legkülönösebben tartózkodjunk attól, hogy a gyermekek pártját fogjuk, mert ezáltal ők az ő rossz szokásukban megerősítettek és a nevelési tervzetükben zavartatnak».¹

Bárdócz Elemérnek «Az eljegyzéstől az esküvőig» című rózsaszínű könyvében a következő cikket olvassuk: «A vőlegény és menyasszony, de különösen a férj és feleség, gyakran vannak abban a helyzetben, hogy hódolniuk kell a mai társadalmi életben előforduló különféle szokások és általában elfogadott társadalmi szabályok előtt. A társadalmi etikettek és érintkezések körül pedig nagy szerepet játszik ma már a névjegy.

A névjegy, mint olyan, általánosságban csak arra való, hogy átnyújtójának nevét a társadalommal megismertesse. Tehát bármilyen családias, vagy gyermekes rövidítése a keresztnévnek, amint az mostan divatban van, helytelen és Ízléstelen, már csak azért is, mert így a névjegy semmi esetre sem felel meg céljának és igen gyakran félreértésekre és kellemetlen zavarokra adhat okot.

Ugyancsak ellenkezik a jó Ízléssel a házastársaknál a feleség névjegyére a férj foglalkozását is rávezetni. Nem szabad tehát a névjegynek így hangzania, pl.: Polgár Ottó, okleveles mérnökne, hanem így: Polgár Ottóné.

Házastársaknál a közös névjegy még divatos ugyan, gratulációknál azonban mindketten külön küldenek névjegyet, persze közös borítékban. Ez a magasabb társadalmi körökben bevett szokás, hogy a férj és a feleség külön-külön küldenek névjegyet.

Különösen a menyasszony és vőlegény van arra utalva, hogy látogatásokat tegyenek, ezek szükségesek is, de – mint tudjuk – nem mindig kellemesek és szórakoztatók. Egyik szellemes írónk egy elbeszélésében azt mondja, hogy a látogatás és a vizit teljesen különböző jelentőségű fogalmak.

Az illem két becsülésre méltó könnyítést teremtett úgy a látogatók, mint a látogatást fogadó számára. A névjegy átadása ugyanis egyrészt látogatást fejez ki, másrészt pedig engedélyt is ad arra, hogy a névjegy átvevője kimenthesse magát, ha nincsen olyan helyzetben vagy kedélyállapotban, hogy fogadhasson.

¹ Adolf Freiherr von Knigge, Über den Umgang mit Menschen. 123 – 325.1.

Gyakran megtörténik ez a társas életben és habár sejtjük, talán tudjuk is, hogy az illető odahaza van és látogatásunk alkalmával mégis azt a kijelentést kapjuk, hogy nincs otthon, hát ez semmi-esetre sem önletagadás, vagy még kevésbé minősíthető hazugságnak. Ez egyszerűen körülrása ezer nehezen kimagyarázható akadálynak, mely ma egyikünknel, holnap másikunknál is előfordulhat.

Angliában egy igen praktikus és követendő szokás uralkodik. Ottan ugyanis, ha valaki nem a kijelölt fogadónapon megy látogatóba, akkor az ajtónyitó szolgálattól nem azt kérdi, hogy X. Y. úr vagy úrnő itthon van-e, hanem hogy hajlandó-e fogadni. Aki otthonlétét a látogatók előtt eltitkolja, annak természetesen ügyelni kell arra, hogy ne mutakozzék. Egy üvegfal mögött, erkélyen vagy hasonló helyeken leselkedni és az elutasítottat megfigyelni épen olyan illetlenség, mint a látogató részéről kutatni, nézdegélni, vájjon mégis nem bujkál-e az illető, vagy mutatkozik valahol. A társadalmi formákat minden esetben respektálni kell.

Bemutakozó látogatásoknál elegendő a névjegyet egyszerűen leadni.

Részvét- vagy üdvözlőlátogatásoknál legcélszerűbb a névjegynek elküldése vagy egyszerűen annak leadása.

Ha a névjegyet postán küldjük el, a részvét kifejezésénél a p. p. p. (pour prendre part), magyarul f. r. = fogadja részvéteimet jelzések használhatók.

Minden esetben ajánljuk a magyar jelzéseket, amelyek épen olyan találók, jók, sőt jobban megérthetőek, mint az idegen jelzések.

Üdvözléseknél p. f. (pour féliciter) – gratuláció, magyarul: sz. ü. = szívből üdvözlöm jelzők használhatók.

A részvétkifejezések és üdvözlések megköszönésénél a p. r. (pour remerci) vagy magyarul: f. k. = fogadja köszönetemet.

A viszontüdvözléseknél¹ p. r. (pour reconnaissance), magyarul: v. ü. = viszontüdvözlés.

Ha valakinek hirtelen el kell utazni és már nincsen ideje ismerőseitől személyesen elbúcsúzni, akkor még vagy az elutazás előtt, tartalma alatt, vagy azután névjegyet küldünk ismerőseinknek. Ilyen hirtelen elutazásoknál a névjegyre a p. p. c (pour prendre congé) = búcsúzásul, magyarul: b. ü. = búcsúüdvözlés jelzőket iktatjuk. Intimebb viszony esetén lehet még a névjegyre néhány búcsúszót is írni.

Ezen jelzéseket esetleg rányomtatjuk a névjegyekre, a balsarokban lent és alkalomadtán a megfelelőt használjuk. De elég, ha esetről-esetre tintával odajegyezzük.

¹ Vagy hálalátogatásoknál. *Szerző.*

A névjegy nyitott borítékban is küldhető, a portó ilyenkor két fillér.¹ Ellenben, ha leragasztva küldjük, a címzettel szemben ezzel megkülönböztetést fejezünk ki.

Előállhat az az eset is, hogy írott névjegyet vagyunk kénytelenek használni. Akkor veszünk tiszta fehér, aranszegély nélküli névjegypapírost és a nevet lehetőleg olvashatóan, díszítés és kacskaringók nélkül írjuk a papírnak közepére.

A névjegyet elsősorban látogatásoknál használják. Ha a leadás módjával nem vagyunk tisztában, úgy tartsuk mindig szem előtt, hogy ez a személyt helyettesíti.

A férj és feleségnek, ha valamely alkalomból kifolyólag együtt jelennek meg, lehetőleg egyformák a névjegyeik.

Ha pl. egy fiatal asszony férje feljebbvalójának családját látogatja meg, amennyiben a családnál felnőtt leányok nincsenek, a látogatás csak az asszonynak szól. Eszerint, ha senki sincs otthon, csak egy névjegy hagyandó vissza.

A férj látogatása a házaspárnak szól és így, ha nincsenek odahaza, ő két névjegyet tartozik leadni. Az egyiket az úr, a másikat az úrnő számára.

Ha mindketten látogatnak, úgy visszahagyandó vagy egy kettős névjegy a feleségnek és külön a férj névjegye a ház urának, vagy az asszony egy névjegyet és a férj kettőt. Ezen példa mintájára lehet más esetekben is eljárni.

Ha pl. a fiatal asszony olyan családhoz megy, ahol egy özvegy ember és felnőtt leánya van, ott egy névjegyet a leány részére, a fiatal férj pedig ilyen esetben egy névjegyet az özvegy apa részére ad le.

Ha személyesen megyünk, úgy a névjegy szélét mindig be kell hajlítani. Ha azonban a szolgálta adja le, úgy tekintet nélkül arra, hogy a látogatandó otthon van-e vagy sem, a névjegyet nem hajlítjuk be.

Rövid szövegű meghívások vagy ilyenekről való lemondás, vagy egyéb rövid értesítések is névjegyre írhatók.

A névjegy alakja a divattól függ, sőt a nyomtatás is változik az idők változó ízlései szerint.

Röviden: a névjegyek megrendelésénél tartsuk szem előtt, hogy ami egyszerű és ízléses, az mindig szép. Németh Jenő.»²

A névjegyről Margarethe von Suttner a «Darf ich» című könyvében azt mondja, hogy a névjegyen a címnek és a telefonszámnak nem szabad feltüntetnie lennie.³ Paul Julius pedig a «Was ziehe ich an» című művében ennek épen az ellenkezőjét állítja és mondja, hogy: «A lakás-cím a vizitkártyára való, különösen a nagyvárosban és – ahol van –

¹ Ma egy kicsit több.

² Bárdócz i. m. 100-102. 1.

³ I. m. 36. 1.

a telefonszám is».¹ És mi is azt mondjuk, hogy dacára annak, hogy a lakáscím és a telefonszám feltüntetés nem előkelő, prózaias és üzleties, azonban manapság, amikor mindenkinek annyi gondja van, amikor a cím- és lakásjegyzéket nehezen lehet megszerezni; hogy embertársainknak időt és erőt takarítsunk, nyomassuk fel a lakáscímet és ha van, a telefonszámot is.

«A névjegy papirosa fehér, vagy alig észrevehetően krémszínű legyen, a nyomás pedig vagy a könyv betűihez hasonló típusból, vagy pedig litografált írott betűkből álljon. Mindkettő modern és Ízléses, ellenben az írásos betű nyomtatva, amely úgy néz ki, mintha írva lenne, a valóságban azonban szorosan egymásmellé szedett típusokból készül, nem becsületes.»²

*

A bemutatás vagy bemutatkozás udvariasságból, vagy néha toladásból ered.

«Korrekt az az úr, aki a szalonba belépve a háziasszonynak kezét csókol, a háziúrral kezét fog és kéri őt, hogy az ismeretlen jelenlétüknek mutassa be. Mert elsősorban a háziúr és a háziasszony van arra hivatva, hogy a vendégeit egymással megismertesse és ha ők épen el lennének foglalva, úgy a bemutatandónak egy ismerőse vegye át ezen szerepet. Az urak egymásközött a neveiket is mondhatják.³ A hölgyeket inkább a háziasszony mutassa be. A háziasszony azonban urakat is bemutathat. Az úr csak rokonhölgyeket, a feleségét, a nővérét, a menyasszonyát és sohasem idegen hölgyeket mutasson be. Két ismeretlen hölgyet is lehetőleg egy harmadik ismertessen meg. Olyan hölgy hiányában azonban az ügyesebb, vagy az idősebb hölgy bátran oda mehet a másikhoz, hogy kölcsönösen bemutatkozzanak.

Mindig az urakat mutassuk be a hölgyeknek és sohasem fordítva.

Ha egy urat egy hölgynek bemutatunk, úgy a hölgy nevét és rangját is mondhatjuk.

Ha egy férfi szükségből egyedül mutatkozik be egy hölgynek, úgy a hölgy meghajtja a fejét, anélkül, hogy a saját nevét mondaná.⁴

Amint a későbbiek folyamán a Margarethe von Suttnernek a szállóról írt cikkében is olvashatjuk: «A szállóban tartandó házbál nem jogosítja fel az urakat arra, hogy a hölgyeknek «magukat bemutassák». Egyáltalában, «az önmagukat való bemutatás» jogáról soha és sehol sem lehet szó. (Az azonban nem akadályozza a legviláglatottabb férfiakat abban, hogy alkalomadtán kivételt legyenek . . . Nekik

¹ I. m. 141. t.

² Paul Julius, Was ziehe ich an. 141. l.

³ Ha valakit bemutatunk, úgy annak a nevét már úgy is mondjuk, tehát szükségtelen, hogy az a nevét szintén mondja. *Szerző.*

⁴ Hans Joachim von Krampen: Was ist vornehm vom herzens- und gesellschaftlichem Takt. 199. és 403 – 405. l.

ezen esetben azonban jeleztetett, hogy nekik az szabad. Ennek a jog-
nak gyakorlata azonban előzetes «jelzés» nélkül, esetlenség)».¹

A bemutatásnál és bemutatkozásnál mondjuk csak a neveket
szép hangosan.

«Ha több, mint húsz-harminc embert hívunk meg, úgy elmarad
az általános bemutatás; ha a csoportosulás úgy hozza magával, hogy
egy úr ismeretlenek közé kerül, úgy az uraknak egyedül mutatja be
magát, az ismeretlen hölgynek pedig a házi úrral, vagy egy ismerős
úrral közvetíteti azt.»²

Ha az étkezőinkbe idegen jön, úgy a legegyszerűbb és a legszebb
a bemutatkozás, ha az étkező gondnok (vezető) az idegent elvezeti
a legidősebb úrhoz, annak bemutatja és azt megkéri, hogy az ismeretlen
urat a társaságnak általánosságban bemutathassa. Ha olyankor érünk
egy étkezőbe, amikor már az étkezés megkezdődött, úgy az étkező
gondnokot egy pincérrel kérjük ki.

A minden tagnál való bemutatkozás az étkezésnél igen zava-
rólag hat. A sok kézfogás, különösen nyáron, nagyon higiéniaellenes
és undorító, azonkívül a sok ismeretlen arc, a sok báméskodó tekintet
és a körüljárás az idegent a legtöbbször szögletessé és ügyetlenné teszi.
Pedig tudjuk, az angol inkább meghal, minthogy félszegnek mutassa
magát.

A vasúti étkezőkocsiban és hajón nem szokás a bemutatkozás.
Tabldot-nál a két szomszédnak és a két szembenülőnek köszönjük.

Az a katonai régi szokás, hogy a tisztek a vasúti fülkében be-
mutatkozzanak, már elavult és nem helyes, mert csak felesleges és
rendesen a szolgálatról folyó fecsegésre vezet. A háborúban sok olyan
beszélgetésre nyújtott alkalmat, amely beszélgetés nem lett volna a
nyilvánosság elé való.

A német hadseregben még a tiszteket is bemutatják. Ha a tiszt
olyan helyzetbe kerül, hogy egyedül kell bemutatkoznia, úgy még az
előjárójának is csak a nevét mondja.

Nálunk pedig a fiatalabb rangú katonának az idősebbet a rang-
jánál fogva kellett szólítani és alázatosan egy egész litániát kellett
mondania. A bemutatkozás már előre idegesítette és közben fáraszt-
otta tisztjeinket. Idegesítette az embert, mert a bemutatkozás előtt
egy egész rébuszt kellett megfejteni. Ki kellett ugyanis, ahogy emlí-
tettük, a rangot találni. Igen ám, de az a különféle uniformis, a külön-
féle csillag-, rozetta- és paszomány-konglomerátjában egy egészen
külön tudomány volt.

Nálunk a tábornokot, ha fiatal volt: őrnagynak nézte az em-
ber. Az őrnagyot, ha öreg volt: tábornoknak. A baurát, a hadbiztos

¹ Darnch? 63-66. 1.

² Hans J. von Krampen i. m. 199. és 403-405. 1.

az: őrnagy; a barnahaj tokás őrnagy pedig: hadbiztos volt. A vezér-hadbiztos és vezértörzsorvos mindig: tábornok. Az orvos: katona; a vezérkari tiszt pedig: orvos. A huszár néha: trén, de a trén az mindig: huszár volt és így tovább.

Mi egyszerűsítettük az egyenruhát és nem ismertük meg a fő-fegyvernemeket, nem ismertük meg a katonákat, a csendőröket és a hivatalnokokat. Nálunk sok-sok erő és ideg pocsékolódott el. Reméljük, hogy ezen a téren is sok újat és jót hoz a jövő.

*

«A köszönés látható kifejezője a tiszteletteljes udvariasságnak. Azért mindig és még akkor is, ha a köszönés tisztán a társadalmi egymásmellett! való élés formai szokásává süllyed, a tiszteletnek egy bizonyos fokát foglalja magába.

Általában a köszönést az alacsonyabb rangú teljesíti a tiszteletreméltóbbnak, amely viszony a társadalmi rang, méltóság és kor által adódik; ez azonban nem zárja ki, hogy a külsőleg tiszteletreméltóbb, az ő különleges nagybecsülésének ne adjon kifejezést, amennyiben ő a látszólag alacsonyabb rangút, az ő köszönésével tisztelően megelőzi.

A képzett emberek az ő érzéseiket jobban tudják uralni és ebből kifolyólag a pszichéjüknek a tisztelet- és barátságosságban egyforma színezetet igyekeznek kölcsönözni».¹

«A hölgyek a köszönésnél fejeiket hajtják le és a felsőtestüket emellett csak gyengéden, alig észrevehetően hajlítják meg. A fejeikkel nem rövid határozott biccentéssel, de nem is méltóságos mély meghajtással súlyesztik le, hanem természetes, mosolygó kecsességgel. Vannak hölgyek, kiknek a visszaköszönése mintegy arculcsapás érinti az urakat, míg mások egyedül a köszönésükkel mindenkinek a szívét meg tudják nyerni.

Az urak köszönése kevésbé nehéz. Azt tudjuk, hogy az úr ne lobogtassa kalapját, mint egy zászlót, ne vegye olyan mélyen le és ne tartsa úgy a nyilasával fölfelé, mintha alamizsnát gyűjtene és a kalapját ne gigerli módra kifelé szorított könyökkel vegye le, hogy egy ujj szélességgel a fejét levegőztesse; egyáltalában megjegyzendő, hogy minden köszönési divatkihágás nevetségesen hát és idősebb uraságokat vagy személyeket kellemetlenül érint. Az úr a köszönésnél jobbra tér ki és a jobb kezével köszönt, kivéve ha karöltve megy. Ha két úr találkozik, az egyik azonban egy hölgy társaságában van, úgy mindig az egyedül menő úr köteles előbb köszönni. A katonás köszönés, az ujjakkal való kalapérintés, még alárendeltekkel szemben is helytelen; nem hiába tartja magát évszázadokon át a

¹ Auffahrt h. i. m. 179. 1.

francia galantéria, mely szerint XIV. Lajos francia király, a roi-soleil, az udvara legutolsó komornájának is kalapot emelt».¹

«A legjobb köszönéshez nem kell gesztus, nem kell mozgás. Még egy tekintet is köszöntés.»²

«Ha egy úr egy ismerős hölgygel megy, úgy először könnyed meghajlással a hölgyet és vele kapcsolatosan megfelelő módon az urat üdvözljük.

Ha pedig egy úr egy nekünk ismeretlen hölgygel megy, úgy az urat köszöntjük, anélkül azonban, hogy a hölgyet feltűnően megnéznék.

A táblánál a szomszédokat és a szembenülőket üdvözljük.

Lovak hajtása alkalmával a katonának tisztelegni, a civilnek pedig az ostorát kell lesülyeszteni».³

«Kis állomásokon a tiszt társaságában menő hölgy köszönjön gondolkodás nélkül vissza; nagyvárosban azonban, ahol a tiszt köszönése az egyenruhának szól, a hölgy akkor köszönt vissza, ha a szembe jövő tisztet ismeri. Ennek ellenében azonban a civilnek a köszönését, amely mindig az őt kísérő úr személyes ismeretségén alapszik, rendszeresen viszonzza.

Az angol szokás, amely szerint a hölgy először köszön, hogy ezzel az úrnak az engedélyt a viszontköszöntésre megadja, nálunk nem honosodott meg. Azért egy fiatal bakfisnak nem kell épen gögösen felemelt orroccka val az előtte ismert idősebb úr előtt elmenni, ha az őt egyszer nem veszi észre vagy nem ismeri meg; egy ilyen fiatal teremtés bizonyosan nem teszi rosszul, ha ilyen esetben előre köszön».⁴

Íde írjuk még Margarethe von Suttner *Darf ich?* című könyvének *Die Kunst Zu grüssen* című fejezetéből, hogy «az első és legfontosabb szabály a következő: Jobb egy tucattal többet, mint csak, egyszer is kevesebbet köszönni».⁵

Jobbra hajts. Ezen a helyen említjük fel, hogy amint Németországban és Angolországban, úgy a többi nyugati államokban is főleg a jobb oldal felé térnek ki az emberek, a gyalogjárónak jobb oldalán mennek és ugyanannak a gyalogjárónak a baloldalán jönnek és a kocsitűtnak a jobb oldalán hajtanak és azon az oldalán közlekednek az autók stb.; csak nálunk van balra hajts! Azon indoknál fogva, hogy a jó modor, az udvariasság azt követeli, hogy gyalog járván, mindig jobbra térjünk ki, mert jobbról kell balra köszönnünk, ne hogy

¹ Von Krampen i. m. 433., 434. 1.

² Koebner i. m. *Der Gruss* című fejezetéből. 70. 1.

³ Auffarth i. m. 184., 185. 1.

⁴ Von Krampen i. m. 434. 1.

⁵ I. m. 102. 1.

a karunkkal, a fővegünkkel vagy éppen a tisztelgésnél a kezünkkel fődjük el arcunkat éppen azok elől, akiknek köszönni akarunk. Ha autón utaznánk külföldre, úgy könnyen okozhatnánk karambolt, de a háborúban mennyi surlódásnak és fáradtságnak volt éppen okozója a különféle oldalon történő hajtás. Amikor egy német és egy volt osztrák-magyar trénoszlop egymással szembe került, ahelyett, hogy mindkét oszlop az irányának a jobb oldalán a másik mellett elhaladt volna, egyenesen összeütköztek és amikor az útnak mind a két oldala el volt foglalva, még csatára is került a sor. Engelsnek, az ismét szocialista írónak, a múlt század közepén a londoni utcai életről nyert benyomásaiból a következő sorokat ragadjuk ki: Londonban az emberek «elrohannak egymás mellett, mintha semmi közük sem volna egymáshoz! Csak egyetlen egy hallgatag megegyezés van köztük: t. i. mindenki jobbra tart, hogy a két ellentétes irányú áradat föl ne tartóztassa egymást. Senkinek sem jut eszébe, hogy a másikat csak egy tekintetre is méltassa». Milyen ügyes és okos berendezkedés is ez.¹ Az emberek nemcsak, hogy gyorsabban és kényelmesebben, de sokkal zavartalanabban is járhatnak, nem kell annyit figyelniök, hogy kinek köszönjenek, hogy kinek hol és hogyan térjenek ki és végül sok embernek nincs alkalma másoknak szeméibe báméskodni és így igen sok energia és idegmunka takarítódik meg. Vajha nálunk is bevezetnők ezen szép szokást. Ezen a téren Németországban különösen a vasúti állomásokon az elkerített részek folytán az egy irányba történhető járás, külön kijárási és bejárási, nagyon nevelőleg hat.

Ha az ember megnő és már jól tud öltözködni; fel öltözködik és úgy áll előttünk, mint egy bábú. Mereven. Nem tudja magát meghajtani. Olyan, mint egy megnőtt fa, már nehezen lehet hajlítani.

Azért ezt is már gyermekkorban kell kezdeni tanulni. Igen, de mindig az a kérdés toladódik elő, hogy kitől. Odahaza kellene tanulni a családokban a szülőktől. Igen ám, de mi tudjuk, hogy azok nálunk nem értenek hozzá, ők sem tanulták, nem is volt rá szükségük és nem is gondoltak rá. Ma meg már mindenki gondol rá, még az is, akinek nem kellene. Mindenki meghajtja magát, még a legénységi katona is. Fegyelmezetlenek, tanulatlanok vagyunk. Emellett, mint minden fegyelmezetlenségünkre és tudatlanságunkra még rá is fizetünk. Ráfizetünk az egészségünkkel, az idegeinkkel. A legtöbb emberünk, ha olyan helyzetbe jön, hogy meg kell hajtania magát, úgy már előre ideges és minden alkalommal ideges lesz, mert érzi, hogy olyasvalamit kell csinálnia, amiben nincs biztossága, amihez nem ért.

¹ Foerster, Élet és jellem. 235. 1.

Egy-két embert kivéve, aki otthon tanulja és akinek jó megfigyelő tehetsége van, nem tudja nálunk senki magát meghajtani.

Amint már említettük, otthon nem tanítják, vagyis hogy igenis, sőt, nagyon korán és nagyon rosszul tanítják. A szülők már az egyéves gyermekeiket tanítják pukkerlizni és nagyokat örvendenek a szögletes, csacska meghajlásaikon. Tovább a szülők a gyermekeket nem tanítják, nem is tudják és nem is törődnek vele. Az iskoláinkban nem tantárgy és így a *simítás*, csak a későbbi korra és rendszeren a cipész- és borbélysegédekből lett táncmesterekre marad.

A színház már majdnem teljesen elvesztette a külső kultúra terjesztésének jogát.

Igyekezünk tehát mi felnőttek, – hogy majdan a gyermekeinket helyesen nevelhessük, – mert tudjuk, hogy nagy akarattal és ügyességgel még a megnőtt fát is lehet hajlítani. Maradjunk azonban azért fák, álljunk egyenesen, büszkén és hajlítsuk csak meg a fejünket a nyakból és a gerinc legfelsőbb részéből. A meghajlást azonban *mindig a fej* kezdje. Visszafelé pedig fordítva, a törzs. Azért van a tükör, álljunk elébe és gyakoroljuk.

A kézfogás és kézszerítés már a legrégebb idők óta a jó barátságnak jele. Ebből az következik, hogy a kézfogással, a kéznyújtással ne éljünk vissza, sőt egy kissé takarékosak legyünk.

A művelt államokban csak a jó barátok és jó ismerősök fognak kezét, azonban ők sem teszik minden alkalommal, hanem csak különös esetekben, mint pl. látogatásoknál, búcsúzásoknál, hosszabb távollét vagy egy betegségből való felgyógyulás után, gratulációk – és idegeknak a bemutatása alkalmával.

Nálunk pedig mindenki és mindig kezét fog. Ha tiszta, ha piszkos, egyaránt. Ha nyár van, ha tél van és egynap egy és ugyanazon emberrel tízszer is. Ebből kifolyólag nálunk nincs értéke a kézfogásnak. Mi nem adunk magunkra és nem adunk másokra. Mi nem tiszteljük egymást. Mi kezét adunk előre, hátra, oldalra, ülve, éjjel-nappal, szárazon és vízen és mindig.

Mi állandóan vétünk a higiénia és a józtlás ellen.

A kézcsók a középkorból származott szokás és mi épen úgy, mint a kézfogással, a kézcsókkal is visszaélünk. «Emellett azonban az helytelen nézet, hogy csak zárt helyiségben szabad kezét csókolni; ellenkezőleg, tekintet nélkül a helyre, mindig csak a megfelelő alkalom lesz a mértékadó, hogy a különleges tiszteletünknek, a kézcsókkal is kifejezést adjunk.

A kézcsók természetében, a tiszteletnek egy magasabb foka,

egy ünnepi ceremónia nyilvánul meg; azért annak alkalmazása egy és ugyanazon hölgygel szemben nem minden alkalommal – mint pl. az utcán való minden napi találkozásnál, a sétatéren vagy a sportnál – lesz helyénvaló. A kézcsók többé-kevésbé ünnepies hangulatot, mondhatni méltóságteljes miliőt kíván, hogy ne egy profán kézfogásra alacsonyodjék. A kézcsók természetét és formáját minden alkalommal összhangba hozni művészet, amely finom tapintatot, világférfias áttekintést és ügyes föllépést követel.»¹

«A kézcsók a kézhez való lehajlással, mély tiszteletet fejez ki. Néha a kézcsókban barátság, egy bizalmas hódolat nyilvánul meg, amelynél az úr nem hajol le a női kézhez, hanem azt az ajkához emeli. A hölgy részéről nem előkelő a kezét a kézcsók előtt elhúzni, mert könnyen azon gyanúba kerül, hogy az ilyen hódolatot nem szokta meg. Másfelől pedig éppen olyan ajánlatos, hogy a hölgy a kezét a kézfejjével fölfelé ne úgy tartsa oda, mintha kézcsókot várna; mert ha a kézcsók egyszer elmarad, úgy nagyon látható csatlódás a következője. A hölgyek szorgoskodjanak aziránt, hogy ha keztyű van a kezükön, az tiszta is – és ne benzin szagú – legyen. Máskülönben pedig a bacillusról és a higiéniaról még egy külön fejezetet kellene írunk, amiért is nem vesszük az uraktól rossz néven, ha a kézcsóknál az ajkukat rendesen a nagyujjukra nyomják.»²

A volt osztrák-magyar monarchiában a közmondásossá vált «kezét» vagy éppen a «kezeit csókolom» országában az üdvözlést még szimbólikusabban fogják föl, mint nálunk: legtöbbször szavakkal csókolnak. Franciaországban, ahol a felső tízezer és a középosztály közti szakadék hatalmasan nagyobb, mint nálunk, a kézcsókot csak az egészen előkelő világ kultiválja, míg annak Angolországban alig van nyoma.»³

*

A tegezés vitatásáról már a régi időktől fogva sok tinta pocskolódott el, azért is, mint az előbbi témáinknál is, nem akarunk szép és hosszú fejtegetésekbe bocsátkozni, csak a háborúra akarunk utalni.

Ugyanis a háborúban majdnem mindenki mindenkivel tegeződött. Tegeződött a magasrangú hivatalnok az alacsonyabb rangú hivatalnokkal, Tegeződött a kultúrember a kultúrátlan emberrel és tegeződött az előkelő ember a nem előkelő emberrel és megfordítva.

Biztosra vesszük, hogy most a háború után a civil életben, a régi társadalmi viszonyok között, sok sértődöttségre és érzékenykedésre szolgált az ez a nem szép szokás okot.

Farkas Pál a többek között a következőképpen ír a «Táncoló

¹ Auffahrth i. ni. 187. I.

² Von Krampen i. ni. 400., 401. 1.

³ Von Suttner i. m. 115., 116. 1.

gimnazisták»¹ című cikkében a gimnazistákról: «Kúriai bírák és miniszteri tanácsosok feleségei mosolyognak rá, kúriai bírák és miniszteri tanácsosok leöcsémezik és letegeznek és a lemosolygott, leöcsémezett, letegezett ifjú érzi, hogy ő valaki. Igenis, valaki, ha nem is tette még le az első alapvizsgát, ha nem is jegyzi Földes és Mariska tanár urakat, mint a kis kopott vöröshajú kollégák az egyetemen. És ezért nem is jár az egyetemre. Minek? A vizsgáknál azért nem lesz baj. Hiszen több olyan házhoz jár, ahol a tanárok is megfordulnak és úri szokás szerint már tegeződtek is a vacsoránál. A tegeződés pedig csak elegendő jogcím az átcsúszáshoz».

«Bécsben senkisésem beszél irodalmi német nyelven. A polgárság a lokális dialektussal él, amely a nagy bajuvár tájszólás egyik kiágazása és a legelőbbkelő körök kiejtése és részben nyelvkincse is, erősen különbözik az irodalmi német nyelvtől, melyet ők *hochdeutsch-nak* neveznek. Midőn Ferenc József király utoljára Berlinben járt és a brandenburgi kapunál a polgármester üdvözlését fogadta, a német laptudósítások külön megjegyezték, hogy a felséges vendég beszédének délies lágysága derűsen érintette a közelállókat.

Az osztrák tájszólás tengerében van azonban egy kis sziget, ahol meghúzódik az irodalmi *hochdeutsch* nyelv: a Burgszínház. A bécsi udvari színház művészeinek első kvalifikációjuk a hibátlan és elegáns német beszéd. Ez a nyelvkultusz annyira megy, hogy a finomabb hallású ember a színpadon kívül is felismeri a burgszíneszt a beszédmodoráról.

A berlini drámai színházak ugyancsak sokat kívánnak színészeiktől beszélő-művészet dolgában. A beszéd «délies lágyságát», mely derűsen érinti a berlinieket, ha egy fejedelem szájából hallják, kinevetik vagy lepisszegik, ha a színpadról hangzik feléjük. A berlini kritika e tekintetben irgalmatlan és megbuktatott már nem egy osztrák vagy délnémet eredetű jeles művészt, akinek beszédmodorából kicsengett a honi tájszólás. A berlini színigazgatók, ha délvidéki művészt szerződtetnek, gyakran elküldik hosszabb időre Hannoverába. A közhit szerint ugyanis Hannoverában beszélnek a legelegánsabb nyelvet.²

Hogy a Comédie Française a klasszikus francia nyelv iskolája, az általánosan ismert dolog.³

Lássuk most már magyar viszonyainkat. A magyar játékszín

¹ Új Idők, 1907. I. 164. 1.

² Úgyszintén Kassel, Göttingen és Jena-ban is.

³ Azonkívül az Isle de France és Touraine. – Az olaszoknak Toskana Sienával és Flórenc, az oroszoknak pedig Nagyoroszország szíve, Moszkva a nyelv iskolája. *Szerző.*

tudvalevőleg a honi nyelv pallérozásának jelszavával nyílt meg. Irodalmi eleink úgy vélekedtek, hogy a színpad műhelyében ki fog csiszolódni a magyar társalgási nyelv. Feltevésükben nem is csalódtak, mert hogy a magyar nyelv, mely még a gárdisták korában darabos, szegényes és terjengős volt, ma erőteljes, csillogó és finom, hogy egyaránt kitűnő szerszám a költő, a tudós, a szónok és üzletember használatára, azt nagyrészt a magyar színpadon lefolyt csiszolási folyamatnak köszönhetjük.

Úgy tetszik azonban, mintha a magyar színpad újabban megfeledkezett volna kötelességeiről, melyeket annak idején a nyelv pallérozásának dolgában vállalt. Ne beszéljünk a magánszínházakról, hanem beszéljünk az állami felügyelet alatt állókról, nevezetesen a Királyi Operáról és a Nemzeti Színházról.

Az Opera nagy nehézségekkel áll szemben. A művészek egy része külföni és még ott tartunk, hogy elismeréssel kell fogadnunk, ha közülük egyik-másik a szerepét azon száználmasan mulatságos zagyvaléknyelven éneкли, melyet a művész-optimizmus magyarnak nevez. Jóval súlyosabb beszámítás a szövegeknyelvek kérdése, mivel itt még annyit sem tettek meg, amennyit könnyű szerrel megtehettek volna. A régebbi szövegeknyelvek csak úgy hemzsegnek a hajmeresztő sületlenségektől és alkalmasak arra, hogy még a tősgyökeres magyar művészek nyelvérzékét is demoralizálják. A Magyar Királyi Opera a címében levő magyar jelzőnek tartozik azzal, hogy magyarság szempontjából revízió alá vegye régebbi dalműveit, ami nem volna nehéz feladat, mivel nagyszámmal vannak ma már jól verselő fordítóink. Tudom, hogy a zenészek mellékesnek tekintik ezt a kérdést. Nem is akarok velük vitatkozni. Konstatálom azonban, hogy az opera óriás apparátussal gondoskodik a színpadi kiállításról, mely nem fontosabb járuléka a zeneművészetnek, mint a nyelv.

Beszéljünk a Nemzeti Színházról. A klasszikus magyar nyelv rendszeres és öntudatos kultuszáról – olyan értelemben, ahogyan a Comédie-ban a francia nyelvet, a bécsi Burgszínházban a német nyelvet kultiválják – a Nemzetiben szó sem esik. A helyzet ott a következő: Vannak jól beszélő művészek, különösen a régebbiek között és vannak rosszul beszélők, főleg az ifjabbak között. Az utóbbiak nagyobb részben a kávéházakban fejlődött pesti akcentussal élnek. Vannak köztük olyanok is, akik valami rossz példát utánozván, egyéni beszédmodort, helyesebben modorosságot szoktak meg. Az általános zűrzavart és fegyelmetlenséget növelik a színház egyes szerzői és fordítói. A Nemzeti Színház műkedvelőiről között találkozik nem egy, aki nyílt háborúban van a magyar irálytannal. A fordítások, melyek többnyire olcsó pénzen, nagy sebbel-lobbal készülnek, nyelv szempontjából gyakran botrányosak. A színész természetesen kevés tisz-

telettel viselkedik az ilyen szöveg iránt, rögtönzéseket enged meg magának, aminek következménye, hogy a nemzet első műintézetének deszkáiról (különösen a vigjátéki előadások alkalmával) olykor a pesti kül városok szőlamei csendülnek felénk.

A pesti nyelv is tájszólás, melynek színpadi jogosultsága lehet, de csak kimondottan lokális miliőben játszó darabokban. Ha helyet bitorol nem lokális jelentőségű színművekben, akkor nem egyéb, mint a becsületes magyar nyelvnek államköltségen való felhívítása és meghamisítása. Pedig a Nemzetire e tekintetben jóval fontosabb és súlyosabb kötelességek nehezdednek, mint akár a Comédie-re, akár a Burgszínházra. Ismételten figyelmeztettem már arra a különös tényre, hogy a fővárosi ember nem becsüli meg a maga anyanyelvét. Budapesti úriasszonyok pirulva szégyenkeznek, ha rájuk bizonyítják, hogy hibásan beszélnek a francia vagy a német nyelvet. Aki azonban édes magyar nyelvét idegen szavakkal keveri, germanizmusokkal fölhangítja, racssovlya vagy énekelve kerékbe tör, az a fővárosi fogalmak szerint előkelő, vagy legalább is sikkesen beszél.

Azt hiszem érdemes volna, ha az, aki komolyan elmélkedni fog a Nemzeti Színház föladatairól, ezzel a kérdéssel is foglalkoznék. A színházat főleg és kimondottan azért alapították, hogy temploma legyen a magyar nyelv kultuszának. Csak egy magyar nyelv van, melyet kultiválni érdemes: az Arany Jánosé és Petőfi Sándoré. Már ezzel a kultusszal is, mely még csak pénzbe sem kerülne, a színház igazolhatná a maga létjogosultságát.»¹

*

Talán alkalmas lenne ezúttal az éneklésről is egynéhány sort írni. Nem a színházról és a színházi énekről, hanem a nép énekéről. Ugyanis a nyugati államokban, sőt sokkal közelebb is, a bennünket körülövező szlávok, románok és a köztünk lakó nemzetiségek mind szépen – és ha karban – úgy több hangon is énekelnek. Csak a mi népünk cikornyázik egy hangon és a templomokban a vénasszonyok hallatják a legjobban hangjukat. Pedig eltekintve a szép kifejező zenétől, a több vagy legalább is két hangnemben történő éneklésnek igen jó nevelő és fegyelemre szoktató hatása is van, aminek az életben sokszor nagy hasznát veszi az ember. Foerster írja, hogy «aki az énekórán megtanulja a biztos hangot, majd akkor veszi hasznát, mikor másnak a hangja csábítja, hogy kiessék a maga hangneméből. Viszont, ha a testvéred vagy a pajtásod gorombáskodik, te pedig azért csak zavartalanul felelgetsz tovább a magad barátságos hangnemében,

¹ Herczeg Ferenc: Színházaink és a magyar nyelv. Új Idők. 1908. I. 261., 262. l.

akkor még az énekórán is könnyebben megtartod a hangodat, ha két-hangra kell énekelni.» «Mi könnyebb: hangosan énekelni vagy halkan? Hangosan énekelni könnyebb, ehhez az ökö is ért. Halkan énekelni, ez már nehezebb, mert itt sokkal jobban kell uralkodni az embernek a hangján, mint a hangos éneklésnél.» «Sokkal fontosabb és sajnos, sokkal nehezebb is eltalálni a helyes hangot az emberekkel való érintkezésben. Kellő pillanatban megtalálni azt a hangot, amely megnyugtató és nem ingerel; megmondani valakinek a hibáját úgy, hogy meg ne sértődjék és még jobban meg ne átkodjék; véleményünket kifejezni úgy, hogy bántó ne legyen, szerényen, inkább kérdő formában vagy legalább is gőgös magasság nélkül, mindebben bizony ránk férne egy kis hangkiművelés! Mert bizony az életben rengeteg siker és rengeteg kudarc ezen fordul meg.»¹ Épen ezért, hogy ezt a fontos témát kimerítsük, hosszabban írunk a beszédről, a halk beszédéről és a hallgatás iskolájáról is.

*

A beszédéről a német Margarethe von Suttner a «Darf ich?» című könyvében a következőképpen ír:

«A legkülönbözőbb külföldiektől hallottam a németek ellen szóló azon szemrehányást, hogy az a szokásuk, hogy az embert nem hagyják kibeszélni, hanem a szavába vágnak és így állandóan több személy beszél egyszerre, amiből az következik, hogy az olyan helyiségben,, ahol sok a német, pokoli lárma van.

Akárhogy is legyen – mindenki figyelje meg magán, hogy elismert tapintatos társadalmi szabályok szerint cselekszik-e, hogy talán tudatlanul is nem szolgáltat-e egy adalékot «a gyűlölet dokumentumaihoz», a fölháborító Ízléstelenséget szorgalmasan gyűjtők részére.

A finom társadalmi érintkezési hang fejlődéséhez a legfontosabb követelmény, hogy a párbeszédben, vagy a többek jelenlétében beszélő szavainak a legnagyobb figyelmet szenteljük – legalább látszólag – és hagyjuk kibeszélni magát, akármilyen unalmas is a téma.

A beszédbe való elegyedés nem csak a figyelmes meghallgatásban, hanem a találó pontos feleletben is nyilvánul. Számtalan olyan ember van, akinek ha valaki valamit elbeszél, tele van aggodalmas gondokkal és a feleleteiket körülbelül így – vagy hasonlóan – fogalmazza: «Mikor szándékozik a fürdőutazását megkezdeni?» Ez tisztán társadalmi szempontból tekintve udvariasság és neveltelenség – etikai körülményről nem is beszélve.

¹ Az élet művészete. 269 – 273. 1.

Anélkül, hogy mások bánatai iránt a legkevésbé is érdeklődnénk, panaszaitak és hangulataikat mégis tiszteljük.

Azon ösztön, vagy talán azon szükségesség, hogy a társunk szavába vágjunk, abból fejlődik, hogy ő a beszéd jogával visszaél. A szakadatlan beszéd már ezen okból kifolyólag is rossz szokás.

A sokbeszédű emberek a legtöbbször és akkor biztosan unalmasak, ha folytonosan magukról és a saját érdekeikről beszélnek. A társadalmi érintkezésben ez a legnagyobb és legelterjedtebb hiba. A jól nevelt ember ahhoz, hogy magáról kimerítően beszéljen, megvárja a megfelelő kérdést és ellenkérdések útján gondoskodik arról, hogy a partner revánsot vehessen.»¹

A halk beszédre vonatkozólag F. W. Foerster, a belső kultúra egyik legügyesebb és legjobb írójának, az Élet és jellem című könyvéből – fordította Schütz Antal – a következő szép sorokat hozzuk:

«Belegondolni, beleélni magunkat mások helyzetébe: ez a magasabb társadalmi műveltség alapja. S ezt a nehéz művészetet csak úgy sajátíthatjuk el, ha az emberi együttélés legegységesebb vonatkozásaiban is finomabb kíméletet gyakorlunk. Aki itt nem tud kiemelkedni a naiv terpeszkedésből, aki a mások jogos kényelmi igényeivel szemben gondatlan nemtörődömséget tanúsít, az a munkásosztályokkal szemben sem fog igazi szociális magatartásra szert tenni és tapintatlanságot követ el ott is, ahol segíteni akar.

Azokban a társadalmi formákban, melyeket az angol gentleman követ, évszázados kultúra van fölhalmozva. Látszólag csak külső formák ezek, de igen nagy jelentőségük van a nevelésben és az önnevelésben, mert egyszerű példákon mutatják meg, mily irányban kell az érzésünket finomítanunk. Minálunk – sajnos – ilyen nincsen. Innen van, hogy a társadalmi műveltségnek még elemeiben is annyira elmaradtunk. Íme egy példa: A gentlemanok és ladyk, hogyha nyilvános parkokban sétálnak, azonnal meghalkítják beszélgetésüket, mihelyt más emberekkel találkoznak; nem tartják szociális dolognak a sétálókat gondolataikban megzavarni vagy társalgásukat rájuk kényszeríteni. Ott rögtön rámondják, hogy «middle class people» (középosztálybeli), ha valaki parkokban, vasúti kocsiban vagy egyéb nyilvános helyen oly hangosan tárgyalja ügyeit, hogy másnak meg kell hallani minden részletet s így folyton meg van zavarva olvasmányában vagy gondolatfűzésében. Pedig ilyen hangos és indiszkrét magatartás nálunk a legmagasabb körökben is divatos.² Sőt gyakran úgy tetszik, mintha éppen e körök felületes nemtörődömségükkel

¹ I. m. 47.. 48. 1.

² Ezt a Zürichben (Svájcban; élő német Foerster tanár mondja.

akarnák kimutatni felsőbbségüket. Utazás közben mindig találkozhatunk csoportokkal, akik úgy társalognak és úgy kiáltoznak egymásnak, mintha egyedül ők volnának a világon. Az ilyen jelenetek szemtanúja nem tud szabadulni attól az érzéstől, hogy itt elemi szociális kultúrátlansággal áll szemben. Ez a kíméletlen nemtörődomség aztán keresztülhúzódik az egész nyilvános életen. Hogy politikai erkölcsünk még oly durvák, hogy osztályharcaink modora még olyan gyűlölettel teljes, ez mind annak a következménye, hogy egész kultúránkból hiányzik a szociális nevelés.

Aki tehát őszintén vágyódik igazi társadalmi műveltség után, az mindenekelőtt tegyen le mindennapi szokásaiban az antiszociális nemtörődömségről és legegyszerűbb élettevékenységeiben is mindig tegyen kérdést magához: vajjon egyedül én vagyok-e a világon?

A szállóban lefekvés előtt a cipőket halkan rakni ki az ajtó elé – ez a társadalmi műveltség kezdete. Az ajtóbecsukásnál embertársainkra is gondolni – ez az első lépés az alanyi korlátoltságunktól való szabaduláshoz. A nyugalomra szorultak közelében minden hangos beszédet következetesen kerülni – ez nevel a politikában a kisebbség jogainak tiszteletbentartására. A szolgának szükség nélkül nem csöngetni – ez készít elő a törvényhozás kérdésében népbarát magatartásra. Mindezek a szokások nehéz önfegyelmézést jelentenek; de ezek «az embertársaink jogairól szóló tudomány» alapjai; ezekben ölt testet a másokra való gondolás; ez tanít meg a helyes állásfoglalásra az emberi élet összes nagy kérdéseivel szemben». ¹

A Társaság 1922. évi 35. számában «A raszta»-ról szóló cikkben is olvashatjuk, hogy «Rasztának nevezték Parisban az egzotikus gavallérokat Kelet-Európából és Dél-Amerikából, akik hangosan beszélnek, lármásan öltözködnek és kiabálva viselkednek».

«Szalézi szent Ferenc a Port Royal ápolónőjének, ki lobbanékony vérmérsékletéről panaszkodott előtte, ezt a tanácsot adta: «Szokja meg, hogy szelíden beszéljen és halkan járjon. Mindent, amit tesz, tegye nyugodtan; és meg fogja látni, hogy lobogó hevessége három-négy év alatt a kellő mederbe terelődik. De ne feledje el, hogy olyankor is nyugodtan kell cselekednie és beszélnie, mikor nem fenyegeti a fölizgulás veszedelme, amikor látszólag semmitől sem kell tartania, pl. ha fölkel vagy lefekszik, ha evéshez ül, vagy beszél valakivel; szóval mindenkor és mindenhol». ²

Ginevemé Györi Ilona «Az otthonért» című szép cikkében a gyermekről pedig írja, hogy ami a «kiabálást, vad indián csataordítást jelenti, amely némely házban a gyerekek boldogságától elválaszthatatlan fogalom, arról értsük meg, hogy ez nem a gyermeki

¹ I. m. 244-246. 1.

² Foerster, Élet és jellem. 66. 1.

boldogság jele, egyszerűen rettenetes rossz szokás; nem a gyermek valódi vidámságának, csak fölösleges, túlzgatott voltának jele. Egy testileg-lelkileg egészséges és kezdettől fogva jól nevelt gyerek csodálatos csöndesen is el tud játszani amellet, hogy igen jól mulat.

Az angol nevelés sarkalatos dogmája, hogy a gentleman és a lady már a gyermekkorban nevelődik»!¹

A hallgatás iskolájáról F. W. Foerster, az Élet és jellem című könyvében, a következő gyönyörű és igen megszívlelendő sorokat írja:

«Az önuralomra nevelő eszközök közt alig van hatékonyabb, mint a hallgatás iskolája. Micsoda jelentőséget tulajdonítottak a hallgatásnak, mint a szellemi megerősödés eszközének már az ókorban, mutatják a pithagoreusok, kik követőiknek éveig tartó hallgatást írtak elő próbaként. Ez nem csak azért történt, mert a hallgatás a gondolkodás bölcsője, hanem azért is, mert aki megtanult hallgatni, megtanulta az önuralom legnagyobb, döntő próbáját és biztosította szellemének uralmát az ingerek és zavarok világa fölött. Minden kívülről eredő hatásra és támadásra az első visszahatás a beszélőszervek útján történik; itt megy végbe a megzavart, felizgatott szervezetnek első kisülése. Ezért a *hallgatás q szellem legnagyobb uralma a természet fölött: a hallgatással veszi kezdetét a szabadságharc a külvilág mindenhatóságával szemben*; a hallgatásban kezd megszabadulni beszédünk minden külső inger hatalmától és válik legbensőbb, legnyugodtabb megfontoltságunk szolgájává. A hallgatásnak e nevelő és megnyugtató hatására gondol Kempis Tamás is, mikor azt mondja: «Nagy szer a száj hallgatása: a szívnek békéjére segít».

Kezdjük a gyakorlást azon, hogy nyugodtan, részvétellel meghallgatjuk az ellenmondó véleményt s fürkésszük annak mélyebb személyi és tárgyi okait, ahelyett, hogy rögtön támadnánk és cáfolnánk. Csak aki ellenfelét alaposan megértette, tud úgy fellépni ellene, hogy megnyerje és meggyőzze. De vájjon lehetséges-e az, ha nem gyakoroljuk magunkat mások önzetlen meghallgatásában? Csak azt tudjuk igazán meggyőzni, akinek okait teljesen önzetlenül átértük. Vagy talán a másik győz meg bennünket? . . . Aki mást nem tud meghallgatni anélkül, hogy rögtön ne feleljen, az sohasem fog megszabadulni saját szűkkeblűségétől és rövidlátásától. Gyakran a hallgatás arra a belátásra segít, hogy olyan emberrel van dolgunk, aki híjával van bizonyos élettapasztalatoknak, melyek nélkül pedig a legmeggyőzőbb beszéd is hiábavaló. Olykor meg a hallgatás, a várakozás arról győz meg bennünket, hogy olyan problémákról foly a vita,

³ Új Idők XXV. évf. 20. sz.

ahol nem a bizonyítékok, hanem csak az élő példa tudja megtörni ellenfelünk makacsságát. Végezetül pedig, nagyon is gyakran fecsegőkkel akadunk össze, kiket a komoly felelet csak még szemtelenebbé tesz, akiket csak bánatos, bár udvarias hallgatás által lehet helyesebb önismeretre nevelni, ha ugyan még egyáltalán fogékonyak rá.

Különösen szigorúan kell gyakorolnunk magunkat abban, amit *diskréciónak* neveznek; azaz meg kell tanulnunk teljes hallgatással magunkba temetni a ránk bízott titkot és más oly tényeket, melyeket csak különös bizalmi vonatkozások útján tudtunk meg, vagy melyek kibeszélésével másokat zavarba hozhatnánk, avagy nekik árthatnánk és rájuk rossz világol vetnénk. Nem véletlen az, hogy mindenki ösztönszerűen határtalan bizalmat táplál az igazán diskkrét ember iránt. Mintegy kiérzik, hogy az ilyen ember kiállotta az önfegyelmzés legnehezebb próbáját.

Az általános fecsegési hajlam, a mulattatás vágya, a szellemeskedés viszketege nagyon is könnyen olyan dolgok előrulására csábítanak, melyeket sohasem kellett volna ajkunkra vennünk. Hatásosabb mulattatás kedvéért hányan törnek össze szíveket és tesznek tönkre életeket! Az ilyenekről mondjuk: «Nem szeretném, ha egyszer erre az emberre kellene szorulnom». S ez igaz, sőt mélyebb értelme van. Föl kell tennünk, hogy az ilyen embernél hiába keresne valaki mélyebb felelősségérzést, határozott önkormányzást és ellenálló erőt az ingerekkel és alkalmakkal szemben. Helyesen következtetünk itt is a kicsinyből a nagyra; mert érezzük, hogy erkölcsi téren minden nagy dolog mennyire függ a kicsinyben való erőteljes önneveléstől. A megbízhatóságra való nevelődés a hallgatáson kezdődik.

Az ilyen gyakorlatokat azzal könnyítjük meg és siettetjük, hogy nem várjuk be, míg titkot bíznak ránk, hanem időről-időre megkísértjük, hogy lenyeljünk valami közölni valót, ami épen böki az oldalunkat s általában tartózkodunk mások személyes dolgaira vonatkozó megjegyzésektől. Alig van valami, ami hamarabb segítene igazi férfiasságra és igazi férfias méltóságra; mint ha energikusan hadat üzenünk a fecsegési ösztönnek; és nincs semmi, ami inkább elkelne és jobban illenék a mélyebb nőiességhez, mint a beszélő szerveknek a megfontoltság és szeretet birodalmával való összekapcsolása.

Különben nem csak kívülről, hanem belülről is támadnak erős kísértések vigyázatlan beszédre, de egyúttal kiváló alkalmak az önfegyelmzésre. Ezek: a szellemeskedés, a humor viszketege, mely filiszteri jóllakottságból, gonoszságból, mulatásvágyból, vagy henyé képzeletből ered és sajnos, nagyon is gyakran olyat mondat velünk, amit lelkiismeretünk elítél. Az elmés ötletek, komikus gondolatok elhallgatása nehéz, de termékeny akarattévénység s egész jellemünkre különösen áldást hozó, ha arra használjuk föl a vitézül

kivívott hallgatást, hogy elmésségeinket közelebről megvizsgáljuk. Akkor látni fogjuk, hogy mennyi önmagasztalás és emberlekicsinylés, mennyi föltűnési viszketeg, tetszenivágyás és könnyelműség lappang, sajnos, a legtöbb élében és mindez micsoda akadály arra, hogy bennünk is, másokban is a finom, részvevőbb lelkület gyarapodjék; s végül mennyi ijesztő durvaság és gúnyolódás nyilvánul a hallgatóság nevetésében! Akkor aztán hirtelen világosság és bánat kél szívünkben: ó, bár hallgattam volna! Áldott, háromszor áldott a hallgató ajak!

Mily nagyszerű nevelőintézet a hallgatás főiskolája az akarat és szeretet részére! Mekkora összeszedettség lehet itt szerezni az :gazi életadó beszéd és a cselekvés számára !»¹

«A pontosság az udvariasság királya; – mondja egy régi közmondás. És amit elvárunk az úrtól, épen azt elvárjuk a nemesembertől és a fogalom tágabb értelme szerint az előkelő férfiútól és a hölgytől is.

Hogy ezen tekintetben a teória és a praxis kivételesen födi egymást, azt mindenki példákkal is erősítheti és mindenki elmondhatja, hogy ezt vagy azt, akár férfit akár nőt, akit finom embernek tartunk, az értékes tulajdonságai mellett a pontosság is jellemzi. És ellentétben ezzel egész nótákat lehetne énekelni azon pontatlanságról, amit iparosok, cselédek, mosónők, foltozónők, küldöncök stb., minden indok nélkül elkövetnek.

A pontosság, a szabatosság, az adott szó hű teljesítése, mindig az igaz dzsentiment és az igaz hölgyet jellemzi, a pontatlanság vagy a tágabb értelemben vett megbízhatatlanság pedig ha jól értékeljük, a nem egész jó nevelésnek és az önfegyelmzésnek az eredménye.

Tehát a pontosság is nem annyira a mai udvariasság- és érintkezési formák hosszú-hosszú láncának egy szeme, hanem inkább a gyermekszoba gyümölcse. A neveletlennek idegen, a jól neveltnek pedig meg már annyira a vérébe ment, hogy a természetévé vált és nem terheli.

A pontossággal olyan szoros rokonságban van a feledékenység, hogy sokszor nehéz őket egymástól elválasztani. Valódi előkelőség, finom szellemi és lelkiképzettség a szó fatális értelmében kizárja a feledékenységet. Hiányos nevelésnél és félműveltségnél ennek a diametrális ellenkezője az eredmény.

Ezen tekintetben már a legkisebb gyermekkortól kezdve is, önkéntelenül is érvényesül a közvetlen környezet befolyása: Jól szabályozott háztartásban egy finomképzettségű házias anya felügye-

¹ Foerster (Schutz). 33-36. 1.

léte alatt ez természetesen egészen más, mint ahol a dolgok – a gyermekek is – nem irányíthatnak. Talán egyrészt azért, mert a külső életviszonyok a pontosság szigorú betartása elé akadályokat gördítenek, majd pedig azért, mert a szülők előtt ez a világférfias udvariasság morális kényszer formája valószínűleg ismeretlen fogalom.

Például az étkezések betartásának a pontatlanságát, a kötelesek és szolgálatteljesítések elfelejtését, már a kisgyermeknél is olyan korán, amilyen korán csak lehet, meg kell büntetni.

Hogy a megbeszélte utcai találkozásnál a legnagyobb pontosságra van szükségünk, azt alig is kellene felemlíteni. Ha egy hölgy és egy úr közötti találkozásról van szó, úgy az úr azt úgy rendezze, hogy ő érkezzék előbb – a hölgynek egy-két perc késés meg van engedve.

Egy fél óráig vagy még annál hosszabban tartó várakoztatás, ott ahol finom formák uralkodnak, sem a szülők, – sem a szülők és gyermekek – és még a legbizalmasabb barátok között se forduljon elő. Ha az ember a pontatlanságra előre nem hívta fel a figyelmet, úgy a pontatlanság minden körülmények között pimaszság.

Az ebédre és a meleg reggelire szóló meghívás percre való pontosságot követel, míg a vacsorához való megérkezés és a meghívásnál mondott idő között, fél óra különbség is lehet. A délutáni és a vacsora utáni teaidő betartása nem követel épen pontosságot.

A pontatlanságnak van egy faja, amelyet nem korholni kell, de amelyen nevetni lehet: És a tudatos pontatlanság azon hiedelemben, hogy az előkelő.

Ha valaki a meghívást, a találkozást, a beígért bevásárlást vagy szívésséget, kicsiny, jelentéktelen tartozásnak vagy tárgynak visszaadását, üzenetnek az átadását vagy hasonlót elfelejt, az a rossz nevelésnek és rossz modornak adja tanújelét és mi jogot formálhatunk ahhoz, hogy sértve érezzük magunkat.»¹

*

A saját lakásunkban való viselkedéshez, Margarete von Suttner «Darf ich» című könyvéből írjuk a következőket: «A saját lakásomban azt tehetem amit akarok», mondta nekem egy főbérletlő, akinek ezen elv – és a háziúr megfigyelései következtében, aki az én bementéseimben is bízott, ki kellett költözködni.

Ezen álláspont sokkal jobban ef van terjedve, mint gondolnók. Eltekintve attól, hogy a szomszédok életét megnehezíti és ezen szempontból elvetendő, még emellett a legmagasabb személyes ügyek világításában szemléljük.

Az ajtót úgy be lehet csapni, hogy a környező emeleteken

¹ Margarethe von Suttner: Darf ich? 50-52. 1.

minden csörög; fel lehet reggel hatkor kelni és vastag cipőben föl s alá topogva székeket tologatni és sámfákat hajigálni; éjjel hazajöve a lift és a lakásajtót, valamint az ablakot hangos csattanással lehet zárni; a nyári időszakban a balkonon éjjel-nappal olyan emelt hangon lehet «társalogni», hogy az több házhoz is elhallik; a gyermekeknek megengedhető, hogy naponta vad játékokat játsszanak és hogy reggel az elmenetel előtt modortalanul viselkedjenek stb. stb. – Valószínűleg ez mind nem ok a polgári törvénykönyv, – hanem inkább a le nem nyomtatott jó szokások kódexének értelmében való elítélésre. Ezek rossz szokásra, kamaszságra, tapintatlanságra, hiányos nevelésre és pimaszságra emlékeztetnek.

Ezen felemlített illetlenségek, csak az ellenlábasai a véleményem szerint sokkal kevésbé korholandó és mégis többször megbeszélte modortalanságnak, mint a késsel való evésnek, a leves szürcsölésének, a könyökök evésnél való feltámasztásának, a fogvájó használatának stb. – ezek mind oly szokások, melyek tíz közül kilenc esetben az előbbnevezettekkel együtt lépnek fel.

Az azon álláspontra való helyezkedés, hogy sohasem «azt tegyük teljesen, amit akarunk», hanem kvázi még akkor is «szalonöltözetben» legyünk, amikor a valóságban a legmélyebb pongyolában vagyunk; tulajdonképpen a belső kultúra ügye.

Ez két nyereséget eredményez: és pedig a szomszédnak és nekem. Az életben semmi sem olyan biztos óvszer az olyan tettek és szavak ellen, amelyeket meg kellene bánnunk, mint az erkölcsi szalonöltözet. Az idegennel szemben semmi sem biztosít annyi előnyt, nyugalmat és biztosságot, mint a szokásaink, amelyek semmi körülmények között se kell, hogy vasárnapi ruhát öltsenek, amely szokatlan és ezért kényelmetlen és ennek következtében valószínűleg sajnálatos visszahatással lehet az értékes tulajdonságok kifejlődésére.

A finom viselkedésnek azonban nemcsak a lármátlanság, a másokra való tekintet és egy bizonyos szerénység a jele. Az összetevő sok, ki nem számítható körülményhez tartozik az értelem, az ember-társaink szokásaival szemben való szeretetreméltó türelem, nemcsak az itt felsorolt eseteket illetőleg, hanem egész általánosságban is».¹

*

A szállóról a következőképpen ír Margarete von Suttner: «Ha a koffereinket pakoljuk és útra kelünk, úgy a szokásainkat is magunkkal visszük. Elfelejtethetjük vagy elveszthetjük a legfontosabb tárgyunkat – a szokásainkat azonban nem. Azok tulajdonképpen a mi «házizászlónk». Az egész utazás alatt, – az állomáson, a kupéban, a szálló-szobában,

¹ I. m. 82-84. l.

az étteremben – mindig körülöttünk lobog a házizászló és mindazoknak akaratlanul is felvilágosítást ad felőlünk vagy jobban mondva a származásunkról, akik közelünkbe jutnak.

És mi történik itt?

Ami otthon a többé vagy kevésbé terjedelmes lakás keretéből és a hozzáillesztett érintkezésből nem kívánkozott ki, amit a szomszéd nem vett észre – részben a hosszú évek szokásainak korbácsolásától, részben a rokon szokások következtében – az a szálló-élettel együttjáró közvetlen érintkezésnél elviselhetetlen, sokszor meg szenvedés mindazok részére, akik nem olyan agyagból vannak gyúrva.

Igen – és épen ez a legmegszívlelendőbb és a legérdekesebb a dologban! – mert sokszor egyforma szokásúak is a leghevesebben vetik egymás szemébe a szokásaikat, – jobban mondva: a rossz szokásaikat.

Mert a rossz szokásokról van itten szó.

Nem változnának-e a fürdőhelyeken a könnyen épített szállók és lakóházak a földényben pokollá, ha egymást kölcsönösen szidnók, rendreutasítanók és a házi úrnál befeketítenők és ha az egyik a másiknak az ajtaján kopogna, hogy a sötétség és a fal védelme mellett a legnyersebb gorombaságokat cseréljék ki?

A rossz szokások felsorolásával könyvek telnének meg és a lista mégis tökéletlen lenne. Azért célszerűbbnek látszik azon eljárás, hogy csak a kvintesszenciáját írjuk le annak, hogy a szállóban mi tartozik a jószokáshoz, úgymint, a sajnos olyan nagyon sokszor használt «előkelő» szó jelentőségéhez.

Előkelő az, amidőn a szállóban a nyugalom fölött örködünk és azt betartjuk még akkor is, amidőn a személyzettel valamilyen incidensbe keveredünk.

A szállóban az viseli magát előkelően, aki az elgondolható legnagyobb gondot fordítja arra, hogy abból a néhány kvadrátméter területből, amelyet kibérelt, lehetőleg kevés zaj jusson a szomszéd fülébe. Minden mozdulatnál, minden beszédnél meg kell gondolnunk, hogy mellettünk idegen lakik, aki talán épen aludni akar vagy akinek aludnia kell, mialatt mi öltözködünk, hogy ünnepélyre menjünk vagy arról megérkezvén, vetkőzödünk.

Aki este tízóra után lép be egy szállószobába és aki reggel kilenc óra előtt kel fel, annak betűszerint is a lábujjhegyén kell járnia. Az ajtókat elővigyázatosan kell zárni, a puha cipőknek állandóan kéznél kell lenniök, a szekrényeket óvatosan kell kinyitni, a mosdószereinket a legmesszebbmenő elővigyázatossággal kell kezelniük és halkan kell beszélniük.

Gyermekeket az állandó halk járásra és beszédre kell szorítanunk, A folyosókon való játszás egyáltalában nincsen megengedve.

A nagy szállók éttermében az öltözködésünk a szokásos stílnak körülbelül megfeleljen. Azok részére, akik este nem akarnak toalettet változtatni, minden nagyobb szállóban egy «grill-room» áll rendelkezésükre; ottan nincsen toalett kötelezettség.

Ha a hölgy esti öltözéket visel, akkor az őt kísérő úrnak okvetlenül szmokingot kell viselnie. Télen, némely szállóban frakkot is ölthet. Estéli öltözet és a «zsakett» összetétele lehetetlenség.

Délután, a szállóban, a túlelegáns ruhának viselése nagyon nem elegáns – még ha a hotel az elgondolható legelegánsabb stílus is lenne. A nap minden szaka az öltözők különleges stílusát követeli. Betartásából áll az elegancia.

Németországban a teaórában az urak a felöltőt, a kalapot és a botot mindenütt a ruhatárban hagyják. A külföldön azt tetszés szerint csinálják. Mindenesetre azonban, amikor az említetteket nem teszik le, nem ulsztert, hanem városi felöltőt viselnek.

A téli sportszállókban, még a legelegánsabbjában is, mint amilyenek Svájcban vannak, délután sohasem váltanak öltözéket. Sportkosztümben, illetve a sportnak megfelelő öltözetben maradnak, amely a sétáláshoz kötelező.

A szállóban tartandó házibál nem jogosítja fel az urakat arra, hogy a hölgyeknek «magukat bemutassák». Egyáltalában «az önmagukat való bemutatás» jogáról soha és sehol sem lehet szó. (Az azonban nem akadályozza a legviláglatottabb férfiakat abban, hogy alkalomadtán kivételt tegyenek . . . Nekik ezen esetben azonban jeleztetett, hogy nekik az szabad. – Ennek a jognak gyakorlata azonban előzetes «jelzés» nélkül esetlenség.)

Nagy szállók éttermeibe este vagy éppen a táncterembe a gyermekek elvitele nagyon rosszul veszi ki magát.

Ha az ember tabldot-on vesz részt – tehát egy nagy közös asztalnál étkezik, úgy a leülés és a felkelés alkalmával a közvetlen szomszédok okvetlenül üdvözlendők.¹ A köszönés azonban nem foglalja magában azon kötelezettséget vagy nem bátorít fel arra, hogy beszédbe is kezdjünk.

A liftben az urak leveszik kalapjukat és a hölgyeknek a belépésnél mindig az elsőbbséget adják.²

*

«A vendéglői élet nemcsak nagy dimenziókat – részben «túl-dimenziókat» vett fel -, hanem egyidejűleg új, nagyobbserű életformákat «túlformákat» is mutat.»

«Az megtörténhet, hogy egy korcsma törzsasztalánál sztentori

¹ Tanácsos azonban a két szemben ülőnek is köszönni. *Szerző.*

² Darf ich? 63-66. 1.

hangon «főúrt!» hív valaki. Hanem egy divatos, minden fífikával és fondorkodással vezetett vendéglőben . . . Csak azt ne, uraim! Ígérjék meg nekem, hogy sohasem fogják többet étteremben, elegáns vendéglőben vagy teaszobában ezen – bocsánat a kemény szóért! – koremai hangot alkalmazni. Ígérjék meg továbbá, hogy nem fognak többet behatóan a poháron zörögni és nem fognak a pincérre kiabálni, ha az már látható, hogy: «Főúr – fizetni!» Amint mondtuk, – falun a törzsasztal mellől izzadó pincérek, kapargáló tyúkok, nyüzsgő legyek és fecsegő gyermekek között a «főúr» vagy a «kisasszonyka fizetni» kiáltás egészen jól veheti ki magát; harsogják ki ott magukat annyiszor, amennyiszer az a kedvtelésüknek jól esik, – azonban sohasem ottan, ahol a padló tükörsima vagy szőnyeggel bevont, ahol mintha szalonpadlóról volna szó, ahol lord-pincér bőven – szinte olyan mennyiségben van, hogy némelyik emberre nyomasztólag hat. A legjobb ott sohasem a «fizetni»-ről beszélni, hanem a «számlát kérni», mert egy tányéron vagy tálcán úgysis olyat adnak. A kiegyenlítésre szolgáló pénzt ne a számlára, hanem a számla alá tegyék. Azt hiszik, hogy mindez nevetséges és kicsinyes? Tévednek. Épen minden «kicsinyesség» egymásba kapcsolódva adja a «nagystílút».

A számlának ellenőrzése a fizető jogához tartozik.

Nem is «előkelő» anélkül fizetni, hogy meg ne néznők, mit fizetünk, hanem együgyűség és az előforduló «számlahibának» a hallgatagon való elnézése sem épen a grandszenyőrségnek igazi próbája. Mindenkinek kötelessége a számla helyességére nézni, természetesen azonban nemcsak a vendég javára történő pozitív értelemben. Ezen «kicsinyességet» is magába foglalja a nagystílűség.

A pincérrel való beszélgetés, vitatkozás, a pincérnek hangos rendreutasítása minden körülmények között kerüendő. Ha a panaszra alapos ok fordulna elő, úgy azt a vendéglő igazgatójának adjuk elő, akit kedves, határozott hangon hívassunk.

Aki az étlap összeállításában nem nagy mester, az a főpincér tanácsát kikérheti. A kívántakat neki csak általában kell megjelölni* amennyiben csak azt mondja neki az ember, hogy egy könnyű hidegfelvágottat (például színház után), ebédet vagy vacsorát akar enni - és a jól iskolázott pincér minden további nélkül segítségükre lesz az ételek stílszerű összeállításánál.

Elhibázott dolog lenne egy étteremben a megrendelt asztalunkat keresni s közben ide-oda vándorolva, az asztalokon a cédulákat addig nézegetni, amíg végre az asztalunkra rátalálunk ... Az ember a bejárástól közel egy pincérhez fordul s amíg a kívánt dolgokat megtudja, csendesén állva marad és azután a pincérrel vezetteti magát az asztalhoz. Ha megrendelés nem történt, úgy a t. c. vendégek figyelmét a jó modor érdekében a következőkre hívjuk fel: A helyzetet lehetőleg

gyorsan kell áttekinteni, az asztalt lehetőleg gyorsan kell választani, a helyeinkre lehetőleg gyorsan kell leülni, lehetőleg kevés ide-oda támolygás . . . És ha Erzsébet asszony százszor is háttal ülne a publikum felé, amikor ő olyan nagyon szeretne «valamit is látni» – és Margit kisasszony százszor szívesebben ülne a sarokban, mint a középben – mert ott talán egy kis «mellékszórakozás» ígérkezik – és Meier úr a kerekasztalt százezerszer szebbnek találja, mint a szögletest – mindegy – ahol egyszer ül az ember, ott is maradjon. Elég.

Ha egy hölgy és egy úr ül csak az asztalnál, úgy az úr természetesen a hölgynek a baloldalán üljön. (Kivéve természetesen a kis vizávi üléses asztalkákat!) A leülésnél vagy az úr tolja oda a hölgynek a széket, vagy a pincérre hagyja azt; semmiféle esetben sem ül le előbb, mint a hölgy és minden esetben illendő módon.

Illedelmesen ülni . . . nagyon nevetségesen hangzik, nemde? Ellenben aki utoljára nevet, az nevet legjobban! – Csak nézzünk egyszer körül egy teremben, hogy vájjon sok ember ül-e illedelmesen. Az egyik legerjedtebb kis társadalmi hanyagság az asztalnál a széken ferdén ülni vagyis inkább a széket lejtősen állítani, úgy hogy lehetetlenné válik más, mint a szék sarkán vagy az élén balanszírozni . . . A szék az asztalnál egyenesen álljon és egyenesen, illetve az egész ülőkét kihasználva úgy kell rajta ülni, hogy a fogások között támaszkodni lehessen.

A széken szabad – sőt – az asztalnál helyezkedjék az ember kényelembe; ellenben ennek a kényelemnek nem szabad minden irányba kiterjednie. Mert minket talán zavarnak, se a tányért, se az evőeszközt ne toljuk el! A szervétát is hagyjuk nyugodtan, amíg az evés megkezdődik, akkor azután kinyitva az ölünkbe tesszük. A karral, sőt még a könyökkel is szabad néha egy kicsit az asztalra «tehénkedni», amennyiben azt kecsesen tudjuk tenni és amennyiben nem vagyunk az evéssel elfoglalva.

Sokkal kellemesebb dolgot is ismerünk, mint egy éttermen való végigjárást. Az mindig olyan, mint az ostorhegyfutás. És mert az, figyelmeztetjük az asszonyokat először: Figyelem a járásra és a testtartásra! Másodszor: Elegáns teremben, épúgy elegáns szállónak az előcsarnokában az uszályt sohasem kell felemelni. Hol lenne a viselésére kedvezőbb alkalom, mint épen itt. Piszkos lesz!? . . . «uszálynélkül!...» Az urakat figyelmeztetjük, hogy épen úgy ne jöjjenek díszmenetben, mint a lábujjhegyen. Inkább épen úgy, mint a fényképésznél: «Mindig szép természetesen, nyugodtan és barátságosan! . . .» Itt is ugyanazon körülmények nyújtják a biztosítékot ahhoz, hogy a helyeset eltaláljuk, mint amikor már más helyeken ajánlottunk: A szokásainkat úgy irányítsuk, hogy sohase kelljen nekik egy olyan más, idegen ruhát viselni, amelyben nem érzik jól magukat, hanem azoknak inkább a

szellemi ruhatárunkban az egyes alkalmakra készen álló ruhába kell besurranniuk.

A ruházat a vendéglőben szokásos stílnak feleljen meg. Vannak vendéglők, ahol a téli hónapok alatt este a nagy toalett meg van engedve a kis esti toalett pedig kötelező. Az olyan vendégek, akik az ilyen vendéglőbe utcai ruhában «tévednek» be, többé-kevésbé szerencsétlen figurát mutatnak. Ez természetesen csak az estére vonatkozik. Nappal alig van olyan óra vagy alkalom, mely a kimondott nappali ruhánál mást követelne. Fél hét óra előtt sohasem szabad tehát egy úrnak szmokingban vagy frakkban, a hölgynek pedig kalap nélkül és a téli hónapok alatt sohasem szabad világos ruhában és télikabátban a vendéglőben megjelenni. Ezen szabályok a nagyvárosra és a fürdőhelyekre érvényesek. Nagyon sok fürdőhely van, ahol a nyári időszakban egyes éttermekben a nagy esti toalett nemcsak hogy a helyén való, de majdnem kötelező is – mindenesetre olyannak kellene lenni a toalettnek, hogy mellé kalapot is lehessen viselni.

Az elegáns szállóknak és vendéglőknek az estéli látogatása, aminthogy szép elegáns toalettkekre, épen úgy szép kabátok viselésére is kötelez. Az több mint Ízléstelen, amikor télen a hölgy az előcsarnokba egy félrövid sportszerű paletóban, az úr pedig ulsterben érkezik.¹

F. W. Koebnernek a «Der Mann von Welt» című könyvében közölt Rajna-Weszfáliai Újság egyik munkatársának igen aktuális csevegéséből a következő sorokat ragadjuk ki: «Ezen fontos ügyben a legutolsó finomság közben a sznobok előtt ismeretlen marad, de különben ha ismernék is, nem volna előttük kedvelt, mert nem lehet vele semmiféle feltűnést kelteni. Az igazán «elsőrangú» vendéglőben, ahol iskolázott pincérek vannak, nem hív az ember sem főurat, sem főpincér urat, sem pincért, még kevésbé Gusztávot, nem is kopog az ember a monoklival a tányér szélén, hanem – az ember csak ránéz a pincérre, mindegy, hogy az arcára vagy a hátára, mert neki olyan az idegzete, hogy a vendégnek a kívánságát, a tekintetét megérzi és jön. Ez az úr és a szolga közötti utolsó tökéletesség. A hangnélküli társalgás. A megérzett, a szemekkel való beszéd. Egy jó vendég és egy jó pincér megérti egymást, mint annak idején Kari May és Winneton barátja, csak egyedül a tekintettel. Egy fejfördítés: lerakja az asztalt, hozza az új fogást. Egy tekintet az asztal alá: már hozza az új villát. Egy szemmel való keresés az asztalon: hamar itt van az O.-K. mártás. Egy kézmozdulat a mellzsebben levő pénztárca felé: már itt a számla az ezüst tányéron. Egy kis derékmozgás: már hátra húzza a széket, hogy fölállhassunk. Egy tekintet az ablak felé: rohan egy autóért. Ez a szembeszéd a végtelenségig mehet, ha a vendég «elsőrangúan»

¹ Margarethe von Sultner: Darf ich? 104 – 109. 1.

viselkedik. Aki azonban a halhoz egy kést kér vagy kenyeret kér, hogy a mártást még vele felmártogassa, azt minden esetre nem érti meg a szótlan pincér. Biztosan igazat adnak majd nekem, hogy a hallgatag beszéd a legszebb, azonban azt is tanulni és gyakorolni kell».¹

A saját feleségről szóló következő szép cikket, a német F. W. Koebnernek a «Der Mann von Welt» című könyvéből hozzuk:

«A feleségem, ah úgy» – mondja közönségesen a német dzsentlmen. A szavaiban nincsen épen lebecsülés, de mégis a halk kigúnyolásnak egy kicsisége és erős érdektelenség van benne.

Egy franciával a feleségéről a következőképen beszél az ember: «Ó, madame, charmante, charmante» (Ó, asszonyom, bájos, bájos) – az érdeke, a kielégített hiúság pillanataival és a környezetre ható külső tetszéssel el van intézve.

És az angolt, a nemcsak az *ezen téren* való jól neveltség és jó modor mintaképét, a következő szavak jellemzik «my wife» egy-lényiség a saját én fogalmával szorosan összekötve.

Ezek után a legnagyobb ellentétet képezi a mohamedánnak a rabszolgaszolgálatot teljesítő saját felesége és az amerikaiak a személytelenül magas asszony kultusza.

Azonban, hogy az országban maradjunk: Nem minden olyan nálunk, mint amilyennek lenni kellene.

A férj megjelenik egy hölgynek zsúrján, amelyről tudja, hogy a felesége is jelen van – az ott levő hölgyeket egymásután kézcsókkal üdvözlöi – és végül a feleségével bizalmasan kezét szorítja, ha épen egy rövid fejbiccentést nem talál inkább helyénvalónak.

Nem, ti jól nevelt urak, először jön a saját feleség! Rögtön a ház úrnője után és senki más.

Egy más alkalommal. X úr és felesége a kormánytanácsos estélyére megy. Az inas kinyitja az ajtót és jelent. Az ember belép. A vendéglátók üdvözlöik a házaspárt és néhány pillanatra rá a férj eltűnik a tömegben, beszélget ide és köszön oda és ha a háziasszony a feleségét nem karolná föl, a fiatal asszony elhagyatottan maradna. A férjnek társaságban addig kell a felesége mellett maradnia, amíg meggyőződik arról, hogy elég számú ismerős van jelen, akik a felesége szórakozását biztosítják.

A teremtmény urai közül a társaságban általában milyen kevesen törődnek a saját feleségükkel. Csak talán amikor már indulni kell, akkor térnek észre: «Igaz, te is házas vagy». És figyeljünk csak meg egy angol társaságot, ahol a háziasszonynak a legelőkelőbb és leg-

¹ I. m. 94. 1.

nehezebb kötelessége abból áll, hogy a házastársakat úgy ültesse, hogy azok kölcsönösen láthassák egymást.

«Szépen» – hallom a német férjet mondani – «még az asztalnál is ellenőrzés, az ember örvend, hogy . . .»

Meg fogják bocsátani azon közbevetést, hogy azon férjura valószínűleg nem boldogok a házasságban és természetesen azoknál mindennek nincsen is értelme.

Igen, tehát figyeljük meg egy angol társaságban a férjek és a feleségeik közötti kontaktust, álljon az akár egy futó tekintetből is. A férj minden pillanatban tudja, hogy hol tartózkodik a felesége, nálunk pedig inkább előkelőnek tartják, ha a feleség létezési szintje letagadhatják.

Egy házaspár találkozik a Leipziger-Strassén. Egészen véletlenül, mint ahogy ez Berlin kisvárosban szokásos. Nanu, te? Hova is megysz ilyenkor? A teremtmények ura nem szellőzteti meg a fejét, nem csókol kezét, sok, ha kezet nyújt neki. Az udvariasság legegyszerűbb formáit, amiket minden vadidegen emberrel szemben alkalmazunk, a saját feleségeinkkel szemben túlzottan tartjuk.

«Ja, hát nem egészen logikus az» – hallom mondani -, «hogy az emberek, akik összetartoznak, nem mennek az olyan formák után, amelyek azon embereknek vannak szánva, akik egymástól bizonyos távolságban élnek?»

Ezek azonban, uraságaim, nem olyan formások, amelyeket a mások, hanem inkább, amelyeket a saját kedvünkért követünk. Nem a más emberekre való tekintet, hanem a saját magunk és a feleségünk előtti tisztelet, aki a saját nevünket viseli, kötelezővé kellene, hogy tegye ezen általános formáknak betartását.

Ezen témának teljes kimerítése lehetetlen. Lépten-nyomon láthatunk helyzeteket, amelyekben a feleséget megillető helyet nem ismerik el. Még az olyan urak is, akik hölgyekkel szemben a balról és a jobbról való menésnél, a kocsira való felszállásnál, a lépcsőkön való felmenetnél a lovagiassági kötelességeket betartják, elfelejtik azokat a saját feleségükkel szemben.

Biztosan van azonban egy helyzet, amelyben a legjobban neveli német férj is, a saját feleségével szemben minden jó szándékát elfelejti és az a – jelenet. Az internacionális házasságban joggal kedvelt jelenet. Milyen kevesen vannak, akik ilyen helyzetben nem vesztik el a fejüket és magában a joguk legintenzívebb tudatában sem veszik tekintetbe, hogy először logikusan fontolgassanak s azután beszéljenek feleségükkel.

Addig, amíg a jelenet a házitűzhely körül játszódik, addig senki semmi köze hozzá; mihelyt azonban a harctér idegen szalon parkettjára helyeződik, a jelenet már borzasztó, terhes és komikus. Mert,

amíg a négy fal között tragikus, addig a kíváncsi ismerősök fóruma előtt komikusan hat. Az nem sokat segít, hogy a német férjnek a kedélye már a jelenet alatt is a kibékülés felé tekint. Mert valóban alapjában véve egy férj sem tud oly könnyen kibékülni és magát oly készségesen a felesége kívánságainak alávetni, mint a német férj. (A legtöbb papucshős Németország területén van!) Hogy a saját feleség elismerésére a természetes hajlam megvan, azt a legjobban a bemutatás módja bizonyítja. Mert ahol a kokett francia: «Madame Jacquardb-ot mutat be, ahol az angol nem minden pátosz nélkül: «Lady Gardner»-! prezentál, a német: «Meine Frau»-t mond.¹

A modorról szóló fejezetünkhöz ide iktatjuk még Szüllő Gézának «A magyar társaság»-ról írt igen szép cikkét is:

«Több, mint húsz éve, hogy írásban disputa támadt báró Aczél Béla és Vázsonyi Vilmos között. Vázsonyi azt fejtegette, hogy a magyar társadalom olyan, mint egy bérház, ahol a felső emeletiek az alsó emeletiekre köpnek, Aczél báró pedig azzal kedveskedett, hogy az ő ismerősei nem köpnek; s mit bánja Vázsonyi, hogy van krumpli is és ananász is.

Azóta sok év múlt el, a vita ma ép úgy megindulhatna, mini akkor, de azt hiszem, ma egész más alapon.

A keleti vetélkedés bennünk van s ahogy a törzsszerkezet volt a régi magyarság alapja, úgy ezen rügyezik ki az az új hajtás, amit újabban úgy hívnak, hogy «társaság», tulajdonképpen pedig kicsi klikkek konglomerátuma.

Egyszer Veszprémben a megyegyűlésen eg}' nemes úr az elnöklő Esterházy Móric grófnak azt vágta oda:

—Az én földem is olyan mély, mint a méltóságodé.

—De nem olyan széles! – volt a válasz s ebben van a kulcsa a magyar társaság nincstelenségének.

Mert hiába erősködünk, hiába erőlködünk, nincs társaság. Nem társaság az, ha egy szalonban mindenki legezi a másikat és mindenki rokon a másikkal és nem társaság, ha mindenki magázza a másikat és nem rokon senkivel. Nem társaság, ha valaki annak örül, hogy nála vannak azok, akiknek nincs ott keresni valójuk s nem társaság, ha valakinél azok vannak, akiknek ez a – keresetük.

A név helyettesíti az egyént, szükségtelen tehát a név, ha az égvén ott van; a név megkülönbözteti az embert, szükséges tehát, hogy meglegyen a név. Ezek a negatívumok, ezeket összefoglalni egy pozitívummá, ez alkotna egy társaságot, de hol ez az átfogó erő?

¹ I. ni. 65 – 68. I.

Nagyvilági értelemben vett társasághoz kell pénz, műveltség, tapintat és egy noyau: központ. Nálunk, ahol pénz van, ott nincs tapintat, ahol műveltség van, ott nincs pénz, ahol pénz is van, műveltség is van, ott sem virul a tapintat, mert ezzel senki sem születik, ezt az egymást kölcsönösen megbecsülök és egymástól mit sem kérök társaságában való élés és diszciplína fejleszti ki, ez pedig nálunk nincs. Más országban az emberek meghívják egymást, hogy egymással legyenek, nálunk az emberek meghívják egymást, nehogy mással legyenek.

Idegen országban az emberek nem törődnek egymással, de számba veszik egymást. Nálunk törődnek egymással, de nem veszik számba egymást. Másutt arra van gondjuk az embereknek, hogy ne zavarják, amikor a másik eszik, vagy mikor a másik beszélget, nálunk arra van gondjuk, hogy mit evett és miről beszélgetett.

Pedig volna tehetség bennünk a társasági életre. Ha a magyar kikerül a saját köréből és leveti a lehetőségét a vetélkedésnek, akkor tud kedves lenni, figyelmes lenni, tud beszélni nemcsak valakiről, de valamiről. Itthon ez nem megy.

Másutt, akik együtt vannak, igyekeznek egyformákká lenni, nálunk senki sem akar olyan lenni, mint más és senki sem tartja a másikat olyannak, mint ő. A «pukkadjon meg»-elv és az «én miattam ott maradhat, ahol van»-elv a két tengely, amelyen a mi mikrokosmusunk forog.

Talán a nevelésben van a hiba. A gyermekeket nálunk megtanítják esetleg enni vagy franciául és angolul beszélni, Angliában megtanítják viselkedni és társalogni. Angliában megtanulják a gyermekek egymást megbecsülni, nálunk megtanulják egymást lebecsülni.

A társaságaink néha fényesek, gazdagok, de a társaséletünk az – szegény.

Elnevezzük, sokszor szalonnak, ha egy piszkos bérház két-ablakos szobájában rossz cseh csészékből hárman isznak háromszor leszűrt teát s elnevezzük szalonnak és nagyvilági életnek, ha valaki a Ritzben vagy a Park-Clubban bált ad. Szalonra nem alkalmas a semleges terület, mert ott senki sem házigazda és senkisem vendég. A diszciplínáltság, amely a civilizáció anyja, nem jöhet így létre. Addig pedig, amíg «társaság» igaz értelemben nincs, maradunk szertelenek, virtuskodók, de siker nélküliek is, mert csak az egységesen művelt, fegyelmezett társaság tud eredményeket elérni; ez teremti meg az egyirányú tömegerő energiájának nagy eredményét, a nemzeti nagyságot, mi, sajnos, épen amiatt vagyunk olyan fájdalmasan szegények.»¹

*

¹ Társaság IX. évf. 17. sz.

Miután a bridzs kártyajáték az egész országban gombamódra terjed, úgy véljük, nem lesz minden haszon nélkül, ha a «Jó modor a bridzsnél» című cikket, teljes mértékben leközzöljük:

«A játékszabályok azon hibáin kívül, amelyeket büntetnek, még sok másféle szabálytalanság is van, amelyeket ugyan nem büntetünk, de amelyek abszolút nem a helyénvalók és a játékost ferde világításba helyezik. Hogy az ilyen eljárást elkerüljük, egy egész sorozat szabályt adok, amely szabályokat mindenki szívlelje meg, aki fer és kellemes játékos akar lenni.

Az osztásnál vigyázzunk rá, hogy a játékosok egyike se láthassa alulról a kártyákat.

A legszigorúbban tartózkodjunk minden kijelentéstől és arc-kifejezéstől, amely a játékra befolyással lehetne, vagy épenséggel figyelmeztetésül szolgálhatna. Böbeszédűség mindig hiba a bridzsnél. Ha azonban mégis akarunk beszélni, úgy kerüljünk minden szót, amely a kártyára, vagy a játékra vonatkozik.

A bemonadás ne gyorsan, de ne is lassan történjék, ne hogy abból valaki következtetéseket vonjon.

Az átadásnál¹ mindenféle megjegyzést kerüljünk. Már egy túlságos nagy gyorsaság is rossz kártyára vezethető vissza. Szokja meg az ember, hogy mindig egyforma higgadtsággal adja át a játékot, akár jó, akár rossz kártyája is van.

Hogy minden szabálytalanságot elkerüljünk, szorítkozzunk egyszer s mindenkorra az előírt formákra és soha egy szóval se mondjunk többet, mint: «Én ezt és ezt mondom be», «Én átadom» vagy «kérem», én kontrázom, vagy «szabad kijátszanom». Minden hozzáfűzött megjegyzés már csúnya szokás.

Hosszantartó gondolkodás a «szabad kijátszanom» előtt, a partnert könnyen azon tévútra vezethetné, hogy a kontrázás esélyeit fontolgatjuk és a partnert befolyásolni akarjuk.

Ha ilyenféle kijelentések mégis előfordulnának, úgy, ha azok a partner részéről történtek, soha sem szabad figyelembe venni és mint meg nem történtet kell tekinteni. Ha ilyenemű kijelentés a két ellenséget terheli, úgy meg van engedve az után is igazodni, így az ő szabálytalanságukból keletkező kárt azután saját maguknak tudhatják be.

A vak (a Strohmán, az asztal) a kártyái felborítása után egy szó megjegyzést se tegyen azokra.

Minden megjegyzés az ő gyengéire és erejére tilos. Ő az egész játék alatt mint teljesen kikapcsolt szerepel. A játékban feltűnően való részesedés nem illő és felesleges. A partner kártyájának a megmutat-

¹ Egyes kifejezések a régi bridzsre és nem a licitáló bridzsre vonatkoznak. *Szerző.*

tatása az etikettet sérti. Az asztalon fekvő kártyákat, anélkül, hogy erre a partner részéről felszólíttatnék, magától értetődőleg, sohasem szabad érintenie. Ha a partner a felszólítást megadja, úgy a megnevezett kártyát habozás és csodálkozás vagy tetszésnyilvánítás nélkül haladéktalanul kell odaadni. Még az élénk arcjátékot is nyomja el a vak, mert az ilyen, mint jel is, felfogható lenne.

Az asztalnak az egyedüli befolyása a játékra csak annyiban állhat, hogy mihelyt az egyedül játszó a kézből nem ad színre színt, megkérdézheti, hogy ő abban a színben tényleg skart-e.

Senkise fogja meg a kártyáját és különösen ne tartsa kézben, mielőtt a hozzáadásra rá kerül a sor és pediglen nemcsak az etikett, de a saját haszna szempontjából is, mert ha az ilyen akaratlan gesztusból a partner következtethet, úgy az ellenség se fogja a következtetést figyelmen kívül hagyni és a saját előnyére kihasználni.

A partnert sohasem szabad a szkórra¹ figyelmessé tenni. Olyan megjegyzések, hogy «én átteszem, már csak négy poén kell a partihoz», vagy «ha három ütést csinálunk, úgy megmentjük a partit», egyáltalában nincsenek megengedve. Aki könnyelmű és gondatlan és a bridzs-játék alapjának nem tud eleget tenni, amennyiben a mindkét oldali szkór állását nem tudja állandóan nyilvántartani, viselje mulasztásaiért a büntetést, amely annál kellemetlenebb, amennyiben az a partnert is éri.

Vannak kapzsi játékosok is, akik a nyert ellen játékban kevesebb trikket csinálnak, mint amennyit tudnak, hogy a robbert ne csinálják ki, arra számítván, hogy a következő, általuk bemondandó esetleges magas játékot még a robberbe bevonhatják és így többel nyerhetnek. Eltekintve attól, hogy ezen eljárás balul sülni lehet el, vagy az egész robberbe kerül; ezen fogás előkelő gondolkodású játékosok között nem is fer.

Hogy a rossz kártya járás és a vesztes felett való panaszkodás a jó modor ellen vét, azt tulajdonképen nem is kellene említeni. Ezt a kérdést össze lehet foglalni abban, hogy: aki nem tud tisztességtudóan veszteni, az ne kártyázzék.

A partner játéka fölött való kritika, – anélkül, hogy az minket fölszólítana, – egyenesen a jólneveltség rovására megy. Még akkor is, ha a partner egyes dologban magyarázást kér, még az is a legszűkebb és a leglekötelezőbb formában történjék.

Ha a bridzsszabályok szerint kell is játszani, kedélyes és baráti partiknál, alacsony poén számítás mellett ajánlatos lesz az előírt büntetéseket ne mindig a teljes méretükben alkalmazni. A játék előtt praktikus azt mindig előbb megállapítani. Ha nem vennők észre és

¹ A játék állására.

nem javítanók a hibát, úgy csak a szín letagadást büntessük az előírt büntetőtrikkkel. Épen úgy ne legyen a már egyszer kijátszott kártya visszavehető és az előredobás ne maradjon büntetlenül. Értelmes emberek között a bridzsjáték csak akkor nyújt valódi örömet, ha azt korrektül is játsszák.

Mindezen fejezetben mondott szabály azon szavakban foglalható össze, hogy: egy nyugodt, korrekt, gyors, figyelmes, szófukar és mindig barátságos játékost minden bridzsasztalnál szívesen látunk és szeretünk».¹

*

Mindenütt és mindig jó modorúak legyünk, hogy a jó modor a vérünkbe menjen át, hogy természetünké váljon, mert a jó modor hat a legjobban belsőnkre, amelynek minőségét akár a külső, akár a belső kultúránkon hamar észre lehet venni. Mert aminthogy minden, hazugság kiderül, ugyanúgy derülnek ki az embernek egyéb szokásai is. Foerster írja, hogy: «Ismertem egy béna tudóst. Egyedül élt a szolgájával, aki mindennap elkísérte az egyetemre az előadásokra. Ez azt felelte, mikor szemrehányást tettek neki, hogy nem ismeri az embereket: «Ő én jobban ismerem őket valamennyiteknél, mert én olyankor figyelem meg őket, amikor legkevésbé tetetik magukat, mikor a telt villamosok körül szoronganak. Itt lehet a finomakat a durvától a legjobban megkülönböztetni. Itt látja az ember, mint pattog le a műveltség máza némelyekről, mihelyt úgy érzik, hogy nem figyelik őket senki; mihelyt sietnek, mindjárt kitör belőlük a műveletlen vadember». Ebben igaza is' van. A legtöbb ember nem tartja fontosnak, hogy otthon a legközelebbi hozzátartozóival hogyan viselkedik. Idegenek előtt majd összeszedi magát, finom és előkelő lesz. Otthon azután nlegint kipihenheti a nagy megerőltetést. Mintha az ember ennyire tudna alakoskodni. Nagyon is hamar kitudódik, hogy milyen a belseje. Egy vigyázatlan pillanatban kiszalaszt valamit a száján, ami rögtön elárulja, hogy bárdolatlan ember áll előttünk, vagy veszekedő hangba csap át társalgás közben, amelyet otthon megszokott. Sohse jön idegenek előtt művelt ember számba az, aki otthon durva, mert – minthogy folyton vigyáznia kell magára - erőszakolt és bizonytalan modorú és azonnal elárulja, hogy a műveltség nem természete, hanem csak úgy vette magára, mint a kabátját».²

¹ L. von Kraaz, Illustriertes Bridgebuch. 49 – 52. 1.

² Az élet művészete. 75. 1.

A SZÉP EVÉS TECHNIKÁJA.

Az állat fal;
az ember eszik;
de csak az okos ember tud enni.
Brillat-Savarin.

Egészen különös, hogy amíg az asztalterítés és a tálalás művészetéről írnak, előadásokat tartanak és kiállításokat rendeznek, az ízlés fiziológiájáról könyvek jelennek meg, a szakácskönyvek pedig az egész világot elárasztják; az evés technikájáról, amely épen olyan fontos és szép művészet, mint az asztalterítés és tálalás; hallgatnak az emberek.

Körülbelül harminc esztendővel ezelőtt Greguss Ágost, az egyetemen egy fél évig tartott előadásokat az evés esztétikájáról. Hogy előadásai a tálalás és az asztalterítés művészetén kívül az evés technikájára is vonatkoztak-e, arról, sajnos, nincs adatunk. A külföldi írók közül a von Krampen «Was ist vornehm» című gyönyörűen megírt könyvében találunk néhány oldalt szép, elbeszélő formában és néhány évvel ezelőtt a «Die Zeit» «Oh wenn ich fein wäre» cím alatt közölt egy kedves szép cikket, amelyet most nem szerezhethünk meg.

Ha adunk valamit arra az angol mondásra, hogy megnézzek étkezés és társalgás közben és tudni fogom ki vagy? úgy az étkezés technikája az, ami legelőször szembe ötlik. Az étkezés technikája az, ami bennünket mindenhova elkísér. Velünk megy a sátorba, a kunyhóba, a szép házba, az előkelő házba, velünk van a vasúton, a szállóban, a külföldön és mindenhol. Az evés technikáját tartják az emberek a jó neveltség legfontosabb fokmérőjének és különös, hogy mi mégsem törődünk vele. «Ahány ház, annyi szokás». Nálunk ezt igazán a szó szoros értelmében is vesszük. Pedig azóta, amikor még csak az emberek csak gyümölcsöt ettek, azután meg amikor még csak a kezükkel vitték a szájukba a húst vagy akár még a középkorban is, például «Mátyás királyról megemlíti a történet, hogy nyalánk falatokhoz nem használt okvetlen kést és villát és a csirke fehér mellhúsát is saját fölkent kezével tépte»;^x azóta nagyot fordult a világ.

¹ Dömötör József, Kések és kanalak. új Idők 1917. II. 532.

Hogy a mai evőeszközöket mikor találták föl, azt biztosan nem tudjuk, mert Herkulanum romjai között, ahol számtalan kanalat leltek, villa nem volt egy sem. Azt sem tudjuk biztosan, hogy az evőeszközök, mint a «kés és villa együttes használatának tudománya szokása mikor indul s lesz társasági emberré kvalifikáló jelenség».¹

Az asztal eredetét sem tudjuk biztosan. Miután talán mindig fából készült, maradványai nem voltak olyan tartósak, mint a csont, a kő és az ércé. Mi azonban az asztal eredetét minden további kutatás nélkül az ősember idejére, a késői jégkorszakra vezetnők vissza és azt mondanók, dacára, hogy a heidelbergi, illetőleg a maueri állkapocs még nem bizonyítja be, hogy a felső diluviumban, a mammutok idejében élt ősember nagyobb volt a mainál; azonban a többi diluviális állat nagysága és a mai asztal rettenetes magassága arra enged következtetni, hogy a mammut állatok idejében élt ősember is mammut ember volt és hogy az asztal, az őskorból maradt ránk. Mert az asztalaink oly rettenetesen magasak és a székjeink oly alacsonyak, hogy ezek a méretek okvetlenül mammut emberek részére valók.

A dologban csak az a különös, hogy miután a diluviális állatok már réges-régen elpusztultak és jöttek helyettük a kis állatok; a mi asztalaink mégis olyan nagyon magasak maradtak.

Vagy talán a túl magas asztalok abból a korból maradtak vissza, amikor az élvezetre vágyó elpuhult keleti népek, görögök, behozták azt a szokást, hogy a lakomázó asztalokat fekvőhelyekkel vették körül és fekvőhelyzetben étkeztek és amely szokást később a rómaiak is átvették?

Sokan azt állítják, hogy a középkorban élt emberek aránylag kis termetűek voltak és azt közönségesen azzal is magyarázzák, hogy azok kicsiny paizsokat viseltek. Igen, kicsinyek voltak azok a paizsok és ha rájuk gondolunk, majdnem mindig azt is hisszük, hogy azokat a mellvédő paizsokat kevésbé a lovagi tornához, mint inkább az evés tornához hordták szalvétaképen. El se tudjuk képzelni, hogy azok a kicsi emberek hogyan tudtak volna enni magas asztalaik mellett. Mert az az egy bizonyos, hogy az asztalméret, talán azóta, amióta az emberek használják, nálunk nem változott, nem kulturálódott semmit.

De nemcsak az asztal-, hanem a székméret sem.

Miután a fekvő helyzetben való étkezéstől, amely sok erkölcs-telenségnek volt kútforrása, visszatértünk az ülve való evés régi szokásához, az evés technikájában a legfontosabb eszköznek az asztalt és a széket tartjuk. Vagyis jobban kifejezve, az asztal és szék egymáshoz való arányát.

Ha van a vasúti nyomtávjainkra, a hőmérőre, a súly mérésére

¹ Dömötör József, Kések és kanalak. Új Idők 1917. II. 532. 1.

stb. egy közös vagy legalább is szabályozott mértékünk, mért nincs az meg az asztal és a szék magasságára is?

Ahogy írtuk, hogy az asztalaink a mammutemberek részére is készülhettek, úgy most megemlítjük azt is, hogy mi azokon miért nem tudunk helyesen enni. Nem tudunk magas asztalaink és alacsony székeink mellett jól, szépen, esztétikusan enni, mert az asztalaink majdnem a nyakunkig érnek. Asztalaink oly magasak, hogy mi felülről lefelé eszünk ahelyett, hogy alulról fölfelé vinnők a szánkhoz az ételt. Ilyenformán rendszeren leöntjük magunkat és rontjuk, csúnyítjuk. piszkítjuk a drága ruhát.

Sokan úgy védekeznek a leöntés ellen, hogy a szalvétáikat a nyakukra kötik és a fejük mögött két nagy fehér fül áll el mereven. Némelyek a gallérjukba, mások pedig a gomblyukaikba erősítik az asztalkendőt, ahelyett, hogy azt szépen a felső lábszáraikra tennék.

A hölgyeink szép ruhája, dekolázs, blúza, a férfiak szép frakkja, ingje, a magas asztal alatt nem érvényesül.

A magas asztal mellett az ember alsó karjának nincsen helye az evésnél, nem mozoghat szabadon, az egész kart az asztalra kell hozni és miután az, az asztallal (felső lapjával) párhuzamosan nem vihető keresztül, a két karunk a két oldalfelé, a könyökeink a szomszédok felé terpeszkedik. Fölösleges munkát végzünk és a karunk bizonytalan.

Brillat-Savarin írja az «ízlés fiziológiája» című könyvében, hogy a francia forradalom előtt voltak emberek, akik a «tányérjuk fölé gubbaszkodtak, hogy közelebb legyenek hozzá, a jobbkezüket úgy tartották, mint a macska a karmait, mikor gesztenyét kapar ki a tűzből; arcuk sugárzott a gyönyörűségtől és tekintetükben volt valami elmélyedés, amelyet könnyebb elképzelni, mint leírni».

Látjuk a felnőttek asztalánál ülő kis gyermekeknél, hogy azok csak épen fejükkel érik el a tányért, világért sem tudhatnak helyesen enni és ösztönszerűleg is mindig ki akarják inni a levest és le akarják nyalni a tányért.

Milyen magas legyen hát az asztal és milyen magas legyen a szék? Olyan, hogyha a felső karjainkat szorosán a testünkhöz zárjuk, úgy az alsó karunk vízszintesen, szabadon mozoghat az asztalon. Vagyis ha ülünk, az asztalnak kb. a csípőnk magasságáig kell érnie.

A magasságkülönbség az asztal és a szék között 26 centiméter legyen. Természetesen a közép- az átlagmagasságú embert számítva.

Próbáljunk csak a nemzetközi vasúti étkezőkocsiban méréseket végezni, úgy meg fogjuk látni, hogy ott az asztal 74 centiméter, a szék pedig 48. Egy másik méréskepen pedig egy külföldi, világlátott diplomatának nagyon szép kultúrházában 76 és 50 centiméter magasságot találtam.

Ezek után pedig mérjétek meg odahaza a saját asztalaitokat és a székeiteket és majd hamar megtaláljátok a hibát. Ha megvan, úgy ne gondolkodjatok soká, vágassátok le az asztal lábait vagy csináltassatok magasabb székeket és követeljétek meg a vendéglőkben is, hogy nektek kultúrasztalt és széket adjanak. Az asztal lábainak a megrövidítésénél csak arra kell figyelni, hogy a levágás után az asztallap alatt levő, a kihúzható asztallapok elhelyezésére szolgáló szekrényke vagy dob, túl mélyre ne kerüljön, mert különben nem fér el az asztal alatt a lábunk. Az ilyen asztalnak az asztallap alatt levő szekrénykáját is le kell vágni.

Különös, hogy még a Hungária-szállóban is alaposan rossz az arány.

Milyen szép és fessek lesztek majd az új asztaloknál. Látható lesz majdnem az egész felsőtestetek. Az ételt alulról fogjátok fölfelé hozni. Szépen, szabadon és egyenesen fogtok majd ülni. A mellkas ki fog domborodni és a tüdő szabadon fog lélekezni. Karjaitokat nem támasztjátok az asztalra és nem fogtok elfáradni. Nem fogtok akkora munkát végezni. Felsőkarjaitokat oda fogjátok zárni testetekhez, így az nem fog remegni, nem öntitek le magatokat, nagyobb erőt tudtok kifejteni és a villa és kés sohasem fog csikorogni, mint a grifli a táblán. Az étkezésnél szép, esztétikus, harmonikus formát fogtok majd mutatni.

Az alacsony asztalnak csak egy hátránya lesz nálunk, és pedigrén, nem fogtok majd olyan vígan és szabadon az asztal alatt flörtölhetni.

Az asztal és a szék arányát a gyermekeknél is be kell tartani. Ezt valahogyan úgy képzeljük, hogy a gyermeknek egy nehéz vagy széjjel menő alapon nyugvó, a magasságba szabályozható széket kell készíttetni. Ahogyan a kis gyermeknek legyen meg a maga kicsi saját bútora, úgy legyen meg neki, ha nagy asztalhoz ültetik, a megfelelő magas székje. Meglátjátok majd, hogy azok is milyen szépen fognak enni. Nem is kell őket tanítani, ők olyanok, mint a kicsi majmok, a szüleiket utánozzák.

Az asztal terítése nem tartozik ide, arról nem is írunk, hanem csak meg fogjuk említeni, amit csak egy nyelvtanban találtunk, hogy két tányér között annyi helynek kell lenni, hogy a két tányér közé még két tányér elférjen. Ha tehát nincs akkora asztalunk vagy helyiségünk, hogy egyszerre minden ismerőseinket meghívjuk, úgy adjunk két vacsorát vagy osszuk be az ominózus magyar bankettjeinket úgy, hogy azokat több részletben tartsuk meg. Ez utóbbi módszer vezetne különben is célhoz, mert ha egy-egy nagy étteremben tartott banketten csak egyszerre kevesebb ember vesz részt, úgy azok közelebb jutván a vezető emberekhez, azokat, azoknak a nézeteit és egymást jobban megismerhetik.

Az asztalra csak alacsony vázákban, csak lapos tartályokban tegyünk virágot, hogy az a velünk szemben ülőket ne takarja el.

Ha már ennyit írtunk az előkészületekről, úgy kezdjük is már meg az evést, mert éhesek vagyunk. Ugyanis mi mindig éhesek vagyunk. Mutatja, hogy az ebédet, a vacsorát, csak úgy habzsoljuk. Semmi finomság, semmi önmegtartóztatás, semmi rendszer és okosság nem látszik ki az evés formáinkból. Azonkívül, miután nagyon muzsikálisak vagyunk, nagyon is szeretjük étkezés közben a zenét. Vagy a saját zenénket vagy a cigány- vagy pediglen a katonazenét. Zene azonban nálunk mindig van. Néha zenebona is.

A saját zenénket a leves evéssel kezdjük. Ugyanis mi úgy szürcsöljük, úgy habzsoljuk a levest, hogy még Straussnak a legkülönbélebb instrumentációján is túleszünk. Ha a leves evésnek végefelé közeledünk, akkor meg pláne a fortisszimóba megyünk át, sietünk kegyetlenül, hogy szinte belé is melegsünk. Brillát-Savarin a maga idejében a csészéből való ivásról mondja, hogy némelyek «olyan lármával szürcsölték az éltető italt, hogy ez a szürcsógés egy pár cethalnak – még vihar előtt is – becsületére vált volna».

Az ilyen saját zenénket otthon a lakásainkban talán észre sem vesszük, mert a sok bútor, szőnyeg és stb. jó hangfogóul szolgál, de Uram Isten a háborúban, a rendesen az ürességtől kongó szobákban, termekben, olyan volt az akusztika, hogy az a levesevéseinkből a legszebb katonazenét varázsolta elő. Oly szép volt az, oly megható, hogy ha egy idegen került közénk, hát szinte el volt ragadtatva, majd leesett a székről.

Írtuk, nem tudjuk, lehet, hogy a saját zenét azért csináljuk, mert nagyon muzsikálisak vagyunk vagy pedig a sok cigányzenét azért szerződtetik a vendéglősök, hogy a saját csámcsogó, zörgő zenéinket eltakarják vele. Majd meglátjuk?

Kedves olvasóink, miután most a tükörben láttatok magatokat, ne ijedjete meg, nem ti voltatok hibásak, a tükör volt csak rossz. Most, amikor más asztalokat és székeket fogtok majd kapni, a kép is mindjárt szebb lesz. Most majd a levest messziről, alulról emelitek lassan fölfelé, most majd nem fogtok gyorsan enni. Most a leves, mire a rendeltetési helyére ér, már majd egy kicsit ki is fog hűlni és így majd szépen, ahelyett, hogy a kanálból szürcsölnétek a levest, a kanalat kissé fölemelve, a szátokba fogjátok önteni, mint az orvos a medicinát.

Persze, ehhez a kanalat nem szabad ökölbe fogni, hanem a legegységét szépen és könnyedén a középujj belső oldalán kell tartani, amely tartáshoz a támaszt fölülről a hüvelykujj, oldalról pedig a mutatóujj adja meg. Az egész tartás úgy néz ki, mint a ceruzatartás, csak a kanalat a végén fogjuk és a tenyerünket majdnem egészen

fölfelé fordítjuk. A kisujj vagy általában az ujjak, sohse álljanak széjjel.

Sokan azt gondolják és sokan azt állítják, hogy a spanyol etikett szerint a kanál oldalán át kell a levest a szájba vezetni. Lehet, hogy azelőtt régen, talán a rokokó-, a krinolin- és a piperkőckorszakban ez a szokás megállta a helyét, a mai kultúrvilágban azonban már sehol sem divatos. Egyébként is oldalról csak szürcsölni – és az embernek magát leönteni lehet. Ha oldalról kellene enni a levest, úgy a kanálnak más formát adnánk.

Nálunk szokás, hogy mikor a levesnek végéhez közeledünk, úgy a tányérnak a belső, az asztal közepe felé eső részét fölemeljük, hogy a levest jobban ki tudjuk kanalazni. Igen, a kultúrállamokban is fölemelik egy kicsit a tányért, de egészen fordított irányba, ők ugyanis a tányér külső szélét emelik az asztal közepe felé. Mert ha már egyszer a leves az emelés közben kibillenhet, hát inkább a mosható asztalterítőre, mint a drága ruhánkra menjen. Ha a tányért előre emeljük, úgy a leves a tányérnak az asztal közepe felé eső részére csuszamlik és ha a leves az evés, illetve a végén történő önkéntelen gyorsabb evés következtében a kanálból kicsöppen; a tiszta és az előre srég tányérra esik és a ruháinkat nem fecskendezi le.

A leves és az omlós ételek evésénél balkezünket ne tegyük az ölünkbe és ne lógassuk le, hanem tegyük szépen az asztalra. A kéz az asztalon legyen nyugodt, ne játsszék az evőeszközökkel, a szalvétakarikával, ne tördelje a kenyeret darabkákra és ne csináljon galacsint.

Az előétel rendesen valami omlós hús, tojás vagy tésztaféle ededel és azért kizárólagosan egyik mindig a jobbkézzel és villával.

Az előételhez már rendesen kenyeret is eszünk, amit rendes körülmények között felszeletelve adnak az asztalra és az áldott jó kenyér, a mi mindennapi ededelünknek egy jó nagy részét képezi.

A kenyér (a zsemle és kifli) mondhatni, az egyedüli készített étel, amit evőeszköz nélkül eszünk. És ez egészen természetes is, mert a kenyér se nem meleg, se nem kemény, se nem zsíros, tehát nincs is rá semmi okunk, hogy késsel vagy villával együk. Mi pedig léptenyomon vétünk ellene, szinte nem érdemeljük meg a kenyeret. A magukat képzett embereknek tartó, magas hivatalnokaink is megteszik, hogy késsel vágják apróra a kenyeret. Néha zsebkést vesznek elő, hogy még élesebb eszközzel vágják a zsenge, lágy tésztát. Máskor meg az asztalterítőt támadják felső vágásaikkal, miközben a háziasszony borzong a félelemtől.

Késsel és villával, egyedül és kizárólagosan a fel nem szeletelt húst és egynemely fajta gyümölcsöt eszünk.

A fel nem szeletelt hús evéséhez a kést a jobbkezünkben, a villát

pedig a balban tartjuk. Épen úgy a végén, mint a kanalat vagy mint a labdaütőt, vagy a kardot, a tört és az ostort. Ha ezen eszközeinket a végén fogjuk, úgy sokkal messzebbre érünk velük és sokkal kisebb karmozgással oldhatjuk meg ezen módussal a feladatainkat. Sokkal szebb, sokkal helyesebb, esztétikusabb a forma. Az étkezésnél különösen. Mert az olyan emberek, akik a kést és villát az alsó részén fogják, azok az ujjaikkal rendszeren az ételben kotorásznak, azok amúgy is nem higiénikus, nem tiszta kezű, hanem ügyetlen, ízléstelen emberek.

A kést ne fogjuk ökolbe, de ne is tartsuk úgy, mint a tollszárat. hanem válasszuk itt is a szép középutat, az egyszerűt, a nemeset. Azért tegyük szépen a kés felső végét a tenyerünk felső részébe és az összes ujjak zárkózása mellett fogjuk át a kés nyelét majdnem úgy, mint a toll szárát. Ezen tartás mellett a kézfej nem tud a kés nyelén lefelé csúszni, szép lesz a forma és erőt is tudunk kifejteni.

A villa tartása épen olyan a balkézben, mint a késé a jobban. A villa felső végét támasszuk könnyedén a bal tenyerünkhöz és lefelé fordított tenyértartás mellett tartsuk úgy a mutató-, közép- és hüvelykujjunk között, mint a kést. Az ujjainkat zárjuk össze és ne meregessük ki a világba. A villa egyszer a domború, máskor meg a homorú oldalával nézzen fölfelé, aszerint, amint egyszer kemény, máskor meg omlós eledelt eszünk.

Az egész evésnél tartsuk a felső karunkat szorosan a testhez zárva és a könyökeinket ne támasszuk az asztalra.

Ahogy említettük, késsel és villával csak a fel nem szeletelt húst, a hozzáadott főzelékkel vagy körözéssel esszük, illetve a késsel a húst csak vágjuk és a főzeléket vagy a körözést a villára segítjük.

Késsel soha, semmi körülmények között és sehol ne együnk. Még akkor se, ha nincsen semmiféle más eszközünk sem. Úgy értjük, hog}- a kést soha ne vezessük a szánkba. Inkább együnk a pusztá kezünkkel. Ezen higiénikus kultúrszokás ellen vétünk legtöbbször. Amilyen hátborzongva és a lélekzetünket visszafojtva figyeljük a kötél táncost és félünk a gondolattól, hogy lezuhan; épen olyan borzongva nézzük a késnyelőt és aggódunk, hogy megvágja a száját. Sajnos, nálunk még magasabb köreinkben is elég sok késnyelőnk van. A késnyelés pedig épen olyan csúnya foglalkozás, mint a borítéknyalás.

Miután a legtöbb embernek a jobbkeze az ügyesebb, nagyon sok ember megteszi, hogy a tányérjában levő húst felvagdossa és azután a villát a jobbkezebe csempészve, a jobbkezevel eszi meg a húst is. Ezen művelet a kultúremlékek között nem szokásos. A kultúremlékek a húsból mindig egy szeletkét vág le és azt a főzelékkel vagy a körözéssel együtt a balkezében tartott villával vezeti a szájába. A művelt-

ember azonban, mihelyt a húsát megette és ha meg főzeléke van, úgy a villát azonnal átteszi a jobbkezébe és a főzeléket már az ügyesebb jobbkezeiben tartott villával eszi.

Egyébként a főzeléket nálunk nehéz szépen enni. Ugyanis nálunk a sok zsír-, a sok tejfel- és a sok tejjel a főzeléket egészen hígá készítik. Mondhatnók, hogy mi a húshoz sokszor nem főzeléket, de levest kapunk. Egyszer spenótlevest, másszor káposztalevest stb. és így mi például az ebédhez kétszer eszünk levest és vacsoráinknál is gyötörnek vele. Persze, ez az oka, hogy az embereink késsel esznek. A kést viszik a szájukba, mert a második vagy a harmadik fogáshoz már kanalat nem szokás adni, a leveses főzelékeinknek meg nagyon jó az ízük, a villával a levest nem lehet megenni és így a tudatlan és kevés önmegtartóztatással bíró embereink vígan habzsolják a főzeléklét meg a zafot késükkel.

Ahogy már említettük, a tanult, praktikus kultúremler minden főzeléket, minden vagdalt és omlós húst és minden fészttát csak villával eszik. Ezen evéshez a villa a jobbkezebe való és a tartása olyan, mint a kanálé. Ez a legügyesebb, lehet vele szúrni, döfni és vágni.

A villával eendő húsneemeket, nagyjában a következőkben foglaljuk össze:

A vagdalt húst, az úgynevezett fasírozottat már annyiszor vág-ták össze, hogy evéséhez a kés már igazán fölösleges.

Hasonlóan fölösleges a töltött káposztához és a töltött paprikához is.

A gulyás, székelygulyás és a pörkölt már szintén fel van aprítva, nem szükséges tehát hozzájuk a kés.

Mi a halat se tudjuk enni. Nem tudjuk enni, mert nem adják hozzá a helyes eszközöket. A művelt nyugati államokban a halhoz halkést és villát adnak, nálunk a halkés pedig még nincs bent a köz-tudatban és így rendes kést és villát adnak hozzá. A hal azonban omlós hús, azt nem kell vágni. Különben is a hal húsa. olyan girizdes összeállítás, amit csak széjjel kell húzni és úgy sokkal tetszetősebb formában kerül a villára. Nálunk halkés hiányában sokszor két villát is adnak, vagy pedig a jobbkezeben tartott villát, egy a balkézeben tartott kenyérréssel támogatjuk.

A rákot a rákkés és villával együk, A rák ollójának és farkának felvágásához a rákot kézbe is vehetjük, a felvágás után az omlós húst az olló és a fark részekből a kétágú rákvillával vegyük ki és a villával vigyük a szánkba.

Az articsókát késsel és villával együk.

A spárgát is százféléképen lehet látni enni. Az egyik ember csak villával, a másik késsel és villával, egy további a bal ujjával és a jobbkezeben tartott villával és vannak olyanok is, akik csupán kézzel eszik

a spárgát. És mindenki meg van győződve róla, hogy ő eszi a spárgát helyesen

A spárgának, hogy úgymondjuk a gyümölcse, a virágzásba nem ment része omlós puha eledel, amely résztől a gyökér lefelé mindig jobban keményedik és fokozatosan fásul. Ha már most az elkészített spárgát valahol elvágjuk, úgy vagy nagyon fönt vágjuk el és még sok puha ehető rész vész kárba, vagy nagyon lent vágjuk le és a fás, kesernyés részt is megesszük. Kést tehát ne használjunk hozzá. Egy a jobbkezben tartott villával és a balban tartott kenyérkével vagy villával, vagy spárgakéssel tudjuk a spárgát a legjobban és a legszebben enni. Ugyanis a balkezünkben tartott eszközzel a spárgának az alsó kemény részét a tányérra szorítjuk és a jobbkezben tartott villának legelső ágával a leszorított helytől a spárgát előre felé végig húzzuk. Ezen művelet közben a spárgából az ehető rész leválik és a fás rész visszamarad. Az egész úgy néz ki, mint amikor a kender-törésnél a fás rész lehull a földre, a kender pedig kiválik belőle.

A spárgából az elvált jó részt azután a jobbkezben tartott villa segítségével esszük meg.

Az omlettet, a rántottát és a karfiolt természetesen csak az ügyes jobbkezünkben tartott villával együk.

A tésztaevéshez nálunk a kést helytelenül szervírozzák. Ezt a pincériskolában is kellene tanítani. Ugyanis a tészta omlós, vagy ha keményre sütött, úgy törekeny. Mind a kél esetben elég hozzá a villa. Nyúlós, kemény tészttát, illetve csizmatalpat az asztalra adni nem szokás, de ha mégis csizmatalpat készítünk el ételnek, azt úgy kell előállítani, hogy az megehető is legyen. A különféle habostésztaéhoz szervírozott kis kanál talán néha megállja a helyét, de néha fölösleges, mert elég hozzájuk a villa.

A befőttekhez kis kanalat adjunk. A kompót magját vigyük előbb a kiskanálba és úgy tegyük a tányérra.

Ahogy írtuk már, a külső kultúra szempontjából, mi az evésnél követjük el a legtöbb hibát és az evésnél a legtöbb hiba a sajtevés körül csoportosul. Hogy mi a sajtot milyen csúnyán és milyen rosszul esszük, ahhoz a nemhozzáértőknek fogalmuk sincs. Hogy ezen tudatlanságunkért mennyire ítélné el minket a külföld, azt nem tudjuk megmondani, de egyszer egy tanár megtette, hogy a vele féloldalt szemben ülő tanítványt úgy utasította rendre, hogy hangosan szólt a tanítványokhoz, mondván: «Látják, uraim, milyen nehéz is szépen enni. Tessék csak megnézni ott jobbra a társaságot, ott mindenki késsel eszi a sajtot és én mindjárt tisztában vagyok velük, hogy azok félművelt emberek». A szegény tanuló pirult és nem tudjuk, de egészen biztosra vesszük, hogy sohasem vitte többet késsel szájába a sajtot.

És hogyan is merje magát egy ember művelt embernek tartani, lia még nem is tud enni.

Tessék csak körülnézni, tessék csak meglátni, hogy mi különöseit milyen rosszul esszük a sajtot. A mi legmagasabb hivatalnokaink, legmagasabb rangú embereink közül is sokan késsel vezetik a szájukba a sajtot, sőt láttuk, a lipói túrót is.»

Megint csak úgy gondoljuk azonban, hogy nem ti vagytok a hibásak, kedves késnyelő sajtos embereink, hanem azok, akik nem törődnek veletek. Nem akarjuk a régi rendszert ócsárolni és nem akarunk régi tanítóink, tanáraink irányában háládatlanok lenni, sőt csak meg akarom jegyezni, hogy kora ifjúságomtól állami nevelésben részesültem és ezen egész nevelési idő alatt egyetlenegyszer egy nagy étteremben, az épen jelen levő egyik tanáromtól, az evés technikájára vonatkozólag, az egész tanulósereghez hangosan mondott, következő rövid felkiáltást hallottam: Csülköt emelni!!! És ez az ércesen kiáltott két szó, az egész életemen át, végigcsendül fülelem.

Majd a tanításra mi még bővebben ki fogunk térni, most egyelőre csak annyit, hogy itt is a felszolgálásban találjuk a hibát. Ugyanis a sajt is omlós dolog. Nem olyan izmos, olyan rostos valami, mint a hús. Ha kemény, akkor könnyen törékeny, elég hát hogyha csak villát adnak hozzá. A túróféléket is meg lehet villával enni, vagy pedig a késsel a le-letört kenyérdarabocskákra kenni.

Ha a sajthoz csak kést adnak az helytelen, de segítsen az ember magán és tegye a le-levágott sajtot egy-egy darab kenyérkére és úgy vezesse a szájába.

A vaját a késsel, a letört darab kenyérkére kenjük.

Az almát, körtét, dinnyét és hasonló gyümölcsneműeket együk csak szépen késsel és villával. A főttkukoricát meg csak villával.

Már csak abból is látjuk, hogy az ember manapság a kenyérfélét és egynémely gyümölcsöt kivéve, semminemű ételt nem eszik a kezével, mert már régen kiment a divatból, hogy kis mosdótálacskákat tegyenek asztalunkra.

Hogy evés közben vagy evés után igyunk-e, az a szokástól függ. Ahogy jól esik, csak ne rágcálás közben. Az orvosok egyik része azt mondja, hogy evés közben, a másik része pedig, hogy csak evés után kell inni. Hufeland pedig bizonyítja, hogy egy óra múlva kell inni az étkezés után. A mi embereink azt tartják, hogy egy-egy jó zsíros étel után, jó erős bort kell inni. Igen, meglátszik a karlsbadi vendégeken, hogy hány százalékuk a magyar. Ugyanis a legtöbb jómódú magyar eljut Karlsbadba, mert helytelenül készített eledelt és ahhoz sok jó erős bort iszik. A jó nehéz bor pedig nem arra való, hogy a zsíros, tejfeles ételt feloldja, hanem épen arra való, hogy a zsírokat megkösse és majdnem emészthetetlenné tegye. A jó erős bor

a zsíros étel után csak szájunkból veszi el a kellemetlen zsíros ízt,, azért kellemes.

Mi, . ahogyan csúnyán eszünk, úgy természetesen csúnyán iszunk is. Poharainkat rendesen csúnyán fogjuk és vagy egész öklünket mutogatjuk közben, vagy legtöbbször kisujjainkat toljuk ki egy mérföldre. Mint a kanálból, épen úgy ne szűrscsöljük a pohárból vagy a csészéből se az italt.

A koccintásnak se vagyunk barátai. Talán ez a mondás: «koccintsunk csak» a kínai vagyis inkább a mongol nyelvből ered, vagy lehet akármilyen régi tradíció, de ne éljünk vele mindig. A díszmagyart se viseljük mindig és ahogyan a gyakori kézfogásról írtuk, a mindenkori és gyakori koccintás is csak egy profán szokássá, gyakorlattá válik. A koccintás céljából azonkívül az embernek sokszor fel kell kelni a helyéről, az ital könnyen kiönthető, sokszor egyesek neki szaladnak a pohárnak és csak kellemetlenség, Ízléstelenség kelezik belőle.

A feketekávét lehetőleg sohase igyuk az ebédlőnkben, hanem a szomszéd szalonunkban. Csak abban az esetben ihatjuk az ebédlőben, ha nincs szalonunk, de már a jó forró mokkánál a ház asszonya, ha olyan nincs, a ház ura álljon föl és jelezze, hogy a feketekávéval már megszűnt az ebéd.

Mi pedig rendesen siralmasan sokáig ülünk az ebédnél, a vacsoránál. Mintha nekünk volna a világon a legjobb idegzetünk. Pedig épen megfordítva van, mert rossz az idegzetünk és mert minden téren a tudatlanságban, a bizonytalanságban élünk, épen azért ülünk az ebédnél is bizonytalanul, sokáig, álmosan és idegesen. Pocsékoljuk erőinket. Vezessük hát be otthon, társas ebédeinket és vacsoráinkat rendezzük úgy és az étkezőinknél pedig tegyük kötelezővé, hogy az étkezés után keljünk föl, menjünk a szalonba vagy igyuk a feketénket már állva, de egy világért se maradjunk az ebédnél vagy vacsoránál egy-két óráig ülve.

A művelt államokban a feketekávéhoz egy kupica jó édespálinkát is adnak.

Fogpiszkálót ne adjunk az asztalra, mert ahogy a helytelenül szervírozott kés a késevésre, épen úgy a fogvájó, a fogpiszkálásra csábítja az embert. A fogpiszkálás csak egy kis türelmetlenségnek, egy kis idegességnek a jele. Ha már épen szükséges használnunk, úgy végezzük el otthon, a szájmosás közben.

A gyufával való piszkálódásról mondjunk le egészen, mert a gyufa impregnáló anyaga nagyon ártalmas a fogra.

A tárcáinkban levő tollfogpiszkálókat (különösen a háborúban lehetett látni) dobjuk el, zsebkéssel és villával ne piszkáljuk fogainkat és a fogpiszkálóval ne bántsuk aⁿ füleinket. Különösen mindezeket

ne az étkezésnél. Az is undorító, ha mindezen eszközök helyett talán még az asztalnál vagy az étkezés utáni társaságban a fogaink közül úgy szívjuk ki az ételmaradékokat és közben különösen nagyokat szörcsintünk.

Pisziing Vilmos dr. az 1858-ban kelt és már többször idézett «Népszerű egészségtanában» a következőket írja: «Minél kevesebbet piszkáljuk és szépítjük a fogakat, annál jobb állapotban maradnak; és habár azon francia szokás, mely szerint asztal után víz hordatik körül a száj kiöblítésére, nem nagyon Ízléses dolog: tagadni még sem lehet, hogy ez célirányos s mindeneseire kevésbé ártalmas s undorító, mintha valaki a fogait fa-, csont- vagy éppen fémszurkálójával vájkálja».

Brillat-Savarin a francia bíró és nagy gasztronómus az 1825-ben kelt «Physiologie du Goût» az ízlelés fiziológiájában a szájöblögetésről pedig a következőket mondja:

«Azt írtam, hogy a rómaiak hányó csészéi nem férnek meg a mi finomultabb szokásainkkal; félek, hogy ezzel meggondolatlanságot követtem el és kénytelen leszek visszavonulót fűjni.

Azonnal megmagyarázom, hogy miért.

Körülbelül negyven esztendővel ezelőtt divatossa lett az előkelő írásaságban, hogy sokan, különösen hölgyek, evés után ki szokták öblíteni a szájukat.

Ebből a célból, mielőtt felkeltek az asztaltól, hátat fordítottak a társaságnak; az inas egy pohár vizet nyújtott nekik, amelyből ők egy kortyot a szájukba vettek, majd hirtelen visszabocsátották a szájmosó-edény aljába, az inas elvitte az edényt és az egész művelet olyan módon ment végbe, hogy alig lehetett észrevenni.

Mi mindezt megváltoztattuk.

Az olyan házban, ahol tartanak a legjobb szokásokra, a csemege után hideg vízzel telt tálacskákat osztanak szét, melyekben egy csésze meleg víz van. A hölgyek és urak egymás jelenlétében belemártják ujjukat a hideg vízbe, mintha megmosnák, azután egy korty meleg vízzel nagy lármásan kiöblítik szájukat és a vizet visszaköpik vagy a csészébe vagy a tálba.

Nem én vagyok az egyetlen, aki felszólalok ez ellen az ép oly fölösleges, mint illetlen és utálatos szokás ellen.

Fölszólalok ez a szokás: minthogy azoknak, akik tudnak enni, tiszta marad a szájuk az étkezés végéig; mert vagy a gyümölcs vagy az utolsó pohár bor, amelyet a csemege után szoktak inni, kitisztítja. Ami pedig a kezét illeti, nem kell úgy enni, hogy bepiszkolódjék; különben is, nincs-e mindenkinek asztalkendője, hogy megtörölhesse vele.

Illetlen azért, mert általánosan elismert illemszabály, hogy a száj mosást az öltözőszobában kell elvégezni.

És különösen utálatos újítás azért, mert a legszebb és legüdébb száj is elveszti minden báját, ha a kiürítő szervek működését bitorolja; hát még ha a száj nem szép és nem üde! És mit szóljunk azokról az óriási hasadékokról, amelyek, mikor kinyílnak, feneketlen mélységnek látszanának, ha az ember nem látná bennök az idő kikezde, formátlan fogakat? Proh pudor!

Ilyen nevetséges helyzetbe sodort bennünket a keresetten túlzott tisztálkodással való tüntetés, mely nem egyezik meg sem Ízlésünkkel, sem szokásainkkal.

Ha az ember már egyszer átlépett bizonyos határokat, nem lehet tudni, hol fog megállni és el se tudom képzelni, hogy miféle tisztálkodásokat fognak még ránk erőszakolni.

Ezeknek a száj mosó-edényeknek a hivatalos megjelenése óta éjjel-nappal bánkódom. Új Jeremiásként kesergem a divat túlzásain és mert utazásaim közben sokat tapasztaltam, nem léphetek be fogadó terembe, azon való remegés nélkül, hogy hátha ott találok az utálatos chamberpot-ot?»¹

Az evőeszközöket minden fogás után hagyjuk a tányéron. Ha már nem akarunk többet enni, úgy a kést és villát tegyük párhuzamosan egymás mellé a tányérra, ha pedig még enni szándékozunk, úgy tegyük őket *keresztbe*.

Az evés utáni «kézfogásokat» és a «kedves egészségére» való kívánásokat hagyjuk el.

Otthon is, egyedül is, mindig igyekezzünk a legszebben és a legtökéletesebben enni, mert épen az evés-tudással lendítjük a legnagyobbat a külső kultúránkon.

Az időközben kezünk ügyébe került Foersternek «Az élet és jellem» című könyvéből az igen szép «Aki egyedül ül az asztalnál» című cikkét teljes egészében ideiktatjuk:

Élt egyszer régen Berlin külvárosában egy magános úr. Egész nap otthon dolgozott és nem volt senkije, csak egy öreg házvezető-nője. Ez az öreg házvezetőnő mindig hófehér kötényben és hófehér főkötőben járt. Mikor eljött az étkezés ideje, nesztelenül belibegett a gazdájához s megterítetc, letette az ételt és azt mondta: «Jó étvágyat, Krüger úr!» Aztán ép oly hangtalanul, ahogy jött, megint kilibegett. Ti persze azt gondoljátok, hogy abban a pillanatban, mikor az asszony kiment, Krüger úr nekiesett az ételnek. Hiszen nem volt senki, aki felszélyezze! Ohó, nem! Krüger úr szépen bement a hálószobába,

¹ Tudvalevő, hogy Angliában vannak, vagy néhány evvel ezelőtt voltak olyan éttermek, ahol a vendégek elvégezheték apró szükségleteiket, anélkül, hogy a teremből ki kellett volna menniök; különös kényelem, de mégis kevésbé illetlen olyan országban, ahol a hölgyek azonnal visszavonulnak, amint a férfiak hozzákezdenek az iváshoz.

megmosta a kezét, kitisztította a körmét, míg olyan nem lett, mint az átlátszó harmatcsepp, aztán felvett egy jó kabátot és ünnepélyesen átment az üres ebédlőbe, ahol nem várt rá más, csak a terített asztal. Aztán ünnepélyes komolysággal leült. Mikor a tálat a kezébe vette, udvariasan meghajtotta magát. Nem szedett mohón, hanem olyan illedelmesen és szerényen, mintha még hat fehérhűs hölgy várna rá, hogy tovább adja nekik a tálat. Aztán hozzálátott az evéshez. Ha azt gondoljátok, hogy ennyi ceremónia után végre kényelembe helyezkedett, jól felkönyökölt és kedélyesen csámcsogott és szürcsölt és jól összekente az aszalterítőt, akkor nagyon tévedtek. Ellenkezőleg olyan csendesen evett, mintha közben valami távoli muzsikára figyelne, amelyből egy hangot sem akar elmulasztani és a könyökét olyan szerényen szorította a testéhez, mintha huszadmagával ülne egy ötre szóló asztalnál. Némelyik fogásból kétszer is vett; de mikor harmadszor kínálta meg magát valamiből, azt már udvariasan megköszönte és eltolta a tálat. Evés után szép csendesen összehajtotta az asztalkendőt, ünnepélyesen fölkelte és átment a másik szobába dolgozni.

«Ugyan-ugyan Krüger úr – szeretnék felkiáltani, -- mire való ez a sok finomkodás, mosakodás, körömtisztogatás, mikor egyedül van! Miért nem eszik kényelmesen? Kinek van ebből haszna? Ugyan bácsi, engedjen magának egy kis kényelmet!»

No, hiszen majd adna nekünk Krüger úr, csak hallaná! «Ügy, hát ti tán csak akkor vagytok becsületesek, ha a körmötökre néz valaki? Szerintetek talán úszónadrágban kellene az asztalhoz ülnöm s a tíz ujjammal enni, mi? Hát igazán azt hiszitek, hogy a finom, rendes szokások csak arra valók, hogy mutogassák és az embernek magának nem kellene? Hiszen csak magam ülök az asztalnál! Én meg azt mondom, hogy tiszta kéz és szerény viselkedés épen úgy dísz az én ebédemnek, mint akár a legszebb rózsa. Mert mit ér a legillatosabb bokréta, ha az ember csámcsog és foltokat ejt a terítőn és piszkos kézzel nyúl a tálhoz? Mintha tehén legelne a violaágyban! Úgy bizony! Épen olyan volna!»

Ezt felelné Krüger úr. Mert meg tud ám felelni! Ehhez ép olyan alaposan ért, mint a kézmosáshoz. Igaza is volna, mert aki csak másokért ragaszkodik az illemhez, annak a jó modor csak külső máz, Krüger úrnak lelkiismeretessége a finom tiszta viselkedés. Hiszen a lélek épen úgy megérzi, mi megy végbe odakünn, mint ahogy a fecske megérzi az őszet vagy a tavaszt. És a lélek nem elégszik meg azzal, hogy öbenne legyen ezen tisztaság, hanem megkívánja ezt az egész környezetétől. A lélek szeret jó társaságban lenni!

A csinos, tiszta viselkedés úgy hat az egész emberre, mint az alpesi levegő a tüdőre. Mohóság, mosdatlanság, nagy zsírfoltok, lár-

„másság és ízléstelenség ellenben, – no az már igazán furcsa volna, ha mindez lassankint át nem ragadna az ember egész gondolkodására és cselekvésmódjára és meg nem fertőztetné az egész embert!

Foerster ugyanezen könyvének «A tyúk is kikaparja ...» című cikkében pedig írja, hogy: «Aki otthon az asztalra könyököl, csámcsog, szürcsöl, bepiszkítja az abroszt, aki mindig többet vesz, mint amennyi jár neki, az ne gondolja, hogy idegenek között egyszerre úri ember lesz belőle. Rögtön meglátszik rajta, hogy a tisztességes evés nem belső szükséglet nála, hanem csak erőszakolja. Nem egy kérő kapott már kosarat azért, mert a szeretett leány megfigyelte evésközben, tudtán kívül és azt gondolta: Nem, ilyen maszatos ember nem kell nekem, mert aki ilyen Ízléstelenül eszik, az a feleségével sem fog szépen bántani».

Ifj. Gonda Béla idézett könyvében olvashatjuk, hogy: «Az evő-eszközökkel való helyes bánást általában nehezen tanulták meg még az előkelő körök is. A XVIII. században a rendkívül művelt s a társas érintkezés finomságaiban nagyon járatos Lipót Frigyes anhalti herceg panaszkodva írja, hogy a lovagi tornát, a vívást, úszást, sőt a tudományok és művészetek megértését is könnyebb megtanulni, mint a késsel, villával való bánást. Megemlíti, hogy mikor az angol udvarnál volt ebéden s ott a kést a szájához emelte, a mellette ülő finom udvari dáma csaknem elájult rémületében».

Hogy a nehéznek tartott étkezés technikáját valaki jól megtanulja, már nagyon korán kell annak a tanítását, illetve az arra való szoktatást megkezdeni. Gockler Lajos írja a már idézett művében, hogy már a kisdud kortól kezdve, azaz a gyermek egyéves korától kezdve «mossuk meg a gyermeknek a kezét minden étkezés előtt, a gyermek az ételeket rágja meg jól és egyék lassan». A tanköteles korban levő gyermekről írja tovább, hogy: «Evés előtt mossa meg a kezét. Az ételeket rágja meg jól; egyék lassan és illedelmesen, még akkor is, ha idegenek nincsenek az asztalnál. Mindez szól a reggeliről és a vacsoráról is. Az itala más ne legyen, mint friss víz. Igyék lassan, kis kortyokban és sohasem felhevült állapotban». A serdülő korban levő gyermekről pedig írja, hogy: «Akadályozzuk meg a nyalánságot és torkosságot. . . Szoktassuk magunkat is, a család minden tagját is hozzá, hogy az asztalra kerülő ételből mindenkinek kijár egy bizonyos meghatározott mennyiség, sem több, sem kevesebb, amely fölött szabadon rendelkezhetik. Ezt követeli az egészség, az önfegyelmzés, az emberi méltóság».

A KÜLSŐ KULTÚRA ÉRTÉKÉRŐL ÉS MEGSZERZÉSÉRŐL.

Ezen hat rövid fejezetben a külső kultúráról nem írhattunk meg mindent, mert a legtöbb fejezetről és a fejezetek egyes tárgyairól, cikkeiről sok és vaskos könyvet lehetne írni. Például a holland C. M. van Stockum, az 1890-től 1912-ig terjedő időről egy «Internationale Sport Bibliographie»-t állított össze, mely az Angliában, Amerikában, Németországban, Franciaországban, Ausztriában és Hollandiában megjelent összes sportkönyveket és folyóiratokat angol, német, francia és holland nyelven jelöli meg és amelyeknek száma 8500-at tesz ki. Ha még hozzáképzelnék, hogy hány könyv jelent meg 1890 előtt és különösen mostanában a háború után, úgy könnyen elgondolhatjuk, hogy mekkora könyvtárat lehetne csak sportkönyvekből létesíteni. Hasonlóképpen vagyunk a higiéniaival, a népszerű egészségtannal is. Sőt ezen tárgyról már a kevésbé kultúrállamok is aránylag sokat írtak. Az itt tárgyalt többi fejezetről és tárgyról is vannak elszórtan könyvek és vannak, ahogyan láttuk, könyvekben és folyóiratokban elszórtan cikkek, ámde az előttünk ismert könyvpiacra nem találtunk egyetlen egy ilyen összefoglaló összeállítást sem, pedig különösen nekünk nagy szükségünk van rá. Az «Iskola és egészség» című könyvben olvassuk, hogy eddig az «Iskola és egészség» kiadójánál a higiéniairól megjelent kb. tizenhat kötet, kellene, hogy minden családban meglegyen. Istenem! mennyire el vagyunk mi még attól maradva és mennyire örvendhetnénk, ha minden egyes családban a higiéniairól csak egy ilyen kicsiny leírás is lenne, mint amelyet a mi rövid kis összeállításunk is nyújt.

Ha már a jelszavak világában élünk, úgy azok közül elővesszük mi is a legértékesebbeket, amelyek értelmében az ember élete legyen: szép, jó és igaz. Ezen mély értelmű szavak közül a külső kultúra teljes egészében a «szépet» valósítja meg. És ne feledjük, hogy csak a szép élet lehet boldog élet. Ha pedig a rég elcsépelet és lehetetlen: szabadság, egyenlőség és testvériség jelszava helyett Méhely Kál-

mánnak a hármás jelszavára: szabadság, egészség, vagyonosságra törekszünk, úgy az összes itt tárgyalt fejezeteket a higiénia szolgáltatába állíthatjuk és látjuk, hogy mennyire szükségünk van arra, hogy egy ilyen, a külső kultúráról szóló együttes könyvünk legyen, amely minket sok-sok bizonytalanságon, idegességen átsegítsen. Mert ha már mi felnőttek nem is tanulunk, illetve nem is veszünk föl sokat belőle, az egész – mint az előszóban is említettük – arról lesz jó, hogy majd a gyermekeinket jól, szépen és igazán neveljük és majd annak következtében a jövő generáció nem fáradtsággal fogja tanulni, de a külső kultúrába belé fog születni.

«Mert a megtanulás és a beleszokás nem ugyanaz,, mint a beleszületés», írja Décsi Imre dr. «A nagyságos asszony idegei» című könyvének «A saison» című fejezetében. Tovább írja, hogy «közönbös csak az lehet, amibe az ember beleszületik, a beleszokás már munka, ha könnyű munka is és valami szabadszemmell láthatatlan kis fáradtságot – lelki fáradtságot – is okoz. Akármilyen aprók ezek a kis fáradtságok, ezekkel is már okosan kell gazdálkodni, mert lehet olyan tele velük az ember, hogy épen csak egy ilyen csöpp a híja a kicsordulásnak. A városi élet nemcsak napot, levegőt, élő zöldet ad kevesebbet, hanem az ember lelkiéletét is milliószor több oldalról fegyelmezi, dolgoztatja, figyelmezteti, érdeklí, szuggerálja - egyszóval: hasznosan bár, de fárasztja, mint a falusi élet. A testi egészség föltételei a nagyvárosban sokkal jobban megvannak, mint a falun – és ha kevesebb a pirospozsga, viszont kisebb a halandóság is – de az idegek nyugalmát a városban fenyegeti több veszedelem.

És itt mindjárt meg kell mondani, hogy ebben nem a város a hibás, hanem a lakója. Tudniillik a város nem azzal bánt bennünket, ami szükséges kelléke a város voltának, hanem azzal, hogy a fiai nem tudnak egészségesen élni benne. A város zaja, az igazi, fizikai zaj, a sűrűbb és gyorsabb közlekedés, meg a többi, ami nélkül nincs városi élet, az nem árt az egészséges embernek és senkit se tesz beteggé, de még csak betegbé se. Az a német és amerikai mozgalom, amely világszerte hadat üzent a fölösleges zajnak, igen jó dolgot akar, de nem mond igazat, amikor a nagyvárosi ember idegességét fogja a zajra. A zaj bántja az ideges embert, mint a jó falat a beteg gyomrot és épen úgy nem tehet róla, mint a jó étel a gyomorfájásról. Nem a villamosok robogása, nem a telefon csöngetése, nem a városi utca töméntelen mindenféle külön zaja és állandó zúgása teszi idegessé azt, aki ideges lesz a városban. Az, ami az ember idegeit megviseli és sokszor kicsordítja a poharat, az inkább a nagyváros úgynevezett élvezeteiben van.

Az úgynevezett élvezetekben és hadd teszem hozzá: azokban,

amiket némi hazugsággal neveznek úgy. Abból, ami az embernek igazi élvezetet ad, hihetetlen porciókat bír meg az ember minden kár és kivált minden lelki nyugtalanság nélkül. Az «igazi» élvezet fogalmában ne tessék közerkölcsiségi szempontokat keresni, mert itt csak orvosi szempontokról van szó. Igazi élvezetnek azt a gyönyörűséget nevezem, ét mi valakinek magának a gyönyörűsége, nem pedig egy másnak, akitől az egyik elirigyli. A legegyszerűbb példája ennek a muzsika, amit Pesten olyan bőven mérnek minden minőségben. De még egyszerűbb példája a töltött káposzta, amely – tudjuk – magyarnak orvosság, németnek halál. A muzsika a muzsikusként orvosság, a muzsikátlanok halál. Ha a muzsikátlan ember ezt őszintén tudja, akkor a muzsikát vagy elkerüli, vagy úgy hallgatja, mint a zsebórája ketyegését, amit úgy megszokott, hogy már észre se veszi. De ha a muzsikátlan ember nem ismeri önnön magát, hanem azért, mert irigyli a muzsikustól, belemerül a hangversenyekbe, amikor megszólal a muzsika, amihez neki semmi igazi köze sincsen, akkor nemcsak odahallgat, hanem még a kéjelgést is erőlteti, végül pedig önálló impressziókon teremtett valódi nézeteket is nyilvánít: akkor nem bánt jobban az idegeivel, mint a gyomrával az a német, aki töltött káposztát eszik. És ez nemcsak a töltött káposztáról és a muzsikáról igaz, hanem minden olyan gyönyörűségéről a világnak, ami nem «általános emberi» gyönyörűség, hanem valami képességet, vagy készséget, vagy legalább egy kis tréninget kíván.

A városi életben természetesen mindenki számára van minden, amit nem tudok jobb szóval mondani, mint hogy élvezet. Van minden mulatság: vannak klasszikus tragédiák, tréfás játékok, van mindenféle muzsika, mindenféle látványosság, lumpolási alkalmatlanság, vannak szellemes társaságok, előkelő társaságok, jókedvű társaságok, jól öltözött társaságok, társaságok léhák, tudósok, nagyképek, okos emberek, krákélerék, álműveltek, művészek, gazdagok, szélhámosok és mindenféle emberek számára, van muzsika a legigazibbtól a leghamisabbig, vannak kedélyes helyek, előkelő helyek, finom helyek, trágár helyek, az egyik helyen isznak, nevetnek, vitatkoznak, muzsikálnak, szép ruhákat viselnek, jól vacsoráznak, flörtölnek, ásítanak, – mindenhol egészen másfajta emberek, egészen más dolgokat, egészen másképp csinálnak és aki a maga fajtája közt a magának valót megtalálta, az nem lesz ideges a nagyvárosi kék élettől. Csakhogy ez a megtalálás a legnagyobb tudomány, annyi megfontolást, önállóságot, józanságot, tapasztalást, bátorságot és jószerecséket kíván, hogy a dolog, természeténél fogva elég ritka ember ért hozzá. És mégis azt kell mondani, hogy ez a nagyvárosi ideg-egészségnek az egyik legelső feltétele minálunk, ahol még nincsen nagyvárosi, évszázados nagyvárosi élet. Parisban igen kevés értelme

volna annak, amit itt elmondtam, mert ott a világ eleje óta van városi élet és vannak városi emberek, akik már régen elhelyezkedtek a maguk helyén, akik között szép lassan kifejlődött minden a maga természetes útján a maga helyére és a maga módján. Ott ezeréves tapasztalásból tudja mindenki, hogy a nagyvárost nem lehet habzsolni, mert millió embernek százezerféle meggy élvezetszámba és ami az egyiknek orvosság, az a másiknak halál. Minálunk nincsen még se testi, se lelki szükségek dolgában ilyen szervezethez, tehát ilyen szigorú kultúra, hanem minálunk még nagy, általános parvenűség a városi élet, kivált pedig annak az úgynevezett élvezetei dolgában. Tudja mindenki, hogy itt a legtöbb ember nem olyan ruhában jár, nem olyan ételt eszik, nem olyan könyvet olvas, nem olyan mulatsággal szórakozik, amilyen neki magának esne jól, hanem amilyennel másokat lefőzhet. Ez pedig rettentő nagy lelkimunka: a fárasztó erőlködés, aggodalom, mérgeződés, megszágyenülés, kaján diadalézés, mind az embernek az idegeire megy és fönntartja azt az állandó nyugtalanságot, aminélfogva az embert kellemetlenül izgatja a telefoncsöngettyű, a késedelmes villamoskocsi, a maga gyöngye kis munkája, a sok súlyos nagyvárosi élvezet, meg a többi jámbor dolog.»

*

Honoré de Balzac mondja, hogy «a főuraknak nem mindegyik gyermeke születik az előkelőség érzékével, azzal a bizonyos jó Ízléssel, amely egymaga költői fényt ad az életnek, És mégis minden országban az arisztokrácia az, amely kitűnik modorával és valami egészen különös, figyelemreméltó, egységes életformájával. Ez pedig a neveléstől és a rendi szokásoktól van így. Már a bölcsőjüknel megkezdődik befolyását az a harmonikus grácia, amely körülöttük uralkodik, előkelő anyák nevelik őket, akiknek szép beszéde és mozdulata mindenkor a tradíciókat őrzik meg és így a nagy urak gyermekei már születésüktől fogva megismerkednek a mi tudományunknak alap-törvényeivel s természetüknek igazán jó makacs ellenállóképessége kell ahhoz, hogy a valóban szép dolgok állandó látása mellett is csökönyösek maradjanak ezzel szemben. Ezért aztán egy nép számára nincs utálatosabb látvány, mint egy nemes, aki mélyebbre süiyedt a bourgeois-nál is.

Ha intelligenciánk nem is egyforma, érzékeinknek, hajlandóságainknak mégis többé-kevésbé egyformáknak kell lenniök. Az intelligencia a benső tökéletesedésnek, lelki fejlődésnek következménye. Tehát: mennél jobban kitágítjuk a formák birodalmának határait, annál nagyobb egyenlőség felé törekszünk. Például: az emberek lába sokkalta inkább hasonlít egymáshoz, mint az arca, mégpedig a végtagok bonctani konstrukciója miatt, amelyek egyenes

vonalat szolgáltatnak. Az előkelőséget pedig, ami az érzékbeli dolgok tökéletesedését mutatja, a nevelés útján mindenki számára elérhetővé kell tenni. Komoly stúdiumok alapján a meggazdagodott ember is elérheti azt, hogy épen olyan jó cipőket és épen olyan szép nadrágokat hordjon, mint mi magunk».¹

De elérheti a külső kultúra tudását a legtöbb ember, ha a tanítást belevisszük az iskolába, ahonnan azután a gyermekeink, különösen a leányaink majd elviszik a külső kultúra tanítását a családokba.

Ezek után, miután már láttuk, hogy «miért és mit», az egész dolgozatunknak az lenne még a fontosabb része, hogy miképen. Azért is rátérünk a tanítókra és vezetőkre, valamint a kultúra és így a külső kultúra terjeszthetésének a fundamentumára: a község kiépítésére.

¹ Balzac: Az előkelő élet pszichológiája. Új Idők, 1912. I. 663. 1.

A P APRÓL.

Bangha Béla S. J., a «Magyar Kultúra» volt szerkesztője a «Magyar Kultúra» V. évf. 12. számában¹ «A magyar katolicizmus legelső teendője» című cikkében a két feltett kérdés, a «sajtó» és az «autonómia» fejtegetése után azt mondja, hogy «nem a sajtó, nem is az autonómia a legelső és legsürgősebb teendő, hanem – a papi reform. Papképzésünk és papságunk színvonalának reformja az egész vonalon, értelmi és morális téren. Nálunk sem sajtó, sem autonómia, sem hitélet, sem az egyháznak becsülete, sem egyesületi élet addig nem lesz, amíg mindenekelőtt sokkal több gondot és munkát nem fordítunk arra, hogy akik mindezekben működni s mindezeket felvirágoztatni hivatva vannak, az eddiginél sokkal, de sokkalta nagyobb mértékben vértelkedjenek fel a minden időben nagy, de manapság egyenesen emberfeletlenül kolosszális apostoli feladatokra. Azt szokták mondani: «Omne malum a clero», minden baj (a lelki és egyházi élet terén) a papságon múlik; amint persze fordítva is épúgy igaz: «Omné bonum a clero», a papság kiváló voltától függ minden jó. A magyar katolikus papságra ellenfelei sem foghatják rá, hogy nincsen. nagyon sok rendkívül tiszteletreméltó tagja úgy elméleti és gyakorlati képzettség, mint életmód, apostoli buzgóság és eredményes tevékenység dolgában. Vallom, hogy a katolikus papság Magyarországnak legműveltebb s erkölcsileg legideálisabb rendje».

Chobot Ferenc írja «A papi reform» című cikkében: «Utazgatásaimban volt módomban megfigyelni az olasz, a francia, a német papságot; az angolt és az amerikaiit csak irodalmából ismerem. Ezek alapján az a meggyőződés szűrődött le bennem, hogy az olaszok átlaga heves, tüzes, lelkes pap; a franciáké jámbor, ábrándozó; a belga, német, az angol és amerikai erős alapokon szorgalmasan építő, gyakorlati ember, aki nem épen jó talajon is hatalmas épületet tud emelni. A könyvek közt élő ember irodalmi működésükből is nagyobbára ugyanezen következtetéseket tudja levonni.

¹ 558., 559. j.

M. K. V. évf. 19. sz. 840-842. 1.

Ezek alapján őszintén vallom, hogy nekem nem ideálom sem a pattogó olasz, sem a szentimentális francia pap; hanem az eredményesen munkálkodó, praktikus belga, német és angol. Amazok kezéből hovatovább kisiklott két, majdnem tisztán katolikus vallású nemzet; emezek lassanként visszahódítják azokat is, kiket a reformáció a katolikus egyház kebeléből kiragadott. Ezt elsősorban annak tulajdonítom, hogy ezeknek a papoknak széles látókörük van. Aki néhány belgiumi és néhány franciaországi pappal beszél – pedig mindezek vérbeli franciák –, avagy irodalmukat olvasgatja, rögtön megérzi, hogy a belga, német és angol papság alaposabb, tágabb körű tudományos, gyakorlati és aszketikus kiképezetésben részesült és szabadabban mozog (de mozog ám!), mint a francia és az olasz».

«Új világrend kezdődik, tehát nekünk is szakítanunk kell a múlttal; rá kell nevelnünk önmagunkat is, meg a papnevelőintézetekbe kerülő ifjúságot is az «új időkre!»

A helyes, okszerű papnevelés lehetőségének útját állja ma már papnevelőintézeteinknek száma is. A trienti zsinat elrendelte, hogy minden megyéspüspök állítson föl szemináriumot s a magyarországi püspökök végre is hajtották ezt. Ez igen helyes volt a maga idején; de nem hiszem, hogy ma is volna sok értelme, mikor a közlekedési viszonyok annyira közel hozták egymáshoz az egyházmegyéket. Hazánk húsz latin szertartású püspöksége közt van legalább nyolc olyan, amelyben a theologusok száma 12-30 közt váltakozik és két-két évfolyam össze van vonva tanítás tekintetében.¹ Mekkora szellemi erő-, idő- és pénzpazarlás ilyen csekélyszámú növendék miatt intézetet fenntartani megfelelő számú előjárókkal, tanárokkal s egyéb együttjáróval! Aztán meg milyen ambícióval adhat elő a tanár öt-tíz növendék előtt egyik évben jogot, másikban egyháztörténetet, előbb szentírásmagyarázatot stb.? Mennyivel másképp volna az, ha két-három hasonló körülmények között lévő egyházmegye egyesítené szemináriumait! Jobban lehetne összeválogatni az előjárói és tanári kart,, ezeket rendesebben lehetne díjazni, ha nem volnának mesterkanonokok is. Továbbá fölszabadulna sok épület, szolgálzsemélyzet; még az ellátás és fenntartás is aránylag olcsóbbá és jobbá válnék.

Az eredményesen munkálkodó belga, német és angol papságnál kiemeltém a széles látókörű műveltséget. Elismerem, hogy a magyarországi papság átlaga az általános műveltségnek magas fokán áll» de határozottan állítom azt is, hogy papságunk átlaga szűk látókörű. Az «extra Hungáriám non est vita» annyira erőt vett a színmagyar papság javarészén, hogy nyelveket sem tudnak, az egyházi világírodalommal sem tudnak foglalkozni, nem ismerik pl. a külföldi inten-

¹ Nagymagyarországra vonatkozik. *Szerző.*

zivebb pasztorációt sem. A hadseregben már rájöttek arra, hogy minden tisztnek anyanyelvén és a németen kívül még legalább egy «birodalmi» nyelvet kell elsajátítania; a papságnál még nem lődözték fel annak szükséges voltát, hogy minden kispap köteles legyen a magyaron kívül legalább még egy egyházmegyebeli, avagy európai nyelvet megtanulni, pedig ideje és mestere is akadna.

A tágabb látókörnek egyik alapföltétele a theologiai tanulmányokat megelőző középiskolai általános képzettség. Az angol, a német papok átlaga azért képzetesebb, mert kitűnő középiskoláik vannak. A német kultúrharcnak egyik előnyös következménye a tanult papság. Nálunk sok panasz van a kevésbé színvonalas gimnáziumok ellen; a hiányokat a leendő pappal pótolatni kell. Époly fontos, hogy kispapjaink még a voltaképeni theologia előtt alapos bölcséleti oktatásban részesüljenek. A zseniális XIII. Leó pápa jól tudta, hogy miért ajánlja annyi hévvel a philosophia Thomisticát. Mivel az ifjúság javarésze 18 éves koraival kerül ki a gimnáziumból és csak betöltött 23 évvel szentelhető fel, tehát jut idő a filozófiai tanulmányokra is; csak meg kell barátkoznunk az eddigi főiskolai négy év helyett az öttel, amire talán még nagyobb szükség van a papi nevelés, mint a tanítás szempontjából.

Nem szándékozom végigmenni az összes theologiai tantárgyakon más szempontból, minthogy ajánljam a praktikus életre való tanításukat. Sohasem tudom megbocsátani, hogy jóllehet biblikus tanárom két évig kinzott az előírt (jozefinista időkből származó) tankönyvek magoltatásával, de nem tanított meg a Szentírás ismeretére, magyarázására, a prédikációban való alkalmazására. Ellenben hálával gondolok a dogmatika tanárára, amiért arra figyelmeztetett, miképpen függ össze a katekizmus a dogmatika és a morális nagy és tudományos alapokon álló könyveivel. A lelkipásztorkodástanhoz magyar szellemű tankönyvünk nem volt, miglen Mihályfi az ő pompás könyvét megírta; a pasztorálisnak ugyanis a nemzeti szellemhez is kell alkalmazkodnia. De mit ér a legpompásabb tankönyv is, ha olyan tanár adja elő, aki a pasztorációt a gyakorlati életből alig ismeri, avagy úgy adja elő, hogy kikerülő növendékei sem keresztelni, sem anyakönyvelni, sem anyakönyvi kivonatot kiírni nem tudnak; a «lelkipásztori okosságuk» pedig betanult paragrafusra szorítkozik. Kiváló fontosságot nyer az egy ház jogtan az új Codex Juris által.

A szónoklat elméleti és gyakorlati tanítása remélhetőleg új életre kél majd XV. Benedek Őszentségének «Humani generis Redemptionem» kezdetű enciklikájának nyomán. A szónoklás a mi arzenálunk, melyből modern fegyvereket kell előszednünk. A régi fringiák, pattantyús puskák, láncgolyók mitsem érnek a mai igényekkel szemben. Az iskola, a katekézis és hitoktatás a legtöbb papnak mostoha

gyermeke és legsúlyosabb terhe; mert nem tanítják őket a gyermekeket szeretni és a gyermekek útján a felnőttekhez férközni. Elemi iskolát csak akkor láttam belülről és gyermekszereggel telten, amikor káplán lettem, pedig katekétikával nyomorgattak vagy száz oldalon keresztül; de arra már sohasem tanított senki: miféle kötelességeim és jogaim lesznek, mint plébánosnak, mint iskolaszéki elnöknek a tanítókkal, a hatóságokkal, az iskolaszékkel szemben? A legmodernebb dolog és most már elmélet is a szociológia¹. A németek és belgák a legtöbb eredményt talán minden kort és osztályt átölelő egyesületeik által érték el a hitélet terén is. Mi még csak tapogatódzunk e téren; indulunk a jó példák után, vezetettünk a Katolikus Szövetség által; de rendszeresen és alaposan senkisésem oktat erre az igazán krisztusi tudományra. Át akarjuk engedni e teret a Jásziak elméleti, a szabadkőművesek Krisztusellenes gyakorlati vezetésének? Bevárjuk, amíg kisiklik alólunk a talaj, mint Francia-, Olasz- és Oroszországban?

Még sokra kellene rámutatnom; de hogy túlhosszadalmas ne legyek, csak egyről szólok még.

Ki beszélt minálunk eddigien a kispapságnak testi neveléséről? Ennek igényeivel nem is gondolnak a test ápolásán túl. Pedig «*men sana in corpore sano*». Az ifjúság nevelésénél most már unalomig hangoztatják a testi nevelés szükségességét; mi pedig tudomást sem vettünk róla legerősebb testi fejlődésben levő papnövendékeinkre nézve. Ime, e ponton is keresnünk kellene a két véglet között az aranyközéputat.

Életet, új életet kell öntenünk a papnevelésbe, hogy papságunk meg tudjon felelni az új, megszaporodott és megnehezült feladatoknak!»

Hogy papságunk harmonikusan képzett legyen, belé kell nevelni a külső kultúrát is. Mert amíg a nem homogén elemekből rekrutálódó papoknak egy megyei aljegyző, egy jó modorú hochstápler vagy különösen a nagyságos kegyurak éppen a külső kultúrájuk folytán imponálnak; addig a belső és a külső anyagi kultúra terén igen művelt papságunkra nem állhat meg Honoré de Balzacnak az a mondása, hogy: «Az az ember, aki a gondolat fegyverével van felruházva, elnyomta a vaspáncélos címeres lovagot».²

Hogy ezen cikkeinket a «Magyar Kultúra»-ból vettük és csak a katolikus papságról írtunk, azt azért tettük, mert Magyarországon azt követi a lakosságunknak a nagyobb része. Amennyiben azonban megfigyelhettük, a nevelés terén a többi vallás papjainak is hasonló hiányosságai vannak; tehát talán azok is épülhetnek belőle.

Ha, amint a tanítónál írjuk, a teológiai tanárok révén a pap-

¹ Az aláhúzás tőlünk van.

² Az elegáns éleli fiziológiája. Fordította Ballá Ignác. 35. l.

jainkat ezentúl modernül, a külső kultúrára is neveljük, belőlük tág látókörű férfiakat képezünk és nekik, illetve az alsó papságnak, mint a tanítóknak megfelelő fizetést adunk, hogy utazhassanak, hogy nyelveket tanuljanak és magukat általánosságban is könnyen és anyagi gondok nélkül tovább képezhessék; akkor népünk nevelését, tanítását bebiztosítottuk és akkor kulturálódunk.

A TANÍTÓRÓL.

Hellén felfogás szerint a tanító a szülők előtt sorolt. Körülbelül 150 évvel ezelőtt pedig Adolf Freiherr von Knigge az «Über den Umgang mit Menschen» című könyvében a következőképpen ír a tanító- és házitanítóról: «A tanításnál és a képzésnél egy jótétemény se lehet nagyobb. Aki egyszer hozzájárult ahhoz, hogy mi bölcsőbb, jobb és boldogabb emberek legyünk, az az egész éltünkön keresztül biztosan számíthat meleg hálánkra. Ha nem is teljesítették ők mindazt, amit mi most az érettebb éveinkben a kultúrában való továbbhaladásunkban egy tanítótól, házitanítótól követelnénk, úgy mégis legyünk elismeréssel azon kevés iránt is, amit tőlük kaptunk.

Egyáltalában azok, akik a becsületes és fontos nevelés mesteriségének szentelik életüket, megérdemlik a kitűnő tiszteletet. Embereket képezni nehéz munka – olyan munka, amelyet sohse lehet pénzzel megfizetni. A legutolsó falusi tanító, aki kötelességét pontosan teljesíti, az államnak leghasznosabb egyénei közé tartozik és miután az illetéke takarékosan van megszabva, mi lehet annál olcsóbb, hogy ezen embereknek az életet egynéhány megtiszteléssel édesebbé és az igát nekik elviselhetőbbé igyekezzünk tenni. Szégyenleni kellene magukat azoknak, akik gyermekeik nevelőjét cselédmódon kezelik. Gondolnák azok csak meg (ha már nem érzik, milyen kevésbé nemes már tmagában is ez a viselkedés), milyen hátrányos befolyással van ez a fiatalság képzésére. A hátam borzong, ha a házitanítót egymásik nemesi házban meghunyászkodva és hallgatagon látom ülni a nagyságos uraság asztalánál, ahol ő nem mer a beszélgetésbe belekeveredni, vagy akármilyen módon a társasággal magát egyenrangúvá tenni, különösen, ha a szülők, idegenek, vagy a szolgálószemélyzet a neki alárendelt gyermekeknek elsőbbségi rangot adnak olyan előtt, aki, ha a rangját teljesen betölti, mint a család legfontosabb jótévője, a legnagyobb tiszteletet érdemelné meg. – Bizonyos, hogy itt-ott ezen emberek között olyanok is vannak, akik a tanulószobán kívül olyan szomorú szerepet játszanak, hogy az ember nem állhat vejük jobb lábon, egyedül ez azonban nem mond ellent annak,

amit a tiszteletről mondtam, amivel az ember ezen hivatással szemben tartozik. Jaj a szülőknek, akik gyermekeiket olyan neveletlen zsoldosra bizzák.

Ha azonban egy nemes barátot találtál, aki a fiad nevelését a magáévá teszi, úgy nem elég, ha te vele szemben különösen barátságos, tiszteletteljes és hálás vagy; szabad választást kell neki hagynod, hogy a nevelési tervét ellenvetés nélkül keresztülvigye és azon pillanattól kezdve, amikor gyermekedet kezeire bízod, atyai jogaidnak legfontosabb részét reá is ruházod».¹

Manapság is az egész világ jó tanító után kiált. Még a kultúrának talán legmagasabb fokán álló angol nemzetnek a fia, H. G. Wells is írja, hogy: «nincsen elegendő számú jó tanerőnk». «Nem próbálunk jó tanerőkhöz jutni manapság; nem biztosítunk számunkra elfogadható életmódot; rákényszerítjük őket a nyomorúságos, nélkülöző életre; fizetésük silány; nem érdemelünk meg tulajdonképpen annyit sem, ahány jó tanítónk elvétele akad».²

Nálunk is írja ifj. Gonda Béla, hogy ma «még mindig az a felfogás járja, mintha a nemzet egyszerűbb fiainak e derék munkásai ma is a régi harangozó-tanítók szellemi színvonalán állnának s ennek megfelelőleg valósággal ínséges a fizetésük. Az «utolsó tanító» kifejezés pedig, mellyel elég gyakran találkozunk, maga is elárulja azt a kevésrebecsülést, melyben a tanítóságnak része van».³

Vermes Gyula szerint: «Kellő megvilágításban szemlélve a magyar kultúra úttörőinek oktató és népnevelő munkáját, igazán elszomorító a kép, melyet anyagi, de – bátran hozzátehetjük - erkölcsi helyzetük is elénk tár. Mellőzve ennek sok-sok kiadásban ismert részletes vázlatát, untig eleget mond az a sajnálatos körülmény, hogy nem egy helyen maga a nép is mily kevésbe veszi a lealázó helyzetben sínylődő iskolamestereket. Gyakran lehet hallani, hogy már a kissé jobbmódú paraszt is mennyire lesajnálja «a sok éhes tanítót». Sőt volt rá eset, hogy a közönséges vályogvető cigány is fitymálta őt: vele szemben még ebből is kitört a rátartó büszkeség. Annyira közismert dolog ez, hogy a nagyobb városokban nem is merik a tanítót az őt megillető becsületes néven szólítani, hanem «tanár» úrnak címezik, félvén attól, hogy «megsértik» azzal a névvel, mely a megalázó szegénységnek és nélkülözésnek lőn lassanként a szimbóluma. És köztudomású az is, hány vicclapnak lett sztereotip alakja az éhező, nyomorgó tanító. Hát szükséges-e ily beszédes jelenségek láttára még részletesebb kommentár? Mily arcpirító szégyene – nem a tanítóságnak, hanem a kultúrájával dicsekvő mai társada-

¹ I. m. 228-230. I.

² A civilizáció megmentése. Fordította Rác Béla. 112. 1.

³ Magyar Kultúra V. évf. 1. sz. 35. 1.

lomnak. Pedig úgy-e, diplomás embereknél a mindennapi megélhetés kérdése még nem is annyira a fődolog? Hisz épen azért törekedett, azért szerzett oklevelet, hogy az effajta gondoktól szabad legyen s – mert írva vagyon, hogy nemcsak kenyérral él az ember – módot lelhessen egyébre is, egy kis önművelésre, némi üdítő szórakozásra, társadalmi kötelezettségeinek és ami fő – hivatásának odaadó zavartalan betöltésére. Amikor a társadalomnak sokkal kisebb jelentőségű munkásai – igen helyesen – azt hangoztatják, hogy a mindennapi kenyér mellé még más is kell, valóban furcsa dolog kívánni, hogy épen csak a tanítóság lézengjen a legszűkebbre szabott viszonyok között és elégedjék meg néhány elismerő kézszoritással, vagy puszta Ígéretekkel.

De nem is itt van a nagyobb baj. A lealázó helyzetnek sokkal súlyosabb következménye a tekintély rovására esik, ami mérhetetlen veszteség, ha meggondoljuk, hogy a tanításnak alapja épen a tekintély, még az egyetemi katedrákon is, annál inkább az elemi iskolákban, az egyszerű nép előtt. Mi több, a falvakban épen a tanító képviseli elsősorban az úri osztályt, az intelligens elemet. Tekintélyének lejáratása e szempontból ítélve is, kiszámíthatatlan kárral jár. Könnyen vezethet arra, hogy a köznép az iskola és a tanulás iránt lassankint elveszti amúgy is gyenge lábon álló minden bizalmát. S aligha csalódnak azok, kik jórészt épen ebben keresik annak magyarázatát, hogy népiskoláinknak nincsen nagyobb kihatása gazdasági és kulturális életünkre, politikai és társadalmi viszonyainkra, egészségesebb közszellem kialakulására, a tömegek lelkületének megemésítésére, keresztény magyar fajunknak hön öhajtott crősebb érvényesülésére».¹

Azért nagyobb tekintély falun a zsidó vigéc, vagy szatócs, – mint ahogy azt Egan Lajos «A zsidókérdés Magyarországon» című könyvében írja, – mert az «elegánsan és vasalt nadrágban jár»,² ad a külső kultúrára és azzal imponál a népek.

A «Magyar Kultúra» IV. évf. 7. sz. 355. lapján, bk. cikkében pedig olvashatjuk, hogy «egy merkantilista nevű «társadalomtudós» - kivételesen nem üzletkötés céljából – megtelepedett egy oláh községben s ott a kulturális, szociális és gazdasági viszonyokat «tanulmányozta». Tanulmányait azután elmesélte a «Huszedik Század»-ban. Leszűrődött persze e tapasztalatokban az, amit előre is sejt az olvasó, t. i., hogy a falu zsidó szatócsa és pálinkamérője rendkívül szimpálikus jelenségek, ellenben a pap, meg a jegyző már kevésbé barátai a népek».

Írja tovább a fentebb idézett cikkében (1917-ben) Vermes

¹ Magyar Kultúra V. évf. 6. sz. A néptanítók a vagyoni helyzete. 262 – 265. i.

² 149. 1.

Gyula, hogy «be kell látnia mindenkinek, aki előtt szent a mi iskoláinknak ügye, hogy a helyzet e téren tarthatatlan». «A mai korban, amikor a józan szociális érzés lesz mindinkább vezérlő csillagunk, amikor a legegyszerűbb munkást is emelni iparkodunk, a tanítósgot az eddiginél sokkal nagyobb méltánylásban és gyámolításban kell részesítenünk. Ne a szánakozás morzsájával akarjuk őt kielégíteni, mikor becsületes és terhes munkájával méltán kiérdemelte a tisztességes kenyeret, melyet jogos önérzettel követelhet magának. Ne utaljuk mellékfoglalkozásra, hiszen ebből úgy is ki kell vennie a részét annak, aki a népet ismerni akarja, hanem intézményesen oldjuk meg tűrhetetlen helyzetét, mert senki sem várhatja tőle, hogy szívvel-lélekkel magasztos hivatásának éljen, amíg minden testi és lelki energiáját lenyűgözik a megélhetésnek fojtogató sötét gondjai. A nagy háború véres tanulságai is sürgetve követelik, hogy a nemzet napszámosa, kire. a jövőben oly sokszorosan fokozottabb munka vár, ne lehessen szűkös viszonyai miatt továbbra is nélkülözéseknek, lesajnálásnak, lekicsinylésnek kitéve». «Mostoha helyzetüket nem nézhetjük részvétlenül, ha iskoláinkat megtartani és azokat kellő nivóra emelni akarjuk. Sőt! Mennél inkább érezzük a szoros összefüggést iskoláink és tanítóink sorsa között, mennél inkább tudjuk mérlegelni az utóbbiaknak nemzedékre kiható alapvető munkáját, annál inkább kell mindent elkövetnünk, hogy az erők legjobbjai állhassanak a hitvallásos és nemzeti nevelés nagyfontosságú szolgálatába».

«Itt segíteni kell. Még pedig a mai állapotok között is haladéktalanul, őszintén. A tanítósg elég sokáig játszott a nagylelkű hitelező szerepét, holott kitartó agitá ci ójával mindeddig alig sikerült többet elérnie, minthogy ügye nem kerülhet már le többé a napi-rendről.»

Sokan úgy gondolnák, hogy a tanító mellékkeresettel igyekezék a helyzetén javítani, pedig a jó tanító a fizetésén kívül nem kereshet még pénzt, a jó tanítónak nem maradhat arra ideje, mert, mint ahogy a szociológus Majláth József gróf is írja: «Minden igaz tanító tulajdonképpen két ember. Egyik az iskolában, a másik az iskolán kívül végzi dolgát». – «Az igazi népnevelő nemcsak a gyermeké, hanem a gyermekek szüleié is, az egész falué. Hogy egész munkát végezhesen, tovább kell a vesződséget folytatnia az iskolán kívül is. Nagyon sok tanítót ismerünk, aki szívesen és büszkén nevezi magát «néptanító»-nak s öntudattal igényli e nevet, melyre becsülettel rászolgál. Kezét nem veszi le a gyermekeiről, mikor azok az iskola padját elhagyják, hanem tovább neveli őket az ifjúsági körben, gazdasági egyletekben, melyeket ő létesít, ő vezet s melyekbe egész lelkét, szívét, tudását viszi. A falusi jólét emelésére irányuló minden intéz-

mény benne buzgó agitátort, támogatót talál. Szervez, oktat, felolvas és könyvel; irtatlan földeken teremt virágzó háziipart, hitel- és fogyasztási szövetkezetet; szorgalmasan gyűjti népének a szellemi és anyagi kincseket; világító szövétnekként ápolja a vallásos és hazafias érzést, terjeszti a tudást, műveltséget, gazdasági és jogi ismereteket, miközben nélkülözhetetlen – és ami a fő, nélkülözhetetlen tanácsadója lesz az egész községnek. Mennyi tapintatra van szüksége, hogy népszerűségét el ne játssza? Mennyi türelemre, míg a maradiság és bizalmatlanság záraival csukott szíveket megnyithatja? S e sokoldalú tevékenység mennyi munkát, önképzést kíván meg tőle? Mennyi érdemet szerez neki? Ki tudná ezt idő és pénzértékben kifejezni?»

Köztudomású, hogy e felbecsülhetetlen kultúrmunkát a mi tiszteletreméltó tanítóink vajmi gyakran díjtalanul végzik. Érdemeiket a legtöbbször csak az a kisbíró hirdeti, ki ott dobol bent a szívek rejtekében. Méltán írja Pap Ida bizonyos rezignációval: «Bennünket nem igen szoktatott hozzá az élet a dicsőséghez és elismeréshez, de megtanultuk becsülni a legszebb jutalmat, a tiszta, nyugodt lelkiismeretet».

«Sajnos, ez azonban a megélhetésre még nem elég. A tanító ma már egészen más, mint volt évtizedek előtt. A mai kor hasonlíthatatlanul többet követeli meg tőle. Épen azért sohasem volt oly igaz, mint ma, hogy az egyháznak és hazának «becsületbeli tartozásai» vannak a tanítósággal szemben. Ma, amikor olyan sokan híznak kövérré a haza édes emlőin, ne kívánja senki, hogy a tanítók a jövőben is az idealizmus és hazaszeretet vértanúi legyenek. Amikor a társadalom minden munkása elő mer állni azzal, hogy mennyit ér az ő fáradozása a köznek s meri követelni a munkájának megfelelő anyagi jutalmat, ne legyünk méltánytalanok ép azokkal szemben, akiknek kezében van az új nemzedék sorsa, a szebb jövő reménye. Ne utaljuk őt mellékkeresetre, mert a tanítói foglalkozás egész embert kíván. Nagy igazságot ír Pap Irén: «Ha fontos az, hogy gazdasági erőnket gyarapítsuk, úgy mérhetetlenül fontosabb, hogy jobb generációt neveljünk – különösen most. Sok esetben, mialatt a tanító mellékjövedelem után jár, az egyház és a haza – takarékoskodva anyagiakban – mérhetetlen értékei veszít szellemiekben». Ezért joggal mondja Hölszky Károly: «Aki napi négy órán át tanít (pedig minden falusi tanítónak több az órája), azt tisztességes megélhetésének biztosítására még más munkára is utalni csak azért, mert ilyenre fizikailag ideje jut, semmiféleképen sem lenne méltányos».¹

*

¹ Vermes Gyula: A magyar kultúra úttörői. M. K. Y. évf. 3. sz. 132., 133. 1.

A négy órasi tanítási idő a tanító- és tanulóknak éppen megfelelő. Schuschny Henrik dr. írja: «Viszont én ki merem mondani, hogy a tanár fáradtsága a tanulókra is hat, az ő dolgukat is megnehezíti. Azért én sohasem adnék egy tanárnak egy napra öt órát, meri az intenzív tanítást egyhuzamban a legerősebb fizikum és a legnagyobb gyakorlottság sem bírhatja sokáig. A napi három órasi tanítás elég egy embernek s a heti tizennyolcórasi maximumot korántsem csak a tanárnak adott kedvezménynek, hanem az iskola és a tanítás érdekeinek tekintem».¹

Négy órasi tanítási idő mellett is még intenzíven, passzióval lehet dolgozni. Érdekesítően, teljes tudással lehet előadni, szinte bele lehet önteni az anyagot a tanulóba, nevelve lehet oktatni. Sokkal több óra mellett szinte egy egész nap áll a tanító meg a hallgatók előtt, már unottan kezdődik az előadás, a tanító nem tud annyit beszélni, érdekesen előadni, elkezd hát feleltetni. Fölmondhatja a leckét hús tanulóval hússzor egymásután ugyanazt. Néha a tanító a feleltetés közben tesz egynéhány megjegyzést, ki akarja vele egészíteni az előadást, de az már a pusztában elveszett hang, mert a tanulócsereg nem figyel arra, mindenki azt gondolja, hogy rá is kerülhet a sor, tanulja a leckét vagy előre olvas. Figyelmetlenné, siettetővé, felületessé és idegessé teszi ezen módszer a hallgatócságot.

Az 1908-10-es években nagyon sokat írtak Ausztriában afelől, hogy kell-e a gyermeknek leckét feladni, kell-e a gyermeket vizsgáztatni, hogyan kell neki előadni és hogyan lehet a legjobb eredményeket elérni. A bécsi újságok a legjobb pedagógusok nyilatkozatait hozták, amely nyilatkozatok abban egyeztek meg, hogy az elemi iskola két első évében tulajdonképpen sohasem kell leckét feladni és sohasem kell vizsgáztatni. A tanító érdekesen, alaposan adjon elő és a hallgatóit az iskolában tanítsa meg az anyagra. A későbbi években se terheljék túl a gyermekeket. Zelenyák János dr. írja, hogy «az iskolai túlterhelés kérdését nem feszegetjük, hiszen e tekintetben igen sok függ az oktatás céltudatos vezetésétől, nemkülönböztve attól, vájjon a tanító ért-e ahhoz, hogy a tananyagot a legrövidebb úton a gyermeki szellemmel közvetítse, abba belecsepegtesse. Ezt a képességet egyszerűen «tanítási talentumnak» nevezzük. Akinél ez meg van, az fejtegetéseit a kevésbé megáldottak fölfogásához fogja mérni és játszva szép eredményt produkál. Aki csak a tanuló individualitásával számol, az egyes magasröptűekkel el fog dicsekedni, de önmagát és a többieket nem elégítheti ki, neuraszténikussá teszi. Az iskola föladata nem az, hogy egyes szellemóriásokat produkáljon, hanem, hogy a normális szellemet az elérhető műveltségi magaslatra emelje.»²

¹ Iskola és egészség. 86. 1.

² I. m. 273., 274. 1.

Az iskola ne legyen a drill, a magolás, a szajkózás helye; az iskola ne terhelje túl a gyermek emlékezőtehetségét, ne az ismeretek felhalmozására, feltarisznyálására fordítsa a súlyt; hanem nevelve oktasson. Frau dr. Emanuele L. M. Meyer írja, hogy «az iskola a gyermekkel a szellemi tudásnak azon szükségbeli mértékét közvetítse, amire neki a mindennapi életben okvetlenül szüksége van. Ezzel azonban az iskola feladatait nem merítettük ki, az iskola ne legyen kevésbé nevelő hely, mint a szülői ház.»¹

Igen ám, de a legtöbb ember és manapság még a legtöbb tanító sem tudja, hogy mi az a nevelés, hogyan kell nevelni és mi a nevelés eszménye, végcélja. Ezekről Gockler Lajos igen szépen ír; «A jellemnevelés módja és eszközei» című könyvét tényleg minden családnak, tanítónak és a magukat továbbképzőknek meg kellene venni.

Ketchensteiner, a híres bajor pedagógus a «Begriff der staatsbürgerlichen Erziehung» című művében azt mondja, hogy: «Nevelni annyit tesz, mint kultúrértékeket, azaz vallásos, tudományos, művészi, erkölcsi, állampolgári ideálokat fejleszteni és ezeket a jövő nemzedék életelveinek mozgató rugóivá tenni.»² Mi pedig röviden úgy fejeznők ki magunkat, hogy nevelni annyit tesz, mint az egyén és társadalom belső, külső és anyagi kultúrértékeit összhangban és párhuzamosan fejleszteni és ezeket a jövő nemzedék életelveinek mozgató rugóivá tenni.

A nevelés kérdéseibe igen szépen belemélyedt Guyan francia filozófus: «A nevelésnek, amelynek célja az egyén és a faj tökéletesítése, szinte korlátlan hatalmat és befolyást tulajdonít.»³ A «Revue Pédagogique» 1921. szept. sz. Dugás L. cikke nyomán írja tovább a «Néptanítók Lapja»: «Minden nevelés szoktatás, maga a szoktatás pedig a nevelhetés fundamentuma». «A szokást tehát Rousseauval ellentétben jelentékeny nevelési tényezőnek veszi és bizonyos cselekvések és érzelmek kiinduló központjának tekinti. A gyermek kellő ítélőképesség híján a szokásra támaszkodik és aszerint cselekszik. Szokásai, mint a primitív emberéi, szinte vallásos formát öltenek. Hisz maga az élet sem egyéb, mint alkalmazkodási képesség, hozzá szokás, mely azáltal, hogy a múltban bevált, a jövőnek is garanciául szolgál. Másként önmagában véve is rendhez, fegyelemhez vezérel. Minden illendő nagyrészt szokásszerű is; ily értelemben a szokás, mint nevelési irányzó immanens (lex insita) törvényként működik». «A szokásból indul ki az akarat is. Az akarat dominálja pedig az erkölcsi világot. Azért jóval magasabbrendű a nevelés, mint az oktatás, amely csak irányít.» «A nevelés eszménye a normális, szociális embertípus.» «A nevelés végcélja Guyan rendszerében a kultúra, melyet a franciák

¹ I. m. 25. I.

² Id. Miklósv István, Nemzetnevelés. 33. 1.

³ Néptanítók Lapja 42-44. sz. 23. 1.

inkább humanitásnak szeretnek nevezni.» «A nevelés utolsó szava nem rutin, hanem meg nem szűnő haladás. Oly elméket képez, akik újabb és újabb körülményekhez, társadalmi formákhoz tudnak alkalmazkodni. Célja nem automata, hanem emberek formálása.»¹

Nálunk Schuschny Henrik dr. írja, hogy «a gyermek helyes testi és szellemi nevelésének problémája nemcsak hatásában fölötté fontos, de igen nehezen megoldható föladat is. Azért nehéz, mert a szülők legtöbbször abban a hitben él, hogy ért a neveléshez, holott gyakran még a legműveltebbjeinek is fogyatékos úgy a higiénikus, mint a pedagógiai ismerete s annak bővítését teljes jóhiszeműséggel mellőzik. S mintha csak azt hinnék, hogy ezek az ismeretek az élet során maguktól adódnak: a gyermekeiket sem tanítatják rá.

A mostani szülők nagy része pl. sokkal nagyobb gondot fordít arra, hogy iskolából kikerült leányaik irodalmi s művészettörténeti tudásban gyarapodjanak; a kevésbé tehetősök beérik azzal, hogy leányuk szerény francia és angol nyelvismeretre tegyen szert – nem is említjük a zongorázást, hisz ez oly természetes -, de ugyan hány családnak van gondja rá, hogy a serdülő egészségtant, vagy pedagógiát is tanuljon!

Az iskola újabban – igen helyesen – föladatai közé vette nemcsak az ifjúság egészségének gondozását, hanem azt is, hogy az ifjúság megtanulja az egészségtan elemeit is. A pedagógusok közt volt ennek az iránynak eleintén ellenzője is. Azt hangoztatták, hogy az ifjúságnak egészségre való nevelése nem az iskola, hanem a család föladata. Az orvosok nemes törekvése jó darabig sikertelenül küzdött e felfogással, míg végre az új korszellem győzött s az egészségtan helyet kapott az iskola szervezetében. Ez az új korszellem nyilvánul abban is, hogy fővárosunk majdnem minden elemi iskolájának tantestülete az iskolaorvosi intézmény létesítését sürgeti.

Megszületett a modern iskolaegészségtan, mely arról szól: milyennek kell az egészséges iskolának lennie. Ennek a tudománynak igazságait meg kell tanulnia és értenie minden jó pedagógusnak; de ismernie kellene minden szülőnek is, ki iskolás gyermekeinek egészségét és jövőjét szívén viseli.

Nemcsak az egyesek érdeke ez, hanem a nemzeté, amely csak akkor lehet gazdaggá és erejében hatalmas, ha egyszersmind egészséges is.»²

Amint láttuk, mi a testgyakorláson kívül az egészség szolgáltatába állítottuk még az öltözködést, a lakást, a modort és az evés technikáját is. Ha bele tudtuk vinni az iskolába a testgyakorlást és

¹ 23., 24. l.

² Iskola és egészség.

az egészségtant, ez utóbbit, hogy az ifjúság megtanulja az egészségtan elemeit is; úgy miért ne vigyük bele az iskolába az egész külső kultúra tanítását, különösen mikor láttuk, hogy a szülők még a legfontosabbhoz, a higiénia elemeihez sem értenek. A külső kultúra tanítása, illetve az arra való nevelés a tanítókat semmiesetre sem terhelné meg, hanem éppen úgy a tanítók, mint a tanulók részére inkább változatos-ságot jelentene. Az egészségtan és a tornaórán kívül, mint külön tantárgyat (diszciplínát) legalább hetenként még egy órát kellene felvenni, a többi külső kultúra tanítására. Azonkívül naponta az előadás megkezdése előtt, az előadás közben, felfrissítés céljából és az elpadás után tervszerűen mindig kellene egy kis külső kultúrát tanítani. Milyen szépen ki lehetne használni azokat az unalmas órákat, amelyekről Kiss József tápiógyörkei áll. tanító is említést tesz, hogy a tanító «sokszor azt sem tudta, hogy mit csináljon a hosszú idővel.»¹ Ezen rövid kis előadások nagyon lekötik és ébren tartják a figyelmet. Különösen, ha szemléltetően adjuk őket elő. Például a mosakodás megmutatásához az iskolának legyen egy a kicsiny gyermekeknek megfelelő alacsony mosdója és a tanító egy ügyes tanulóval azon mutathassa be a mosakodást, a fogmosást és oktassa a gyermekeket, hogy odahaza is úgy kell majd tisztálkodniuk, hogy mutassák meg az idősebb testvéreiknek is, hogy hogyan kell mosakodni és a szüleiket kérjék meg, hogy nekik is olyan alacsony, praktikus mosdóállványt csináltassanak. Mert manapság még általában elég rosszul mosakodunk. «Hát még a munkás, a paraszt. Kitűnően írja ezt le Farkas Zsigmond: «. . . egész tisztálkodásuk jóformán abból áll, hogy reggel talán vesznek egy-két pofa vizet – mill pardon! (amikor még ez is el nem marad, kivált, ha hideg van télen) a markára köp belőle s csak úgy ruhástól, ahogy felöltözve van, egy kicsit összemajszolja az ábrázatjának legelejét – oszt kvitt. . .»²

A tanítónak az ebben a könyvben összefoglalt külső kultúrát nemcsak, hogy végig kell nevelnie, a gyermekeket rászoktatnia, hanem annak a végrehajtását ellenőriznie is kell. A tanító anélkül, hogy akadémikuskodó, gyámkodó, mindig csak a hibákat kifogásoló és a szépet, a jót és az igazat észre nem vevő morózus ember lenne; ügyes szemmel mindent vegyen észre, szeretettel, odaadással neveljen és a külső kultúra terén addig, amíg az a családokban meg nem gyökeredzik, vegye át a szülői ház szerepét. Az előadás megkezdése előtt a tanulóereget állítsa fel egy sorba a tanteremben, vagy szép idő esetén az udvaron és nézze végig a gyermekeket. Egy ügyes tanító, egy jó nevelő biztosan azonnal észre fogja venni, hogy melyik tanulóknak piszkos a lába, melyiknek rossz a cipője, ki nem vált harisnyát,

¹ Néptanítók Lapja 42-44. sz. 12. 1.

² Id. dr. Bucsányi: Természetes élet és gyógy mód. 89. 1.

ki fürdik, ki hogyan öltözködik stb. stb. Ilymódon a közvélemény, illetőleg a tanulótársak helyeslése vagy korholása, igen fontos nevelő eszközzé válik. Ezen reggeli kis vizsgáról a tanítónak egy kis előjegyzést kellene vezetnie, amely előjegyzés alapján, alkalomadtán a szülőket is értesítene, nekik útbaigazításokat adna, észrevétlenül őket is nevelné.

Gockler Lajos a már többször idézett könyvében a többek közt a következőket is írja a közvéleményről: «Mondhatni: a bölcsőtől a sírjáig kíséri az embert a többé-kevésbé homályos érzés vagy tudat, hogy tetteink nem kerülhetik el mások helyeslését vagy korholását és ösztönszerűleg alkalmazkodunk hozzá». «Angolországban igen nagy súlyt vetnek a jó iskolai közszellemre, mert jól tudják, hogy a tanulók túlnyomó többsége azt teszi, amit a közvélemény tőle követel és kerüli azt, amit az iskolai közvélemény tilt.» És még később, a serdülő korban, sokszor a társak véleményének nagyobb a súlya, mint a szülők, tanítók és nevelők jóakaró szavának együttvéve.» «Igaza van Tóth Tihamérnak: «A tiszta férfiúság» című művében, amikor így kiált fel: «Szégyene korunknak, hogy a 'méregárúsítást' törvényben tiltja ugyan, de ugyanakkor egyetlen szava sincs a testi méregnél százszorta pusztítóbb erkölcstelen iratok, füzetek, képek nyilvános árusítása ellen». És hozzátehetjük: Szégyene társadalmunknak az, hogy egyetlen szava sincs a serdülők és az ifjak nyilvános és titkos erkölcsi megrontására törekvő társak és az általuk képviselt gyilkoló közvélemény ellen».¹

Az eddig elmondottakból nagyjában már tudjuk mi az a nevelés, az oktatás és a nevelőoktatás. Már tudjuk, hogy a harmonikus hármas kultúrértékek közül a belső kultúrával fejlesztjük a jót, a jellemet; a külső kultúrával a szépet, az egészséget; az anyagi kultúrával az igazat, a tudást, a javakat: és mind a hárommal együtt a lelki, a testi és az anyagi fejlődést. Természetesen, aki mindezen tulajdonságokra nevelve akar oktatni, aki tekintélyt is akar élvezni, annak elsősorban magának kell teljesen kultúremlernek lenni, neki kell elsőrangú kiképzésben részesülni. Ehhez pedig az egész tanítóképzést kell átformálni.

*

Franciaország az 1871. évi katasztrófa után nem a hadseregét szaporította és nem annak a kiépítésével foglalkozott, hanem a népiskoláinak számát kezdte szaporítani és az iskolában történő állampolgári nevelést kezdte bevezetni. «A civilizáció megmentése» című könyvében H. G. Wells pedig mondja, hogy: «A zavaros és bizony-

¹ I. m. 39., 40. I.

talán idők termelik a legtöbb merész gondolatot és kezdeményezést vallásig társadalmi, politikai és nevelési téren».¹

Epen ezért ne az 1777-ben, Mária Terézia idejében kelt első Ratio Educationis, – a francia forradalom után 1806-ban kelt második Ratio Educationis – és Eötvös József és Trefort Ágoston népoktatási törvényeinek a foltozgatásaival, bővítgetéseivel és hosszantartó vitás rendeztetésekkel próbáljuk az ügyet megoldani, mert itt csak az egész iskolaügy alapos, kimerítő és gyors megfej éléséről, a központi vezetőség, vagyis a kultuszminisztérium helyes kiépítéséről és évtizedekre előre szóló kultúrpolitikai terv elkészítéséről lehet csak szó.

Az előbb említett régi törvények közül, a jó alapoknak a meghagyása mellett történő felépítményeknél, a mi nézőpontunkból a legnagyobb szerepet a tanító, az egészen új típusú, jól fizetett, jól nevelt és képzett, jó kultúr tanító játsza. Azután jöhet csak az iskolák felszerelése és az iskolák építése.

Miután az anyagi helyzetből kiindulva nagyjában lefestettük a tanító helyzetét, leírtuk, hogy hogyan és mit kellene még nevelve oktatnia, térjünk rá most arra, hogy hogyan lehetne a kérdést úgy megoldani, hogy jól fizetett, jól nevelt és képzett, megfelelő számú tanító álljon rendelkezésünkre, akik a különböző továbbképzőtanfolyamokon és az iskolán kívül is tovább neveljék a népet.

A jó fizetés szegény, szerencsétlen hazánk megnyomorítása következtében a jó jövedelemben kell, hogy nyilvánuljon. Ha készpénzfizetést nem tudunk a tanítónak adni, úgy adjunk neki a földbirtokreform kapcsán földet, és pedígen a község közelében, akár csere, akár kisajátítás útján. A tanító azután az ő néhány hold földcskéjén mintagazdaságot vezethet be, az elméletben tanult ismereteit gyakorlatilag gyarapíthatja és a többtermelés terén jó példával járhat elől a gazdatársadalommal szemben. A többtermelés és a gyakorlati tudás már mindjárt tekintélyt is kölcsönöz neki, a falu népe a tanítóban már a mintaképül szolgáló intelligens gazdát is látja. Azon nézet, melyet Vadász Zoltán és még sokan vallanak, hogy ugyanis az a tanító, aki gazdálkodik, elhanyagolná az iskolai kötelességét, az a múltban es a jelenben sem állhatja meg a helyét. Sőt a tanító a jobb, illetve; a jó jövedelme mellett többet költhet ruhára, az otthonának szépítésére, az ételmezésre és a szellemi táplálékot nyújtó könyvekre is.; Mindezekkel jobban szolgálja az egészségét, jobban fejleszti a külső kultúráját s nagyobb hasznára van a népnek. Az államnak gondoskodnia kell, hogy a felekezeti tanítóknak azon része, akiknek még a

¹ 76. l.

földje nincs meg, azok is minél előbb hozzá juthassanak. Amint az ambíciót növelendő, az állami tanítóságot besorozzák a vele egyforma képzettségű állami tisztviselők státuszába, amivel elérhetik a VII. és a VI. fizetési osztályt; épen úgy kell a birtok kiutalásnál is az önálló tanítókat, valamint a nagyobb községekben levő igazgató-tanítót valamivel nagyobb földdel dotálni. Azon tanítókat, akiknek földjük jelenleg nincsen, az első beruházás alkalmával az államnak támogatnia kell.

Jól nevelt és képzett kultúratanítókat, csak elsőrangú képezdei tanárok vezetése mellett, elsőrangúan felszerelt tanítókepezdek útján nyerhetünk. Ezen a téren az első és a legfontosabb teendőnk tehát a tanítókepezdeknek kiépítése és elsőrangú kultúrhellyé való felemelése. A felekezeti kepezdeket, ha nem is államosítjuk, hatalmasan állami felügyelet alá kell helyeznünk. Az állam szorítsa rá a felekezeteiket, ahol szükséges, segítse őket, küldjön ki műépítőket és szüneteljen inkább minden más kultúrmunka, minden más építkezés, de elsősorban tegyük a tanítókepezdek et elsőrangú nevelőhellyé. Adjunk a meglévő épületeknek egy kis művészi formát, esetleg nagyobbítsuk meg, építsünk belé szép fürdőt és szereljük fel a kultúra, tan- és szemléltető eszközökkel nagyon – de nagyon szépen.

És addig is, amíg ezen tanítókepezdek átformálódnak, állítsunk fel egy iskolát, ahol a tanítókepezdek, a teológiák és a közigazgatási (jegyzői) tanfolyamok tanárai, vagy legalább egy-egy tanára, nagy látókörű férfiúvá, weltmanná, dzsentlmenne neveltessék. Erős akarattal, a szoktatás, társítás és a belátás hármasságával, intelligens férfiúnál a felnőttkorban is még alapos jó eredményeket lehet a nevelés terén elérni. Sőt még az önnevelés tere is nagyon fejleszhető. Nálunk ilyen iskolát Esztergomban, Vácson vagy esetleg Budapesten lehetne felállítani. Eleinte talán csak egy egyéves kurzus lenne a már kész tanítókepezdei tanárok, teológiai tanárok és a közigazgatási tanfolyam tanárai számára. Később ezen kurzust tanítókepezdei tanárképző iskolává fejlesztenék, ahol az első négy évben a tanítókepezdei tanárjelöltek, az ötödik évben pedig ezekkel együtt a teológiák és a közigazgatási tanfolyamok tanárai nyernének a működésüket megelőzőleg kiképzést. Ha az egész tanítókepezdei tanárképzőiskola talán a pénzszüke miatt nem is, de az ötödik évfolyam okvetlenül az Oxford-Cambridge-i collegek mintájára építtessék ki. Az egész iskola pedig okvetlenül internátussal egybekötött legyen. A katonaiskolák egy-egy tanárát is ide kellene vezényelni. A középiskolai tanárokat – a szegénységünk és a helyszüke következtében – ezen tanfolyamokba már el nem küldjük, mert azoknak, ha az elemi iskolákban jók voltak a tanítók, a külső kultúrával már tulajdon-

képen kevesebb dolguk lesz. Mi a külső kultúrának az iskolában való tanítását egyelőre csak az olyan tanárok részére célozzuk, akik tanítókat, vezetőket képeznek ki.

Amint már említettük, ezen képezdei tanárokat képző iskola öt évig tartana. A négy első év, mint az egyetemen, a tanulmányok befejezésére volna szánva, természetesen állandó nagy súllyal a külső kultúrára, az ötödik év pedig a papi, jegyzői és katonai kurzussal egyesülne. A kurzusok azután már majdnem kizárólag a külső kultúrával foglalkoznának. Úgy az elsajátítás, mint az értékesítés, valamint a nevelőoktatás módjával Ezen ötödik évben, illetve kurzusban, a hallgatók nemcsak higiénikus emberekké, de majdnem kis orvosokká neveltessenek, ne csak sportoljanak, de legyenek tornatanárok, ne csak öltözködni tanuljanak, hanem legyen elsőrangú ruhájuk és tanulják tanítani a jó modort és az evés technikáját; azonkívül tanulják az állampolgárrá való nevelés alapfogalmait s tanuljanak közgazdaságtant és mezőgazdaságot is. A kurzus tartama alatt a hallgatók sok idevágó eredeti munkát, sok jó szociológiát kapjanak olvasni. A könyvtáruk mintaképe legyen a könyvtáraknak. Kapjanak a nemzeti érzést fejlesztő és csak jó könyveket magába ölelő katalógust. A legjobb könyveknek (The best Books) katalógusát. Kapják meg azon könyvek címeit, amelyeket a gyermekek haszonnal és örömmel olvasnak majd, hogy a gyermekek, illetve a szülők ne a könyvkereskedők ajánlatainak üljenek fel. Ezeken kívül kapják még meg az érdeemes üzletembereknek, kereskedőknek, iparosoknak és a gyárosoknak a címeit, hogy majdan azokat terjesszék, hogy tanítványaik és azok révén a nemzet derék, becsületes emberektől vásároljon. Ebben a tanítóképezdei tanárképző iskolában és annak az ötödik évfolyamában azután a külső kultúra tanításán kívül lesz még majd idő, a hallgatókkal az Országos Pedagógiai Könyvtár és Tanszermúzeumot, a múzeumokat, a képzőművészeteket, a színművészetet, a zenét, a film hasznos és káros voltát alaposan megismertetni, valamint az anya- és csecsemő védelemről, az alkohol elleni küzdelemről, az egykekérdésről, a patronázsügyről és a népakadémiák mibenlétéről alapos ismereteket nyújtani, hogy majdan a rájuk bízott hallgatókat az iskolán kívüli népművelés eszközeiről és módjairól és az Iskolánkívüli Népművelés Országos Bizottságának működéséről, nevelve oktathassák.

A tanítóképezdek 1921-ben négy évfolyamról hat évfolyamra emeltettek. így a nyolc középiskolán felépülő akadémiai jellegtől, tulajdonképpen már alig választja el őket valami. A tanító eddig a pap és a jegyző mögé volt sorolva s most – dacára, hogy azóta a tanítóképezdéket öt évfolyamra szállítottak – melléjük került. Azon tanító, aki ezen hat évfolyamot elvégzi, a polgári iskolai tanárképző

főiskolán történő egy évi rátanulással, polgári iskolai tanár is lehet. Ha az összes tanítóképző intézeteket, a vallásfelekezetieket is internátusokká alakítjuk át és ezen tanítóképzőintézetekben már az új típusú, főntebb leírt, kultúr tanítóképezdei tanárok fognak tanítani, úgy majd jól nevelt és jól képzett tanítók fognak rendelkezésünkre állni.

Megfelelő számú jó tanítót különösen akkor fogunk nyerni, ha a tanítóképzőintézeteket úgy szervezzük át, hogy a végzett tanító még két évi rátanulással az egyetemet is végezhesse. Ez nagyban elősegítené a továbbképzést, illetve az önképzést és a tanítói pályára való menést. Annál inkább kecssegtessük a magyarságot, mert azelőtt a Nagymagyarországban főleg a tótok, a délvidéki svábok, szerbek és az oláhok mentek leginkább tanítónak. A férfitanítóképzők jelenleg még elég néptelenek. Mindenki gazdasági pályára akar menni. A vidéken sok helyütt a kántor teendőit is már tanítónők végzik. 1921-ben több száz iskolában, tanerő híján, nem volt oktatás. Még a menekült tanerők felhasználásával is nagy a hiány. Gerencsér István a nemzetgyűlésen (1921-ben) «rámutatott arra, hogy azelőtt 3500 állami iskolánk volt s, a trianoni béke folytán alig 900 iskolánk maradt. Kétezernél több állami iskolát elvesztettünk. Népiskoláink el vannak hanyagolva s annyira zsúfoltak, hogy 100-120 gyermek jut egy-egy tanítóra. Sok az egytanítós osztatlan iskola. A francia törvény az ilyen iskolát nem tűri meg. Budapesten is több mint 50.000 iskolázatlan gyermek¹ van s az Alföld egyik-másik tanyáján negyvenötven iskolaköteles gyermek van s nincs iskola. Az Alföldön és a Dunántúl az írni-olvasni nem tudók száma igen nagy: 39 százalék s a legtöbb analfabéta ott található, ahol a nagybirtok dominál. Végezetül megemlítette, hogy Franciaországban az iskolai év befejezése, az iskolai vizsgálat ünnepiesen megy végbe az egész országban. Az egész ország ünnepet ül s munkaszünet van, mint vasárnap. Ezt a szokást szeretné meghonosítani Magyarországon is». És mi is bevezetendőnek tartjuk ezt a szokást, mert alkalmas arra, hogy közelebb hozza az iskolát a néphez s hogy a nép megszeresse a maga iskoláját, azonban a vizsga csak vizsgáztatás nélküli díszvizsga legyen, ahol a gyermekek előre tudják, hogy mit fognak előadni, mint ahogyan az a katonaságnál történik. Azóta már rendelet jött ki arra, hogy a tanító nem taníthat többet egy osztályban, mint ötvenöt gyerme-

¹ Azóta már megszervezték az Iskolaköteles Gyermekek Nyilvántartó Irodáját (a Szvetenay-utcai leányiskolában rendezték be), azonban inkább megfelelő ruházattal (cipővel) kellene őket ellátni. Ez az államnak elsőrangú kötelessége volna. Az elhagyott és züllött gyermekek száma azonnal le fogna csappanni és a részükre kisebb intézetet kellene fenntartani.

két. Az angol H. G. Wells pláne 15-20 gyermek mellé javasol egy jó tanítót.

Megfelelő számú jó tanítót kell nekünk képeznünk még külön a tanyai iskolák részére. Propaganda útján kell a tanya vidékéről származó ifjakat a tanítói pályára megnyernünk és talán, amint az 1921. évi kecskeméti tanyai kongresszuson Magyar Kázmér nemzetgyűlési képviselő mondta: «A tanyai tanítókat a földművesiskolákkal kapcsolatos külön tanítóképzésekben oktassák ki. Javasolja továbbá, hogy minden tizenhat négyzetkilométernyi területre akként állítsanak fel egy iskolát, hogy egy-egy tanítóra legfeljebb hatvan gyermek jusson. Szervezzenek külön tanyai tanfelügyelőségeket és vándor hitoktatókat». Pékár Gyula akkori kultuszminiszteri államtitkár pedig mondta, hogy: «Az egész Magyarország jövője ide lévén tömörítve a tanyai rendszerre, kívánatos, hogy vagy a vándor-tanítórendszer legyen nagyobb létszámban kiépítve, vagy pedig a «nem az iskola utazik a diákhoz, hanem fordítva, a diák az iskolához». Az alföldi tanyák központjain internátusokat állítsanak fel. Ezekben neveljék a tanyai ifjúságot, úgy hogy a népfőiskolák útján alkalma legyen annak az intellektualitásnak az elérésére, melyben az extenzív gazdálkodástól fokozatosan áttér az intenzív gazdálkodásra. Itt kapcsolódik be a tanyai rendszer oktatásügyébe a népfőiskolák és a szabadoktatási tanfolyamok¹ programja. Népfőiskolák működnek már Szegeden, Esztergomban és Dorogon. Előkészületben vannak szabadoktatási tanfolyamok Jászberényben, Jászárokszálláson, Nagykőrösön, Taton, Nyergesújfalun és Süttön.² Ezeket terjesszék ki fokozatosan a tanyarendszerre is úgy, hogy a tanítás ősztől tavaszig, október 15-től április 15-ig vegye igénybe az ifjakat akkor, mikor a tanyai munkát úgyis megakasztja az időjárás.» A tanyai iskolák létesítésének, illetve az iskolába való járásnak, amint tudjuk, a fő akadálya az utak hiánya. Ezen és a termények szállíthatásának a lehetőségén segítendő, minél előbb jó utakat és a vasutak villamosításával kapcsolatban, a munkanélküli kubikos s egyéb munkanélküliek felhasználása mellett villamos vasutakat kellene építeni, illetve azokkal a tanyai vidékeket behálózni vagy átszelni. Ilyenformán, mint az amerikai farmok, össze lennének kapcsolva a világgal és megkezdődnék azon a vidéken is a gyenge civilizáció után a kultúra. Egyidejűleg a tanyákat tanyaközségekké egyesíteni- s ezzel a tanyai lakókat szervesen összekapcsolni kellene. Akárhogyan álljon is

¹ Az aláhúzás tőlünk van.

² A kis Dániában 130 népfőiskola és számos gazdasági szakiskola működik. A hallgatók túlnyomó részben falusi ifjak. – Bene Lajos kir. s. tanfelügyelő ajánlja, hogy népfőiskolai tanfolyam nálunk minden községben létesíttessék. Egyenlőre a Falu-Szövetség szervezi az iskolák felállítását. Nálunk, az 1922. 23-ik év folyamán, a népfőiskolák száma kb. 60-ra rúgott. *Szerző.*

a dolog, amint Vass József akkori kultuszminiszter mondta 1921-ben: «A magyar gyermekeknek írni, olvasni, Istent dicsérni, a hazát szeretni meg kell tanulni, nem kell iskolacélra palotákat emelni, a kunyhót és a vityillót is fel lehet avatni kultúrtemplommá». – Ezeket majd idővel mind meg lehet változtatni, most azonban a legégetőbb, a legszükségesebb hiány a sok jó tanítóban mutatkozik.

Ha meglesz a megfelelő számú jó egészséges kultúrthanítónk, akiket megfelelő jövedelemmel is ellátunk, akkor bízást remélhetjük, hogy ott fogtuk meg a dolgot, ahol a kultúránkat illetően a legsürgősebb és a legcélravezetőbb volt. Az ilyen tanítók tanítványai azután biztosan kultúremberek lesznek, mert a külső kultúrában alaposan nevelt és képzett ember már rendszeren többet ad a belső kultúrára, a külsőnek a szép miliője jobban egyengeti az utat a belső felé és mind a kettő együtt, de különösen a külső kultúra nagyon fejleszti az anyagi kultúrát, az automobilt, a villanyt, a gyárat és hogy az ember megfelelő jó módba kerüljön az egész föld művelését; szóval az egész művelődést nagyon szorgalmazza.

Addig, amíg a tanítóképezde átreformálódik, – az 1905-be.n kiadott «Tanterv és Utasítás» értelmében, amely «nem akarja a tanítót a szabadságtól megfosztani, kezdeményezését megkötni» – kezdje már most el minden tanító a külső kultúra és vele együtt a hármas harmonikus kultúra nevelőtanítását és a világ keletkezésétől kezdve az ember helyének és az ember céljának a magyarázását.

Az összes magyar tanítóknak, a középiskolai és az egyetemi tanároknak össze kell fogniok a harmonikus hármas kultúrára való nevelés nemzetfenntartó és nemzeterosító munkájában.

A JEGYZŐRŐL.

«A falu jegyzője integráns része a magyar társadalom történeti szervezetének. Nem új alkotás, hanem természeti képződés.» A «Budapesti Hírlap»-ban tovább olvashatjuk, hogy «Doboss Gábornak egy alább olvasható jeles és érdeemes cikke felment bennünket az alól, hogy a kérdéssel itt érdemlegesen foglalkozunk.

Az ország, jobban a nemzet struktúrája hasonlatos az élő fáéhoz, melynek koronája, törzse és gyökere van. A nemzet fájának koronája a lomb, a virág, a gyümölcs, dereka az értelmiség, gyökere a nép. A két véglete az értelmi résznek a nemzet sorsát intéző kormány és a törzsnek az a része, melyből a gyökérzet indul, a – falu jegyzője. Ami e kettő közé esik, az a szellemi munkáshad; ami a törzs végéből indul ki, az a földet túró s gyökérség, mely a tápláló nedveket szívja fel, hogy a korona a törzsön keresztül táplálkozva, lombbal, virággal díszíthesse magát és gyümölcsöt érlelhessen, melynek neve rend, biztonság, kultúra és dicsőség»¹

A jegyző tulajdonképen a község anyagi kultúráját irányítja és fejleszti.

«Ő készíti a költségvetési előirányzatokat, szerkeszti az évi számadásokat, a községi vagyon hasznosítására a képviselőtestületnek javaslatot tesz, a bérbeadásról intézkedik. Az egész háztartás gondja a jegyző vállaira nehezedik, a községre ruházott gazdasági hatalom gyakorlásába irányító tevékenységével a jegyző folyik be.» «Az ügyészségnek a bűnügyekben» «a jegyző a nyomozó szerve.» A «községi bíróság írásbeli munkáját a jegyző, illetve a körjegyző látja el». A jegyző, mint a képviselőtestület tagja, «a határozati javaslatok elkészítésével már eleve irányítja a képviselőtestület elhatározásait». «A községekben az egész pénzügyi igazgatást a jegyző végzi . . .» <<. . . az egész állami adókezelést és végrehajtást is ő intézi.» A «községet, mint jogi személyt érdeklő ügyeknek, a helyhatósági igazolást tartalmazó bizonyítványoknak és mindazoknak az ügyeknek a kiadvá-

¹ Budapesti Hírlap 1921. nov. 18.

nyait, melyeket a fönállók szabályok a községi előljáróság hatáskörébe utalnak, a jegyző és a bíró írják alá». «Az ingyenes jogtanács (K. Ű. V. 91. §.) az olcsó jogsegély és jogvédelem terén a jegyzői állás a falunak szinte nélkülözhetetlen intézménye. A jegyző a magánmunkálatok révén a falusi nép tagjainak különböző érdekei kielégítésében segélyére van, ezzel a munkásságával mintegy szoros és szerves kapcsolat létesül a falu népe és a jegyző között. Tulajdonképpen a magánmunkálatok teljesítésével ismerkedik meg egymással behatóan a jegyző és a nép, fejlődik ki közöttük kölcsönös bizalom és megértés, amely azután forrása annak a tekintélynek, amellyel a községi jegyző az ő nehéz feladatait a községi közigazgatásban sikerrel meg tudja valósítani.»

«A község és az előljáróság hatásköre oly nagy, hogy azt sikerrel betölteni csak annak lehet, aki megfelelő ismeretekkel és jártassággal bír.»¹ És mégis különös, hogy a községi előljáróságnak, vagyis az egész községnek feje a bíró. Igaz ugyan, hogy «a bíró ma már a községi önkormányzatnak csak a jelképéül van meghagyva a község élén, mert az 1901. évi XX. t.-c. 32. §-a alapján a kibocsátott Községi Ügyviteli Szabályzat a bírót képviselőtestületi elnöki minőségében valósággal elnöki gyámság alá helyezte» és «1912 óta» «a bíró már csak névleg áll a községi önkormányzat élén, a községi közigazgatást tényleg a jegyző vezeti», mégis sokszor kerékkötője ez sokszor a haladásnak, illetve melegágya a maradiságnak.² A «bíró nem egyszer kerül ellentétbe a községi jegyzővel, osztja meg az előljáróság vagy a képviselőtestület harmonikus működését, amivel a községi igazgatásnak érdekei szenvednek súlyosan».

Mindezekből megállapítható, hogy a községnek tulajdonképpen két feje van: a jegyző és a bíró, akik együtt hivatottak befelé a község érdekeit szolgálni s együtt képviselik a községet, mint jogi személyt kifelé is. E két egyenlő jogú vezető tényező közül azonban mindig aktív a jegyző és rendszerint passzív a bíró, vagy aktivitásával a jegyző akcióját bénítja meg.»³

«A községi jegyzővel a vármegyei hatóságokon és a pénzügyigazgatóságokon kívül a járásbíró is rendelkezik és felette felügyeletet gyakorol. Az örökösödési eljárást szabályozó 1914. évi XVI. t.-c. a leltározást és a haláleset felvételét a községi jegyző kötelességei közé sorozza.» «A járásbíró tehát a harmadik úr, aki figyelemmel kíséri a jegyző munkáját, rendelkezik vele és őt anyagilag is érzékeny hátrányokkal sújthatja.»⁴

¹ Ferdinandy Gyula dr.: A falu szociális szervezeti kérdései. 42 – 45. és 63. l.

² Ferdinandy Gy. i. ni. 44. l.

³ Ferdinand y Gy. i. m. 46. l.

⁴ Ferdinandy Gy. i. ni. 60. l.

«A világon sehol sem találunk a magyar községi jegyzőhöz hasonló közhivatali szervet, amelyet a község választ és tart, de akinek az egész munkaerejét az állam és annak hatóságai kötik le és veszik igénybe.»¹

«Ugyan az 1886. évi XXII. t.-c. elismeri a községekben a választás elvét, de a jegyzői, bírói s orvosi állásra a candidationális jognak a főszolgabíróra történt átruházásával az elvet kijátsza. A mai helyzet a kinevezés leplezése, holott hatásaiban a kinevezési rendszer előnyeit sem foglalja magában. Ez a sem kinevezési, sem szabad választási rendszer fából vaskarika, amelynek összes hátrányait a községi közigazgatás érdekei sínylik meg s ezért a jelenlegi helyzet gyors orvoslást követel.»²

A jegyzőkérdés megoldása és a községi közigazgatás reformja, különösen a háború alatt nyomult az előtérbe s minden jel arra mutat, hogy már a helyes irányba történő megvalósulás felé halad.

Az 1922 októberben tartott Országos Jegyzőegylet közgyűlésén Koncz János dr. előadó előterjesztette a közigazgatási reform kérdését nemzeti, társadalmi és községi politikai szempontból. Állást foglalt az államosítás ellen. Kifejtette, hogyha a jegyzői kart nem választás útján állítjuk a falu élére, de kinevezik, akkor az elszakad a falutól és megakad a falu fejlődése. Politikai szempontból is veszélyesnek tartja a jegyzői kar államosítását. Elfogadták azután azt a határozati javaslatot, amely tiltakozik a közigazgatásba való beillesztése ellen s azt a szilárd nézetét tolmácsolja a közgyűlés, hogy az igazi önkormányzatot a választási rendszer nélkül a jegyzői kar abszurdumnak tartja. Elfogadták mindazokat az elveket, amelyeket Weiss István dr. min. oszt. tanácsos, szakíró javaslatában foglal és minden eszközt megragad, hogy ez állásfoglalásának a közigazgatás reformjánál a nemzetgyűlésen is érvényt szerezzen. Az új fegyelmi törvény megalkotásánál kéri a közgyűlés, hogy a fegyelmi eljárásokat független fórumok elé utalják és dorgálás, vagy pénzbüntetés esetén illetményeit a jegyző ne veszítse el. Kérik továbbá, hogy a földbirtokreform megalkotásánál a községi jegyzők javadalma gyanánt 10 hold földet állapítsanak meg. A fizetésrendezés során a jegyzők a IX-VI., a segédjegyzők a XI-VII., egyéb községi tisztviselők XI-IX. fizetési osztályba soroltassanak, oly módon azonban, hogy a jegyzők földjavadalmát ne értékeljék újra.³

A jegyzők óhaját és az ország érdekét nagyban elősegíti az Országos Jegyzőegylet utolsóelőtti közgyűlésének határozata alap-

¹ Ferdinandy Gy. i. ni. 63. 1.

² Ferdinandy Gy. i. m. 51. 1.

³ Budapesti Hírlap, 1922. okt. 26.

ján Rakovszky Iván belügyminiszternek átnyújtott memorandumokra adott azon válasza, hogy a «mostani községi törvény nem alkalmas arra, hogy a fejlődő közigazgatást zavartalanul lehessen tovább vinni s ezért a község élére megfelelő imperiummal a jegyzőt kell állítani és megélhetését tisztességes fizetésrendezéssel biztosítani. Az ő fölfogása a reformok tekintetében nem sokban különbözik a jegyzői karétól, mert neki is az a célja, hogy törvényhozási úton a községi önkormányzatot egészségesen fejlessze és a községi adminisztráció élére a bürokratikus hatósági jogkör bizonyos mértékével felruházott jegyzőt állítsa. Ez nem lesz sérelmes az önkormányzatra, mert az eddigi önkormányzati elemek (bíró, elüljáróság, stb.) terméken}' talajt találnak a községi életviszonyok fejlesztésére a képviselő-testületben és általában a kibővített önkormányzat gyakorlásában. Itt megjegyzi, hogy egyik főtörekvése az is, hogy a községi közigazgatás és a járási hatóság között levő meglazult kapcsolatot, minden félreértés kizárásával, mindkét rész megalégedésére újra létesítse és megerősítse. Természetesen tartja, hogy ehhez képest a jegyzői képesítést emelni kell, egyrészt a hatósági jogkör gyakorlásáért, másrészt azért, hogy a községi jegyző a közép- és felsőfokú közigazgatás terére is átmehessen, mert csak így remélhető, hogy a magasabb közigazgatást olyanok végezzék, akik a falu közigazgatását gyakorlatilag is megismerték».¹

A legtöbb, sőt talán valamennyi szakíró megegyezik ma már abban, hogy «a számukban és fontosságukban szaporodó közfeladatok nem kisebb kaliberű, hanem fejlettebb szellemi képességű jegyzőket kívánnak. Magasabb társadalmi, községi és állami feladatokat csak szélesebb látókörű jegyzőkkel lehet megoldani. Szélesebb látókört pedig általában a magasabb iskolázás, emelkedő képesítés ad». «Kétségtelen», «hogy a jegyzőképzés reformja elsősorban is abban kell megnyilvánuljon, hogy több iskolázást, magasabb képzettséget kívánjon a jegyzői pályára készülőkötől. A reform kérdésében egyetlen jelszó lehet csak; «fölfelé». Hogy aztán fölfelé meddig és mennyit kell haladni, azt a reform gyakorlati életre hívásánál – sajtóságos viszonyainkhoz és legközelebbi jövőnkhez viszonyítva – kell megszabni, úgy hogy a képesítés emelése ne elijesztő, hanem hívogató, ne aggasztó, hanem megnyugtató legyen úgy a közigazgatásra, mint a jegyzői pályára készülő egyénekre».²

Írja tovább Koncz dr., hogy a «tanfolyami képesítésnek az egyetemi képesítéssel kívánatos egyenjogúsítása szintén azt a célt szolgálná, hogy a tanuló ifjúság megkedvelné a jegyzői pályát, már

¹ Budapesti Hírlap, 1922. július 22.

² Koncz János dr.: A jegyzőképzés reformja. 59., 60. 1.

csak annál a lehetőségnél fogva is, hogy – ha a falu közigazgatásának nehéz körülményeit nem tudná megszokni – megszerzett jegyzői okleveléll az egyetemi képesítéshez kötött más pályára átléphet.

Internátus felállítása a tanfolyamok mellett; pályadíjak, jutalomdíjak kitűzése; a tanrendnek olyan beosztása, hogy a szegénysorsú hallgatók állami, megyei és más hivatalokban valamelyes jövedelmet biztosító foglalkozást is folytathassanak; a foglalkozáshoz való jutást intézményesen biztosítani: mind olyan lehetőségek, melyek a községi közigazgatási tanfolyamot vonzóvá tennék és módot adnának arra, hogy a jegyzőjelölt a tudásnak, az életismeretnek biztató fegyverzetével kerüljön ki a falura».¹

Ferdinandy Gyula írja ezzel szemben a képesítéssel összeköttetésben, hogy «megfontolás tárgyává kell tenni azt a jogosult aggodalmat, hogy a jegyzői pálya még mindig könnyebben elérhető lenne, mint más, a jog végzettséghez kötött közigazgatási pálya és ha a jegyzői főiskola, illetve az ott nyert államvizsga esetleg a többi pályákra is minősítene, sokan a községi közigazgatási főiskolát² arra használnák fel, hogy annak alapján szerezzék meg a jogvégzettséget és a jegyzői pályát a magasabb közigazgatási állásokra való átmenetnek tekintenek, ami által a jegyzői állás csak ideiglenes lenne, ebből pedig magára a községi közigazgatásra s annak érdekében származnának jelentékeny hátrányok. De természetesen ez az aggodalom még nem ok arra, hogy a községi jegyzőre a mai helyzetet állandósítsuk».³

Olyan megoldást kell tehát keresni, aminek a következtében a főiskolai (egyetemi) képesítés eléressék és a jegyző a falun, megfelelő hosszú időre állandósíttassék.

*

A jegyzőképzés reformjánál is, mint minden képzés, nevelés és tanításnál a legnagyobb szerepet az elsőrangú tanár, az előadó játssza. Koncz János dr. írja, hogy «az egyes tantárgyak előadóinak (tanárainak) megbízásánál se családi, se pártpolitikai, se jövedelmzőségi kérdés ne legyen irányadó». «Az előadói megbízás egyedüli követelménye tehát az lehet és az is kell legyen, hogy a megbízandó nemcsak szakértő, hanem kiváló ismerője és művelője legyen az illető tantárgynak. Csakis ez biztosítja az oktatás kívánatos ered-

¹ I. m. 64., 65. 1.

² Ferdinandy a közigazgatási tanfolyam elnevezés helyett a «községi közigazgatási főiskola» nevet ajánlja, mert a «tanfolyam» átmeneti jellegű és az ajánlott elnevezés jobban kifejezésre juttatja az intézet jelentőségét és hivatását.

³ I. m. 104 – 105. 1.

menyét. Végül a többiek elhagyása mellett még egy fontos követelmény az oktatás nívója szempontjából, hogy minden előadó csak olyan tantárgy előadásával bizassék meg, amihez kiválóan ért». «Mindenekelőtt a tanfolyam székhelyén annyi törvényhatósági, állami és más testületi tisztviselő van, hogy a jó előadók egy részét ezek közül esetleg még szakmák szerint is ki lehet választani. Ezenkívül a székhelyet könnyen megközelítő körzetben levő községek jegyzői és más városban csoportosított tisztviselők ismét adnak egy olyan számot, amelyből válogatni lehetne. Különösen fontos e tekintetben a községi jegyzőknek előadó gyanánt való kiválasztása, ahol a szakma szerinti képesség meg van és csak azt kell nézni, hogy az illető a községi közigazgatás gyakorlati és elméleti részében annyira kiváló-e, hogy előadónak alkalmas».¹

Ferdinandy Gyula dr. írja, hogy a «községi közigazgatási főiskolán az előadói listát éppen úgy, miként ma, oly szakférfiak töltenék be, akik rendszerint hivatásuk folytán a gyakorlati közigazgatási élettel szoros kapcsolatban állnak, azaz a főiskolán nem rendszerinti hivatásképpen, de tulajdonképeni hivataluk mellett, mintegy mellékfoglalkozásul tanítanak.

Különösen a hosszabb községi szolgálattal rendelkező községi jegyzők, állami és törvényhatósági tisztviselők, tényleg működő főiskolai tanárok leginkább alkalmas szakférfiak az előadói tiszttel betöltésére.

Minden bizonnyal első sorban a jelenleginél nagyobb számban a községi jegyzőket kell alkalmazni. Ők vannak legközelebb a községi élethez, ők csinálják a valóságban a községi közigazgatást, ennél fogva értékes gyakorlati ismeretekkel rendelkeznek.

Az állami és törvényhatósági tisztviselők közül csak azok jöhetnek szóba, akik hivatali pályájukon huzamosabb idő óta vag}' szakirodalmi működésükkel pályatársaik közül kitűntek».

«Ahhoz, hogy valaki szakszerűen képezhesse a jegyzői fiatalokat, hogy valaki tudományos és gyakorlati ismeretek oktatására alkalmas legyen, évek hosszú sorának fáradságos munkája szükséges. Előadónak nem születik az ember, oda ismeretek, tanulás, erős akarat és önképzés kell.»²

Mi pedig mindezekhez még azt függesztjük hozzá, hogy az előadók a szakmájukon kívül, elsőrangúan harmonikus kultúrembernek legyenek. Mi azt óhajtjuk, hogy a közigazgatási tanfolyam (községi közigazgatási főiskola) leendő tanárai – annál is inkább, mert azok, előzőleg rendszeresen nem tanárok voltak – egy évre, a már említett tanítóképzési tanárképző iskola ötödik évfolyamára berendeltesse-

¹ I. m. 80. 81. 1.

² I. m. 98-100. I.

nek, ahol a hármaskultúra fő ágával, valamint a nevelés és az előadás módjával, mint azt a tanítóképzőintézet tanárok leírásánál említettük, alaposan megismertessenek.

Az ilyen előadók (tanárok) a jegyzői tanfolyamon (a községi közigazgatási főiskolán) harmonikus kultúreemberekké nevelik, tanítják a jegyző jelöltek, akik azután kint a való életben, az anyagi kultúrán kívül, a falu lakossága előtt a belső és a külső kultúra terén is tekintéllyel fognak bírni és azokra nagy befolyással lesznek. És erre annál inkább szükség lesz, mert: «Hiszen a közel jövő falujában a községi jegyző kell legyen a község vezetője, feje, az életre tanító-mestere, a szegényeknek, elhagyottaknak falura kihelyezett szolgabírája, ügyvédje, árvaszéke, járásbírója stb.»¹

¹Koncz János dr. i. m. 78. 1.

A KÖZSÉG KIÉPÍTÉSÉRŐL.

«A község az első láncszem, amely az embert a család után az államhoz fűzi. Az állampolgár a községi életben tanulja meg, hogy embertársai, a közjó javára dolgozni a legszebb honpolgári kötelesség, mert mint Constant Benjamin mondja: «Az igaz honszeretet a szülőföldünkben ered és az otthon emlékei és szokásaiból táplálkozó hazafiság egyedül a valódi».

«A községi kötelék nemcsak érzelmi kapocs és a polgár politikai nevelő iskolája, de az államnak oly közülete, amelyen keresztül megnyilvánuló állami akarat végrehajtásában ismeri fel az államtag az egyéni szabadság korlátait, közkötelességeit és amelyen át a törvény és rendeletek alkalmazásában érzi meg az állam gondoskodó kezét, amely őt szükségletei kielégítésében támogatja és segítyezi.

Míg a község az emberi szabadság és a jólét forrása, addig a legmagasabb közületet alkotó állam a maga feladatai és céljai kivételében a községre teljesen rá van utalva, mert létfeltételeihez szükséges erőtényezőket: pénzt, katonát, anyagi és gazdasági erőt a legrégebb társadalmi egyéniséget alkotó ősforrásból, a községből meríti. A község és állam a legszorosabb érdekazonosságban vannak egymással. Mennél vagyonosabbak a községek és mennél egészségesebb a falu népe, annál inkább lesz hatalmassá az államegyéniség. Mennél inkább több szabadságban él a község, az államtag, annál inkább szívósabban ragaszkodik intézményeihez, vesz részt azok életében s válik az államnak hasznos, munkás polgárává.»¹

A község kiépítéséhez a háború alatt és a háború után előnyomult közigazgatási reform elsőrangú követelmény. Amint azonban a jegyzőről szóló fejezetünkben is röviden érintettük, két ellentétes felfogás áll itten egymással szemben. Az egyik tábor az önkormányzat alapján óhajt maradni, annak fokozatos fejlesztésévei; a másik pedig a centralizáció rendszerének a híve. Az önkormányzat alapján állóknak egyike pártja a «közigazgatás súlypontját a községekbe

¹ Ferdinandy Gy. i. m. 65., 66. 1.

akarja kivinni; a másik pedig egyedül a vármegyében, a felsőséges jellegű, parancsoló közigazgatásban látja a megoldást.»¹

«Nem érdeke az országnak, a közigazgatásnak, az önkormányzat eszméjének az, hogy ebben a kérdésben éles harc törjön ki akkor, mikor lehetően egységes állásfoglalásra van szükség minden téren. Weiss István miniszteri osztálytanácsos tehát «kidolgozott egy törvényjavaslattervezetet, mely – az önkormányzat terén – a két ellentétes fölfogás kiegyenlítésével átmenetileg mégis óriási lökéssel vinné előre a község ügyét». A tervezet «egyelőre csak a legfejlettebb községeket ruházná föl az önállóság nagyobb mértékével: lehetővé tenné ugyanis számukra, hogy a költséges tanácsí szervezettel mellőzéseivel polgármesteri szervezettel, de a rendezett tanácsú városokkal azonos jogállású mezővárosokká alakuljanak át. Ezzel az összes fejlettebb községek önállósulnának és számos új, elsőfokú általános közigazgatásügyi hatóság beállításával az ügyintézés gyorsabbá, jobbá válnék.

A tervezet másik újítása az, hogy a városi határokon levő tanyákat tanyaközségekké egyesítené akként, hogy a rendezett tanácsú vagy mezővárosi határban levő tanyaközségek járási hatósága a város lenne, míg a törvényhatósági város ezekkel a községekkel szemben a vármegye jogait is gyakorolná. Az alföldi viszonyok javítását ugyanis gazdasági és kulturális intézkedésekkel aligha sikerül elérni, ha a megfelelő közigazgatási szervezet, a tanyai lakosok szerves összekapcsolása nem létesül.

A községek önállóságát védi és a hosszadalmas jóváhagyási kálváriát zárja ki az, hogy a tervezet az 1912. évi városi törvénynek több szabadságot engedő háztartási rendelkezéseit kiterjeszti az összes községekre, a községi költségvetést csak 100 százalékon felüli pótdó kivetése esetében köti törvényhatósági jóváhagyáshoz és a községi számadást illetőleg is meghagyja ugyan a föllebbvitel jogát, azonban ritka kivétellel teszi a számadás hivatalbóli felterjesztését. Teljesen megokolatlan ugyanis az a bizalmatlanság és gyámkodás, amely alatt a községek lakossága, a nemzet legértékesebb eleme, művelődési és gazdasági előrehaladottsága ellenére szenved.

A községi előljárásság régi panaszát orvosolná a tervezet azzal, hogy megszünteti a főszolgabíró fegyelmi jogkörét. Jogállamban lehetetlen, hogy valaki vádló és bíró legyen egy személyben és olyan hatalom legyen a kezében, mely a legkiválóbbakat is visszaélésekre csábíthatja. A közérdeket teljesen megvédi, ha a községi előljárásság fegyelmi ügyeiben elsőfokon az alispán ítél.

A tervezet végül módot ad a községeknek arra, hogy közös

¹ Budapesti Hírlap, 1922. II. 2.

céljaik elérésére, szükségleteik kielégítésére szabad egyesületekben, községsszövetségekben tömörüljenek.¹ Külföldön sok helyen, különösen a gazdasági és népjóléti igazgatás terhének nagyobb része ilyen községsszövetségeken nyugszik; nálunk minden gyakorlati szakember érezte hiányát állandóan annak, hogy a községek csak mesterséges keretekbe vannak beskatulyázva, de hajlamaiknak megfelelő, önálló életet nem élnek, nem társulhatnak más községekkel, amely körülmeny már sok fontos közfeladat megoldását tette lehetetlenné.»²

Mi, amikor a község kiépítéséről írunk, akkor a főntebb írtaknak az előrebocsátása után, főleg a község harmonikus kultúrájú papjának, tanítójának és a jegyzőjének a kultúra jegyében történő kiegészítő és együttműködő hatalmas munkájára gondolunk. A község hármasságának a működési tere, ezután természetesen erősen egymásba kapcsolódik és miután mind a hárman úgyszólván egyetemi képesítéssel rendelkeznek és mind a hárman harmonikus kultúranevelésben részesültek; egyforma mederben haladva, egymást kölcsönösen, igen eredményesen támogathatják. Egy-egy eszmének, nézetnek vagy ismeretnek a két oldali támogatása a népben is bizalmat gerjeszt.

A pap, mint a belső (lelki) kultúrájának képviselője, nevelője és őre, ezután már majd igen jól fog érteni az anyagi kultúráján kívül a külső kultúrához is. A kultúrpap már a hittan tanításánál, a prédikációk alkalmával, a betegek látogatása közben stb., mindig-mindig megragadhatja az alkalmat, hogy a külső és az anyagi kultúrában a tanítót és a jegyzőt hathatósan támogassa. Amint Chobot Ferenc írja «A papi reform» című cikkében, amit már a papról szóló fejezetünkben idéztünk, hogy: «A szónoklás a mi arzenálunk, melyből a modern fegyvereket kell előszednünk. A régi fringiák, pattantyús puskák, láncgolyók mit sem érnek a mai igényekkel szemben». Azért már okvetlenül beszélni kell a kultúráról, a csecsemő-, a kised-, a tanuló-, a serdültek és a felnőttek neveléséről, a higiénéről, a testgyakorlatokról, az öltözködésről, a magyaros és kultúröltözködésről, a csinos építkezésről és a lakás otthonos berendezéséről, a modorról és még az evés, a tiszta, csinos, higiénikus evés technikájáról is. Azután támogatni kell a jegyzőt az állampolgári nevelés terén tartandó előadásokkal, buzdítani kell a népet a közügyek iránti érdeklődésre stb. stb. És mindezzel a belső kultúrát is nagyon lehet fejleszteni, támogatni.

A tanító, mint a gyermekeken át a község és az egész ország külső és belső kultúrájának nevelője és anyagi kultúrájának tanítója,

¹ Az aláhúzások tőlünk vannak.

² Budapesti Hírlap 1922. III. 2.

a magyar nemzet új alappilléret képezi. A jól jövedelmezett, jól képzett és jól nevelt harmonikus kultúratanító a pap színvonalára kerülvén, önbizalommal és tekintéllyel hatalmasat fog kultúránkon lendíteni. A jó, egészséges kultúrájú tanítónak mindenre marad ideje, mindenhez lesz kedve. Már tudja mi az a nevelés; a szoktatás, társítás és belátás. Tehát nevel, tanít, gyakorol. Támogatja a papot és a jegyzőt és minden téren jó példái mutat.

A jegyző, amint írtuk, a község anyagi kultúráját irányítja és fejleszti. Az egész háztartás gondja a jegyző vállaira nehezedik. Amint Koncz dr. is írja: «A nagy családnak dolgozó feje a jegyző, kell, hogy e téren kifejtsen munkatársaival együtt olyan új gazdasági és üzleti tevékenységet, hogy a családnak (a község lakóinak) anyagi gondja ne legyen, vagy legalább is állandóan fogyjon».¹ írja tovább Koncz dr. a már többször idézett művének «A falu közhangulatának megeremtése» című szép cikkében, hogy: «Semmiféle eszköz nem megvetendő, mellyel ébrentarthatjuk a falu népében az ország épségének gondolatát, akaratát. A pap, a tanító mellé oda kell szegődnie a jegyzőnek is. Talán ez lesz a legkomolyabb és tervszerűségében a legtöbb kitartást kívánó munka».² A jegyző a földbirtokrendezéssel kapcsolatosan nyerendő tíz hold föld jövedelméből és a rendes fizetéséből már szépen meg fog tudni élni. A jobb jövedelem és az ebből folyó magasabb harmonikus kultúra nagy tekintélyt fog a jegyzőnek kölcsönözni. Tekintélyét még jobban növelné, ha már ezután az olcsó jctgi segély, amelyben eddig a község lakosságát részesítette, a nagyobb jövedelme folytán ingyenessé válnék. A jó iskola, illetve a jó tanító következtében a magán írásbeli munka mindinkább kisebb körre szorítkoznék, mert az állampolgári nevelésben részesülő iskolás gyermekek, akik rendszeren végzik majd az iskolát és akik még majd az iskolán kívül is tovább oktattatnak; maguk is el tudnak sok kisebb-nagyobb írásbeli munkát végezni. Így a jegyzőnek több ideje marad a község fejlesztésére, a messzebb kiható tervek megírására, elkészítésére, a községszövetségekbe való tömörítésre stb. stb. A városban a polgármester intézi az anyagi ügyeket.

A község kiépítésénél nagy szerepet játszik még a mindenkori képviselőtestület és ahol van az orvos, az állatorvos és a földbirtokos is.

Miután az egész külső kultúrát az egészség szolgálatába állíthatjuk, ezen a helyen a falusi orvosra is ki fogunk térni. A «Budapesti Hírlap»-ban olvashatjuk, hogy id. Imre József dr. egyetemi tanár az Országos Orvos-Szövetség hivatalos lapjának egyik legutóbbi számá-

¹ I. m. 50. 1.

² 52., 53. 1.

ban igen érdekes javaslattal áll elő a falusi orvosok kiképzése dolgában. A többi közt ezt mondja:

«A magában álló falusi orvosnak sokkal több szüksége van az orvosi képzettség tökéletesítésére, a diagnosztikában, életmentő műtétekben, minden szakbeli gyors segítségben való gyakorlatra, a gyorsan ítélő- és határozóképeségre, a nehéz helyzetekben való találékony-ságra, mint a városi orvosnak, más szóval: az orvos, az igazi orvos eszménye tulajdonképpen nem a kórházakban, nem a nagy operálok személyében, nem a specialisták művészetében: a jó falusi orvos személyében, valósulhat meg! Két egészen különböző orvostípus az, amire nagy városokban és falvakban s tanyák között van szükség; az erények, képességek, elszánások s az életmód és életcél két egészen eltérő fajtája kell ahhoz, hogy jó városi vagy jó falusi orvos legyen valaki. A több erőt, több gyakorlottságot, több jellemet, több önbírálatot, több lemondást, több bölcseséget kívánó helyzet – a falusi orvosé. És a mi orvosképzésünk erre sohasem volt tekintettel. Az orvosokat nem neveljük, csak tanítjuk s a tanítást is úgy végezzük, mintha minden orvos segítségére, egész életében ott állna a közelben a klinika, hogy hibáit jóvátegye. Ez az oka főképpen annak, hogy a falusi orvosi munka színvonala mindenképpen alacsonyabb, mint lehetne. Hogy ez a helyzet megváltozzék, szükséges, hogy a magában dolgozó orvos szerepére jobb előkészítést adjunk, hogy a falusi orvost munkájában segítsük, működésének sikereit fokozzuk. Javasolom, hogy a katon-orvosi állások betöltésének régi módja szerint alapítson a népjóléti miniszter ösztöndíjakat és gondoskodjék kellő kiképzéséről olyan orvostanhallgatóknak, akik oklevelük megszerzése után bizonyos ideig vállalkoznának községi és körorvosi állások betöltésére. Az ingyenes kiképzés és az anyagi támogatás biztosítaná az illető állások betöltését. Nézetem szerint külön gyakorlatias kurzusokat kellene a tanulóknak adni évenként (a felső három évben) az életmentő eljárásokból, a legfőbb diagnosztikai tudnivalókból, a fertőző bajok körül való teendőkből és minden gyakorlati orvosi szak terén a fontos teendők hosszú sorából. Minden oldalú, főleg azonban belorvosi, sebészi és szülészeti kézügyességet kellene nyerniök, tehát külön csoportként, külön figyelemben részesülniök a klinikákon és kórházakban. A tanfolyam alatt ezeket az ifjakat nem részesíteném az úgynevezett «tanszabadság» jogában, tehát nagy pontosságot követelnék tőlük minden óra, minden gyakorlat támogatásában. És, mert az orvos pappal, jegyzővel és tanítóval a községek lelki életének vezetésében részt tartozik venni, inkább mint eddig, fontosnak tartanám, hogy általános és nemzeti művelődésben meg szociálpatólogiai tanulmányokban is legyen része a leendő községi orvosnak. Jó lakással, évente néhány hét szabadsággal, kellő előmenetel biztosításával, a magán-

és hivatalos gyakorlat kellő elkülönítésével az orvos jólétét és elégedettségét nagyon lehetne fokozni. Ha aztán másfelől a fokozott képességek, a nagyobb gyakorlottság, a jobbsikerek emelnék a tekintélyét: olyan felemelő és dicső szerepe lehetne a községi orvosnak a maga kis világában, amelynél erkölcsileg jutalmazóbbat és a nemzetre nézve üdvösebbet nem tudok elképzelni. Igaz, hogy ehhez ember kell; olyan, akiben nemzeti érzés és idealizmus van és akiben több van a misszionárius, mint a millionárius hajlamaiból. De talán lehet még ilyeneket is nevelni a mai keresztény korszakban».¹

1921 október hó közepén a Falu Országos Szövetségének szakosztálya: Közegészségügyünk és a falu címen ülést tartott az OMGE dísztermében. Ezen az ülésen Steuer György akkori államtitkárnak a közegészségügyi igazgatásra vonatkozóan tett javaslatairól, valamint Kovacsics Sándor dr. tb. vármegyei főorvosnak ezzel kapcsolatos előadásáról folyt a vita.

«A közegészségügyi igazgatás államosítása elől semmi körülmények között nem zárkozhatunk el» – mondja a programtervezésben Steuer államtitkár. «A falusi nép vezetői, a jegyző, a pap és tanító csak akkor kapjanak oklevelet, ha a közegészségügyi ismereteket valóban elsajátították és ebbeli hivatásuknak meg is tudnak felelni.»

Közegészségügyi tanfolyamok fölállítását követeli továbbá az államtitkár és külön tisztviselői kart a közegészségügyi igazgatás számára.

Egészségügyi minisztériumot követel Kovacsics főorvos. Javasolja továbbá, mondja ki a törvényhozás, hogy a közegészségügy végső megoldása orvoskérdés. Szaporítani kell az orvosok számát és ki kell terjeszteni a gyógykezelési kötelezettséget 15 éves korig.

«Steuer államtitkár indítványai teljesen alaposan és tüzetesen fejlik ki azokat az irányelveket, melyeket az államnak követnie kell, – mondja a felszólalásában Bernolák miniszter képviselője, Ruffy államtitkár. És beszél arról a rettenetes küzdelemről, amelyet a falu népének tudatlansága ellen kell vívni, ha gyógyítani akarunk. Ki kell menni a falvakba, vándorgyűléseken agitációs előadásokat kell tartani a népnek. És a papoknak részt kell venni a közegészségügy nagy föladatainak megoldásában».²

És a híres német orvosasszony, Emanuele L. M. Meyer, a már idézett «Vom Mädchen zur Frau» című könyvében írja, hogy: «Aki a vidéki népet ismeri, az ismeri az ottani gyermekhalandóságot is, az tudja, hogy milyen hihetetlenül tudatlan ezen körök asszonya, még a

¹ Budapesti Hírlap, 1921. nov. 8.

² Budapesti Hírlap, 1921. okt. 19.

legegyszerűbb dolgokat illetőleg is, mihelyt a higiénia teréről van szó.¹ Mennyi megnemértés a csirájában levő étellel szemben, az ifjúságnak milyen elhanyagolása, különösen a gyengéd női fiatalságot illetőleg, mennyi brutális erőkihasználás büntetlenül és korholás nélkül! A tanulatlan anyáknak ezrei várnak az igaz szóra. Tekintélyes és hivatásos férfiak mért nem fordítanak arra súlyt, hogy vándororvosok és orvosnők, helységről-helysére menjenek és fényt és világot teremtsenek és emberéletet és néperőt tartsanak meg!»²

Amint a paptól, a tanítótól és a jegyzőtől megköveteljük, hogy a közegészségügyi ismereteket, az egészségtan (higiénia) alapismereteit elsajátítsák, úgy az orvostól is megköveteljük, hogy a nevelés ismereteiben és alkalmazásában teljesen jártas legyen. Különösen a falusi orvos működjék a nevelés terén hathatósan és támogassa a papot, a tanítót és a jegyzőt minden alkalommal. A csecsemőnek, a kisdednek, a tanulónak és a serdültnek az egészség ápolására való szoktatásával, a társítással és a belátás eszközeivel történő neveléssel több eredményt ér el a falusi orvos, mintha csak állandóan egyes betegeket gyógyít. A preventív orvosi működés sokkal egészségesebbé változtatja a falut, inkább óv a tüdővéstől, a nemi betegségektől és a járványoktól, mint amikor az orvos a megélhetési gondok terhe alatt csak az egyes tüdőbetegeket, lépbajosokat, vagy a májbetegeket kezeli. Olyan ez a preventív orvosi nevelés, mint amikor egy nagy tűz alkalmával nem az égő házakat locsoljuk hiába, mert azok úgy is menthetetlenek, sőt a tüzet tovább terjeszthetik; hanem az ép házakat locsoljuk és védjük a szikrák és a lángok elől. E mellett még sok költséget, sok kórházat takaríthatnánk meg. Ámde épen az ilyen irányú orvosi működés elérhetése céljából szükséges épen a közegészségügy államosítása, vagy az orvosnak a község részéről történő jó javadalmazása.

A belterjes községi önkormányzat és az állami támogatás mellett a «Faluszövetség» is nagyban igyekezik a község kultúráját előbbre vinni. «A Faluszövetség múzeumok, szakegyesületek és megbízható gyárak közreműködésével vándorkiállításokat rendez az ország minden vidékén. Bemutatják ezen a kiállításon mindazt, aminek megismerésére és megszerzésére a népnek és vezetőiknek szükségük van, hogy a gazdálkodási, építkezési és egészségügyi állapotokat megjavíthassák.

¹ Nálunk még ma is meghal az újszülöttek egyötöd része az első évben, az élve születettek egyharmada pedig meghal kétéves kora előtt. Hogy pedig az anyáknak hány százaléka hal bele a haza és családja iránt való szent kötelességének teljesítésében, azt senki sem veszi számon. (Budapesti Hírlap, 1922. X. 31.)

² 23., 24. l.

E kiállításokkal nemcsak a hasznos dolgokhoz jut a falu, hanem megismeri mindazt, ami az életet szebbé, nemesebbé teszi: «hogyan lehet olcsón és csinosan építkezni, a lakást otthonosan berendezni, magyarosan öltözködni, télen műkedvelő előadásokat, ünnepségeket rendezni, gazdaköri olvasószobát, könyvtárat létesíteni stb. A kiállításokat még tanulságosabbá és vonzóbbá teszi az, hogy a Faluszövetség mindenhol bemutatja az illető vidék gazdáinak és iparosainak termelvényeit is».

A népakadémiák létesítésén is – Szentiványi prépost tervei szerint – a Faluszövetség buzgólkodik.

*

1921-ben, tíz évi szünetelés után, a Fiatal leányok barátnőinek nemzetközi szövetkezete Neuchâtelben újból nemzetközi konferenciát (VII.) tartott. A jelentésekből olvashatjuk, hogy Svájcban igen nagy az érdeklődés a leányvédelem kérdése iránt. A svájci egyesületnek 740 községben 2200 tagja van. «A németországi jelentés kiemeli, hogy ott a leánykivándorlás problémájával behatóan foglalkoznak, mert tudvalevő, hogy a kivándorló fiatal leányok közül nagyon sokan rossz kézbe kerülnek, elpusztulnak (leánykereskedés). Ezért már 40 városban állítottak fel kivándorlási irodát, melyek egynémelyikének munkáját a «Fiatal leányok barátnői» nevű német egyesület irodája vette át.

Tekintettel arra, hogy a békekötések kapcsán élénkülő forgalommal párhuzamosan a leánykereskedelem is újra megindul s így féltő, hogy a háború előtti nagy leánykivitel (Oroszország, Kelet- és Dél-Amerika) nálunk hamarosan újra ki fog fejlődni, ha szigorú szankciókkal és megfelelő gyakorlati intézkedésekkel meg nem akadályozzuk, ajánlatosnak látszanék, hogy a különféle magyar nőegyesületek is, még pedig gyakorlatilag foglalkozzanak a kérdéssel. A szépen kifejtett svájci szervezet révén bizonyára könnyen kapcsolódhatnánk be a főnálló nemzetközi egyesületek szövetségébe és fejthetnénk ki eredményes működést.

Talán különösen nagy súlyt kellene vetni a pályaudvari kirendeltségek ügyére, mely nálunk teljesen elaludt . . .»¹

Legyen világosság! címen a «Magyar Gazdák Lapja» a következőket írja: «Az az ázsiai állapot, amelynek mi gazdák a háború alatt világitás terén ki voltunk téve és szolgáltatva, meg kell, hogy szűnjék. Nem akarjuk, hogy még egyszer visszajöhessen az a helyzet, amikor

¹ Ortutay-Tiszti Lajos dr., Budapesti Hírlap, 1921. okt. 29.

házainkban sem petróleum, sem olaj nem volt, de még a gyertyát is nélkülöztük és a sötétség beálltával tehetetlenségre voltunk kárhoztatva.

Mindezt a lehetetlenséget nem érezték azon gazdatársaink, akik elég előrelátók voltak és a községükben villamosvilágítást vezetettek be. Mennyivel ideálisabb állapot az, amikor bármely zajra vagy más esetben, mikor a gazda látni akarja, mi történik az udvaron, fekvőhelyéről felcsavarja az udvarban világító villamoslámpát és ugyancsak pillantás alatt látja mi történik az udvaron.

De ne csak a világításra gondoljunk, hanem jussanak eszünkbe azok az akadályok, amelyeket a cséplőgépek üzembehelyezésénél a szén- vagy benzinhiány, a szecs kavágó vagy kukoricamorzsoló üzembehelyezésénél ugyanezek hiánya, vagy a munkaerő hiánya okoztak. Mindez megszűnik azonnal, ha a községben villamosáram van, mert hiszen minden gazda beszerezhet magának egy kis villanymotort, amely kényelmes dugaszoló bekapcsolásával a fent felsorolt gépeket, vagy akár a kútszivattyút vagy bármely más gépet vagy szerszámot üzembehelyezi.

Midőn a villamosáramnak a községben való bevezetésére gondolunk, nem kell nagy áramfejlesztőtelepet és sok pénzbe kerülő hálózatot magunk elé képzelni, hanem egy kis telepet, amelynek nagysága arányos a község szükségletével és amelynek felállítása semmimű műszaki, sem anyagi nehézségekbe nem ütközik. A községnek csak el kell határoznia, hogy a villamos áramot bevezeti és megszavazni az ehhez szükséges aránylag kevés költséget, a többit elvégzik a szakemberek.

Sopronmegyében Mihályi község villamos berendezése az első lépés erre, melynek szakszerűsége a sajtó és az érdekeltségek teljes elismerését vívta ki. Ez a berendezés Szánthó Endre vezérigazgató műve, aki a kisczardapárt régi híve s akinek a mezőgazdaságok villamos berendezésére vonatkozó nagyszerű tervei a miniszter figyelmét is magára vonták. Most az egész terv a földművelésügyi miniszter előtt fekszik s hivatva lesz átformálni egész mezőgazdaságunkat és községeink életét».¹

*

Dr. Kovács I.-né, Tüdős Ilonának Hogyan élnek Amerikában a tanyai nők című szép cikkét is teljes egészében megörökítjük: «Amerikában – írja Kovácsné – a gyors haladás, kultúra és tevékenység hazájában a tanyai nők élete is egészen másképpen alakult, mint például nálunk Magyarországon. Amerikában a legtávolabb

¹ 1921. május 22.

cső tanyára is eljutott a kultúra minden vívmánya. Ott épen olyan fejlett szellemi életet lehet élni – természetesen a gazdálkodás mellett» – akárcsak a városban. Az amerikai tanyai asszonynak ugyanis van ideje arra is, hogy szellemi életet is élhessen. Nem azért, mintha nem volna elég dolga a tanyáján, sem azért, mintha megvetné és kerülne a gazdasági és háztartási munkát. Ellenkezőleg, az amerikai tanyai nő ugyancsak szorgalmasan és kielégítő módon végzi el a munkáját. Háztartása, gazdasága rendes, utóbbi jól jövedelmez. Több tehenet fej, vaját gyárt, baromfit hizlal és tenyészt, gyümölcsöt, zöldséget termel, sőt nem ritka a nagyban való virágtermelés sem. Gyermekei tiszták, rendesek, illedelmesek, foglalkozik velük is az amerikai asszony s hogy ennyi munka mellett mégis jut ideje egy kis olvasásra, zenére, szórakozásra, azt az alábbiakban látjuk megmagyarázva.

Az amerikai farm a célszerűség alapján van berendezve és felszerelve. Úgy a lakóház, mint a gazdasági épületek s maga a gazdaság is a műszaki tudomány és a kultúra minden jól használható vívmányával el van látva. Ami legfontosabb, minden, még a legeldugottabb helyen fekvő tanyához is jó országút és villamosközlekedés vezet. Mezőgazdasági vasút is érinti a tanyákat. Mindenfelé villamosvilágítás van. A villamos erőt úgy a háztartásban, mint a gazdaságban felhasználják. Háztartási, konyhai és gazdasági eszközeik mind nagyon célszerűek és a többi. S ami mindezek mellett még rendkívüli fontos, az, hogy az amerikai tanyai asszony az idő értékével tisztában van. Nagyra értékeli az időt s ennek következtében takarékosan bánik vele, azaz beosztja magának. A sokféle munka eredményes elvégzésének egyik lényeges feltétele az időbeosztás.

Hogy tulajdonképpen hogyan is élnek Amerikában a tanyai nők, arra van egy pár érdekes adatom. Sok évvel ezelőtt egy amerikai mezőgazdasági író nő felhívást intézett a tanyai nőkhez. Kérte őket, hogy írják le életüket úgy, amint valóban élnek is a tanyán. A felhívásra számtalan levél érkezett. Ezek alapján valódi adatokhoz jutott az író, melyekből egynehányat nagy vonásokban ismertetni fogok. Előrebocsátva még azt, hogy az összes levelekből a tanyai és gazdasági élet iránt megnyilvánuló mélységes szeretet sugárzik ki. A háztartási és gazdasági munkákban való igaz öröm és gyönyörűség érzik s a tanyai életnek a megbecsülése és értékelése. Egy fiatal leány ír például a szénakaszálás idejéről, ez náluk igen szorgos munkaidő. Egy pontosan beosztott napját ismerteti. Reggel félhat órakor felkel nővérével együtt, felöltözködnek rendesen, elkészítik az egész család számára a reggelit. Reggeli után megetetik az aprójszágol. kihajtják a teheneket a legelőre, a tejet pedig kis lovaszekéren elszállítják a félmérföldnyire lakó tejesgazdához, aki összegyűjti a

közeli farmokból a tejet s bezállítja a tejállomásra. Hazatérés után a levélírónk előkészít a konyhában a főzéshez s féltíz órákor felnyergeli lovát, magával viszi gereblyéjét és ebédjét s kilovagol a kaszálás színhelyére. Ott délig szénát gyűjt. Megebédel s délután hat óráig folytatja a munkát, akkor pihen. Újságot vagy könyvet olvas. Hét órákor hazalovagol, ekkor vacsorázik a család. Vacsora után elmosogat a konyhában, megeteti a baromfit. Olvas és zenél vagy sétál s kilenc órákor lefekszik. Ha kevesebb a munka, tíz óráig fenn vasi s ekkor még tanul, kézimunkázik vagy olvas.»¹

Ezekon kívül felemlítjük még a különböző fejezetben mondott idevágó berendezéseket, intézményeket és még felemlítünk néhány kultúrjelenséget, anélkül azonban, hogy azt gondolnók, hogy azokat egyszerre meg kell és meg is lehet valósítani. A higiénia fejezetében a fürdőt emeltük ki és jelöltük meg igen fontos intézményként, mert azt tudjuk, hogy a tisztaság már maga az egészség. A falunak össze kell fognia és, a háborúban látott gőzfürdők, vagy tetűtlenítők mintájára azonnal kell egy fürdőt építeni. A legjobb lenne, ha ennek a fürdőnek uszodája is volna. Ahol patak van a községben, ott okvetlenül kell uszodát építeni. Ezen esetben a gőzfürdő lehetőleg az uszoda mellé kerüljön. A testgyakorlatoknál a sportter ki- és megjelölését említettük. A falusi iparosoktól is meg kell követelni, hogy értsenek a külső kultúrához, vizsgázott mesterek legyenek és a község közönségének a ruházatát és a többi szükségletét szépen és jól elégítsék ki. Különösen a jó lábbelinek, a jó ágynak és az asztalnak készítését újból hangsúlyozzuk. A házak építésénél nagyon fontos szerepet fog játszani és az építkezést nagyon olcsóvá fogja tenni a típusházak, típus ajtók és ablakok bevezetése. A vidéki kőműveseknek stílust is kell tanulniok. Meg kell tanulniok, hogy milyen a helyes gazdasági udvarberendezés stb. És rá kell nevelni a népei, hogy minden házat okvetlenül alapincézzen.

Azután létesítenie kell a községnek még napközi otthont, járványkórházat, kiseddóvót, gazdaköri olvasószobát (mely egyenlőre a népházat is helyettesítheti), népfőiskolát, könyvtárat, vágóhidat és népvendéglőt. El kell készíteni a község építkezési és utcaszabályozási tervét és gondoskodni kell a jó és megfelelő mennyiségű ivóvízről, valamint a megfelelő járdáról, alkalmas közutakról és közvilágításról. Meg kell szervezni a tűzoltó egyesületet, az állattenyésztők szövetkezetét, az állatbiztosító szövetkezetet és a nagyban vásárló szövetkezeteket.

¹ Magyar Gazdák Lapja 21. sz.

Az ezen fejezetben és az egyebüttl említett újítások, berendezések és intézmények közül mi természetesen ismét csak az új típusú, jó példát mutató pap, tanító és a jegyző nevelő kiképzését tartjuk a legfontosabbnak és elodázhatatlannak. A többinek kiépítésére és létesítésére van idő. Ha a falu sok ezer és sok száz éven keresztül megtudott lenni a mai állapotában, akkor még néhány év, vagy évtizedet ezután is el tud várni. Amint a «Kultúráról» szóló fejezetünk-ből tudjuk, nem lehet és nem is tanácsos a kultúrát siettetni, mert a kultúra igen szép, jó és gyengéd képződmény, annak fokozatosan és erőltetés nélkül kell érnie, fejlődnie. Mi azt tartjuk, hogy ha majd a kultúrpap, a kultúr tanító és a kultúrjegy-ző nagy hatással Jész a falusi nép lelkére és testére, ha majd a vidék belső és külső kultúrája emelkedni és szilárdulni fog, akkor anyagi kultúrája is hamarosan és helyes irányban fejlődik és a község és vele, jóformán az egész nemzet is a harmonikus kultúra jegyébe lép és erősödni fog.

BEFEJEZÉS.

Az 1592-ben Morvaországban született lengyelnevű Komenszky (latinosan Comenius), aki a harmincéves háború zavarai következtében külföldre került (1648-ban a lissa-i protestáns egyház püspöke) s 1650-1657-ig a sárospataki kollégium vezetője is volt, egy olyan könyvet akart írni, amelyben mindenki megtalálja a legszükségesebb tudnivalókat és amely könyv a kultúra bázisa legyen. Jelenleg pedig az angol H. G. Wells «A civilizáció megmentése» című könyvében (fordította Rácz Béla) ír egy olyan könyvről, amelyet a világ tudósai-ból összeállítandó komitének kellene kidolgozni és amely könyvnek a címe «A civilizáció bibliája» lenne.

Mi pedig azt mondjuk, hogy különösen nálunk volna szükséges egy ilyen átfogó ismereteket tartalmazó könyvre; azonban nem univerzális és még kevésbé internacionális – hanem igaz magyar nemzeti alapon. A kultúrának, az általunk meghatározott beosztási alapján, könnyen el lehet egy olyan könyvet képzelni, amely minden, a való élethez szükséges ismeretet magába ölel és amely könyv a mi kultúránknak az alapja legyen.

Aminthogy a kultúra három főrészből áll, úgy ezen könyvnek is három részből kellene állania. Amint már írtuk:

A II. rész a :

külső,	{	(egyéni és társadalmi)	higiénia	}	kultúrája.
			testgyakorlat		
			öltözködés		
			lakás		
			modor és az evés technikája		

A külső kultúra leírását nagyjában jelen munkánk nyújtja.

A III. rész az :

anyag,	{	(egyéni és társadalmi)	tudomány	}	kultúráját ölelné fel.
			művészet		
			jogrend		
			politika		
			gazdaság és a		
			természeti és kultúrkörnyezet		

Az egész belső kultúrát tulajdonképpen a bibliával és a vallással lehetne magyarázni. A biblia a fejlődés és az emberiség egész történelmét magába foglalná. A megírását már a palaeopraehistóriával kellene kezdeni, amely leírás mindenkit megismertetne a genesis egész történetével. Megmutatná az embernek a világ izzó őszállapotát,

a fejlődés folyamatát és az életnek a különböző korszakokon át történő megnyilvánulását, a vallás és az erkölcs keletkezését. Azután megismertetné az embert, hogy az évek százazrei folyamán hogyan fejlődik a természet urává, hogyan találta fel az asszony a földművelést, hogyan vetettek, hogyan arattak, mikor és hogyan keletkezett a pénz, hogyan fejlődött a kereskedelem, mikor és hogyan ment az ember a tengerre és hogyan kezdte felfedezni a világot. Ezen belső kultúra leírásával, a vallás, erkölcs, önfegyelem, engedelmesség, tekintélytiszteleten kívül még minden emebr már egy bizonyos mennyiségű szociológiát, vagy mondjuk, kultúrtant tanulna. Ezzel lassan megtanulnók, hogy mi az élet célja és mi az ember helye és szerepe a történelemben.

A II. rész a :

külső,	{	(egyéni és társadalmi)	{	higiéniá	}	kultúrája.
				testgyakorlat		
				öltözködés		
				lakás		
				modor és az		
				evés technikája		

A külső kultúra leírását nagyjában jelen munkánk nyújtja.

A III. rész az :

anyag,	{	(egyéni és társadalmi)	{	tudomány	}	kultúráját ölelné fel.
				művészet		
				jogrend		
				politika		
				gazdaság és a		
				természeti és kultúrkörnyezet		

Az egész anyagi kultúrát a tudománnyal lehet magyarázni. Úgy a tiszta, mint az alkalmazó tudománnyal. Ezen tudománnyal kellene azt is magyarázni, hogy mi a tudomány célja s mik a tudományok a fajtái. Ezen fejezet alatt kellene tanítani, hogy mi az a szociológia (a társadalomtudomány) és mi az egyéntan. Olyan mértékben, hogy kiegészítője legyen a kultúrta I. részének. A történelem is a bibliában felvett történelmet egészítené ki és különösen a mai kultúra kifejlődésének főbb mozzanatait tárgyalná. Ide tartoznák az irodalomtörténet (a bel- és külföldi), a földrajz, a mennyiségtan, mértan, természettan, ásványtan és a többi. A tudomány minden ágából és az anyagi kultúra többi alfajából, mint a művészet, a jogrend, politika, gazdaság, természeti és kultúrkörnyezetből csak a legszükségesebbeket kellene felvenni. Annyit, amennyire a nem szakembernek is az életben szüksége van, illetve, mint amennyire az

autodidaktikai továbbképzéshez, mint alapra, szükség van. Például a mennviségtanból elég az a méret, amit a negyedik elemi osztályból kikerülő gyermekeknek tudni kell; vagyis elég, ha felvesszük a négy alaplátványt egész számokkal, a közönségesen használt pénznemeket és mértékeket, a gyakorlatban előforduló törteket, valamint a kamat- és adószámítást. A mértanból például elég annyi, hogy az ember az udvarának, a földjének a területét és a szobáinak az űrtartalmát (köbértartalmát) ki tudja számítani.

Ezt a három részből, egy vagy három kötetből álló könyvet «Kultúrta»-nak kellene nevezni. A kultúra magyarázásából és a beosztásából, valamint abból, hogy mindent magába ölel, minden fejlődést, minden jelenséget és tudományt átfog; már magától adódik ez az elnevezés.

Vannak tudósok azonban, akik mindent a szociológiából (a társadalomtudományból) magyaráznak. A társadalomnak az ellenségeként magyarázzák az egyént és mellékesen érintik a közgazdaságtant, mint az általunk megjelölt anyagi kultúrának a tanát s ezzel valóban mindent magyaráznak, ámde nem az alá, de egymás mellé rendelt jelenségekből, résztudományokból indulnak ki. Ahogyan van társadalomtudomány, épen olyan joggal lehetne egyéntudomány is és az egyéntudományból kiindulva is, mindent meg lehetne magyarázni. A nemzetgazdaságtannal foglalkozók pedig mindent az anyagi kultúrából akarnak levezetni és azt vitatják, hogyha szociológia tulajdonképpen nem is tudomány, hanem csupán csak egy része a nemzetgazdaságtannak. És végül, némelyek a néplélektannal akarnak mindent megértetni.

Comte tabellája szerint a tudományok közül az emberi társadalom struktúrája (alkata), az emberi fejlődés alaptörvényei és a civilizáció története, a szociális fizika osztályába tartozik. Ezen szociális fizikát Herbert Spenser már szociológiának nevezte el; Wilhelm Ostwald pedig, még hozzászámítja a jogot és államot, az etikát, a jogfilozófiát stb. stb. és ezt a tudományágot kultúrta-tudománynak, vagy még pontosabban, az olyan nagyon elterjedt kultúra szóból vett kultúrológiának¹ nevezi. És valóban, ez a mindent magába ölelő kultúrológia, a kultúrta az, amellyel mindent, az ember és a társadalom belső és külső életét és az ezeket környékező javakait, anyagot; vagyis az egyén belső, külső és anyagi, valamint a társadalom belső, külső és anyagi kultúráját meg lehet magyarázni.

*

Ha már megállapodtunk abban, hogy a kultúránk bázisát képező könyvet kultúrta-nak nevezzük és belátjuk azt, hogy épen

¹ Ostwald is mondja, hogyha lehet a szociológia, úgy lehet a kultúrológia szót is használni.

az idő- és térbeli helyzetünknel fogva nekünk magyaroknak van arra a legnagyobb szükségünk; akkor már sokat haladtunk a kultúra terén. Ha a kultúránk elkészül, akkor már nyert ügyünk lesz, mert azután majd nem élünk már bizonytalanságban, a gyermekeinket már a csecsemő koruktól fogva helyes irányba fogjuk tudni nevelni (szoktatni, társítani és belátásra bírni), később pedig az iskolában a pap és a tanító; azután meg a pap, tanító és a jegyző fogják őket nevelni, tanítani és vezetni. Azután majd az önművelés, – mint a művelődésnek igen fontos tényezője – is könnyebben fog történetni. Sok lesz nálunk is a Selfmademan. Az olyan ember, aki önmagát küzd fel. Azonkívül nem lesz annyi ideges emberünk sem, mert már nem fogunk a kultúrát, – különösen a külső kultúrát – illetőleg sötétségben, sőt már derengésben sem élni. Sőt nem fogjuk a külső kultúrára, illetve annak elsajátítására a sok időt pazarolni, mert abba belé fogunk születni, mint az angolok. Ezután majd mint Angolországban, nálunk is magas fokon fog állni az egyéni szabadság, ellenben azzal párhuzamosan a társadalom fegyelmező ereje is egy nívóra fog emelkedni. Amint már írtuk, az egész külső kultúrát a szépnek, a művészetnek a szolgálatába is állíthatjuk: a művészet pedig, amint tudjuk, összpontosít. Tehát majd a társadalmunk és azonbelül az osztályok nem lesznek olyan széttagoltak. A turáni átok és a balkáni fertőzés jelszót el fogjuk felejteni és össze fogunk tartani. Azután majd nem fog az újságban eredménytelenül kelleni hirdetni, mirit a «Budapesti Hírlap»-ban olvashattuk, hogy: «Készek vagyunk egyelőre évenként három 17-18 éves, 5-6 középosztályt végzett egészséges, nyíltfejű, mozgékony szellemű, szüleinél lakó fiút, olyant, aki nyíltan és bátran szembenéz azzal, akivel beszél, gyakornokként alkalmazni, szakmánkban jóra való kereskedőnek kiképezni, emelkedő kezdőfizetéssel ellátni, ha beválik két év múlva, máskülönben a szokásos három év múlva felszabadítani, mint ifjú segédet még egy évig szárnyaink alatt tartani, utána gondoskodni arról, hogy összeköttetéseink segítségével további kiképzés céljából külföldi cégeknél alkalmaztassák, ami után nálunk, ha hazájába visszatér, mindig ismét tárt ajtókra fog találni». Hanem ezután majd nem fog mindenki hivatalnoki pályára menni – és mint eddig azon tévhitben élni, hogy azon a pályán kultúreberré válik – mert már majd a kereskedő is, mint a londoni kereskedő, felteszi a cilindert és anélkül is épen olyan harmonikus kultúremler lesz, mint a nyugati államok közép- és felső-osztályai. A kultúrkereskedő azután már mer mozogni, sokat fog utazni és világot látni; külföldön barátokat és tisztelőket fog szerezni, a saját és a nemzete hasznára. Nálunk az emberek a kultúrátlanságuk és a harmóniátlanságuk következtében nem igen mernek nyugatra utazni, pedig már gróf Zrínyi Miklós írta a XVII.

század közepén, hogy: «Ha tizen is vágnak egy familiában, senki sem tanul jó tudományt, senki sem léssen szarándokká, hogy láthasson, hallhasson, tudhasson abból hazájának valamit szolgálni». Különösen Angolországba utazzunk, ottan lássunk, tanuljunk és onnan hozzuk el legelsősorban a külső kultúrát. A tiszta, szép, egészséges és öntudatos angoloktól tanuljunk. Látjuk, hogy a világ legjobb portré festőinek is, mint az amerikai Sargent-nek, a bajor Herkómernek és a magyar László Fülöpnek is Londonban van a műtermük. Azok, akik maguk is értenek az összhangzatos kultúrához, azok értéklik legjobban a harmonikusságot.

Mit csináljunk azonban addig, amíg a kultúrtankönyvünk elkészül. Amíg az állam a sok tanács helyett egy jó bizottságot állít össze, amely bizottság ezt a könyvet megírja?

Addig forgassuk szeretettel és szorgalmasan ezen jelen vagy ilyen hasonló munkát, amely a kevés és gyengén tanult – és a gyakorlatban még kevésbé betartott – belső kultúrát; és a fölöslegesen sokat és részletesen tanult anyagi kultúrát; kiegyensúlyozottá fogja egészíteni.

A külső kultúrából pedig az alábbiakban, a sürgősség és a fontosság tekintetében a következőket emeljük ki:

1. Szokjunk le, amennyire csak lehet, a dohányzásról. Különösen mi szegény és ideges középosztály. A dohányzásról való leszokást állítjuk első föltételként, mert, amint részben a higiénianál is írtuk, az az ember, aki nem dohányzik, az mindjárt jobban alszik, a jó alvás a legjobb gyógyítószer az idegességnek, a jó alvás erősít és sok mozgásra, levegőn való tartózkodásra serkent és ez mind fölfelé himbálja az egészséget. Az egészséges ember pedig jobban szeret, tud és fog is többet dolgozni. A dohány megtakarított árát élelmézésre lehet fordítani és az még inkább erősíti az embert. Az egészség lesz tehát az alapja a többdolgozásnak, mert addig, amíg nincs egészség, addig harsoghatják reggeltől estig és estétől reggelig, hogy dolgozni, dolgozni, az ideges, gyenge ember egyszerűen nem tud dolgozni.. Szoktatással, összeszoktatással mindent el lehet érni. És reméljük,, hogy ebben az állam is fog bennünket támogatni, amennyiben a 21 dohánygyárunkból megmaradt 12 gyárunknak produkcióját hatalmas energiával a külföldre fogja szállítani. Lesz tehát egy olyan exportcikkünk, amelyre a belföldön nem lesz nagy szükségünk. Megfigyelhettük, hogy minél nyugatabbra, minél kulturáltabb helyre megyünk, annál kevesebbet dohányoznak az emberek. A dohányosok is inkább szivaroznak vagy csibukot szívnak. Amerikában, ha valaki a saját szakmáján belül nem kaphat állást, mosollyal az arcán felveszi a kézubbonyt és üz valamiféle kenyérkereső mellékfoglalkozást. Németországban a 90.000 főiskolai hallgató közül 40.000 -

köztük 15.000 szénbányákban – munkát vállalt. És nálunk is sok főiskolái hallgató zsákol és végez egyéb testi munkát. Ha leszokunk a dohányzásról, úgy mindent könnyebben fogunk elviselni.

2. Szokjunk le a szeszivásról is. Ezt könnyebben el lehet érni, mint a dohányzásról való leszokást. A higiéniánál írtuk, hogy az Egyesült-Államokban a szeszivást betiltották. Ott csak mint gyógyszer lehet élvezni. Angliában vasárnap minden vendéglő zárva van s most még Mussolini olasz miniszterelnök rendelte el, hogy a 200.000 olasz vendéglő vasárnap zárva legyen. És magunk is tapasztaltuk és elbírtuk a proletárdiktatúra egyetlen jó rendelkezését, a szesztilalmat. Az exportálandó mennyiség majd ezen a téren is növekedni fog.

3. Idegeinkre nagyon vigyázzunk. Önneveléssel, a dohányzásról és a szeszről való leszokással, nagyon jó eredményeket érhetünk el. Gyermeknevelésénél pedig arra fordítsuk a főszólyt, hogy azokat idegessé ne tegyük. A csecsemő aludjék kezdetben 22-23 órát és a csecsemőkor végén, vagyis a második év kezdetén, még mindig 18 órát kellene naponta aludnia. A kétéves gyermek napi 16 órát, a hatéves napi 12 órát aludjék és még a tizenkétéves gyermeknek is napi tíz órát kell aludnia. Alvás közben a takaró fölött kell tartani a kezeket és a serdült korban nem szabad reggel ébren az ágyban maradni. A kis gyermekek pontosan, mindig ugyanazon időben étkezzenek. Mindig, de különösen este keveset. Ne szoktassuk rá őket az esti vízi vasra. A csecsemőt, a kisdedet a sok vele való játszás is idegessé teszi. Mi pedig épen, mert idegesek, fáradtak vagyunk a gyermeket a legtöbb helyen játszótárgynak tekintjük és kora csecsemő korától szisztematikusan rontjuk az egészségét. A sok játék, a sok mesekönyv és a mese is idegessé teszi a gyermeket. Hatéves kora előtt a gyermeknek nem volna szabad meséket mondani. Gockler Lajos írja a már többször idézett könyvében, hogy a gyermekek «Legtöbbje félórakig is nyöszörög, sír-rí és nem tud aludni. És miért? Mert ideges. És mi teszi idegessé? Elsősorban a mesterséges ébrentartás, a körülhordozás, a becézgetés, a vele való játszás és a kézről-kézre adás által, továbbá a ringatással, rázással, kocszitatással való elkábítás, látásának, hallásának, ízlésének, szaglásának túlerős és túlsók ingerrel való izgatása, nem szólván a táplálkozás és gondozás lú anyairól vagy ferdeségeiről». «Utalnunk kellett c veszélyre már csak azért is, mert Pestalozzi által félrevezetve, igen sok pedagógus azt íánította, hogv már a csecsemőkor legelejétől kezdve szellemi táplálékot kell nyújtani a léleknek a benyomások sokasága, változatossága és fokozott erőssége által. Még Spencer is ismétli a svájci apostolnak azt az együgyű tanácsát, hogy «egy iskolásgyermek üljön a bölcső mellé és hangoztassa ott a betűket, hogy e hangok minél

gyakoribb ismétlésével, minél mélyebb hatást gyakoroljon a csecsemő zsenge lelkére». Ennek mintájára a látási és hallási gyakorlatok egész rendszerével akarták az emberiséget boldogítani és tették a csecsemőket idegessé.» (46-47. 1.)

4. A tisztaság maga az egészség. A gyermekeink nevelésénél már a csecsemőkortól kell a tisztaságra a legnagyobb gondot fordítanunk. Amit a gyermek megszokott és különösen amit jónak ítél, attól az egész életén át nem igen hajlandó eltérni. Mi felnőttek pedig önneveléssel igyekezzünk magunkat a tisztaságra ránevelni. A lefekvés előtti mosakodás és különösen a lefekvés előtti fogmosás váljék a természetünké. Mossuk meg minden étkezés előtt a kezeinket és lehetőleg mosakodjunk le egészen mindennap, de legalább egyszer-kétszer egy héten – még falun is – fürödjünk.

5. Minden ember üzzön testgyakorlatot. Azonban, mini azt a testgyakorlatokról szóló fejezetben is kifejtettük, mértékkel. A mostanában túlságig hangoztatott és sok helyt túlságig vitt testgyakorlat nem egészséges állapot. Nem erőhepciásokra, nem szív-bajos és más szervibajos atlétákra, de szívós, egészséges emberekre van szükségünk. Az legyen célunk, hogy minden faluban üzzünk valamiféle testet éa lelket üdítő tes,tgyakorlatot, hogy emellett minél jobb kedvvel minél többet dolgozhassunk. Ha leszokunk a dohányzásról, a szeszivásról és ennek következtében a délutáni sziesztáról, vagy alvásról, akkor mindenre marad időnk és mindenhez lesz kedvünk. Akkor a munkában is szórakozást lelünk és többel is dolgozhatunk.

6. Tisztán és Ízlésesen öltözködjünk. Különösen legyen jó, két centiméterrel hosszabb cipőnk. Még munka közben is hordjunk jó, csinos ruhát, mert az kellemes érzést kölcsönöz és azonközben jobban és többet dolgozhatunk. Ha egy kereskedő és a személyzeti' jól öltözködik, mindig tiszta a kezük és ápoltak; úgy azok rendesen udvariasabbak is és a tisztákhoz és az udvariasakhoz szívesen megy mindenki vásárolni. Ehhez azonban azt is el kellene érnünk, hogy az üzleteket mindenütt délután négy órakor zárjuk, hogy a kereskedőknek is maradjon idejük az önképzésre, a sportra és egyáltalán az egészséges és kultúr életre. A közönség pedig legalább belátásra, pontosságra és előrelátásra nevelődnék.

7. Építsünk és csinosítsuk a lakásunkat, otthonunkat, mini ahogyan azt a lakásról szóló fejezetünkben és a község kiépítésénél írtuk.

8. Modorunkat állandóan finomítsuk. Különösen keveset fecsegjünk. Másról rosszat viccből és szellemeskedésből se mondjunk. A beszélőtehetségünket akkorra tartogassuk, amikor arra igazán szükség van. Fortiter in re, suaviter in modo. (Erősen a lényegben,

gyöngéden a módban.) Ezekon kívül vezessük be, de minél előbb, a 3-5-ig, legfeljebb a 6-ig tartó látogatási időt. Az angoloknak ez a szokása felette célszerű, mert a látogatás az ebéd utáni időre, tehát azon időre esik, amikor a legkellemetlenebbül esik a dolog, viszont pedig a látogatás után, amely már 5-kor befejeződik, még dolgozhatunk, sportolhatunk, idejében vacsoráztathatjuk és fektethetjük le a gyermekeket, átöltözködhetünk, mehetünk idejében magunk is vacsorázni vagy szórakozni és így magunk is idejében fektethetünk le és egyáltalában egészséges és dolgozó életmódot folytathatunk. Ezen bevezetés mellett igen célszerűnek látszik az idő-és a munkabeosztás.

9. Ha egyedül is vagyunk, együnk mindig szépen és ízlésesen, mint Foerster Krüger úrja. A gyermekeinket mára kisedkor elejétől kezdve szoktassuk a szép és helyes evésre. Ez a gyermeknek nem is második, de első természetévé válik. Ezekhez azonban megfelelő jó eszközökre van szükségünk. Különösen az asztal és a szék viszonya legyen jó. A kicsiny gyermekeknek magasabb széket csináltassunk.

10. Építse ki az állam legelőször a tanítóképezde] tanárképzőt, mert amint Foerster-Belleagh is mondja: «Nevelhet-e a tanító tanítványaiból «gentleman»-eket, vagyis igazán jó nevelésű embereket, ha ő maga nem «gentleman»ként viselkedik? (Iskola és jellem 172.)

Azt gondoljuk, hogy mindezekkel kimerítettük témánkat. Ha egy kicsit itt-ott egyik kultúrának területéről a másikra is átcsapunk, az abból folyik, hogy nem lehet itt teljesen éles határfalat vonni, mert az egyik kultúra a másikba kapcsolódik; egyik segíti, fejleszti a másikat; egyik a másik nélkül el nem lehet: egyik vagy a másik főkultúrának a hiánya csak félszeg kultúrát eredményez.

Amikor ezt a szeretettel írt könyvet – amelyből tulajdonképpen mindenki megtanulhatja, hogy mit jelent az igazán jól neveltnek és igazán egészségesnek lenni – útjára bocsátjuk: azon meggyőződésben élünk, hogy az állam, a tanítók, a szülők és mindazok, akik adnak valamit továbbképzésükre, olyan segédeszközkhöz jutottak, amelyből talán azt is megtanulhatják, hogy mi az a kultúra, mi a harmonikus kultúra és hogy ezután hogyan keli önmagunkat és a gyermekeinket a harmonikus kultúrára ránevelni. Hogyan kell a műveltséget harmonikusan magasra és széles rétegen fejleszteni. Mert, – mint ahogy Széchenyi István mondta, – «ha valami felemelheti még a hazát önboldogságára, Ura örök dicsőségére s hozzáillő magasságra, az semmi egyéb nem lehet, mint a Nemzetiség és Közértelmesség. A közintelligencia az egyedüli valóságos erő, ennél előbb-utóbb nagyobb hatalom nincs; s azt a lehető legnagyobb magasságra fejteni legszentebb hazafiúi kötelességünk».

TARTALOM.

	Oldal
Előszó.....	3
A kultúráról.....	7
A kultúra-fogalom felbontásánál a belső ember, külső ember és az embert körülvevő anyag jön tekintetbe.....	11
Az ember testének az anyagtól való elválasztása	13
A társadalmat a hármas kultúra tartja össze	16
Foglalkozás-elosztás (differenciáció).....	17
Szociális differenciáció vagyis osztályképződés	17
Gazdasági differenciáció vagyis a hivatásokra való tagolás.....	18
A falu kialakulása	18
A város kialakulása	18
Javak kicserélése (integráció)	18
A civilizáció	19
A kultúra meghatározása.....	21–22
Individualizmus	27
Kollektivizmus	28
Szolidarizmus	29–30
Arisztokratikus államforma	30
A mi kultúránkról	32
Középosztályunk a tulajdonképeni kultúra hordozója	33
A mi magyar nemzetünk szükséglete is a nyugati kultúrnépek életének és szükségleteinek megismeréséből ered	34
A német középosztályon is meg lehet állapítani az alacsonyfokú külső kultúrát	36, 146, 150, 202-203
«Nem rejlik-e például az angol nép ereje, talán a forma és önállóság elvének egymással való szerencsés megegyeztetésében».....	38
Egész munkánk folyamán a szociológiának rövid ismertetése mellett, <i>a külső kultúra fogalmának megismertetését tűztük ki célul</i>	39
Minden anyagi kultúra helyes fejlődése a külső kultúra fejlődésétől, illetve fejlettségétől függ	40
Tabella a főkultúrák tárgyairól.....	41
A zsidófaj kiegyensúlyozott hármas kultúrája	41-42
A külső kultúra úgy a vallás, mint nálunk az állam részéről is a nem-törődömség homályában tespedett, a nyugati kultúrát pedig nem jól láttuk meg; nem lehetett harmonikus a hármas kultúránk	43
«Mi általában a demokratizmus? Általános törekvés az arisztokratizmus felé»	45
Bele kell vinni az iskolába a külső kultúra tanítását is	46
Csak azt kell tanítani, ami az életre okvetlenül szükséges.....	47
('sak gentleman tanárok, illetve tanítók tudnak csak gentlemaneket nevelni	49
A higiéniaról.....	51
A fényről	52
Napfürdő.....	55
A nyaralás kérdése	56
Napközi otthon	58
Tengeri hozzpisz.....	59
Erdei iskola	59
A melegről	61
A levegőről	62
A vízről (fürdésről)	62-66
Fürdőről	66
A mosakodásról. Mi különösképen a legfontosabbat, a lefekvés előtti mosakodást és a lefekvés előtti szájmosást hagyjuk el.....	67

	Oldal
A fogak ápolása	68
A kezek ápolása.....	68
A <i>kisdedkortól</i> kezdve, azaz a gyermek egyéves korától kezdve mossuk meg a gyermeknek a kezét minden étkezés előtt	236
Hajunk tisztántartása és ápolása	69
Az alvás	69
<i>Az angol gyermeket 4-5 éves koráig már 6 óraker lefektetik</i>	73
<i>Az alvásról, a csecsemő-, a kisded- és tanköteles korban. A gyermek keze a takaró fölött maradjon</i>	74
A nemi betegségekről	71
Az étrendről és élelemről.....	78
Az ivásról.....	82
Az ivóvízről.....	82
Sör, bor és pálinka.....	82
A dohányzás.....	85
A haláltól való félelemről	86
A higiéniaról, ha az ember tartózkodási helyét változtatja	87
A testgyakorlásokról	92
<i>A mozgás, gimnasztika és erőgyakorlat legyen már az első évtől kezdve a gyermek nevelésénél a vezérfonal. Amerikában és az északi államokban már 2 éves korukban tanulnak a gyermekek úszni.....</i>	98-91
<i>Gyakran már a bölcsőben kezdődik a csecsemő egészségének megrontása</i> 94-95	
Játékdélutánok intézménye	96
Órakeri szünetek alatt a tanulók 2 perces tornagyakorlatokat végezzenek	97
Antik gimnasztika	98-99
Modern sport	99
A sport minden neme csak mértékkel való az iskolás fiúknak.....	100
A cserkész-mozgalomról.....	100
A nyári szünetet is fel kellene használni a testgyakorlatokra	101
Budapesti Középszkolai Atlétikai Klub	101
A korcsolyázásról	102
A testgyakorlatok terén eddig mit is tettünk.....	104
A gyógytornázásról	104
Úszómesterképző tanfolyam.....	105
Vasvármegyei tűzoltó szövetség	106
A legújabb testnevelésről szóló törvényjavaslat	106
<i>Sparta</i>	106
Vezessük be az iskolába a régi katonai «Tornatanítás» tanítását	110
« « « « a postagalambászatot	111
« « « « a kutyasportot	113
Kerékpározás, motorkerékpározás, motorcsónak, repülősport, sielés, lovasbandérium	117
Leányok testgyakorlatai	117
Lipcsei mintatorna és sportiskola	118
Gyalogsági gyakorlati szabályzatunkról.....	119
Milyen testgyakorlatokat vigyünk bele az iskolába?.....	120
Üzzünk házi testgyakorlatokat, ha nincs időnk a sportra	124
Az öltözködésről.....	127
<i>A kis gyermek lábát már a bölcsőben rontjuk</i>	129
Az angol-amerikai nadrágöltözet kis gyermekek részére a legpraktikusabb	130
A fiúk öltözködésénél nagyon fontos a jó nadrágszabás.....	130
A nők öltözködéséről.....	130
A férfi öltözködéséről	134
Az ingről	134
A pyjamáról	139
Az ágyról	140
Alsónadrág	141
Harisnya	141
Zsebkendő.....	141
A lábbeliről.....	142
Átlag 2 centiméterrel hosszabb cipőt kell viselni mint a lábunk ...	146
A kaptafáról.....	148
A lábszárvédőkről	148
Lovaglósizma	149
A keztyű.....	150
Frakk, szmoking, gérok. zsakett, szakkó	151 – 153

	Oldal
Felsőkabát.....	153
Zubbony	153
Gallér.....	153
A ruha konzerválása.....	154
Az utazószerelékeinkről.....	155
A lakásról.....	157
A talaj	157
Egészséges építésű ház	158
Háló- és fürdőszoba a legfontosabb.....	159
A lakószoba különféle okokból egészségtelen lehet.....	162
Az ideális otthonok kiállításáról.....	164
Asszony és lakáskultúra	168
<i>A gyermekszobáról</i>	169
A szellőzéstről	173
A fűtésről	175
Az iskola épülete.....	176
Az iskolapadról	177
Mentőszekrényrel legyen felszerelve a tornaterem és a játszótér is	178
A falusi tanító lakása mintalakás legyen	178
A külföldi piros-fehér-zöld	178
Az ablakkereteket és ajtókat mind fehérre kellene festetnünk.....	179
A zöld szín	181
Az építési rendeletet épen úgy be kellene tartani a falunak mint a városnak	181
A modorról.....	182
Az udvariasság ligája.....	181
Országos mozgalom a káromkodás ellen	187
<i>A gyermekkel való bánásmód</i>	188
A névjegyéről	189
A bemutatás és bemutatkozásról	192
A köszönetéről.....	194
Jobbra hajts.....	195
A meghajlásról.....	198
A kézfogásról	197
A kézcsókról	197
A tegezésről.....	198
Az irodalmi nyelvről	199
Az éneklésről "	201
A beszédéről	202
A halk beszédéről.....	203
<i>A gyermek kiabálás« nem a boldogság jele. hanem egyszerűen rossz szokás</i>	204 – 205
A hallgatás iskolájáról	205
A pontosságról.....	207
A saját lakásunkban való viselkedésről.....	208
A szállóról	209
A vendéglői életéről	211
A saját feleségről	215
A magyar társaságról.....	217
Jó modor a bridzsnél	219
Mindenütt és mindig jó modorúak legyünk.....	221
A szép evés technikája.....	222
Az asztal és szék egymáshoz való aránya	223
Magasságkülönbség az asztal és szék között 26 cm. legyen.....	224
<i>Az arányi a gyermekeknel is be kell tartani</i>	225
Szeretjük étkezés közben a zenét	226
Kanáitartás.....	226
Az előétel evése	227
Késsel és villával való evés	227
Késtartás.....	228
Villatartás	228
<i>A kést soha ne oezessük a szánkba</i>	228
A főzelék evése (csak villával).....	229
Villával eendő húsnemek	229
Különböző ételnemek evése.....	229-230
És hogyan is merje magát egy ember művelt embernek tartani, ha még nem is tud enni	231

	Olda
Poharainkat rendesen csúnyán fogjuk	232
A koccintásnak se vagyunk barátai	232
A fekete kávéval bontsunk asztalt	232
Fogpiszkálót ne adjunk az asztalra	232
Aki egyedül ül az asztalnál.....	234
A tyúk is kikaparja.....	236
A XVIII. században Lipót Frigyes anhalti herceg panaszkodva írja. hogy a lovagi tornát, a vívást, úszást, sőt a tudományok és mű- vészeitek megértését is könnyebb megtanulni, mint a késsel, villá- val való bánást	236
A <i>gyermek evéséről a kisded-, tanköteles- és serdülőkorban</i>	236
A gyermek vacsorája 6- y:7 óraker legyen. A <i>serdült</i> egyik naponta ötször, de mindig keveset és <i>szoktassuk le az esti vízvívásról</i>	74
A külső kultúra értékéről és megszerzéséről.....	237
Jelen könyvünk egy kis könyvtárt pótol. Elérheti a külső kultúra tudását a legtöbb ember, ha a tanítását bele- visszük az iskolába.....	241
I A papról	242
Legsürgősebb teendő a papi reform	242
Nem tanítják a papokat a gyermekeket szeretni és a gyermekek útján a felnőttekhez férközni	245
A legmodernebb dolog és most már elmélet is a szociológia	245
Hogy papságunk harmonikusan képzett legyen, belé kell nevelni a külső kultúrát is.....	245
Λ tanítóról	247
Hellén felfogás szerint a tanító a szülők előtt sorolt	247
Tekintélyének lejárata kiszámíthatatlan kárral jár	249
Azért nagyobb tekintély falun a zsidó vigéc, vagy szatócs, mert az elegánsan és vasalt nadrágban jár.....	249
«Az iskola feladata nem az, hogy egyes szellemóriásokat produkáljon, hanem, hogy a normális szellemet az elérhető műveltségi magas- latra emelje»	252
Az iskola ne' legyen kevésbé nevelő hely, mint a szülői ház.....	253
Nevelni annyit tesz, mint az egyén és társadalom belső, külső és anyagi kultúrértékeit összhangban és párhuzamosan fejleszteni és ezeket a jövő nemzedék életelveinek mozgató rugóivá tenni	253
«Minden nevelés szoktatás, maga a szoktatás pedig a nevelhetés fun- damentuma»	253
De ugyan hány családnak van gondja rá, hogy a serdülő egészségtant, vagy pedagógiát is tanuljon.....	254
Naponta egy kis külső kultúrát tanítani.....	255
A gyermeket nemcsak részoktatni, de a külső kultúrának végrehaj- tását ellenőriznie is kell	255
A közvélemény nevelő hatása	256
Jól nevelt és képzett kultúratanítókat	258
Tanítóképzési tanárképzőiskola.....	258
Állampolgárrá való nevelés alapfogalmai	259
Tanyai iskolák.....	261
Népfőiskolák és szabadoktatási tanfolyamok	261
«A magyar gyermekeknek írni, olvasni, Istent dicsérni, a hazát sze- retni meg kell tanulni, nem kell iskolacélra palotákat emelni, a kunyhot és a vityillót is fel lehet avatni kultúrtemplomná».....	262
A jegyzőről	
«A falu jegyzője integráns része a magyar társadalom történeti szer- vezetőknek».....	263
A jegyző a falu mindene és mégis a községnek feje a bíró	264
A jegyzőképzés reformjánál is a legnagyobb szerepet az elsőrangú tanár játsza	267
Λ község kiépítéséről.....	270
«A község az első láncszem, mely az embert a család után az államhoz ... fűzi»	270
Önkormányzat, centralizáció.....	270
Törvényjavaslat tervezet	271
Község szövetségek.....	272
A pap a belső kultúra képviselője.....	272
A tanító a külső és belső kultúrának nevelője és az anyagi kultúra tanítója.....	272

	Oldal
A jegyző az anyagi kultúrát irányítja, fejleszti.....	273
A falusi orvos	273
Közegészségügyünk és a falu	275
Vándorgyűléseken agitációs előadásokat kell tartani a népnek.....	275
Milyen tudatlan a vidék asszonya	275
Az orvos is segítsen a nép nevelése körül	276
Faluszövetség.....	276
Fiatal lányok barátnői	277
Legyen világosság	277
Gazdáink is vezetessék be a villanyt	27*8
Hogyan élnek Amerikában a tanyai nők.....	278
Az új típusú, jó példát mutató pap, tanító és a jegyző nevelő kiké- zését tartjuk a legfontosabbnak és elodázhatatlannak	281
Befejezés	282
Átfogó ismereteket <i>tartalmazó könyvre volna szükségünk</i>	282
A szociológiát elnevezhetnék kultúrológiának, kultúrtannak is	284